

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'ÜN SÖZ VARLIĞI
ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA (KAZAK TÜRKÇESİ)**

MEHMET MUSTAFA KARACA

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

ARALIK 2017

**DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'ÜN SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE BİR
KARŞILAŞTIRMA
(KAZAK TÜRKÇESİ)**

Mehmet Mustafa KARACA

**DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ARALIK 2017

Mehmet Mustafa KARACA tarafından hazırlanan “Dîvânu Lügâti’t-Türk’ün Söz Varlığı Üzerine Bir Karşılaştırma (Kazak Türkçesi)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY~~ ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Fatma ÖZKAN

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Başkan : Prof. Dr. Önal KAYA

Eski Türk Dili, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Üye : Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Üye : Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

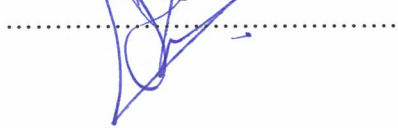
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Üye : Prof. Dr. Jale DEMİRCİ

Eski Türk Dili, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Tez Savunma Tarihi: 18/12/2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Mustafa KARACA

18/12/2017

DÎVÂNU LUGÂTİ’T-TÜRK’ÜN SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

(KAZAK TÜRKÇESİ)

(Doktora Tezi)

Mehmet Mustafa Karaca

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aralık 2017

ÖZET

Bu çalışmada Karahanlı Türkçesi dönemine ait Dîvânu Lugâti’t-Türk adlı eserde yer alan fiillerin Kazak Türkçesi’nde yaşayan şekilleri incelenmiştir. Öncelikle Dîvânu Lugâti’t-Türk’te yer alan fiillerin Kazak Türkçesinde yaşayan şekilleri çeşitli sözlüklerden yararlanılarak tespit edilmiştir. Dîvânu Lugâti’t-Türk’te yer alan 3477 fiilin 1408’sinin Kazak Türkçesinde aynen ya da değişik şekillerde yaşadığı saptanmıştır. Daha sonra tespit edilen bu fiillerin uğradıkları fonetik ve semantik değişiklikler detaylı olarak ele alınmış ve elde edilen bulgular sonuç kısmında çeşitli istatistiki verilerle birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca Karahanlı Türkçesi, Dîvânu Lugâti’t-Türk, Kâşgarlı Mahmud, Kazakistan, Kazak Türkleri ve Kazak Türkçesi hakkında da genel bilgiler verilmiştir.

Bilim Kodu : 30101

Anahtar Kelimeler : Dîvânu Lugâti’t-Türk, Kâşgarlı Mahmud, Karahanlı Türkçesi, Kazak Türkçesi, Anlam Bilim, Ses Bilim, Sözlükbilim, Söz Varlığı.

Sayfa Adedi : 369

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fatma ÖZKAN

A COMPARISON ON DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TURK'S LEXICOLOGY

(KAZAKH TURKISH)

(Ph. D. Dissertation)

Mehmet Mustafa Karaca

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

December 2017

ABSTRACT

In this study, the comparative analysis examines the use of verbs between the Dîvânu Lugâti't-Turk's, which belongs to Karakhanid Turkish period, and the contemporary versions in Kazakh Turkish. First of all, Dîvânu Lugâti't-Turk's verbs in contemporary Kazakh Turkish are investigated by examining various dictionaries. It is determined that 1408 of 3477 verbs which take part in Dîvânu Lugâti't-Turk's are generally consistent in contemporary dictionaries, yet some variations exist. Specifically, the selected verbs' phonetic and semantic changes are examined comprehensively. Findings are evaluated with statistical data in the result section. Also, some other information about Karakhanid Turkish, Dîvânu Lugâti't-Turk's, Kâşgarlı Mahmud, Kazakhstan, Kazakh Turks and Kazakh Turkish are presented.

Science Code : 30101

Key Words : Dîvânu Lugâti't-Turk, Kaşgarlı Mahmud, Karakhanid Turkish, Kazakh Turkish, semantics, phonetics, Lexicology, vocabulary.

Page Number : 369

Supervisor : Prof. Dr. Fatma ÖZKAN

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim boyunca sürekli olarak yardımlarını gördüğüm, ilmi açıdan ufkumu açan, çalışmalarımın her aşamasında desteklerini gördüğüm, hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim değerli Hocam, Danışmanım Sayın Prof. Dr. Fatma ÖZKAN'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Tez çalışmam boyunca desteklerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN'a, Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL'e, Prof. Dr. Ülkü ÇELİK ŞAVK'a, Prof. Dr. İsa ÖZKAN'a ve Arş. Gör. Funda TORPİL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmanın hazırlanması aşamasında en zor zamanlarımda yanımda olan ve katkılarını gördüğüm değerli dostlarım Arş. Gör. Cihan DOĞAN'a, Arş. Gör. Harun KAYA'ya, Erol ÇELİK'e, Fatih ERDEM'e, Fevzi ŞAHİN'e, kardeşlerim Muzaffer KARACA ve Nuri KARACA'ya, eşim Sibel KARACA'ya ve her zaman maddi ve manevi desteklerini gördüğüm aileme teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. KARAHANLI TÜRKÇESİ ve DÎVÂNU LÜGATİ’T-TÜRK.....	3
2.1.Karahanlı Türkçesi	3
2.2.Kâşgarlı Mahmud.....	4
2.3.Dîvânu Lugâtî’t-Türk	6
2.3.1. Eser Hakkında Genel Bilgi	6
2.3.2. Eserin Yazılış Tarihi	7
2.3.3. Eserin Nüshaları	7
2.3.4. Eserin Planı.....	7
2.4. Dîvânu Lugâtî’t-Türk’e Göre XI. yy’da Türkçe Konuşan Boy ve Topluluklar	8
3. KAZAK ADI VE KAZAKLAR.....	11
3.1. Kazak Adı.....	11
3.2. Kazakların Tarihi	11
3.3. Kazakistan Cumhuriyeti.....	12
3.4. Kazak Türkçesi.....	14

4. İNCELEME	17
4.1. Ses Olayları	17
4.1. 1. Ünlü Olayları.....	17
4.1.1.1. İnce Ünlülerin Kalınlaşması.....	17
e > a	17
i > ı	17
ü > u.....	17
ö > o.....	18
e > ı.....	18
4.1.1.2.Kalın Ünlülerin İncelmesi	18
a > e	18
ı > e.....	19
ı > i	19
u > ü.....	19
4.1.1.3. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	19
ê > e	20
ı > a.....	20
i > e.....	20
u > o.....	20
ü > ö.....	21
4.1.1.4. Geniş Ünlülerin Darlaşması	21
e > i.....	21
ö > ü.....	21

4.1.1.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	21
ı > u	22
ı > ü	22
î > ö	22
î > ü	22
a > o	22
a > u.....	22
4.1.1.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	23
o > a.....	23
u > a	23
u > î	23
u > î	24
ü > e.....	24
ü > î	24
ü > î	24
4.1.1.7. Uzun Ünlülerin Kısalması	24
ā > a.....	25
ī > î	25
ū > u	25
ū > uv	25
ū > ü.....	25
4.1.1.8. Ünlü Düşmesi.....	25
e > ø.....	26

i > ø	26
ı > ø	26
u > ø.....	26
ü > ø.....	26
4.1.1.9. Ünlü Türemesi.....	27
ø > a.....	27
ø > ı	27
ø > i	27
ø > u.....	27
4.1.2. Ünsüz Olayları	27
4.1.2.1. Sedalılaşma	27
t > d.	28
k > g.....	28
p > b.....	28
s > z	28
4.1.2.2. Sedasızlaşma	28
d > t.	29
g > k.....	29
b > p.....	29
4.1.2.3. Süreklileşme.....	29
4.1.2.3.1. Akıcılaşma.....	29
đ > y.....	29
g > y.....	30

4.1.2.3.2.Sızıcılaşma	30
ç > ş	30
d > v.....	30
g > v.....	31
y > j	31
4.1.2.4. Süreksizleşme.....	31
g > b.....	31
h > k.....	31
s > t.....	32
w > b.....	32
w > p.....	32
l > d	32
4.1.2.5. Dişsilleşme	33
ş > s	33
w > v.....	33
j > z.....	33
m > n	33
η > n.....	33
4.1.2.6. Damaksıllaşma	33
n > l	34
s > ş	34
z > j.....	34

m > ȳ	34
4.1.2.7. Dudaksıllaşma	34
n > m	34
4.1.2.8. Ünsüz Türemesi	34
ø > g.....	34
ø > ğ.....	35
ø > k.....	35
ø > s	35
ø > y.....	35
ø > v.....	35
5. METİN.....	37
SONUÇ	317
KAYNAKÇA.....	329
ÖZ GEÇMİŞ	334
MADDE BAŞI İNDEKSİ.....	335

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler ve Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	adı geçen eser.
a.g.m.	adı geçen makale.
bkz.	bakınız
C.	cilt
çev.	çeviren
dar.	anlam daralmasına uğramıştır.
değ.	anlam değişmesine uğramıştır.
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DLT	Dîvânu Lugâti't-Türk
gen.	anlam genişlemesine uğramıştır.
Hazl.	hazırlayan.
k.	anlam korunmuştur.
KM	Kâşgarlı Mahmud
Kzk.	Kazak Türkçesi
S.	sayı
s.	sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
x > y	x, y'den önceki biçimdir.

$x < y$	y, x'ten önceki biçimdir.
vb.	ve benzeri
vs.	vesaire
Yay.	yayınevi, yayınları.
yy	yüzyıl
$\sim$	x, y'ye benzerdir, denktir.
$\rightarrow$	kelimenin diğer varyantını işaret eder.
-	fiil kök veya gövdesini, fiil köküne veya tabanına gelen eki gösterir.
+	isim köküne veya tabanına gelen eki gösterir.
$\emptyset$	ses düşmesi

1. GİRİŞ

Bulunuşuyla birlikte Türk dili hakkında söylenen herşeyi yeniden şekillendiren Dîvânu Lugâti't-Türk, Türk dilinin dönemlere ayrılmasında, eserlerin tasnifinde ve bugünkü lehçelerin oluşumu ve mevcut durumları hakkında en temel kaynak olma özelliğine sahiptir. İçerisinde 3477 fiil ve 5147 isim yapısını örnekleriyle barındıran Dîvânu Lugâti't-Türk'te bugünkü Türk lehçelerinin tarihine dair zengin malzeme bulunmaktadır. Dolayısıyla Dîvânu Lugâti't-Türk, Türk lehçelerinin söz varlığındaki değişim ve gelişimi tespit edebilmek için temel başvuru kaynağıdır.

“Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Söz Varlığı Üzerine Bir Karşılaştırma (Kazak Türkçesi)” adlı bu çalışmada Kâşgarlı Mahmud'un XI. yüzyıl Türk lehçelerinden fiillere ait dil malzemesi günümüz Kazak Türkçesine ait fiillerin söz varlığı ile karşılaştırmalı yöntemle eş zamanlı ve art zamanlı olarak incelenmiştir. Dîvânu Lugâti't-Türk'teki fiillerin tespitinde Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu'nun¹ çalışması esas alınmakla beraber Besim Atalay² ve R. Dankoff-J. Kelly'nin³ çalışmalarından da faydalanılmıştır.

Kazak Türkçesindeki fiillerin tespitinde ise Asgar Kurmaşulı Egebayev⁴ tarafından Kazak Türkçesine tercüme edilen Dîvânu Lugâti't-Türk'ten, Kenan Koç-Ayabek Bayniyazov-Vehbi Başkapan⁵, Nuri Yüce, Saadet Pınar, Hasan Oraltay⁶, Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi⁷, Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi⁸, Qazaq Tiliniñ Aymaqtıq Sözdigi⁹ gibi eserlerden faydalanılmıştır.

Dîvânu Lugâti't-Türk'teki fiillerin Kazak Türkçesindeki yaşayan şekilleri tespit edildikten sonra fiillerde görülen ses ve anlam hadiseleri gösterilmiştir. Dîvânu Lugâti't-Türk ile Kazak Türkçesindeki fiiller karşılaştırılırken kelimelerin yapısındaki eklerin görev ve işlevi hakkında açıklamalar yapılmıştır. Bu konuda da Necmettin Hacıeminoğlu¹⁰,

¹ Ercilasun. A.B., Akkoyunlu, Z. (2014). Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin, TDK yayınları, Ankara.

² Atalay, B. (2006). Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk, (Çeviri), C.I-IV, Ankara.

³ Dankoff, R., Kelly, J. (1982-1984). Maḥmūd al-Kāşğarī, Compendium of Turkic Dialects (Türk Şiveleri Lûgati)-İnceleme. Tenkidli Metin. İngilizce Tercüme. Dizinler, C. I-II-III, Harvard Üniversitesi Basımevi.

⁴ Kurmaşulı Egebayev, A. (1997-1998). Mahmud Kaşgari, Türk Sözdigi I-II-III, Almatı.

⁵ Koç, K., Bayniyazov, A., Başkapan, V. (2003). Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.

⁶ Yüce, N., Pınar, S., Oraltay, H. (1984). Kazak Türkçesi Sözlüğü, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

⁷ Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi, (1-Tom, 1974; 2-Tom, 1976; 3-Tom, 1978, 4-Tom, 1979; 5-Tom, 1980; 6-Tom, 1982; 7-Tom, 1983; 8-Tom, 1985; 9-10 Tom, 1986). Almatı.

⁸ Isqarov, A. (Red.). (2006-2011). Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi, C. I-XV, Almatı.

⁹ Sarıbayev, Ş. Ş. (2005). Qazaq Tiliniñ Aymaqtıq Sözdigi, A. Baytursınlı Atındağı Til Bilimi İnstitutı, Almatı.

¹⁰ Hacıeminoğlu, N. (1996). Karahanlı Türkçesi Grameri, TDK Yayınları, Ankara.

Zeynep Korkmaz¹¹, Kenan Koç, Oğuz Doğan¹², Marcel Erdal¹³, Sir Gerard Clauson¹⁴, Galip Güner¹⁵, Ahmet Bican Ercilasun¹⁶ gibi bilim adamlarının yayınlarından faydalanılmıştır.

Yapılan çalışmada Dîvânu Lugâti't-Türk'teki 1408 fiilin Kazak Türkçesindeki karşılıkları tespit edilmiş, ses ve anlam olaylarını gösterdikten sonra bu fiillerle ilgili bir de indeks hazırlanmıştır. Ayrıca sonuç kısmında ses olayları ile anlam olaylarının ilişkilerini göstermek bakımından istatistiki bir takım veriler ortaya konulmuştur. Bu veriler ışığında Kazak Türkçesinde tespit edilen fiillerdeki ses ve anlam olaylarının hangi yöne doğru olduğu ortaya konulmuştur.

---

¹¹ Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi Grameri (Sekil Bilgisi), TDK Yay., Ankara.

¹² Koç, K., Doğan, O. (2004). Kazak Türkçesi Grameri, Gazi Kitabevi, Ankara.

¹³ Erdal, M. (1991). Old Turkic Word Formation I-II, A Functional Approach To The Lexicon, Otto Harrassowitz- Wiesbaden.

¹⁴ Clauson, G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford.

¹⁵ Güner, G. (2003). Türk Dilinde Ünsüz Değişimleri, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

¹⁶ Ercilasun, A.B. (Editör). (1991). Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap), C-1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

2. KARAHANLI TÜRKÇESİ ve DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK

2.1. Karahanlı Türkçesi

Uygur Kağanlığının yıkılmasının ardından ortaya çıkan siyasî boşluk, bu bölgede yaşayan Karluk, Tohsı, Yağma, Çigil gibi Türk boylarının göç etmelerine sebep olmuştur. Bu boylar Tarım bölgesinin batısına, Kâşgar ve civarına yerleşmiş ve 10. yüzyılın başlarına doğru çevredeki Türk boylarını da idaresi altına alarak müstakil bir Türk devleti kurmuşlardır. Karahanlı Türkçesi de Türk dilinin Uygur Türkçesinden sonraki tarihî dönemidir. Bu dönemin en önemli özelliği hiç şüphesiz 932 yılında Satuk Buğra Han'ın İslamiyeti kabul etmesi ve Türklerin Arap alfabesini kullanarak eserlerini vermeye başlamalarıdır. Karahanlı dönemi eserleri olan Kutadgu Bilig, Dîvânu Lugâti't-Türk, Atebetü'l-Hakâyık ve Kur'an tercümelerinin Arap harfleriyle yazılması Türk dilindeki morfolojik ve fonetik değişikliklerin ile imlânın tespiti açısından çok önemlidir. Çünkü bir harfle beş-altı sesin karşılanabildiği Uygur yazısından, özellikle ünsüz yazımında açıklık sağlayan Arap alfabesi, dil incelemeleri açısından oldukça faydalı olmuştur. Bununla birlikte eserlerde kalın ve ince sıradan dar veya geniş ünlülerin tespitinde zorluklar görülmektedir.

Hakaniye Türkçesi adıyla da nitelendirilen Karahanlı Türkçesi ses ve şekil açısından oldukça tutarlı bir yapıya sahiptir. Bu dönemde hem Kutadgu Bilig gibi 6645 beyitlik aruz vezniyle yazılmış bir eser ortaya çıkarken, hem de Dîvânu Lugâti't-Türk gibi bir gramer şaheseri yazılmıştır. Metinlerde herhangi bir karışık dillilik veya alıntı yapılar görülmemektedir.

Karahanlı Türkçesinin devamı niteliğinde olan Harezmi Türkçesi döneminde batıda Oğuzcaya dayalı yeni bir yazı dili oluşmaya başlamıştır. Karahanlılar döneminde Türk dili tek bir yazı diliyle yazılmıştır.

Karahanlı Türkçesi üzerinden derin tartışmalara sebep olan bazı durumlar vardır. Bunlardan en önemlisi, dönemin Türk dilinin tarihi dönemlere ayrılmasındaki yeridir. Özellikle Orta Türkçe-Eski Türkçe terimlerinin sınırları Karahanlı Türkçesinin dâhil edildiği döneme göre çizilmektedir. Bu noktada Karahanlı Türkçesini Orta Türkçeye dahil edenlerin çıkış noktası genel olarak İslamiyetin kabulü olmuştur. Diğer taraftan son dönemlerde bazı araştırmacılar din değiştirmenin dilin safhalarının düzenlenmesinde etken olamayacağını, özellikle Karahanlı Türkçesinin ilk eserlerinin Eski Türkçeye dâhil edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bu konuda görüş serdeden Kaare Grønbech, Louis Ligeti, Ahmet Caferoğlu ve Carl Brockelmann Karahanlı Türkçesini Orta Türkçeye dahil

ederken, son dönemde ilgili alanda çalışan bilim adamlarından Marcel Erdal, Rona Tas ve Lars Johanson ise Karahanlı Türkçesini Eski Türkçeye dâhil etmiştir.

Karahanlı Türkçesi döneminde Dîvânu Lugâti't-Türk ve Kutadgu Biligden sonra yazılan önemli eserler olarak Atebetü'l-Hakâyık ve Dîvân-ı Hikmetisayabiliriz. Son olarak Karahanlılar döneminde İslamiyetin kabulüyle başlayan dinî faaliyetlerin sonucu olarak satır altı Kur'an tercümeleri yazılmıştır. Bugün bilinen Rylands nüshası ile Türk İslam Eserleri Müzesinde 73 numarayla kayıtlı Karahanlı Türkçesiyle yazılmış iki Kuran tercümesi bulunmaktadır.

2.2. Kâşgarlı Mahmud

Hayatı hakkında oldukça az bilgiye sahip olduğumuz Kâşgarlı Mahmud için Türk dilciliğinin atasıdır denilebilir. Bundan dokuz yüz yıl önce bütün Türk coğrafyasını dolaşarak Türklerin diline, tarihine, yaşayış biçimlerine, destanlarına kadar hemen her konuda materyal toplamış ve bunları kayda alarak ölümsüzleştirmiştir. Tarihi kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamayan Kâşgarlı'nın kendi eserinde de çok kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Kâşgarlı'nın babası Hüseyin ve dedesi Muhammed, Kâşgar'ın kuzey-doğusunda bir kasaba olan (Ordukent) Barsganlıdır. Kâşgarlı'nın kendisi ise Kâşgar'da Artuş kasabasına bağlı Opal'de dünyaya gelmiştir.¹⁷ Annesi ise Karahanlı ulemasından Hoca Seyfeddin Büzürgvâr'ın kızı Bûbi Râbiâ'dır.¹⁸ Diğer taraftan Kâşgarlı'nın hangi Türk boyuna mensup olduğu konusu kesin olarak bilinmemekle birlikte Türkistan (Kâşgar) Beyleri soyundan geldiğini Dîvânu Lugâti't-Türk'te söylemiştir. “Bizim atalarımız olan Beyler emir kelimesine Xamir derler. Çünkü Oğuzlar emir diyemezler, -elif harfini X harfine çevirerek –Xamir derler. Samanoğullarından Türkistan'ı almış olan atalarımız Beye Xamir Tekin adı verirler” demiştir.¹⁹ Bu izaha göre bir karmaşa görülebilir. Zira Kâşgarlı Oğuzlardan değildir ama atalarına Oğuzların dediği gibi “Xamir” dendiğini ifade etmiştir. Ancak burada bilinmesi gereken nokta, xamir denilen kimselerin Karahanlı beyleri olmasıdır. Atalay yazmada ünvan için “xamir tegin” ifadesini kullanmış olsa da, yazmada bu ifade farklı okumalara açık bir yapıdır. Kelime Bahir Tekin, Beherkin, Bahr Tekin gibi okumalara açıktır. Bu konuda Akalın'ın Nasr Tigin okuyuşu şeklinde bir yaklaşımı vardır (dipnot). Zira Nasr İlig Han adıyla tanınan Maverâünnehir ve Buhara fatihi Arslan İlig Nasr bin Ali Samanoğullarından Kâşgarlı'nın bahsettiği bölgeleri

¹⁷ Atalay, B. (1985). “Önsöz”, Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi, C. I, TTK, Ankara, s. XI.

¹⁸ Akgün, Ö. F. (2002). “Kâşgarlı Mahmud”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.25, Ankara, s. 11.

¹⁹ Atalay, B. (2006). Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk, C. I, Ankara, s.112.

almıştır.²⁰ Ahmet Bican Ercilasun'a göre, Kâşgarlı'nın babası Çağrı Tigin 1056–1057 yıllarından önce Barsgan emiridir. Dedesi Muhammed Buğra Han ise, 1056–1057 yıllarında Kâşgar'da Doğu Karahanlı hükümdarı idi ve yerini 1057 yılında Hüseyin Çağrı'ya bırakmıştı. Bu dönemde Kâşgar'da şiddetli taht kavgaları görülmektedir. Kâşgarlı'nın dedesi Muhammed Buğra Han'ın ikinci karısı, ailenin bütün bireylerini katleder ve oğlu İbrahim'i tahta çıkarır. Fakat İbrahim hanedanın başka bir üyesi tarafından öldürülür. Bu olaylar sırasında Kâşgarlı'nın babası Hüseyin Çağrı da öldürülmüştür. Kâşgarlı da 1057–1059 yılları arasında Kâşgar'dan kaçtığını ve katliamdan kurtulduğunu ifade etmektedir. Kâşgarlı kaçak yaşayarak komşu Türk ülkelerinde on yıl kadar dolaştıktan sonra Bağdat'a gelmiş ve oraya yerleşmiştir.²¹

Kâşgarlı “Türk dilini öğreniniz, çünkü onların çok uzun sürecek saltanatları vardır” hadisini duyduğu için kendinden şu sözlerle bahsetmektedir: “Türk ülkelerini ve bozkırlarını inceledim; Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma ve Kırgızların lehçelerini ve kafiyelerini öğrendim. Zaten ben onların dilde en doğruyu bilenlerinden, anlatımda en açık olanlarından, akılca en yetkinlerinden, soyca en köklülerinden, mızrakta en iyi atıcılarındım. Böylece her boyun dili bende en mükemmel şeklini buldu. Sonra bu kitabı en iyi şekilde düzenleyerek yazdım. Yüce Allah'ın yardımına sığınıp kitabımı *Dîvânu Lugâti't-Türk* (Türk Lehçelerinin Divanı) diye adlandırarak ortaya koydum. Sonsuza kadar anılsın ve ebedî bir hazine olsun diye.”²²

Kâşgarlı Mahmud'un kitabını halifeye sunduktan sonra Bağdat'tan ülkesine dönüp dönmediği, sonraki hayatını nerede ve nasıl geçirdiği konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak rivayetlere göre Kâşgarlı Mahmud'un Bağdat'tan ülkesine döndüğü, Kâşgar yakınlarındaki Opal köyüne yerleştiği, burada kurduğu Mahmudiye Medresesinde on yıl müderrislik yaptıktan sonra 1090 yılında doksan yedi yaşındayken vefat ettiği ileri sürülmektedir.²³ Mezarı köklü bir geçmişe ve kendine has bir mimarî tarza sahip Türk medeniyet tarihi yadigarıdır. Mezar, Kâşgar'a batı istikametindeki 45 km uzaklıktaki Opal ovasındadır. Külliye halindeki mezar, 900 yıllık bir tarihe sahip olup islamî devir mimarî sanatının en güzel örneklerinden biridir.²⁴

²⁰ Akalın, Ş. H. (2008). *Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Divanü Lugati't-Türk*, TDK Yay., s. 17, Ankara.

²¹ Ercilasun, A. B. (2007). “*Dîvânu Lugâti't-Türk*”, Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun Makaleler (Hazl. E. Arıkoğlu), Akçağ yayınları, Ankara, s. 192-194

²² Ercilasun, A.B., Akkoyunlu, Z. (2014). *Kaşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk*, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin, TDK yayınları, Ankara, s. 1-2.

²³ Akalın, Ş. H., a.g.e., s. 29.

²⁴ Hasan, A. (1985). “Kâşgarlı Mahmud'un Mezarı ve Mimarî Yapısı” (Çev. İsa Özkan), *Türk Kültürü*, S. 268, Ankara, s. 544-547.

Kâşgarlı'nın hayatı ve kişiliği henüz tam olarak aydınlanmış değildir. Ancak, Kâşgarlı'nın Türklük bilimine ve Türk diline hizmet eden en büyük şahsiyet olduğu açıktır.

2.3. Dîvânu Lugâti't-Türk

2.3.1. Eser Hakkında Genel Bilgi

Türk dilinin ilk sözlüğü olan Dîvânu Lugâti't-Türk, çeşitli Türk boylarından derlenmiş bir ağızlar sözlüğü karakterini taşımaktadır. Bununla birlikte eser yalnızca bir sözlük olmayıp Türkçenin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini belirten, ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir gramer

kitabı; kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler ihtiva eden, aynı zamanda döneminin tıbbi ve tedavi usulleri hakkında bilgi veren ansiklopedik bir eser niteliği de taşımaktadır.²⁵

Kâşgarlı Mahmud, eserinin yazılış amacını kitabının başında Tanrı'ya ve Hz. Muhammed'e övgü kısmından hemen sonra şöyle açıklamıştır.

Talih güneşinin Türk burcunda doğduğunu, Tanrı'nın Türk kağanlığını gök yüzünün katmanları arasına yerleştirdiğini, onlara Türk adını ve egemenliğini verdiğini yazar. Çağının kağanlarını Tanrı'nın Türkler arasından çıkardığını ve ulusları yönetme dizginlerini Türklere vererek bütün insanlığa egemen kıldığını belirtir. Türkleri doğruluğa yönelten Tanrı'nın, Türklerle birlikte olanları, birlikte çalışanları ve onlara katılanları aziz kıldığını, türkler sayesinde onları isteklerine erıştirdiğini, yağmacıların kötülüklerinden onları koruduğunu anlatır. Türklerin oklarından korunmak için akıl sahibi olanların, Türklere katılması gerektiğini yazan Kâşgarlı Mahmud, en doğrusunun Türklerin gönlünü almak olduğunu, derdini dinletebilmek için onların diliyle konuşmaktan başka çıkar yol bulunmadığını ifade eder.²⁶

Kâşgarlı'nın verdiği bilgilerden hareketle eserin yazılış sebebinin Araplara Türkçeyi öğretmek olduğu anlaşılmaktadır. Yine Kâşgarlı'nın verdiği bilgilerden anlaşılabacağı üzere Dîvânu Lugâti't-Türk bir sözlük olmaktan çok daha büyük değer taşır. Yazıldığı dönem itibarıyla bütün Türklerin yazıları, soyları, destanları, tarihleri ve hatta bütün Türk coğrafyasının detayları gibi birçok konuda bilgiler vermektedir.

²⁵ Kaçalin, S. M. (1994). "Dîvânü Lugâti't-Türk", DİB İslam Ansiklopedisi, C. 9, s. 447.

²⁶ Akalın, Ş. H., a.g.e., s. 29.

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün nerede yazıldığını dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, Halife'ye sunulmuş olduğu bilgisinden hareketle, Bağdat'ta yazılmış olma ihtimali yüksektir.

2.3.2 Eserin Yazılış Tarihi

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün ketebe kaydına göre eser 25 Ocak 1072'de yazılmaya başlanmış, dört defa temize çekilip 10 Şubat 1074'te Bağdad'ta bitirilmiştir.²⁷ Ancak bitiş tarihi konusunda araştırmacılar ikiye ayrılır. Bir kısmı ketebe kaydındaki 10 Şubat 1074 tarihini kabul ederken, diğer bir kısmı ise eserin takdim edildiği halife Ebül-Kasım Abdullah bin Muhammed El-Muktedi Biemrillah'ın 1075 tarihinde tahta çıkmasından ve eserde görülen farklı tarihlendirmelerden hareketle bitiş tarihini 9 Ocak 1077 olarak kabul etmektedir.²⁸

2.3.3. Eserin Nüshaları

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün elimizde olan tek nüshası bugün İstanbul Fatih'te Millet Kütüphanesindeki Arapça eserler bölümünde 4189 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha Ali Emirî tarafından Bayazıd'da bir sahafta tesadüfen bulunmuştur.²⁹ Eser 1266 (H.664) yılında Muhammed bin Ebî Bekr İbn-i Ebi'l-Feth Es-Sâvî tarafından Şam'da müellif hattından istinsah edilmiştir. Eserin başka nüshası olmamakla birle Katip Çelebi'nin Keşfü'z-Zünûn ve Bedreddin Aynî'nin Ikdu'l-Gümân fî Târîhi'l-Ehli'z-Zamân adlı eserlerinde Dîvânu Lugâti't-Türk'ten bölümler bulunmaktadır.³⁰

2.3.4. Eserin Planı

Kâşgarlı Mahmud eserin planı hakkında giriş bölümünde şu bilgileri vermektedir: “Ben bu kitabı hikmet, seci’, atalar sözü, şiir, recez, nesir gibi şeylerle süsleyerek hece harfleri sırasınca tertip ettim. İrdemen onu yerinde bulsun, arıyan sırasında arasın diye her kelimeyi yerli yerine koydum; derinliklerini alana çıkardım; katılıklarını yumuşattım. Yıllarca birçok güçlülere göğüs gerdim. Bu lügat kitabını (Sözlük) baştan sonuna dek sekiz ayımda topladım.

1. Hemze kitabı
2. Salim kitabı
3. Muzaaf kitabı

²⁷ Akalın, Ş. H. (2008). Şükrü Haluk Akalın, Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kaşgarlı Mahmud ve DivanüLugati't-Türk, TDK Yay., Ankara, s. 44.

²⁸ Araştırmacıların konu ile ilgili görüşleri için bkz. Ercilasun, A.B., Akkoyunlu, Z., a.g.e., s. XIX.

²⁹ Eserin bulunuşu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Ercilasun, A.B., Akkoyunlu, Z., a.g.e., s. xli-xlîi.

³⁰ Nalbant, M. V. (2008). Dîvânu Lugâti't Türk Grameri-I İsim, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, s. 6.

4. Misal kitabı
5. Üçlüler kitabı
6. Dörtlüler kitabı
7. Gunne kitabı
8. İki Harekesiz harfin birleşmesi kitabı

Her kitabı isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayırdım. İsimleri fiillerden önce yazdım; arkasından fiilleri getirdim. Herbirini kendi sırasına göre ayrımlara ayırdım.”³¹

2.4. Dîvânu Lugâti't-Türk'e göre XI. Yüzyılda Türkçe Konuşan Boy ve Topluluklar

Dîvânu Lugâti't-Türk pek çok özelliğinin yanında bir lehçe kitabı olarak değerlendirilebilir. Kâşgarlı eserine kaydettiği kelimelerin -varsa- hangi boylar tarafından kullanıldığını belirtmiştir. XI. yüzyılda henüz yazı dili oluşturamamış olan boylara ait dil malzemesinin ilk örnekleri Dîvânu Lugâti't-Türk'te bulunmaktadır.

Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk'ün girişinde Türklerin yirmi boy olduklarını ve her boyun kendi içinde pek çok alt boylarının olduğunu ifade etmiş; kendisinin de sadece büyük boylardan bahsettiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Kâşgarlı Oğuz-Türkmen boylarının alt gruplarının listesini vererek bu kuralı bozmuştur. Dîvânu Lugâti't-Türk'te sıralanan yirmi boy şu şekildedir: Batıdan doğuya doğru Peçenek, Kıpçak, Oğuz, Yemek, Başgirt, Basmil, Kay, Yabaku, Tatar, Kırgız. Güneyden kuzeye doğru ise Çiğil, Tuhsı, Yağma, Oğrak, Çaruk, Çömül, Uygur, Tangut, Hıtay, Tawgaç.³²

Kâşgarlı Mahmud, kendi dönemindeki Türk topluluklarını, tek dilli ve iki dilli oluşlarına ve genel Türkçeyle yakınlıklarına göre değerlendirmiş ve sınıflandırmıştır. Kâşgarlı, tasnifinde “sade Türkçe” konuşurlarına ve tek dile sahip Türk topluluklarına ayrı bir yer ayırmış, en doğru Türkçenin bu topluluklara ait olduğunu ifade etmiştir. Kâşgarlı'nın naklettiği tek dilli ve “sade Türkçe” konuşan Türk toplulukları şunlardır: Kırgız, Kıpçak, Oğuz, Tuhsı, Yağma, Çiğil, Oğrak, Çaruk, Yemek ve Başkurt.³³

Dîvânu Lugâti't-Türk'e göre Türkçe konuşan topluluklar iki temel gruba ayrılmıştır. Tek dilli Türk topluluklarını ortak Türkçe muhiti içindeki Türk toplulukları ile ortak Türkçe muhiti dışındaki Türk toplulukları şeklinde tasnif edilebiliriz. Bunları sıralayacak olursak:

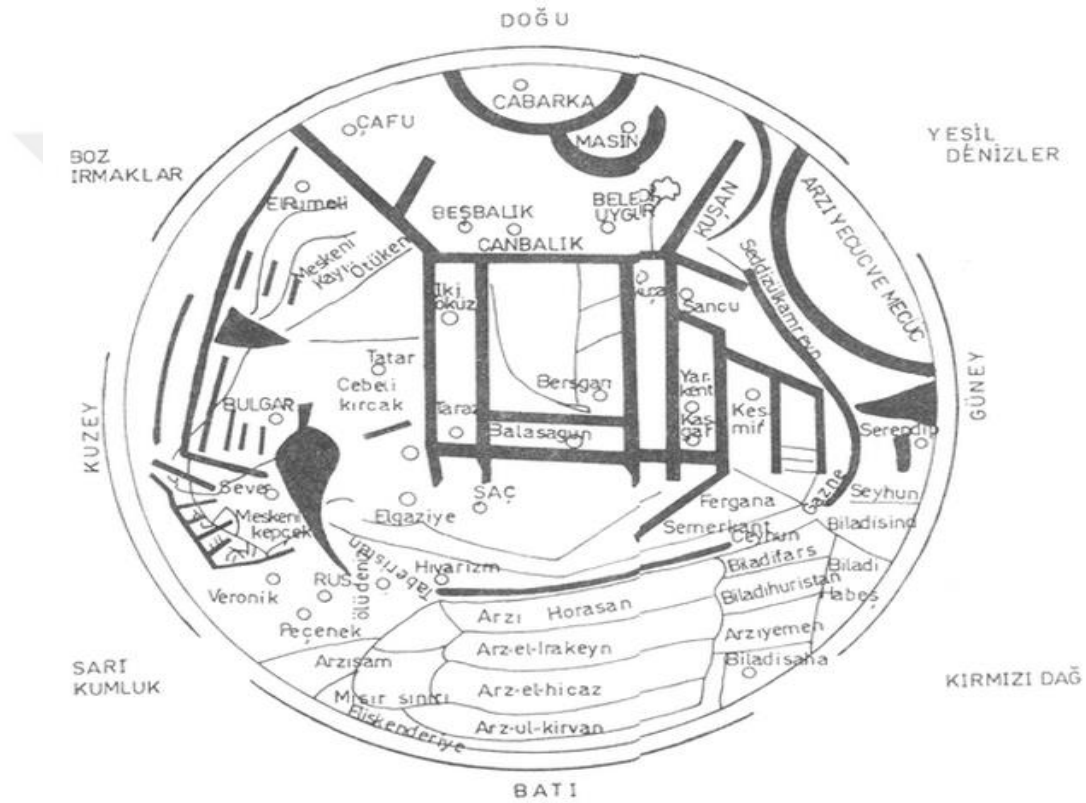
³¹ Atalay, B., a.g.e., s. 5-6.

³² Karahan, A. (2013). Dîvânu Lugâti't-Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara, s. 35.

³³ Karahan, A., a.g.e. s. 36

Tek Dilli Türk Topluluklarından ortak Türkçe muhiti içinde olanlar: Çiğil, Kıpçak, Yemek, Oğrak, Oğuz, Tuhsı, Uygur ve Yağma Türkleridir. Ortak Türkçe muhiti dışında kalanlar ise Bulgar ve Suvar Türkleridir.

Diğer taraftan Kâşgarlı'nın saydığı iki dilli toplulukların da kendi içerisinde alt dalları bulunmaktadır. Bunlar Karahanlı ülkesinde olanlar (Argu, Kençek), kuzey bozkırlarındaki iki dilli Türkler (Basmıl, Çömül, Kay, Tatar ve Yabaku) ve ikinci dilleri Türkçe olan yabancı topluluklardır (Tibet, Soğd ve Hotan).³⁴

Harita 1: Kâşgarlı Mahmud'a göre XI. yy Türk Coğrafyası³⁵

³⁴ Karahan, A., a.g.e. s. 38

³⁵ <http://www.haritamuzesi.com/kasgarli-mahmudun-dunya-haritasi/>

3. KAZAK ADI VE KAZAKLAR

3.1.Kazak Adı

Kazak kelimesinin anlamı henüz tam olarak tespit edilebilmiş değildir. Bununla birlikte çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden biri Prof. Dr. V. I. Veselowski'ye aittir. Veselowski Kazak kelimesinin, “kaza benzeyen insan, yani kuş gibi serbest” anlamına geldiğini ifade etmiştir. Kraft'a göre de kelime, ‘kaz+ak”, “beyaz ana kaz” anlamındadır. Ancak bu iki görüşün de geçerliliği hususunda tereddütler mevcuttur. Çünkü Türk lehçelerinde -ak ekiyle “benzer” anlamında ad oluşturulmamaktadır.³⁶ Diğer taraftan Ramstedt, Vambéry, Falev ve Gombocz gibi bilim adamları Kazak kelimesini, “başı boş dolaşmak, serseri dolaşmak” anlamlarında kaz- fiiliyle ilişkilendirmiş ve yurtsuz kalıp göçebe dolaşan topluluklara verilen isim olarak düşünmüşlerdir. Samoyloviç'in Kazak kelimesi hakkında yazdığı makalesinde iki sözlük dışında bütün sözlükleri taradığını, ancak kaz- fiilinin bu şekilde bir anlamla verilmediğini belirtmiş, diğer taraftan tarihî sözlüklerde kazak kelimesinin, “evsiz, yurtsuz, başı boş” anlamlarında kullanıldığını dolaylı anlam olarak bu şekilde düşünülmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁷ Bunun yanında Samoyloviç'in Kazak kelimesinin tarihini XI. yüzyıldan önceye götüremeyeceğini ifade etmesi de dikkate değerdir. Kazak kelimesinin kökeni hususunda kesin bir sonuca varmak mümkün değildir. Ancak tarihî metinlere göre Kazak kelimesi, “başı boş sergüzeşt, yurtsuz” gibi anlamlara gelmektedir. Bu bakımdan Kazak isminin sosyal olaylar neticesiyle, Kazakların tarihî süreçte topluluk olarak teşekkülü esnasında ortaya çıktığı düşünülebilir.

3.2.Kazakların Tarihi

Kazak kelimesi, Türkçe kayıtlarda XI. yüzyıldan sonra görülmektedir. Kazakların tarih sahnesinde XV. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamış olan Kıpçak boylarından birisi olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte Kazaklar birden fazla boyun karışmasıyla meydana gelmişlerdir. Bu Türk boyu, Özbek Hanlarının Moğol baskınları karşısında başarısız olmalarına isyan ederek kuzeye çekilmiş ve kendi başlarına buyruk hayat sürmüştür. Kazaklara Kırgızlardan bir parça, sonrasında ise Moğollardan da topluluklar halinde katılım olmuştur.³⁸

³⁶ Samoyloviç, A. (1957). “Kazak Kelimesi Hakkında (Çev. Saadet Çağatay)”, *TDAY-Belleten*, s. 95

³⁷ Samoyloviç, A., a.g.m., s. 97

³⁸ Güler, A., Akgül, S., Şimşek, A.(2001). *Türklük Bilgisi*, Tamga Yayıncılık, Ankara, , s. 132.

Gömeç'e göre Kazakların Alaş adlı bir kavimden türediğine inanılmaktadır. Tarih sahnesine çıkışları ise Cengiz Han'ın son dönemlerine ve Altınordu zamanına rast gelmektedir.³⁹ İlk olarak XV. yüzyılda Özbek Hanları zamanında önemli roller üstlenen Kazaklar, Canı-Bek ve Kirey idaresinde bir birlik oluşturabilmişler, Kasım Han döneminde ise toplumsal bütünleşmelerini tamamlamışlardır. XV. yüzyıldan XVIII. yüzyılın başlarına kadar Oyrat, Cungarlar, Kalmuklar ve Ruslarla mücadele içerisine giren Kazaklar, bu dönemde Ulu Cüz, Orta Cüz ve Küçi Cüz olarak boylara ayrılmıştır.⁴⁰ Daha sonra da bu durumu fırsat bilen Rusların baskınlarına fazla direnememişlerdir. 1731'de Küçük Cüz, 1734'te Orta Cüz ve 1738'de ise Büyük Cüz Rus hâkimiyetine girmiştir.⁴¹

3.3.Kazakistan Cumhuriyeti

"Kazakistan Cumhurbaşkanı devletin başı olup, devletin iç ve dış politikasının temel yönlerini belirleyen ve Kazakistan'ı ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eden en yüksek yetkili kişidir."⁴² Şu anda da bu görevi Nursultan Nazarbayev icra etmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin yüz ölçümü 2.724.900 km²'dir. Başkenti Astana'dır. Kazakistan Cumhuriyeti kuzeyde Rusya, güneyde Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan, doğuda Çin Halk Cumhuriyeti ile komşudur. Ülkenin Hazar Denizi ve Aral Gölü ile kıyısı vardır. Para birimi ise, 'tenge'dir. Kazakistan, on dört vilayet ve iki şehir idaresinden oluşmaktadır.⁴³

Kazakistan Cumhuriyetinde devlet dili Kazakçadır. Bununla birlikte devlet kurumlarında ve yerel yönetim birimlerinde Kazakçayla birlikte eşit şartlarda, resmi olarak Rusça da kullanılır.⁴⁴

Ülke nüfusunun %64,55'i Kazak Türkleri, %22,35'i Ruslar, %2,96'ı Özbek Türkleri, %1,88'i Ukraynalılar, %1,42'i Uygur Türkleri, %1,22'i Tatarlar, %1,08'i Almanlar ve %4,55'i diğer etnik gruplardır.⁴⁵

"Kazakistan doğal kaynak açısından dünyanın en zengin ülkelerinden birisidir. Ülkede bin iki yüzden fazla mineral kaynak çeşidini barındıran yaklaşık beş yüz maden

³⁹ Gömeç, S. (1999). Türk Cumhuriyetleri ve Türk Toplulukları Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara s. 60.

⁴⁰ Hizmetli, S. (2011). Kazak Ulusu ve Tarihi Üzerine, İstem, Yıl 9, sayı 17, Almatı, s.30.

⁴¹ Özkan, N. (2002). Türk Dilinin Yurtları, Akçağ Yay., Ankara, s. 121.

⁴² Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, "Cumhurbaşkanı", Üçüncü Bölüm, (02.02.2011 tarihindeki ekler dahil), Kırkinci Fıkra.

⁴³ DEİK, (2012). "Genel Bilgiler", Kazakistan Ülke Bülteni, s. 1.

⁴⁴ Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, I. Bölüm, Genel Kurallar, Yedinci Fıkra.

⁴⁵ DEİK, (2012). "Genel Bilgiler", Kazakistan Ülke Bülteni, s. 1.

yatağı bulunmaktadır. Kazakistan tespit edilen çinko ve volfram kaynakları açısından dünyada birinci, gümüş, uranyum, kurşun ve krom madenleri alanında ikinci, bakır rezervleri açısından ise üçüncü sırada bulunmaktadır.

2011 yılında dünya uranyum üretiminin %35'ini gerçekleştiren Kazakistan'da diğer madenlerin de önemli rezervleri mevcuttur. Hidrokarbon kaynakları bakımından eski SSCB ülkeleri arasında Rusya'dan sonra ikinci sırada yer alan Kazakistan bu özelliği sayesinde dünya enerji pazarının başlıca aktörlerinden birisi konumundadır. "BP Statistical Review of World Energy" raporuna göre, 2010 yılının sonu için Kazakistan'ın sahip olduğu kanıtlanmış petrol rezervlerinin miktarı 39,8 milyar varil (5,5 milyar ton) olup, dünya rezervlerinin %2,9'unu oluşturmaktadır. Diğer taraftan, Hazar'ın Kazakistan kısmında tahmin edilen rezerv miktarının 17 milyar tona yakın olduğu ifade edilmektedir. Aynı kaynağa göre, Kazakistan'ın keşfedilmiş doğalgaz rezervleri 1,8 trilyon m³ veya dünya rezervlerinin %1'i civarındadır.⁴⁶

"Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren ülkeyi yönetmekte olan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, ülkenin SSCB'den ayrılma süreci daha tam bitmeden yapılan 1 Aralık 1991 tarihli seçimlerde Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Mayıs 2007'de yapılan ve Kazakistan'ın Cumhurbaşkanlığı sisteminden "Cumhurbaşkanlığı – Parlamenter" sisteme geçmesini sağlayan Anayasa değişikliği ile 2012 yılından itibaren Cumhurbaşkanlığı süresi yedi yıldan beş yıla düşürülmüştür. Bunun yanı sıra, Anayasa'ya konan özel hüküm kapsamında, ülkenin ilk Cumhurbaşkanı'na özel bir ayrıcalık tanınmış ve kendisi, aynı şahsın iki dönemden fazla Cumhurbaşkanlığına seçilemeyeceğini ifade eden hükümden muaf tutulmuştur."⁴⁷

Harita 2: Kazakistan Cumhuriyeti⁴⁸

⁴⁶ DEİK, (2012). "İdari ve Siyasal Görünüm", Kazakistan Ülke Bülteni, s. 4.

⁴⁷ DEİK, (2012). "İdari ve Siyasal Görünüm", Kazakistan Ülke Bülteni, s. 2.

⁴⁸ <https://turk-dunyasi.cokbilgi.com/kazakistan-haritasi/>

3.4. Kazak Türkçesi

Modern Türk lehçeleri arasında Kazak Türkçesi, genel ifade ile Kıpçak grubu veya Kuzey-Batı Türk lehçeleri grubunda yer almaktadır. Türk lehçe grupları arasında, ayrıldığı kollar ve konuşanlarının sayısı açısından en geniş kol Kıpçak grubu Türk lehçeleridir.

Türk dili üzerine yapılan tasnif denemelerinde Kazak Türkçesinin yeri oldukça önemlidir. Radloff, Kazak Türkçesini Batı diyalektleri grubunda Kırgız diyalektleri içerisinde, Korş, Kuzey grubu içerisinde, Ramstedt ise Batı grubunda göstermiştir. Ramstedt'in tasnif için kullandığı kriterlere bağlı olarak Kazak Türkçesini *tag> taw, d> y* şeklinde ses denklikleriyle birlikte vermesi önemlidir. Türk dilinin bilimsel temellere dayalı ciddi bir tasnif denemesini yapan Samoyloviç, Kazak Türkçesini *taw-* (Kıpçak, Kuzey-Batı) grubunda göstermiştir. Bir diğer tasnif denemesi yapan Ligeti Kazak Türkçesini Kazak-Kırgız şeklinde Kıpçak dilleri içerisinde, Räsänen de Kuzey-Batı grubu içerisinde göstermiştir. Baskakov'un tasnifinde Kazak Türkçesi Batı Hun dalının Kıpçak grubunun, Kıpçak-Nogay alt grubunda yer almaktadır. Benzing, Kazak Türkçesini Batı grubu (Kuman-Kıpçak dilleri) içerisine dâhil etmiştir. Poppe, Kıpçak grubu, Doerfer de Kuzey-Batı veya Kıpçak grubu içerisinde Kazak Türkçesini göstermiştir. Son olarak Tekin kendi tasnifinde Kazak Türkçesini *tawlı* grubunda Karakalpakça ile aynı grupta göstermiştir.⁴⁹

Kıpçak grubu lehçelerinin genel özelliklerini taşıyan Kazak Türkçesinin, Kıpçak grubu lehçelerinden ayrılan özellikleri de bulunmaktadır. Buna göre Kazak Türkçesinin fonetiği şu şekildedir.

1. Türkiye Türkçesindeki /ş/ sesi Kazak Türkçesinde /s/'ye döner.
(*baş > bas*)
2. Türkiye Türkçesindeki /ç/ sesi Kazak Türkçesinde /ş/'ye döner.
(*aç- > aş-*)
3. Türkiye Türkçesinde kelime başında /y/ sesi Kazak Türkçesinde /j/'ye döner.
(*yıl > jıl*)
4. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /f/'ler çoğunlukla /p/'ye, bazen de /b/'ye döner.
(*fikir > pikir, kafir > kâpir, fatıma > batıma*)
5. Arapça kelimelerdeki kelime başı ve ortasındaki ayın sesleri Kazak Türkçesinde /ğ/'ya döner.

⁴⁹ Tekin, T. (1989). Türk Dili ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi, Erdem Dergisi, Ankara, C.5, s. 13, s. 141-168.

- (*alem* > *galem*, *saat* > *sağat*)
6. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime başındaki /h/ sesleri ya düşer ya da /k/'ya döner.
(*hem* > *em*, *hasiyyet* > *kasiyet*)
7. Türkiye Türkçesindeki kelime başında yer alan bütün /g/'ler Kazak Türkçesinde k'dir.
(*göz* > *köz*, *gir-* > *kir-*)
8. Türkiye Türkçesindeki kelime başında yer alan /d/'ler Kazak Türkçesinde t'dir.
(*de-* > *te-*, *dil* > *til*)
9. Kalın ünlülü ve tek heceli kelimelerin sonunda bulunan /ğ/'lar Kazak Türkçesinde v'dir.
(*dağ* > *tav*, *yağ-* *cav-*)
10. var-, ver- var kelimeleri Kazak Türkçesinde /b/'lidir.
(*bar-ber-*, *bar*)
11. Kazak Türkçesinde iki ünlü arasında kalan /k/'ler /g/ olur.
(*ekin* > *egin*, *evdeki* > *üydegi*)
12. Hece sonunda bulunan rk, lk gibi sesler arasında ünlü türemesi olur.
(*Türk* > *Türük*, *kırk* > *kırık*).⁵⁰

Kazak Türkçesi, asırlarca Türkistan'da konuşulan bir Kıpçak ağzı olarak yasadıktan sonra, ilk defa XIX. asırda yazı dili olma sürecine girmiştir. Kazakçayı ilk kez XIX. asrın ikinci yarısında N. İlimskiy gibi misyoner bilim adamları, Kiril alfabesiyle yazıya geçirmişlerdir. Bu yıllardan sonra Kazak Türkçesinin Kazaklar tarafından Arap harfleriyle yazıldığı bir gerçekse de, Kazakçanın tam anlamıyla “bir yazı dili” olma sürecine girmesini, Ahmet Baytursınlı'nın Kazak Arap alfabesi üzerinde yaptığı çalışmaların başladığı tarihlerle birlikte anmak gerekir.⁵¹

Kazak Türkçesi; kuzey doğu kolu, güney kolu ve batı kolu olmak üzere üç kola ayrılmaktadır. Bunlardan kuzey doğu kolu çağdaş yazı dilinin temelini oluşturur. Kazak Türkleri 1923 yılına kadar Arap alfabesini kullanırlar. 1928'de Latin alfabesine geçerler. Ancak 1940 yılında bu alfabaden de vazgeçilerek Kiril alfabesi kabul edilir. Bağımsızlığa kadar eğitim dili olarak Rusça kullanılır. Bağımsızlık ilan edildikten iki yıl sonra 28 Ocak 1993'te Yeni Anayasa'nın kabulü ile birlikte Kazak Türkçesi resmi dil olarak kabul edilir. Kazakistan'da şu anda Kiril alfabesi kullanılmaktadır.⁵²

⁵⁰ Ercilasun, A. B. (1991). Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 1047-1048.

⁵¹ Koç, K., Doğan, O. a.g.e., s. 8-9

⁵² Buran, A., Alkaya, E. (2001). Çağdaş Türk Lehçeleri. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 193-194.

4. İNCELEME

4.1. Ses Olayları

4.1.1. Ünlü Olayları

4.1.1.1. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

Ünlü kalınlaşması, “İnce ünlülerin, belirli ünsüzlerin kalınlaştırma veya kalın ünlülerin benzeştirme etkilerine bağlı olarak veya daha başka bir sebeple kelimede ön, iç ve son seslerde kalın sıraya geçmeleri” olayıdır.⁵³

Yaptığımız çalışmaya göre Dîvânu Lugâtî't-Türk'te geçen fiillerin Kazak Türkçesi'nde görülen kalınlaşma örnekleri şu şekildedir:

e > a

Çuvaş Türkçesinde sistemli olarak /e/ ünlüsünün /a/ ünlüsüne artdamasıllaştığı görülmekle birlikte,⁵⁴ Türk dilinin çağdaş lehçelerinde örneklerine nadir rastladığımız bu ses olayı, Dîvânu Lugâtî't-Türk'te sözcüklerdeki /e/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde iki örnekte /a/ ünlüsüne artdamaksıllandığı tespit edilmiştir.

çile- > *şıla-* (ıslatmak), *yençi-* > *janşı-* (ezmek)

i > ı

Kıpçak grubu lehçelerin çoğunda /i/ ünlüsü korunmakla birlikte bazı lehçelerde art damaksıllaşma örnekleri görülmektedir. Dîvânu Lugâtî't-Türk'te /i/'li şekilleri bulunan fiillerin Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde /ı/ şeklinde artdamaksıllaştığı tespit edilmiştir.

biçekle- > *pışakta-* (bıçaklamak), *çile-* > *şıla-* (ıslatmak), *imle-* > *ımda-* (işaret etmek), *imleş-* > *ımdas-* (işaretleşmek), *isi-* > *ısı-* (ısınmak), *isigle-* > *ıstıkta-* (sıcaklamak), *isît-* > *ısıt-* (ısıtmak), *it-* > *ıt-* (fırlatmak), *keñirsi-* > *koñırsı-* (yanık kokmak), *kıçi-* > *kışı-* (kaşınmak), *kıçin-* > *kışın-* (kaşınmak), *kıçit-* > *kışıt-* (kaşıtmak), *tikile-* > *tıkılta-* (tıkırdamak), *üşkir-* > *ıskır-* (ıslık çalmak), *yençi-* > *janşı-* (ezmek), *yitür-* > *jıtır-* (yok etmek)

ü > u

Bu artdamaksıllaşma örneği genel olarak Kıpçak grubu lehçelerden Karaim

⁵³ Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, s.160.

⁵⁴ Yalçın, S. K. (2013). Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler, TDK, Ankara, s. 156.

Türkçesinde görülmektedir.⁵⁵ Dîvânu Lugâti't-Türk'te /ü/ ünlüsünün Kazak lehçesinde ardamaksıllaşmış şekilleri aşağıdaki gibidir.

bük- > *buk-* (bükmek), *yüm-* > *jum-* (yummak), *yümül-* > *jumul-* (yumulmak)

ö > o

Dîvânu Lugâti't-Türk'te /ö/ ünlüsünün Kazak Türkçesinde /o/ ünlüsüne ardamaksıllaştığı örnekler şunlardır:

çöj- > *soz-* (çekmek, uzatmak), *çöjül-* > *sozil-* (uzamak), *çöm-* > *som-* (dalmak),
çömtür- > *somdır-* (suya batırmak)

e > ı

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /e/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde ardamaksıllaşarak /ı/ ünlüsüne dönüşmüştür.

yer- > *jır-* (yırtmak), *yör-* > *jorı-* (yormak, tabir etmek)

4.1.1.2. Kalın Ünlülerin İncelmesi

İncelme "Çeşitli sebeplerle bir kelimedeki kalın sıradan ünlü veya ünsüzlerin ince sıraya geçmesi olayı"dır.⁵⁶

Art ünlülerin önlüleşmesi Türkçe kelimelerde /y/, /ş/, /l/, /c/, /ç/, /n/ ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkar. Örneğin Eski Türkçe *yana* kelimesi Türkiye Türkçesinde *yine*; Eski Türkçe *kanı* kelimesi Türkiye Türkçesinde *hani* şeklindedir.

a > e

Kıpçak grubu Türk lehçelerinde a > e değişiminin görüldüğü tespit edilmiştir. Bu değişimin nedenini Süer Eker üç başlık altında değerlendirir:

- Öndamaksıllaştırıcı ünsüzlerin etkisine bağlı olarak oluşanlar.
- Ses olaylarına bağlı olarak oluşanlar.
- Sebebi tam olarak tespit edilemeyen öndamaksıllaşmalar.⁵⁷

Çalışmamızda tespit edilen a > e öndamaksıllaşma örnekleri, yukarıdaki

⁵⁵ Yalçın, S. K., a.g.e., s. 238.

⁵⁶ Korkmaz, Z., a.g.e., s. 87.

⁵⁷ Eker, S. (1998). Kıpçak Grubu Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 90.

tespitlerden "Öndamaksıllaştırıcı ünsüzlerin etkisine bağlı olarak oluşanlar" kategorisinde değerlendirilmektedir.

alwır- > *elir-* (tedirgin olmak), *ııra-* > *eıire-* (bağırarak)

ı > e

Çalışmamızda sadece bir örnekte ı > e değişmesi tespit edilmiştir. Örnekteki /ı/ ünlüsü /ı/ ünsüzünün öndamaksıllaştırıcı tesiriyle /e/ ünlüsüne dönüşmüştür.

ııra- > *eıire-* (bağırarak)

ı > i

İlk hecede bulunan /ı/ ünlüsü kıpçak grubu Türk lehçelerinde öndamaksıllaştırıcı ünsüzlerin etkisiyle veya ı ünlüsünün zayıflığından dolayı /i/ ünlüsüne değişmiştir.⁵⁸

Çalışmamızda tespit edilen kalın ünlülerin incelenmesi ses olayının en fazla yaşandığı değişme ı > i değişmesidir.

bıç- > *piş-* (biçmek), *bıçıl-* > *pişil-* (biçilmek), *bış-* > *pis-* (pişmek), *çığırıl-* > *şiyırıl-* (yürümek), *ıl-* > *il-* (asmak), *ınan-* > *inan-* (inanmak), *kıdıglan-* > *kiyikten-* (uzak durmak), *kına-* > *kiyna-* (eziyet etmek), *kıyıl-* > *kiyıl-* (kıyılmak), *sığın-* > *siyin-* (sığınmak), *tışlat-* > *tistet-* (ısırtmak), *yığ-* > *jiy-* (yığmak), *yunçı-* > *jünji-* (zayıflamak)

u > ü

Dîvânı Lugâti't-Türk'te kelime başı sesleri /b/, /t/, /y/ olan bazı kelimelerin, Kazak Türkçesinde u > ü değişmesine uğramış örnekleri tespit edilmiştir.

buk- > *bük-* (bükmek), *bukıl-* > *bügil-* (bükülme), *bur-* > *bür-* (buğulamak), *buruş-* > *büris-* (buruşmak), *tuy-* > *tüy-* (fark etmek), *tuysuk-* > *tüysin-* (sezinlemek), *yunçı-* > *jünji-* (zayıflamak), *yııla-* > *jünde-* (kırmak)

4.1.1.3. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Ünlü genişlemesi "Kelime içindeki dar sıradan ı, i, u, ü ünlülerinin çeşitli sebeplerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan a, e, o, ö ünlülerine dönüşmesi olayı"dır.⁵⁹

⁵⁸ Yalçın, S. K., a.g.e, s. 90.

⁵⁹ Korkmaz, Z., a.g.e., s.160.

Bazı kelimelerde tarihî dönemlerde dar iken bugün geniş olan ünlülere rastlanır: Eski Türkçe *suk-* fiili Türkiye Türkçesinde *sok-* şeklinde, Eski Türkçede *ıgaç* kelimesi Türkiye Türkçesinde *ağaç* şeklindedir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Kazak Türkçesine geçen fiillerde tespit edebildiğimiz ünlü genişlemesi olayı şu şekildedir.

ê > e

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ê/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde genişleyerek /e/ ünlüsüne dönüşmüştür.

kêneş- > *kenes-* (söyleşmek), *têril-* > *teril-* (derilmek)

ı > a

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ı/ ünlüsünün, Kazak Türkçesinde bazı kelimelerde /a/ ünlüsüne dönüşmesinin en önemli nedeni, kelime içerisindeki diğer /a/ sesinin ilerleyici ya da gerileyici benzeşme etkisidir.

ayrış- > *ajıras-* (boşanmak), *kanı-* > *kana-* (kanamak), *kurıt-* > *kurgat-* (kurutmak), *salıḡula-* > *salıḡda-* (sarmak), *tarıl-* > *taral-* (dağılmak), *yaḡıla-* > *jaḡala-* (yenilemek)

i > e

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /i/ sesinin Kazak Türkçesinde genişleyerek /e/ sesine dönmesi olayı, tespit edilen en fazla ünlü genişlemesi olayıdır.

bir- > *ber-* (vermek), *it-* > *et-* (etmek), *kiçil-* > *keşiktiril-* (geciktirilmek), *kiḡit-* > *keḡit-* (genişlemek), *kit-* > *ket-* (gitmek), *sizin-* > *sezin-* (sezmek), *ti-* > *de-* (demek), *tir-* > *ter-* (dermek), *yi-* > *je-* (yemek)

u > o

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /u/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde genişleyerek /o/ ünlüsüne dönüşmüştür.

urun- > *oran-* (sarınmak)

ü > ö

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ü/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde genişleyerek /ö/ ünlüsüne dönüşmüştür.

müñre- > *möñre-* (böğürmek)

4.1.1.4. Geniş Ünlülerin Darlaşması

Ünlü daralması "Yanlarındaki geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisiyle geniş ünlülerin a > ı, o > u, e > i, ö > ü biçimindeki daralması olayı"⁶⁰ Türkiye Türkçesinde /y/ ünsüzü kendinden önce gelen geniş ünlüyü sıkça darlaştırır. (*baş+la-yor* > *başlıyor*)

Dîvânu Lugâti't-Türk'te geniş ünlülerin, Kazak Türkçesinde darlaştığı örnekler şu şekildedir:

e > i

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /e/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde darlaşarak /i/ ünlüsüne dönüşmüştür.

tegiş- > *tiiş-* (dokunmak), *ewür-* > *iyür-* (çevirmek)

ö > ü

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ö/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde darlaşarak /ü/ ünlüsüne dönüşmüştür.

yor- > *yör-* > *yür-* > *jür-* (yürümek)

4.1.1.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Yuvarlaklaşma "Kelimedeki ön ve iç ses durumundaki düz ünlülerin çeşitli fonetik sebeplerle yuvarlak sıraya geçmeleri" olayıdır.⁶¹ Düz ünlülerin yuvarlaklaşması dudak ünsüzlerinin etkisi başta olmak üzere çeşitli fonetik nedenlerle gerçekleşir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te dar ünlülerin, Kazak Türkçesinde yuvarlaklaştığı örnekler şu şekildedir:

⁶⁰ Korkmaz, Z., a.g.e., s.159.

⁶¹ Korkmaz, Z., a.g.e., s.162.

ı > u

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ı/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde yuvarlaklaşarak /u/ ünlüsüne dönüşmüştür. Örneklerde Kıpçak Türk lehçe grubunun karakteristik ses değişimlerinden olan g > v değişmesi ve /v/ sesinin yuvarlaklaştırıcı etkisi görülmektedir.

azıgla- > *azuvla-* (azı dişi ile çiğnemek)

ı > ü

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ı/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde yuvarlaklaşarak /ü/ ünlüsüne dönüşmüştür.

tıt- > *tüt-* (açmak, parçalamak)

i > ö

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /i/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde yuvarlaklaşarak /ö/ ünlüsüne dönüşmüştür.

bîle- > *böle-* (kundaklamak)

i > ü

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /i/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde yuvarlaklaşarak /ü/ ünlüsüne dönüşmüştür. Örneklerde Kıpçak Türk lehçe grubunun karakteristik ses değişimlerinden olan g > v değişmesi ve /v/ sesinin yuvarlaklaştırıcı etkisi görülmektedir.

ewlen- > *ivlen-* > *üylen-* (evlenmek), *ewür-* > *ivür-* > *üyir-* (çevirmek), *kewşe-* > *kivşe-* > *küyse-* (geviş getirmek)

a > o

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /a/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde yuvarlaklaşarak /o/ ünlüsüne dönüşmüştür.

tatık- > *totık-* (paslanmak)

a > u

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /a/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde yuvarlaklaşarak /ü/ ünlüsüne dönüşmüştür. Örneklerde Kıpçak Türk lehçe grubunun karakteristik ses değişimlerinden olan g > v değişmesi ve /v/ sesinin yuvarlaklaştırıcı etkisi görülmektedir.

aguk- > *uvlan-* (zehirlenmek), *awın-* > *uvan-* (avunmak), *kagur-* > *kuvır-* (kavurmak)

4.1.1.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Düzleşme "Çeşitli fonetik sebeplerle ve genellikle dilimize geçmiş yabancı kelimelerde ilk hecedeki yuvarlak sıradan bir ünlünün düz sıraya geçmesi olayı"⁶²

Dîvânu Lugâti't-Türk'te yuvarlak ünlülerin, Kazak Türkçesinde düzleştiği örnekler şu şekildedir:

o > a

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /o/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde bir örnekte düzleşerek /a/ ünlüsüne dönüşmüştür.

bogla- > *bavla-* (destelemek)

u > a

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /u/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde genellikle birinci hecedeki ünlünün ilerleyici ünlü benzeşmesi etkisiyle düzleşerek /a/ ünlüsüne dönüşmüştür.

bođu- > *boya-* (boyamak), *kađu-* > *kada-* (çakmak), *konukla-* > *konakta-* (misafir olmak), *oňul-* > *oňal-* (iyileşmek), *ortula-* > *ortala-* (ortalamak), *otul-* > *otal-* (ot temizlemek), *togru-* > *tuvrala-* (direk yürümek), *tutun-* > *tutan-* (tutuşmak), *urun-* > *oran-* (sarınmak)

u > ı

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /u/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde hem uyuma bağlı olarak hem de ilk hecedeki düz bir ünlünün etkisiyle düzleşerek /ı/ ünlüsüne dönüşmüştür.

ağutla- > *ayutla-* > *avutta-* > *avista-* (avuçlamak), *anukla-* > *anıkla-* (belirlemek), *aşrul-* > *asırıl-* (aşmak), *aşuk-* > *asık-* (acele etmek), *azuklan-* > *azıktan-* (yemek yemek), *batır-* > *batır-* (batırmak), *bayu-* > *bayı-* (zenginleşmek), *bogul-* > *buvıl-* (boğulmak), *boluş-* > *bolıs-* (yardımlaşmak), *bulga-* > *bılga-* (kirletmek), *buruş-* > *burıs-* (buruşmak), *buyur-* > *buyır-* (emretmek), *buzul-* > *buzıl-* (bozulmak), *kağgulan-* > *kaygılan-* (kaygılanmak), *katur-* > *katır-* (kurutmak), *kawrul-* > *kuvırıl-* (kavrulmak), *kavuş-* > *kavıs-* (kavuşmak), *koltukla-* > *koltıkla-* (koltuğa almak), *korkun-* > *korkınkıra-* (korkmak), *kulunla-* > *kulında-* (kulun getirmek)

⁶² Korkmaz, Z., a.g.e., s.160.

u > i

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /u/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde bir örnekte ilk hecedeki düz ünlünün ilerleyici ünlü benzeşmesiyle düzleşerek /i/ ünlüsüne dönüşmüştür.

bısur- > *pisir-* (pişirmek)

ü > e

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ü/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde düzleşerek /e/ ünlüsüne dönüşmüştür.

bögül- > *bögel-* (oyalanmak), *kötür-* > *köter-* (kaldırmak), *örküçlen-* > *örkeşten-* (tümsek olmak), *örüle-* > *örele-* (köstek vurmak)

ü > ı

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ü/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde düzleşerek /ı/ ünlüsüne dönüşmüştür.

çöjül- > *sozıl-* (gerilmek), *süpür-* > *sıdır-* (süpürmek), *üşkür-* > *ıskır-* (kışkırtmak)

ü > i

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /u/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde hem uyuma bağlı olarak hem de ilk hecedeki düz bir ünlünün etkisiyle düzleşerek /ı/ ünlüsüne dönüşmüştür.

bilezüklen- > *bilezikten-* (bilezik takmak), *büqüt-* > *biylet-* > (oynatmak), *bürül-* > *büril-* (bürülmek), *elükle-* > *elikle-* (taklit etmek), *emüz-* > *emiz-* (emzirmek), *erü-* > *eri-* (erimek), *keçür-* > *keçir-* (geçirmek), *kemür-* > *kemir-* (kemirmek), *köjüllen-* > *köjilden-* (neşelenmek), *köpür-* > *köpür-* (köpürmek), *körün-* > *körin-* (görünmek), *kösül-* > *kösil-* (uzanmak), *mün-* > *min-* (binmek), *müne-* > *mine-* (kesmek), *öçür-* > *öşir-* (söndürmek), *ökün-* > *ökin-* (pişman olmak), *ötün-* > *ötin-* (arz etmek)

4.1.1.7. Uzun Ünlülerin Kısalması

Ünlü kısalması "Normal uzunluktaki ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanma olayı"⁶³dır.

⁶³ Korkmaz, Z., a.g.e., s. 161.

ā > a

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz başı ve söz içi /ġ/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde kısalarak /a/ ünlüsüne dönüşmüştür.

āç- > *aş-* (acıkmak), *āg-* > *av-* (aşmak), *āş-* > *as-* (aşmak), *kānı-* > *kana-* (kanamak)

ī > ı

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /i/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde kısalarak /ı/ ünlüsüne dönüşmüştür.

sī- > *sın-* (kırmak)

ū > u

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz başı /ū/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde kısalarak /u/ ünlüsüne dönüşmüştür.

ūlīt- > *ulıt-* (ulutmak), *ūr-* > *ur-* (vurmak)

ū > uv

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ū/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde kısılırken ortaya çıkan /v/ ünsüzü ile birlikte /uv/ şekline dönüşmüştür.

būlat- > *buvlat-* (buğulatmak), *yū-* > *yuv-* (yıkamak)

ū > ü

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ū/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde kısalarak /ü/ ünlüsüne dönüşmüştür.

kūḏ- > *küt-* (bekletmek), *tūle-* > *tüle-* (tüy dökmek)

4.1.1.8. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi Türkçede söz içinde ve söz başında ve söz sonunda gerçekleşebilen bir ses olayıdır. Türkçenin genel yapısı göz önüne alındığında söz başındaki ünlü düşmelerinin açık hece durumunda olmasından kaynaklanıldığı görülmektedir.⁶⁴

⁶⁴ Türk, V. (2003). Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi, (Aphaeresis-Aphesis), Örnekleri, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, C. I-II, S. 44, s. 223-233.

e > ø

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /e/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde bir örnekte düşmüştür.

eğerle- > *erle-* (eyerlemek)

ı > ø

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ı/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde düşmüştür. Bazı örneklerde görülen g > v ünsüz değişmesinin de /ı/ ünlüsünün düşmesinde etkili olduğu görülmektedir.

ogrıla- > *urla-* (çalmak), *şagıla-* > *şavla-* (çağlamak), *ayıt-* > *ayt-* (demek), *çogıla-* > *şuvla-* (gürültü çıkarmak), *kadıt-* > *kayt-* (geri dönmek)

i > ø

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz başı ve söz içi /i/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde düşmüştür.

işen- > *sen-* (inanmak), *kiritle-* > *kiltte-* (kilitlemek)

u > ø

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /u/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde düşmüştür. Bazı örneklerde görülen g > v ünsüz değişmesinin de /u/ ünlüsünün düşmesinde etkili olduğu görülmektedir.

salıḡula- > *salanḡda-* (sarkmak), *agula-* > *uvla-* (zehirlemek), *buzagula-* > *buzavla-* (buzaklamak)

ü > ø

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /ü/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki bir örnekte düşmüştür.

eşüttür- > *estirt-* (ıştırtmak)

4.1.1.9. Ünlü Türemesi

Ünlü Türemesi, "Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı nedenlerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayı"dır.⁶⁵

$\emptyset > a$

Söz sonu /a/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örnekte türemiştir.

sor- > *sora-* (sormak)

$\emptyset > ı$

Söz içi /ı/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde türemiştir.

saçra- > *şaşıra-* (sıçramak), *sagrıla-* > *savırıla-* (kamçıyla vurmak), *yagıla-* > *javlas-* (düşman olmak), *yalk-* > *jalık-* (bıkmak), *yatla-* > *jadıla-* (Büyülemek, sihir yapmak), *kırk-* > *kırık-* (kırpma), *kork-* > *korık-* (korkmak)

$\emptyset > i$

Söz içi /i/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde türemiştir.

semri- > *semir-* (semirmek), *ürk-* > *ürük-* (ürkmek), *yüglet-* > *ükile-* (süslemek)

$\emptyset > u$

Söz başı /u/ ünlüsü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde türemiştir.

sun- > *usın-* (sunmak)

4.1.2. Ünsüz Olayları

4.1.2.1. Sedalılışma

Kıpçak grubu Türk lehçelerinden olan Kazak Türkçesinde Kıpçakçanın karakteristik ses özelliği olan, ünsüzlerin tonsuz biçimlerini koruması hadisesi görülmektedir. Bu nedenle Dîvânü Lugâti't-Türk'te olduğu gibi Kazak Türkçesi'nde de birkaç örnek haricinde (dınıl-da-, di-) fiillerdeki kelime başı tonsuz seslerin varlıklarını devam ettirdiği tespit edilmiştir. Ancak kelime içinde -tur-, -tür- ettirgenlik ekinin -dur-, -dür şeklinde, veya kelime içi $k > g$, $p > b$ ve $s > z$ şeklinde tonlulaşma örnekleri görülmektedir.

⁶⁵ Korkmaz, Z., a.g.e., s. 161.

t > d

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz başı ve söz içi /t/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde tonlulaşarak /d/ ünsüzüne dönüşmüştür.

altur- > *aldur-* (aldırmak), *küytür-* > *küydür-* (yakmak), *sewtür-* > *süydür-* (sevdirmek), *sortur-* > *sordır-* (emdirmek), *taytur-* > *taydır-* (kaydırmak), *tıñılda-* > *dıñıl-da-* (ses çıkarmak), *te-* > *de-* (demek)

k > g

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /k/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde tonlulaşarak /g/ ünsüzüne dönüşmüştür.

akıt- > *ağıt-* (akıtmak), *bakıl-* > *bağıl-* (beslemek), *çakış-* > *şağıstır-* (yarıştırmak), *çekil-* > *şegil-* (çekilmek), *çıkır-* > *şığar-* (çıkarmak), *kakış-* > *kağıs-* (çarpmak), *sıkıl-* > *sığıl-* (sıkılmak), *sokul-* > *suğul-* (sokulmak), *takıl-* > *tagıl-* (takılmak)

p > b

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /kp/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde /b/ ünsüzüne dönüşmüştür.

çapın- > *şabın-* (terlemek), *kepi-* > *kebi-* (kurumak), *öpüş-* > *öbis-* (öpüşmek), *tapala-* > *tabala-* (birinin başarısızlığına sevinmek), *tapın-* > *tabın-* (tapınmak), *tepin-* > *tebin-* (tepinmek), *töpüle-* > *töbele-* (tepelemek)

s > z

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /s/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde sedalılaştırarak /z/ ünsüzüne dönüşmüştür.

kısgan- > *kızğan-* (kıskanmak), *süs-* > *süz-* (boynuzlamak)

4.1.2.2. Sedasızlaşma

Sedasızlaşma, "Ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşimlerini kaybederek tonsuz niteliği kazanması" olayına verilen addır.⁶⁶ Kazak Türkçesinde söz içi /g/, /d/ sesleri ile söz başı /b/ sesi tonsuzlaşarak kelime içinde /k/, /t/ seslerine, kelime başında ise /p/ sesine dönüşmüştür.

⁶⁶ Korkmaz, Z., a.g.e., s. 151.

d > t

Dîvânu Lugâtî't-Türk'te söz içi /d/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde tonsuzlaşarak /t/ ünsüzüne dönüşmüştür.

kudur- > *kutır-* (kudurmak), *küd-* > *küt-* (beklemek), *yaldıra-* > *jaltıra-* (parlamak)

g > k

Dîvânu Lugâtî't-Türk'te söz içi /g/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde tonsuzlaşarak /k/ ünsüzüne dönüşmüştür.

agtar- > *aktar-* (karıştırmak), *çoglan-* > *şoktan-* (korlaşmak), *kapgaklan-* > *kakpakta-* (kapatmak), *kegir-* > *kekir-* (geğirmek), *kıdıgla-* > *kiyıkta-* (kenar), *sıgta-* > *sıkta-* (ağlamak), *ulugla-* > *ulıkta-* (ululamak), *yogla-* > *jokta-* (ağıt söylemek)

b > p

Dîvânu Lugâtî't-Türk'te söz başı /b/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde tonsuzlaşarak /p/ ünsüzüne dönüşmüştür.

bıç- > *piş-* (biçmek), *bış-* > *pis-* (pişmek), *bıçekle-* > *pışakta-* (bıçaklamak)

4.1.2.3. Süreklileşme

Süreklileşme ses hadisesi akıcılaşma ve sızıcılaşma olarak iki şekilde meydana gelir. Dîvânu Lugâtî't-Türk ile Kazak Türkçesi söz varlığını karşılaştırdığımız bu çalışmaya göre tespit edilen akıcılaşma ve sızıcılaşma örnekleri şu şekildedir:

4.1.2.3.1. Akıcılaşma

Akıcılaşma, "b, g, k gibi patlayıcı ünsüzlerden biri ile h gırtlak ünsüzünün; r, l, m, n, y gibi bol sesli akıcı ünsüzlerden birine dönüşmesi" olayıdır.⁶⁷

ḏ > y

Dîvânu Lugâtî't-Türk'te söz içi /ḏ/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde akıcılaşarak /y/ ünsüzüne dönüşmüştür.

aḏakla- > *ayakta-* (bitirmek), *aḏıl-* > *ayık-* (ayılmak), *aḏır-* > *ayır-* (ayırarak), *aḏna-* > *aynı-* (değişmek), *boḏu-* > *boya-* (boyamak), *kaḏgulan-* > *kaygulan-*

⁶⁷ Korkmaz, Z. (2003). Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, s. 14.

(kaygılanmak), *kağır-* > *kayır-* (geri çevirmek), *keç-* > *kiy-* (giymek), *kod-* > *koy-* (koymak), *muñad-* > *muñay-* (efkarlanmak), *seğre-* > *siyre-* (seyrekleşmek), *tıç-* > *tıy-* (kesmek), *yad-* > *jay-* (yaymak)

g > y

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /g/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde akıcılaşarak /y/ ünsüzüne dönüşmüştür.

bagla- > *bayla-* (bağlamak), *bögürle-* > *büyirle-* (ayırarak), *çıgır-la-* > *şıyır-la-* (karışık yürümek), *eg-* > *iy-* (eğmek), *öğren-* > *üyren-* (öğrenmek), *sewiş-* > *süyis-* (öpüşmek), *sıg-* > *sıy-* (sığmak), *teg-* > *tıy-* (değmek), *tög-* > *tüy-* (dövmek), *üg-* > *üy-* (bir araya gelmek), *yıg-* > *jıy-* (yığmak)

4.1.2.3.2. Sızıcılaşma

Sızıcılaşma, "Patlayıcı ünsüzlerin çeşitli nedenlerle sızıcı ünsüzlere dönüşmesi"dir.⁶⁸ Özellikle g > v , ç > ş ve y > j sızıcılaşma hadiseleri Kazak Türkçesinin karakteristik özellikleri arasında önemli yer tutmaktadırlar. İncelediğimiz örneklerde bu ses hadisesinin Kazak Türkçesinin tamamına yayıldığı tespit edilmiştir.

ç > ş

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz başı ve söz içi /ç/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde sızıcılaşarak /ş/ ünsüzüne dönüşmüştür.

aç- > *aş-* (açmak), *bıç-* > *piş-* (biçmek), *biçekle-* > *pışakta-* (bıçaklamak), *burçaklan-* > *burşakta-* (dolu yağmak), *çak-* > *şak-* (yakmak), *çal-* > *şal-* (çelmek), *çap-* > *şap-* (kesmek), *çarla-* > *şarla-* (gezinmek), *çek-* > *şek-* (çekmek), *çıbıkla-* > *şıbıkta-* (çubukla vurmak), *çık-* > *şık-* (çıkarmak), *çılan-* > *şılan-* (sulamak), *çom-* > *şom-* (batmak), *çök-* > *şök-* (çökmek), *iç-* > *iş-* (içmek), *kaç-* > *kaş-* (kaçmak)

đ > v

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /đ/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde sızıcılaşarak /v/ ünsüzüne dönüşmüştür.

ağutla- > *uvısta-* (avuçlamak)

⁶⁸ Korkmaz, Z., a.g.e., s. 135.

g > v

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /g/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde sızıcılaşarak /v/ ünsüzüne dönüşmüştür.

ag- > *av-* (kaymak), *agırla-* > *avırla-* (ağırlamak), *agna-* > *avna-* (devrilmek), *agrı-* > *avır-* (ağrımak), *agula-* > *uvla-* (zehirlemek), *azıgla-* > *azuvla-* (çiğnemek), *bagırla-* > *bavırla-* (yüzüstü sürünmek), *bog-* > *buv-* (boğmak), *bognaklan-* > *buvnaktan-* (boğumlanmak), *kagur-* > *kuvır-* (kavurmak), *sag-* > *sav-* (sağmak), *yag-* > *jav-* (yağmak), *yagık-* > *javık-* (düşman olmak)

y > j

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz başı ve söz içi /y/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde sızıcılaşarak /j/ ünsüzüne dönüşmüştür.⁶⁹

ayrış- > *ajıras-* (boşanma), *yadııl-* > *jayııl-* (yayılmak), *yag-* > *jaw-* (yağmak), *yagık-* > *javık-* (düşman olmak), *yaguş-* > *juğıs-* (yakınlaştırmak), *yak-* > *jak-* (yakmak), *yalga-* > *jala-* (yalamak), *yalk-* > *jalık-* (bıkmak), *yama-* > *jama-* (yamamak), *yan-* > *jan-* (yanmak), *yañıla-* > *jañala-* (yenilemek), *yap-* > *jap-* (yapmak), *yetiş-* > *jetis-* (yetişmek), *yığış-* > *jigıs-* (toplanmak)

4.1.2. 4. Süreksizleşme**g > b**

Dîvânu Lugâti't-Türk'te iki örnekte söz içi /g/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde süreksizleşerek /b/ ünsüzüne dönüşmüştür.

emgeklen- > *eñgeklen-* > *eñbekten-* (çalışmak), *tamgala-* > *tañgala-* > *tañbala-* (damgalamak)

h > k

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /h/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde süreksizleşerek /k/ ünsüzüne dönüşmüştür.

ahsa- > *aksa-* (aksamak), *ohşa-* > *uksa-* (benzemek), *sıhtaş-* > *sıkta-* (ağlamak)

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özkan, F. (2004, Eylül). "Türkçede Kelime Başı y- Meselesi ve Şimşek Kelimesi Üzerine Bir Etimoloji Denemesi" Beşinci Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri, Ankara, s. 141.

s > t

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz başı ve söz içi /s/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde süreksizleşerek /t/ ünsüzüne dönüşmüştür.

kapsa- > *kapta-* (sarmak), *sıç-* > *tıç-* (sıçmak)

w > b

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /w/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde süreksizleşerek /b/ ünsüzüne dönüşmüştür.

Karahanlı Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan b > w değişmesi Kazak Türkçesine ait bazı örneklerde arkaik şekil olan /b/ biçimindedir.

arwa- > *arba-* (büyülemek), *küwen-* > *kübin-* (güvenmek), *yalwar-* > *jalbar-* (yalvarmak), *yelwir-* > *jelbire-* (sallanmak)

w > p

Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz içi /w/ ünsüzü, Kazak Türkçesinde aşağıdaki örneklerde süreksizleşerek /p/ ünsüzüne dönüşmüştür.

Karahanlı Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan b > w değişmesi Kazak Türkçesine ait bazı örneklerde arkaik şekil olan /p/ biçimindedir.

tewçi- > *tepşi-* (tevellemek)

l > d

Ünsüz benzeşmesi "İç seste ve yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilmesi" olayına verilen addır.⁷⁰

Yaptığımız çalışmada ünsüz benzeşmeleri daha çok Kazak Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan, fiil kök ve gövdelerinde özellikle isimden fiil yapan +lA ekiyle yanyana gelen tonlu ve tonsuz ünsüzlerin benzeşmeye uğraması hadisesine dayanmaktadır.

ağakla- > *ayakla-* > *ayakta-* (bitirmek), *ağutla-* > *ayutla-* > *avutta-* > *avısta-* (avuçlamak), *atlan-* > *attan-* (yola çıkmak), *bağışla-* > *bağıšta-* (bağışlamak)

⁷⁰ Korkmaz, Z., a.g.e., s.230.

4.1.2.5. Dişsilleşme

ş > s

Kazak Türkçesinde düzenli bir ses değişmesi olarak görülen /ş/'nin /s/'ye dönüşmesi hadisesidir. Diş-damak sesi olan /ş/ sesi diş sesi olan /s/ dönüşmüştür.

aşa- > *asa-* (yemek yemek), *aşat-* > *asat-* (yemek yedirmek), *başla-* > *basta-* (başlamak), *bekiş-~beküş-* > *bekis-* (anlaşmak, birleşmek), *bışur-* > *pisir-* (pişirmek), *bitiş-* > *bitis-* (anlaşmak), *boluş-* > *bolıs-* (yardımlaşmak, taraf tutmak), *çakış-* > *şağıs-* (kızıştırmak), *işen-* > *sen-* (inanmak), *karşa-* > *karışta-* (karışlamak), *kaşı-* > *kası-* (kaşımak), *tepiş-* > *tebis-* (tepişmek)

w > v

Çift dudak sesi olan /w/ sesinin diş dudak sesi olan /v/ sesine dönüşmesi hadisesidir.

awla- > *avla-* (avlamak), *awın-* > *uvan-* (avunmak), *kawur-* > *kuvır-* (kavurmak), *kewre-* > *kerve-* (zayıflamak, solmak), *suwla-* > *suvla-* (sulamak)

j > z

Diş-damak sesi olan /j/ sesinin diş sesi olan /z/ sesine dönüşmesi hadisesidir.

çöj- > *soz-* (çekmek, uzatmak)

m > n

Çift dudak sesi olan /m/ sesinin diş sesi olan /n/ sesine dönüşmesi hadisesidir.

tarma- > *tırna-* (tırmalamak), *tarmat-* > *tırnat-* (tırmalatmak)

ŋ > n

Geniz sesi olan /ŋ/ sesinin diş sesi olan /n/ sesine dönüşmesi hadisesidir.

yunla- > *jünde-* (yün kırmak)

4.1.2.6. Damaksıllaşma

Damaksıllaşma, “Bir sesin boğumlanma noktasını değiştirerek damak sesine dönüşmesi”dir.⁷¹ Dîvânü Lugâtî't-Türk'teki /s/, /z/, /n/ sesleri Kazak Türkçesinde bazı örneklerde diş-damak ünsüzleri olan /ş/, /j/ ve damak sesi olan /l/ sesine dönüşmektedir.

⁷¹ Korkmaz, Z., a.g.e., s. 63.

n > l

Diş sesi olan /n/ foneminin damak sesi olan /l/ fonemine dönüşmesi olayıdır.

man- > *mal-* (banmak), *mandur-* > *maldır-* (batırmak), *manıl-* > *malın-* (batırmak)

s > ş

Diş sesi olan /s/ foneminin /ş/ diş-damak sesine dönüşmesi olayıdır.

sök- > *şök-* (çökmek), *saç-* > *şaç-* (saçmak), *saçıl-* > *şaşıl-* (saçılmak), *saçış-* > *şaşış-* (saçışmak), *sarmal-* > *şırmal-* (çatışılmak), *sıyıl-* > *şıyıl-* (tınlamak)

z > j

Diş sesi olan /z/ foneminin /j/ diş-damak sesine dönüşmesi olayıdır.

sızgur- > *şijğır-* (kızarmak), *sızıt-* > *şijit-* (yağın kızararak erimesi)

m > ɱ

Dîvânü Lugâtî't-Türk'teki /m/ sesi Kazak Türkçesinde iki örnekte damaksıllaşarak /ɱ/ sesine dönüşmektedir.

emgeklen- > *eɱgeklen-* > *eɱbekten-* (çalışmak), *tamgala-* > *taɱgala-* > *taɱbala-* (damgalamak)

4.1.2.7. Dudaksıllaşma

Dudaksıllaşma, “Yuvarlak ünlüler yanındaki ünsüzlerle dudak ünsüzleri yanında bulunan ünsüzlerin boğumlanma noktaları bakımından dudak ünsüzüne dönüşmesi olayı”dır.⁷² Kazak Türkçesinde sadece bir örnekte dudaklılaşma ses olayı tespit edilmiştir.

n > m

Diş sesi olan /n/ foneminin çift dudak sesi olan /m/ sesine dönüşmesi olayıdır.

unut- > *umıt-* (unutmak)

4.1.2.8. Ünsüz Türemesi

Ünsüz türemesi, “Kelime ön, iç ve son seslerinde kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayı”dır.⁷³ Kazak Türkçesinde tespit edilen ünsüz türemelerinin tümü kelime içi seslerde meydana gelmektedir.

ø > g

müñeş- > *miñges-* (terkisine binmek), *süñüle-* > *süñgile-* (süngülemek)

⁷² Korkmaz, Z., a.g.e., s. 73.

⁷³ Korkmaz, Z., a.g.e., s. 163.

ø > ğ

kuyut- > *kuyğıt-* (atı hızla koşturmak)

ø > k

tönder- > *töñker-* (çevirmek)

ø > s

isizlen- > *essizden-* (bayılmak)

ø > y

bitle- > *biytte-* (bitlemek), *itin-* > *iytin-* (ileri gitmek), *kına-* > *kiyna-* (zorlamak),

üt- > *üyt-* (ütülemek)

ø > v

bula- > *buvla-* (buğulamak), *bulat-* > *buvlat-* (buğulatmak), *yu-* > *yuv-* (yıkamak)

5. METİN

aç-: Açmak.

Kzk. aş-: 1. Açmak. 2. İki şeyin arasını açmak, birbirinden uzaklaştırmak. 3. Bir işi başlatmak, açılışı yapmak. 4. Organize etmek, kurmak. 5. Bulmak, ortaya koymak. 6. Temizlemek, paklamak. 7. Açıklamak. 8. Sinirlenmek.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

āç-: Acıkmak.

Kzk. aş-: Acıkmak.

ā- > a- ünlü kısalması.

ç- > -ş sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

aç1-: Ekşimek, acımak.

Kzk. aş1-: (bir şeyin tadı) Ekşimek, bozulmak. 2. Acımak, rahatsızlık vermek, sızlamak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

açık-: Acıkmak.

Kzk. aşık-: Acıkmak, karnı acıkmak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

açıl-: Açılmak.

Kzk. aşıl-: 1. Açılmak. 2. Temizlenmek, kirden arılmak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

açıt-: Ekşitmek, acıtmak.

Kzk. aşıt-: 1. Mayalamak, ekşitmek. 2. Acıtmak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

açtur-: Açılması için emir vermek, açtırmak.

Kzk. aştır-/aşkız-: Açtırmak, açmaya mecbur etmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

ağakla-: Ayağa vurmak.

Kzk. ayakta-: Bitirmek, tamamlamak, son vermek.

-đ- > -y- akıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-* eki kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

ağaklan-: Ayak sahibi olmak.

Kzk. ayaktan-: Yürümeye alışmasını sağlamak, yürümeyi öğrenmesini beklemek.

-đ- > -y- akıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, *+la-, +le-* isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan *-n-* ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde *+lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten-* şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

ağır-: Ayırmak.

Kzk. ayır-: 1. Ayırmak, bölmek. 2. Bir bütünden bir parçayı herhangi bir amaçla bir tarafa

ayırıp koymak. 3. İki veya daha çok kimse arasındaki anlaşmayı bozmak, nifak çıkarmak. 4. Kurtarmak. 5 kayırmak. 6. Farketmek, teşhis etmek. 7. Kavga edeni ayırmak. 8. Bölmek. -d- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ağna-: (yer vb.) Değişmek, farklılaşmak.

Kzk. aynı-: 1. Sözünden caymak, vaadinde durmamak, vazgeçmek. 2. Tadı bozulmak, midesi bulanmak.

-d- > -y- akıcılaşma.

-a > -ı ünlü darlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ağrıl-: Ayrılmak.

*Kzk. ayrıl- :*1. Ayrılmak, bölünmek, yırtılmak. 2. (giysi) Yırtılmak, parçalanmak. 3. Bir şeyi kaybetmek, yitirmek.

-d- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ağrış-: Ayrılmak.

Kzk. ayrılıs-: Ayrıлма, ayrılık, veda etmek.

-d- > -y- akıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ř > -s dişilleşme.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -l-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam korunmuştur.

ağutla-: Avuçlamak.

Kzk. uvısta-: Avuçlamak.

-d- > -y- > -v- akıcılaşma, sızıcılaşma.

a- > u- ünlü yuvarlaklaşması.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-t- > -s- süreklileşme

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

āg- ~ ag-: Yükselmek, çıkmak.

Kzk. av-: 1. (bir taraf) kaymak, ağmak. 2. Belli bir miktarı aşmak. 3. Göçmek. 4. Düşmek.

ā- > a- ünlü kısalması.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

āg- ~ ag-: Değişmek.

Kzk. av-: 1. (bir taraf) kaymak, ağmak. 2. Belli bir miktarı aşmak. 3. Göçmek. 4. Düşmek.

ā- > a- ünlü kısalması.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

agırla-: Ağırlamak, ihsan etmek, ikram etmek.

Kzk. avırla-: Ağırlamak.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam daralmasına uğramıştır.

agıt-: (yüksek yerlere) Çıkartmak, yükseltmek.

Kzk. ağıt-: 1. Çözmek, gevşetmek. 2. Bir edebi metni (şiiri) durmaksızın, akıcı biçimde okumak, terennüm etmek. 3. Birirsinin birden hızlı olarak konuşmaya başlaması. 4. Bağlı olan hayvan topluluğunu çözmek.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

agna-: Hayvanlar debelenerek kaşınmak, ağnamak.

Kzk. avna-: 1. Bir tarafa düşmek, devrilmek. 2. (hayvan) Yere yatıp yuvarlanmak,

ağnamak. 3. Yerinde doğru yatmamak, bir sağına, bir soluna dönmek.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

agnat-: Hayvanları toprağa sürdürmek, ağnatmak.

Kzk. avnat-: Yattığı yerinden döndürmek, kıpırdatmak.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

agrı-: Ağrımak.

Kzk. avır-: 1. Hastalanmak, acı çekerek zorlanmak.

-g- > -v- sızıcılaşma,

avır- > avır- Metatez

Anlam genişlemesine uğramıştır.

agrit-: Ağritmak, ağrı vermek.

Kzk. avirt-: Ağritmak, sızlatmak, acıtmak.

-g- > -v- sızıcılaşma,

agrit- > avirt- Metatez

Anlam korunmuştur.

agru-: (nesne) Ağırlaşmak, (hasta) ağırlaşmak.

Kzk. avırıl-: 1. Yükü ağırlaşmak. 2. Kilo almak, semirmek. 3. Gereksiz bulmak, beğenmemek. 4. Yükü ağır bulmak. 5. Ağırına gitmek, üzülmek.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-u- isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüşlü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-, +le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-, +de-, +ta-, +te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

agruklan-: (bir işi) Ağır bulmak.

Kzk. avırlan-: 1. Yükü ağırlaşmak. 2. Kilo almak, semirmek. 3. Gereksiz bulmak, beğenmemek. 4. Yükü ağır bulmak. 5. Ağırına gitmek, üzülmek.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-u- isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece +la-, +le- şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise l > d > t değişimine bağlı olarak +da-, +de-, +ta-, +te- şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

agtar-: Yere vurmak, yere sermek.

Kzk. Aktar-: 1. Bir şeyin içini, arasını açarak aramak, karıştırmak. 2. Bir şeyi tetkik etmek, incelemek. 3. Bir şeyi birden dökmek, boşaltmak. 4. İçini dökmek, sırrını söylemek.

-g- > -k- sedasızlaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

aguk-: Zehirlenmek.

Kzk. uylan-: 1. Zehirlenmek, ağılanmak. 2. Zararlı düşünceler edinmek.

a- > u- ünlü yuvarlaklaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-u- > -ø- ünlü düşmesi.

+k-/+k- bu ek, Karahanlı Türkçesinde isimlerden çoğunlukla oluş bildiren ve geçişsiz fiil türeten işlek bir ektir.

+lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten-, bu ek +la- isimden fiil yapım eki ve -n- dönüşlülük ekinin birleşiminden oluşmuş kaynaşık ve birleşik bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

agula-: Zehirlemek.

Kzk. uvla-: 1. Zehirlemek, ağılamak. 2. Birine zararlı düşünceler, duygular aşlamak.

a- > u- ünlü yuvarlaklaşması.

-g- > -v- sızıcılışma.

-u- > ø ünlü düşmesi.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Ek, Kazak Türkçesinde +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- şeklini alarak yapma ifade eden fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ak-: Akmak; (ordu, insan topluluğu için) akar gibi gelmek.

Kzk. ak-: Akmak, akıp gitmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

akıt-: (su, sel vb. için) Akıtmak; (askerî birlik için) akın yaptırmak.

Kzk. ağıt-: 1. Çözmek, gevşetmek. 2. Bir edebî metni (şiiri) durmaksızın, akıcı biçimde okumak, terennüm etmek

-k- > -ğ- sedalılışma.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-z- az kullanılan bu ek, bazan ettirgen, bazan da sadece geçişli fiil teşkil etmektedir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

al-: Almak, tutmak; yakalamak; satın almak.

Kzk. al-: 1. Bir şeyi elle tutmak, kaldırmak. 2. Bir şeyi sahiplenmek, kazanmak. 3. Bir yere kabul etmek, almak. 4. Kazanç elde etmek, kâr sağlamak. 5. Evlenmek. 6. İstila etmek, hâkimiyet altına almak. 7. Azaltmak, eksiltmek. 8. Yemek, içmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

al-: (bir yeri, ülkeyi) Almak, fethetmek.

Kzk. al-: 1. Bir şeyi elle tutmak, kaldırmak. 2. Bir şeyi sahiplenmek, kazanmak. 3. Bir yere kabul etmek, almak. 4. Kazanç elde etmek, kâr sağlamak. 5. Evlenmek. 6. İstila etmek,

hâkimiyet altına almak. 7. Azaltmak, eksiltmek. 8. Yemek, içmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

alar-: Alacalanmak, renklenmek.

Kzk. alar-: 1. Gözleri yuvalarından fırlamak. 2. Dik dik bakmak. 3. Gözünü büyütme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

alar-: Göz kamaşmak.

Kzk. alar-: 1. Gözleri yuvalarından fırlamak. 2. Dik dik bakmak. 3. Gözünü büyütme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

alart-: (gözü) Belertmek.

Kzk. alart-: 1. Gözleri yuvalarından fırlamak. 2. Dik dik bakmak. 3. Gözünü büyütme. 4.

Gözünü sertçe büyütme bakmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

alda-: Hile yapmak, aldatmak.

Kzk. alda-: 1. Kandırmak, aldatmak. 2. Gönlünü almak, hoşnut etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

alın-: Kendi başına almak.

Kzk. alın-: Alınmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

alka-: Övmek.

Kzk. alka-: Kollamak, yardım etmek, övmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

alkın-: Tükenmek, bitmek; (insan için) ölmek, yok olmak.

Kzk. alkın-: Nefes almak, çabuk çabuk nefes almak, koştuktan veya ağır hasta olduktan sonra çabuk nefes almak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

altur-: Alınması için emir vermek, aldırma, aldirtmak.

Kzk. aldur-: 1. Aldırmak, getirtmek. 2. Çaldırmak. 3. Birini işinden aldırma, işinden etmek. 3. Boy aldur-: Yorulmak. 4. Sır aldur-: Sırını belli etmek

-t- > -d- sedalılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

anala-: Bir kadını anne olarak adlandırıp anne kabul etmek.

Kzk. anala-: Anne diyerek bağırarak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

andgar-: Yemin ettirmek → *Angar-*

Kzk. anttas-: 1. Karşılıklı yemin etmek. 2. Sözleşmek, vaadde bulunmak.

-d- > -t- sedasızlaşma.

-gar-/ger- < -g-a-r-/g-e-r-; kar-/ker- < -k-a-r-/k-e-r- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem etken-geçişli hem de oluş bildiren geçişsiz fiiller türetir.

+las-, +les-, +das-, +des-, +tas-, +tes- eki *+LAn-* isimden fiil yapma eki ve *-s-* işteşlik ekinin birleşiminden oluşmuş kaynaşık ve birleşik bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

angar-: bkz. → *andgar-*

anukla-: Hazır bulmak.

Kzk. anıkla-: 1. Belirlemek, açıklamak, tespit etmek. 2. Dikkatlice bakmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

aıdı-: Hile yapmak.

Kzk. aıdı-: Takip etmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

aıraş-: Şarıl şarıl ses çıkarmak, şarıldamak.

Kzk. aıra-: 1. Yüksek sesle bağırarak ağlamak. 2. (rüzgâr) Sertçe esmek. 3. Boş kalmak, sahipsiz kalmak.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece

ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

añla-: Oğuzcada anlamak.

Kzk. añla-/Añda-: Anlamak, sezmek, fark etmek, dikkatli olmak, düşünmek, anlamak.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

arala-: İki kişinin veya iki şeyin arasından geçmek.

Kzk. arala-: 1. Testereyle kesmek. 2. Gezmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

arın-: Temizlenmek, yıkanmak; etek tıraşı olmak.

Kzk. arıl-: Arılmak, kurtulmak, bitmek, kesilmek, tahliye edilmek, iyileşmek, salıverilmek, serbest kalmak.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -n- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -l-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

arkalan-: Sırtı bir yere vermek, dayanmak.

Kzk. arkalan-: Birisine dayanmak, güvenmek, arkalanmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

arkaş-: Sırt sırta vermek, sırt sırta vererek yardımlaşmak.

Kzk. arkalas-: Taşımaya yardım etmek, arkalamak.

-ş > -s dişsilleşme.

+las-, +les-, +das-, +des-, +tas-, +tes- eki +lAn- isimden fiil yapma eki ve -s- işteşlik ekinin birleşiminden oluşmuş kaynaşık ve birleşik bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

art-: Artmak, fazlalaşmak.

Kzk. art-: 1. Yükleme, birisine bir vazife vermek, görevlendirmek. 2. Çoğalmak, bollaşmak, bereketlenmek, artmak, güçlenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

artil-: (heybe, yük, insan vb. için) yarısı bir yanda yarısı diğer yanda kalacak şekilde hayvana yüklenmek, atılmak.

Kzk. artil-: Fazlalaşmak, çoğalmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

artin-: Kendi yükünü, heybesini vb. şeyleri hayvan üzerine koymak.

Kzk. artin-: Yol hazırlığı yapmak, eşyaları yüklemek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

artış-: Heybeyi hayvanın üstüne atmakta ve taşımakta yardımlaşmak veya yarışmak.

Kzk. artış-: Yüklerin Yüklenmesine yardım etmek.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

artur-: Artırmak.

Kzk. arttır-: Artırmak, çoğaltmak, fazlalaştırmak.

-ur-, -ür-, Eski Türkçe devrinden beri yaygın olarak kullanılan -ur-/ -ür- de geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

artur-: Haddi aşmak.

Kzk. arttır-: Artırmak, çoğaltmak, fazlalaştırmak.

-ur-, -ür-, Eski Türkçe devrinden beri yaygın olarak kullanılan -ur-/ -ür- de geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

arwa-: (kam) Büyülü sözler söylemek.

Kzk. arba-: Büyülemek, efsunlamak.

-w- > -b- süreksizleşme.

Karahanlı Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan b > w değişmesi Kazak Türkçesine ait bazı örneklerde arkaik şekil olan /b/ biçimindedir.

Anlam korunmuştur.

arwal-: Büyülü sözler söylenmek.

Kzk. arbal-: Başkasının tesiri altında kalmak.

-w- > -b- süreksizleşme.

Karahanlı Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan b > w değişmesi Kazak Türkçesine ait bazı örneklerde arkaik şekil olan /b/ biçimindedir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

arwaş-: Kâhinler (kamlar) birtakım sözler mırıldanarak büyülü dualar etmek, cin çarpmasını tedavi ederken büyülü sözler söylemek.

Kzk. arbas-: Birbirini tesiri altına almak için çalışmak.

-w- > -b- süreksizleşme.

Karahanlı Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan b > w değişmesi Kazak Türkçesine ait bazı örneklerde arkaik şekil olan /b/ biçimindedir.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

as-: Asmak.

Kzk. as-: 1. Kazanda et pişirmek. 2. Atmak. 3. Darağacına asmak, idam etmek. 4. İlerlemek, ileri geçmek. 5. yemek pişirmek, yemek hazırlamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

asıl-: Asılmak.

Kzk. asıl-: Asılmak, dayanmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

asılın-: Asılmak.

Kzk. asın-: Asınmak, takınmak.

-/- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -/-, -/-, -/-, -/- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

-/- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -/- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

astur-: Asılmak için emir vermek, astırmak.

Kzk. astır-: Astırmak.

-u- > -/- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

āş-~aş-: (dağ vb. yüksek yerler için) Aşmak.

Kzk. as-: 1. Aşmak, geçmek. 2. (süre) Geçmek. 3. İlerlemek, ileri gitmek. 4. Böbürlenmek, kibirlenmek. 5. Yardımcı fiil fonksiyonunda kullanılır. 6. Dağı, geçidi geçmek, belli bir yaşı geçmek, belli bir sayıyı geçmek.

ā- > a- ünlü kısalması.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

aşa-: (Hakanlılarda ileri gelenler için, diğer Türklerde herkes için) yemek yemek.

Kzk. asa-: Ağzını doldura doldura yemek yemek, aşamak.

-ş > -s- dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

aşat-: (Türkler arasında, hakanların ve büyüklerin verdikleri yemekler için Oğuzlarda ise her durumda) Yedirmek.

Kzk. asat-: Birisine eliyle yemek aşatmak.

-ş > -s- .

Anlam korunmuştur.

aşık-: → *aşuk-*

aşrul-: (Yük, engel vb. şeylerden) Aşırılmak.

Kzk. asırıl-: Aşmak, geçmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

aşuk--aşık-: Özlemek. (BA: Özlemek, acele etmek.)

Kzk. asık-: Acele etmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam daralmasına uğramıştır.

at-: Atmak; (şafak için) sökmek; (şimşek için) çakmak.

Kzk. at-: 1. (top, tüfek, silah) Ateş etmek, patlatmak. 2. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak, atmak. 3. Çekmek, koklamak. 4. (su, fiskiye) Fışkırmak. 5. Atılmak, fırlamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ata-: Ad koymak; unvan vermek.

Kzk. ata-: 1. İnsanın adını, ismini söylemek. 2. Bir şeyi birisine hediye etmek. 3. Ad koymak. 3. Bir şeyi birisi için adamak, ayırmak. 3. Bilhassa belirtmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

atıl-: Atılmak; (çiçekler, ağaç çiçekleri ve benzer şeyler için) birbirinden kopmadan açılmak.

Kzk. atıl-: 1. Kurşuna dizilmek, vurulmak. 2. Fırlamak, atılmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

atış-: Atmakta yarışmak, atmak.

Kzk. atış-: 1. Vuruşmak, savaşmak. 2. Birbirine düşman olmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

atlan-: Ata binmek.

Kzk. attan-: 1. Yola çıkmak, yol almak. 2. Sefere çıkmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

atlan-: Oğuzcada dağ vb. bir yere çıkmak.

Kzk. attan-: 1. Yola çıkmak, yol almak. 2. Sefere çıkmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

attur-: Atmak için emir vermek, attırtmak.

Kzk. attır-: 1. Vurdurmak, öldürtmek, kurşuna dizdirmek. 2. Attırmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

awın-: (bir şeyle, biriyle) avunmak; (bir şeye, birine) alışmak.

Kzk. uvan-: 1. Avunmak, teselli bulmak. 2. Ağlamasını durdurmak.

a- > u- ünlü yuvarlaklaşması.

-w- > -v- dişsilleşme.

-ı- > -a- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

awla-: Avlamak.

Kzk. avla-: Avlamak.

-w- > -v- dışsilleşme.

Anlam korunmuştur.

awlan-: Kendisi için avlanmak.

Kzk. avlan-: Avlanmak.

-w- > -v- dışsilleşme.

Anlam korunmuştur.

axsa-: Aksamak.

Kzk. aksa-: 1. Aksamak, hafif topallamak. 2. (iş) Gereği gibi yürümek, geri kalmak, aksamak.

-x- > -k- süreksizleşme.

Karahanlı Türkçesinde görülen k > h sızıcılaşmasına ait örnekler, Kazak Türkçesinde eskicil biçimini korumaktadırlar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

axsat-: Aksak hâle getirmek.

Kzk. aksat-: Aksatmak

-x- > -k- süreksizleşme.

Karahanlı Türkçesinde görülen k > h sızıcılaşmasına ait örnekler, Kazak Türkçesinde eskicil biçimini korumaktadırlar.

Anlam korunmuştur.

axtar-: Tersyüz etmek, devirmek, yıkmak; kürekle aktarmak.

Kzk. aktar-: 1. Bir şeyin içini, arasını açarak aramak, karıştırmak. 2. Bir şeyi tetkik etmek, incelemek. 3. Bir şeyi birden dökmek, boşaltmak. 4. İçini dökmek, sırrını söylemek.

-x- > -k- süreksizleşme.

Karahanlı Türkçesinde görülen k > h sızıcılaşmasına ait örnekler, Kazak Türkçesinde eskicil biçimini korumaktadırlar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

aya-: Korumak.

Kzk. aya-: 1. Acımak, korumak, esirgemek, merhamet etmek. 2. Kıyamamak, cimrilik

etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ayıt-: Oğuzlarda söylemek, konuşmak

Kzk. ayt-: 1. Demek, söylemek. 2. Fikrini bildirmek, demek.

-i- > -ø- ünlü düşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ayıt-: Sormak.

Kzk. ayt-: 1. Demek, söylemek. 2. Fikrini bildirmek, demek.

-i- > -ø- ünlü düşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

ayrış-: Birbirinden ayrılmak.

Kzk. ayrılıs-: Birbirinden ayrılmak.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ş > -s dişilleşme.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -l-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam korunmuştur.

aytıl-: Sorulmak, söylemek.⁷⁴

Kzk. aytıl-: Söylenmiş olmak, denilmek.

Anlam daralmasına uğramıştır.

aytış-: Barışmak.

Kzk. aytıs-: 1. Saz şairleri, belli bir ayak üzerine karşılıklı deyiş söylemek. 2. Münakaşa etmek, tartışmak. 3. Söyleşmek.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

⁷⁴ Fiilin “söylemek” anlamı Besim Atalay’ın çalışmasında verilmiştir. Ahmet Bıca Ercilasun sadece “sorulmak” anlamını vermiştir.

aytur-: Konuşturmak.

Kzk. aytkız-/ ayttır-: Söyletmek, dedirtmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

az-: (yol için) Şaşırmak, kaybetmek.

Kzk. az-: 1. Zayıflamak, halsiz olmak. 2. Doğru yoldan çıkmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

azıgla-: Dişle vurup yaralamak.

Kzk. azuvla-: Azı dişi ile çiğnemek.

-ı- > -u- ünlü yuvarlaklaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam daralmasına uğramıştır.

azıgla-: Dişlere vurmak.

Kzk. azuvla-: Azı dişi ile çiğnemek.

-ı- > -u- ünlü yuvarlaklaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

azıt-: (yolu) Şaşırtmak.

Kzk. azdır-: Azdırmak, caydırmak, saptırmak.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

āzlan-: Azımsamak.

Kzk. azırkan-: 1. Azımsamak, 2. pek memnun olmamak.

ā- > a- ünlü kısalması.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır.

+ırkan-, +irken- yapma ifade eden fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

azuklan-: Azıklanmak, azık sahibi olmak.

Kzk. azıktan-: Gıda almak, yemek yemek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

B

bagır-la-: Bağıra vurmak.

Kzk. Bavır-la-: 1. Yüzüstü sürünmek. 2. (kuş) Yere yakın uçmak. 3. Atı bağrından kamçılanmak. 4. Hayvanların karnına kadar su veya çamurda yürümesi. 5. İnsanın karnı üstüne yere yatması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bagır-la-: (yayın) Bağrını düzeltmek.

Kzk. bavır-la-: 1. Yüzüstü sürünmek. 2. (kuş) Yere yakın uçmak. 3. Atı bağrından kamçılanmak. 4. Hayvanların karnına kadar su veya çamurda yürümesi. 5. İnsanın karnı üstüne yere yatması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bağışla-: Bağışlamak.

Kzk. bağışta-: Bağışlamak, hibe etmek, bağışta bulunmak.

-g- > -ğ-sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bagla-: Bağlamak.

Kzk. bayla-/bavla-: 1. Bağlamak, bir şeyi iple bağlamak, balyalamak, destelemek. 2. Yarayı sarmak. 3. Düğümlemek. 4. Suyun önünü kesmek. 5. Hayvanı beslemek, semirtmek, 6. Avcının atını veya veya avını başkasına hürmet amacıyla sunması. 7. Neticeye varmak.

-g- > -y- akıcılaşma.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

baglan-: Kendisi için bağ bağlamak.

Kzk. baylan-: Bağlanmak, düğümlenmek.

-g- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

baglat-: Bağlatmak.

Kzk. baylat-: Bağlatmak.

-g- > -y- akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

bak-: Bakmak.

Kzk. bak-: 1. (hayvan) Bakmak, beslemek, gütmek. 2. Yetiştirmek, büyütmek. 3. Hasta birine veya çocuğa bakmak. 4. Farketmek, görmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bakıl-: Bakılıp incelenmek.

Kzk. bağıl-: 1. Beslemek. 2. İzlemek. 3. Bakımlı.

-k- > -ğ- sedalılaştırma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bakır-: Bağlamak.

Kzk. bakır-: 1. Bağlamak. 2. Kızmak, azarlamak. 3. Feyat ederek ağlamak.

Anlam korunmuştur.

bakıt-: Bakmayı emretmek, bakmaya zorlamak, baktırmak.

Kzk. baktır-: 1. Baktırmak, güttürmek. 2. Dikkat ettirmek.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

bakur-: Baktırıp göstermek.

Kzk. bakkız-/baktır-: 1. Baktırmak, güttürmek. 2. Dikkat ettirmek.

-ur-, -ür- Eski Türkçe devrinden beri yaygın olarak kullanılan -ur-/ür- de geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

balala-: Kuş yavrulamak.

Kzk. balala-: 1. Yavrulamak, çoğalmak, üremek. 2. Çoğalmak, artmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bar-: Gitmek.

Kzk. bar-: 1. Varmak, gitmek. 2. Kocaya varmak, evlenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bartur-: Götürmek, birinin gitmesini sağlamak.

Kzk. barğız-: 1. Gönderilmek, gidilmek. 2. Gitmek için izin almak.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde yaptırma manası taşıyan fiiller türeten bir ektir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bas-: Üstüne çöküp basmak, bastırmak.

Kzk. bas-: 1. Adımlamak, basmak. 2. Bir şeyin üzerine bastırmak, ezmek. 3. (kitap, gazete vb.) Baskıdan çıkarmak. 4. Örtmek, kaplamak. 5. Hızlandırmak. 6. Yavaşlatmak, kısmak. 7. Bir şeyin önüne geçmek, önünü kesmek, durdurmak. 8. Bastırmak, boyun eğdirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bas-: Gece baskını yapmak.

Kzk. bas-: 1. Adımlamak, basmak. 2. Bir şeyin üzerine bastırmak, ezmek. 3. (kitap, gazete vb.) Baskıdan çıkarmak. 4. Örtmek, kaplamak. 5. Hızlandırmak. 6. Yavaşlatmak, kısmak. 7. Bir şeyin önüne geçmek, önünü kesmek, durdurmak. 8. Bastırmak, boyun eğdirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bas-: (bir ülkeyi) Yenmek ve düzene sokmak.

Kzk. bas-: 1. Adımlamak, basmak. 2. Bir şeyin üzerine bastırmak, ezmek. 3. (kitap, gazete vb.) Baskıdan çıkarmak. 4. Örtmek, kaplamak. 5. Hızlandırmak. 6. Yavaşlatmak, kısmak. 7. Bir şeyin önüne geçmek, önünü kesmek, durdurmak. 8. Bastırmak, boyun eğdirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

basık- bkz. → *bassık-*

basın-: (birini) zayıf görüp ezmek.

Kzk. basın-: Üstünlük göstermek, tahakkümü altına almak, bastırmak.

Anlam korunmuştur.

bassık-: Gece Baskınına uğramak, gece baskını sonucu düşman tarafından esir alınmak →

basık-

Kzk. basıl-: Basılmak.

-sık-, -sik-, -suk-, -sük-; -z-ı-k-, -z-i-k-, -z-u-k-, -z-ü-k- edilgen veya dönüşlü fiiller teşkil eden bir ektir. Kâşgarlı bu eki -k-, -k- ile aynı sayarak, birlikte zikretmektedir.

-l- bu ek, *Karahanlı Türkçesinde* hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -ı-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bastur-: (birini) Yere yatırmak için emir vermek; bir şeyin üzerinde kalkma ve dönmesine mani olan ağırlık uygulamak veya ağırlık bulunmak.

Kzk. bastır-: 1. Bastırmak. 2. (ekin) Taneleri saplarından ayırmak

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

başla-: (bir şeye, işe) Başlamak.

Kzk. basta-: 1. Başlamak. 2. Yönetmek, organize etmek. 3. Bir yere götürmek, bir şeyi göstermek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

başla-: Yönetmek, komuta etmek.

Kzk. basta-: 1. Başlamak. 2. Yönetmek, organize etmek. 3. Bir yere götürmek, bir şeyi göstermek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

başla-: Rehberlik yapmak.

Kzk. basta-: 1. Başlamak. 2. Yönetmek, organize etmek. 3. Bir yere götürmek, bir şeyi göstermek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

başlan-: (bir şeye, işe) Başlanmış olmak.

Kzk. bastan-: Başlanmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam korunmuştur.

başlan-: Bir yere doğru götürülmek, yöneltmek.

Kzk. bastan-: Başlanmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

başlan-: Başaklanmak.

Kzk. bastan-: Başlanmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

başlat-: (bir şeye, işe) Başlamak için emir vermek, başlatmak.

Kzk. bastat-: Başlatmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

bat-: Gözden kaybolmak; güneş batmak.

Kzk. bat-: 1. Batmak, dibe çökmek. 2. Ağrımak, acı vermek. 3. (güneş) Batmak. 4. Sinmek. 5. Acı vermek, dokunmak.

Anlam korunmuştur.

batır-: (birini veya bir şeyi su vb. şeylere) Batırmak.

Kzk. batır-: 1. (Bir şeyi suyun dibine) Batırmak. 2. Bir şeyi bir yere girdirmek, sokmak. 3. İğneli konuşmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-r- Kazak Türkçesinde olma anlamı taşıyan fillere gelerek, bunlardan öldurma anlamı bulunduran yeni fiiller yapmaya yarayan bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

batır-: Saklamak, gözden kaybetmek.

Kzk. batır-: 1. (Bir şeyi suyun dibine) Batırmak. 2. Bir şeyi bir yere girdirmek, sokmak. 3. İğneli konuşmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-r- olma anlamı taşıyan fiillere gelerek, bunlardan oldurma anlamı bulunduran yeni fiiller yapmaya yarayan bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bayu-: Zenginleşmek.

Kzk. bayı-: 1. Zenginleşmek, malı mülkü çoğalmak. 2. (içerik) Zenginleşmek, derinleşmek.

-u > -ı ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bayut-: zenginleştirmek.

Kzk. bayıt-: Zengin etmek, zenginleştirmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

bekiş~beküş-: Sağlamlaşmak.

Kzk. bekis-: 1. Anlaşmak, uzlaşmak. 2. Birleşmek, barışmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bekit~beküt-: Sağlamlaştırmak (KM: Asıl anlamı düğüm düğümlmek)

Kzk. bekit-: Sağlam şekilde bağlanmak, kapatmak, kilitlenmek. 2. Bir kararı kabul etmek, onaylamak, tasdik etmek. 3. Bir işi bir kimsenin sorumluluğuna vermek, yüklemek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bekü-: Sağlamlaşmak.

Kzk. beki-: 1. Kapalı olmak. 2. İç içe olmak. 3. Güçlenmek, pekişmek, sağlamlaşmak. 4.

Karara varmak. 5. Yer tutmak, sığınmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

+u-, *+ü-* isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüşlü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

-ı-, *-i-* ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

beküş-: → *bekiş-*

beküt-: → *bekit-*

berkit-: Sağlamaştırmak.

Kzk. berkit-: Sağlamaştırmak, katı kılmak.

Anlam korunmuştur.

bez-: (soğuk vb. şeylerden) Titremek.

Kzk. bez-: 1. Kaçmak, bezmek, bıkmak, uzaklaşmak, firar etmek. 2. Nefret etmek, terk etmek. 3. Yaklaşmamak, uzak durmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

beze-: Süslemek.

Kzk. beze-: Süslemek, nakışlamak.

Anlam korunmuştur.

bezel-: Bezenmek.

Kzk. bezel-: Bezenmiş olmak.

Anlam korunmuştur.

bezen-: Bezenmek, süslenmek, kadın makyaj yapmak.

Kzk. bezen-: Bezenmek, süslenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bıç-: Kesmek, (ot vb. şeyleri) biçmek.

Kzk. piş-: 1. (elbise) Biçmek. 2. Bir şeyi tasarlamak, planlamak. 2. Dikilecek bir şeyin ölçüsü alınması ve kesilmesi.

b- > -p sedasızlaşma.

-ç > -ş- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bıçıl-: Kesilmek, kopmak, bıçılmak.

Kzk. pişil-: Bıçılmak, ölçülmek ve kesilmek.

b- > p- sedasızlaşma,

-ç > -ş- sızıcılaşma,

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bıçtur-: Keskirmek için emir verdirmek, kestirmek.

Kzk. piştir-: Çocuğun sünnet ettirilmesi.

b- > -p sedasızlaşma,

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-ç > -ş- sızıcılaşma,

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam daralmasına uğramıştır.

bış-: Yemek pişmek.

Kzk. pıs-/pis-: 1. (yemek) Pişmek. 2. (bitki, meyve vb.) Olgunlaşmak, ermek. 3. Semirmek, etlenmek. 4. Konu açılıp değerlendirilmesinden sonra belirli bir neticeye ulaşmak. 5. İşe alışıp beceri ve ustalık kazanmak, zorlukları göğüslemek, pişmek.

b- > -p sedasızlaşma,

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bış-: Meyve olgunlaşmak.

Kzk. pıs-/pis-: 1. (yemek) Pişmek. 2. (bitki, meyve vb.) Olgunlaşmak, ermek. 3. Semirmek, etlenmek. 4. Konu açılıp değerlendirilmesinden sonra belirli bir neticeye ulaşmak. 5. İşe alışıp beceri ve ustalık kazanmak, zorlukları göğüslemek, pişmek.

b- > -p sedasızlaşma.

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bış-: Kıımız kıvama gelmek.

Kzk. pıs-/pis-: 1. (yemek) Pişmek. 2. (bitki, meyve vb.) Olgunlaşmak, ermek. 3. Semirmek, etlenmek. 4. Konu açılıp değerlendirilmesinden sonra belirli bir neticeye ulaşmak. 5. İşe alışıp beceri ve ustalık kazanmak, zorlukları göğüslemek, pişmek.

b- > -p sedasızlaşma.

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bışırıl-: Pişirilmek.

Kzk. pisiril-: Pişirilmek.

b- > -p sedasızlaşma,

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

bışur-: Pişirmek.

Kzk. pisir-: 1. Pişirmek, haşlamak. 2. Sıcak su ile keşeyi iyice bastırmak. 3. Metali eritmek. 4. Bir şeyi ölçüp tartmak, iyice düşünmek.

-b- > -p- sedasızlaşma.

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi

-r- olma anlamı taşıyan fiillere gelerek, bunlardan öldurma anlamı bulunduran yeni fiiller yapmaya yarayan bir yapım ekidir.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bıçekle-: Bıçaklamak.

Kzk. pışakta-: Bıçaklamak, bıçakla kesmek.

b- > -p sedasızlaşma,

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

bil-: Bilmek.

Kzk. bil-: 1. Bilmek, anlamak, öğrenmek. 2. Tanımak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bildüz-: Bildirmek.

Kzk. bildir-: Bildirmek, haber vermek, haberdar etmek, bilgi vermek.

Karahanlı Türkçesinde kullanılan -duz/-düz eki, -dur/-dür ekinden farklı olmayıp, o dönemde iki ayrı şiveye ait konuşurların meydana getirdiği telaffuz farklılığından meydana gelmiştir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

bile-: Bilemek, keskinleştirmek.

Kzk. bile-: Bilemek, keskinleştirmek, eğelemek

Anlam korunmuştur.

bile-: Çocuğu belemek.

Kzk. böle-: 1. Sarmak, kundaklamak. 2. Belemek.

-i- > -ö- ünlü yuvarlaklaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bile~bīle-: (kana) Belemek, (kana) bulamak.

Kzk. böle-: 1. Sarmak, kundaklamak. 2. Belemek.

-i- > -ö- ünlü yuvarlaklaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bilel-: Çocuk belenmek.

Kzk. bölen-: Belenmek.

-i- > -ö- ünlü yuvarlaklaşması.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -l-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

-n- bu ek Kazak Türkçesinde fiilleri dönüşlü hâle getiren işlek bir ektir.

Anlam korunmuştur.

bilet-: Biley taşına tutmak; birine biletmek.

Kzk. bilet-: Biletmek.

Anlam korunmuştur.

bilezüklen-: Bilezik takınmak.

Kzk. bilezikten-: Bir şeyin çevresine bilezik gibi bir şey koymak, tutturmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bilin-: (kendine ait bir şeyi) Bilip anlamak.

Kzk. bilin-: Bilinmek, anlaşılmaq, görünmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bilin-: İtiraf etmek.

Kzk. bilin-: Bilinmek, anlaşılmaq, görünmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

biliş-: Tanışmak.

Kzk. bilis-: Birbirini tanımak, tanışmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

biltür-: Tanıtmak ve bildirmek.

Kzk. bildir-: Bildirmek, haber vermek, haberdar etmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam daralmasına uğramıştır.

bīr~bir~ber-: Vermek.

Kzk. ber-: 1. Vermek. 2. Bir şeyi bir kimseye iletme. 3. Bir kimseye unvan, derece vermek. 4. Birini başkasına emanet etmek.

-ī- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

biril-: Verilmek.

Kzk. beril-: 1. Baş eğmek, teslim olmak. 2. Bir şeye tam manasıyla sarılmak, kendisini vermek.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bitiş-: Karşılıklı ikrar etmek.

Kzk. bitis-: Anlaşmak, helalleşmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

bitle-: Bit aramak.

Kzk. biytte-: Bitlenmek.

-ø- > -y- ünsüz türemesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

boğu-: Boyamak; yapıştırmak.

Kzk. boya-: 1. Boyamak. 2. Örtbas etmek, gizlemek, gözden kaçırmak.

-đ- > -y- akıcılışma.

-u > -a ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bog-: Boğmak.

Kzk. buv-: 1. Paket yapmak, bağlamak. 2. Rahatsız etmek, rahat vermemek.

-g- > -v- sızıcılışma.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bognaklan-: Küme küme olmak.

Kzk. buvnaktan-: Boğumlayarak kesmek, işaretlemek.

-g- > -v- sızıcılışma.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bogul-: Boğulmak.

Kzk. buvul-/buvıl-: Paketlemek, bağlanmak.

-g- > -v- sızıcılışma.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bogun-: Boğulmak.

Kzk. buvın-: Boğulmak, kendi boğazını kendi sıkmak.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bokla-: Pislemek.

Kzk. bokta-: Küfür etmek, kötü söz söylemek, hakaret etmek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bol-: Olmak, mevcut olmak.

Kzk. bol-: 1. Olmak. 2. Bitmek, sona ermek. 3. Beraber olmak, birlikte kalmak. 4. Gerçekleşmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boluş-: Birinin tarafını tutmak ve onun için kavga etmek.

Kzk. bolıs-: 1. Yardımlaşmak, desteklemek. 2. Taraf tutmak.

-ş > -s dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşan-~boşun-: (hayvan için) serbest kalmak, bağından kurtulmak.

Kzk. bosan-: 1. Serbest kalmak, boşanmak. 2. Doğum yapmak, doğurmak. 3. Boşalmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşan-: Düğüm gevşemek.

Kzk. bosan-: 1. Serbest kalmak, boşanmak. 2. Doğum yapmak, doğurmak. 3. Boşalmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşan-: Argu lehçesinde (kadın için) boşanmak.

Kzk. bosan-: 1. Serbest kalmak, boşanmak. 2. Doğum yapmak, doğurmak. 3. Boşalmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşat~boşut-: (tutsağı) Serbest bırakmak; (birini) bağından ve kösteğinden çözmek.

Kzk. bosat-: Serbest bırakmak, salıvermek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

+u-, +ü- isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşat-: Argu lehçesinde kadını boşamak.

Kzk. bosat-: Serbest bırakmak, salıvermek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşat-: Dügümü gevşetmek.

Kzk. bosat-: Serbest bırakmak, boşaltmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşu-: Birinin gitmesine izin vermek

Kzk. bosa-: 1. Boşalmak. 2. Gevşemek, halsiz duruma gelmek, eli ayağı tutmamak. 3. İşten ayrılmak, çıkmak, koyuverilmek. 4. Özgür olmak, azat olmak. 5. Duygulanmak, hislenmek. 6. Rahat nefes almak, rahatlamak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

+u-, +ü- isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşu-: Argu lehçesinde kadını boşamak.

Kzk. bosa-: 1. Boşalmak. 2. Gevşemek, halsiz duruma gelmek, eli ayağı tutmamak. 3. İşten ayrılmak, çıkmak, koyuverilmek. 4. Özgür olmak, azat olmak. 5. Duygulanmak, hislenmek. 6. Rahat nefes almak, rahatlamak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

+u-, +ü- isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

boşu-: (dügüm) gevşemek.

Kzk. bosa-: 1. Boşalmak. 2. Gevşemek, halsiz duruma gelmek, eli ayağı tutmamak. 3. İşten ayrılmak, çıkmak, koyuverilmek. 4. Özgür olmak, azat olmak. 5. Duygulanmak, hislenmek. 6. Rahat nefes almak, rahatlamak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

+u-, +ü- isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

boşu-: (at için) Bağdan kurtulmak.

Kzk. bosa-: 1. Boşalmak. 2. Gevşemek, halsiz duruma gelmek, eli ayağı tutmamak. 3. İşten ayrılmak, çıkmak, koyuverilmek. 4. Özgür olmak, azat olmak. 5. Duygulanmak, hislenmek. 6. Rahat nefes almak, rahatlamak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

+u-, +ü- isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bozla-: (deve) Bağırmak, böğürmek.

Kzk. bozda-: 1. (deve) Bağırarak, bozlamak. 2. Hıçkırarak hıçkırarak ağlamak. 3. Bir ritim ile ses çıkarmak.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bög-: (suyun, askerin) Önünü kesmek, (suyu, askeri) toplamak.

Kzk. böge-: 1. Set çekmek, bent yapmak. 2. Birini yolundan alıkoymak, mani olmak.

-a-, -e- bu ek, Kazak Türkçesinde yapma ifade eden fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bögül-: Birikip çoğalmak, toplanmak.

Kzk. bögel-: 1. Duraksamak, tereddüt etmek, oyalanmak, set çekmek, gecikmek. 3. Gecikmek, bir yerden geçmekte zorluk çekmek, yolu kapanmak.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

buk-: Büküp toplamak.

Kzk. бүк-: 1. Bükmek, eğmek. 2. Gizlemek, saklamak.

-u- > -ü- ünlü incelmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bukıl~bukul-: Toplanıp bükülmek.

Kzk. бүгіл-: Eğilmek, bükülmek.

-u- > -ü- ünlü incelmesi.

-k- > -g- sedalılaşıma

-i- > -e- ünlü incelmesi.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bukul-: → *bukıl-*

bula-: Tencere buharında pişirmek.

Kzk. buvla-:⁷⁵ Buğulamak, yemeği pişirirken üzerini örterek buğulandırmak.

-ø- > -v- ünsüz türemesi.

Anlam korunmuştur.

bulat-~būlaḍ-: Tencere buharında pişirtmek.

Kzk. buvlat-: Buğulatmak.

-ū- > -u- ünlü kısalması.

-ø- > -v- ünsüz türemesi.

-ḍ > -t sedasızlaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bulga-: Bulanmak; bulandırmak.

Kzk. bulğa-/bılğa-: 1. Kirletmek, pisletmek 2. El sallamak. 3. Karıştırmak. 4. Yüzünü yere baktırmak, utandırmak. 5. Yersiz esassız suçlamak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bulga-: Tutmaç, bulamaç gibi yemekleri karıştırmak.

Kzk. bulğa-/bılğa-: 1. Kirletmek, pisletmek 2. El sallamak. 3. Karıştırmak. 4. Yüzünü yere baktırmak, utandırmak. 5. Yersiz esassız suçlamak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bulga-: Kızdırmak, sinirlendirmek.

Kzk. bulğa-/bılğa-: 1. Kirletmek, pisletmek 2. El sallamak. 3. Karıştırmak. 4. Yüzünü yere baktırmak, utandırmak. 5. Yersiz esassız suçlamak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

⁷⁵ Bu fiilde görülen fonetik hadise *buğ+la-* > *buvla-* şeklindedir. *Bula-* fiilinde “buhar” anlamındaki *bu* ismi daha eskicil bir şekildir. (daha fazla bilgi için bkz. G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish*, s. 292, Oxford 1972.

bulgan-: (su, mide vb.) Bulanmak.

Kzk. bılğan-: Bulanmak, bulandırmak, kirlenmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bulgan-: (ülke, kürek kemiği vb.) Karışmak.

Kzk. bılğan-: Bulanmak, bulandırmak, kirlenmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bur-: Su buharı yükselmek, buharlaşmak.

Kzk. бүр-: Buhar çıkarmak, buğulamak.

-u- > -ü- ünlü incelmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

burçaklan-: Ter vb. sıvılar boncuk boncuk olmak.

Kzk. burşaktan-: 1. Dolu yağmak, Yağmak, esmek. 2. Boncuk boncuk gözyaşı dökmek, domur domur terlemek.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -n- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

burıt-: → *burut-*

buruş-: Buruşmak.

Kzk. burıs-/bırıs-/büris-: Yüzünü buruşturmak, büzülmek, büzülerek oturmak.

-ş > -s dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-u- > -ü- ünlü incelmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

butaklan-: Ağaç dallanmak, budaklanmak; su kollara ayrılmak.

Kzk. butaktan-: 1. Budaklanmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+ı-, +i- hem etken, hem de oluş bildiren geçişsiz fiiller yapan işlek bir ektir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -n- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

butan-: Ağaç budanmak, budar gibi görünmek.

Kzk. butal-: Budanmak.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -n- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -l-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam daralmasına uğramıştır.

butı-: Budamak.

Kzk. buta-: Budamak.

+ı-, +i- Karahanlı Türkçesinde hem etken, hem de oluş bildiren geçişsiz fiiller yapan işlek bir ektir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

Anlam korunmuştur.

butıkla-: Budamak.

Kzk. butakta-: 1. Dallanmak. 2. Budamak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+l-, +i- hem etken, hem de oluş bildiren geçişsiz fiiller yapan işlek bir ektir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

buyur-: Buyurmak, emretmek.

Kzk. buyır-: 1. Emretmek, buyurmak. 2. Nasip olmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

buz-: Yıkma, harap etmek, kırmak.

Kzk. buz-: 1. Bozma. 2. Tahrip etmek, kullanılmaz hale getirmek. 3. (et) Parçalamak, bölmek. 4. Ayartmak, yoldan çıkarmak, baştan çıkarmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

buzagula-: Buzağılamak, buzağı doğurmak.

Kzk. buzavla-: Buzağılamak, ineğin doğurması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-u- > -ø- ünlü düşmesi.

Anlam korunmuştur.

buzul-: Harap olmak, yıkılmak.

Kzk. buzıl-: 1. Bozulmak. 2. (bir nesne) tazeliğini kaybetmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

büdi-~büdi-: Raks etmek, oynamak.

Kzk. biyle-: 1. Dans etmek.⁷⁶

-d- > -y akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Clauson, a.g.e., s.300.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

büdü-: Oynamaya, raksa zorlamak.

Kzk. biylet-: Oynatmak, dans ettirmek.

-d- > -y akıcılışma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

+u-, *+ü-* isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüşlü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

bük-: (mala, yiyeceğe) Doymak, tıkanıncaya kadar doymak.

Kzk. bök-: 1. Emmek, şişmek. 2. Rahatsız olacak kadar yemek yemek, şişmek. 3. Güçlü olmak, çok fazla yemek. 4. Bolluğa kavuşmak. 5. Ekin mahsulünün suya konduğunda kendi kendine yumuşayarak büyümesi.

-ü- > -ö- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bük-: Yere doğru eğilip alçalmak, sinmek.

Kzk. buk-: 1. Eğilmek, Bükmek. 2. Saklanmak, gizlenmek.

-ü- > -u- ünlü kalınlaşması.

Anlam korunmuştur.

bükül-: Kendi kendine veya birisi tarafından eğilmek.

Kzk. бүгіл-: Eğilmek, bükülmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-k- > -g- sedalılaşıma.

Anlam korunmuştur.

büküş-: Bükmede yardım etmek.

Kzk. bükis-: Birbirine sarılmak.

-k- > -g- sedalılaşıma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

büküt-: (birini mala, yiyeceğe) Doyurmak, kalbi sıkıştırıncaya kadar doyurmak.

Kzk. böktir-: 1. Şişirtmek, kabartmak. 2. Çoğaltmak, bollaştırmak. 3. Ekin mahsülünün (tahıl) suya konduğunda kabarması.

-ü- > -ö- ünlü genişlemesi.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bür-: Büzmek.

Kzk. bür-: 1. Pençelemek, pençesi ile kapmak, bastırmak. 2. Büzmek, kıvırmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bürlen-: Tomurcuklanmak.

Kzk. bürlen-: Güllenmek, yapraklanmak, çiçeklenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bürül-: Dürülmek, rulo yapılmak.

Kzk. büril-: Küçülmek, kıvrılmak, sıkıştırılmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bürüş-: Büzmede yardım etmek.

Kzk. büris-/bırıs-: 1. Buruşmak, büzülmek. 2. Yüzünü buruşturmak.

-ş > -s dişsilleşme.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

büt-: Kıpçak lehçesinde (bitki) bitmek, (yavru) doğmak, (herhangi bir şey) yaratılmak.

Kzk. bit-: 1. Bitmek, tükenmek. 2. Hazır hale gelmek. 3. İyileşmek. 4. Yetişmek, büyümek, bitmek. 5. Ortaya çıkmak, peyda olmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

büt-: (yara) Kapanmak.

Kzk. bit-: 1. Bitmek, tükenmek. 2. Hazır hale gelmek. 3. İyileşmek. 4. Yetişmek, büyümek, bitmek. 5. Ortaya çıkmak, peyda olmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

büt-: (ses) Kısılmak.

Kzk. bit-: 1. Bitmek, tükenmek. 2. Hazır hale gelmek. 3. İyileşmek. 4. Yetişmek, büyümek, bitmek. 5. Ortaya çıkmak, peyda olmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

bütünle-: Gerçek olup olmadığını araştırıp gerçek olduğunu ortaya koymak.

Kzk. bütünle-: 1. Bütünlemek, tamamlamak, tamir etmek. 2. Yamamak, eksikliğini doldurmak, işe yaratmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

bütür-: (yarayı) kapatmak, iyileştirmek.

Kzk. bitir-: Bitirmek, tüketmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-r- olma anlamı taşıyan fiillere gelerek, bunlardan oldurma anlamı bulunduran yeni fiiller yapmaya yarayan bir yapım ekidir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

C

cun-: Oğuz ve kıpçaklarda yıkanmak → *yun-*

Kzk. juvin-:⁷⁷ Yıkanmak, yunmak, banyo yapmak.

c- > j- sızıcılışma.

-i- yardımcı ses.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -n- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

Anlam korunmuştur.

Ç

çağıla-: bkz. → *şagıla-, jagıla-*

çak-: Oğuz lehçesinde (sözü) iletmek.

Kzk. şak-: Sızlanmak, şikâyet etmek, dert yanmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çak-: Düşmanlığa teşvik etmek.

Kzk. şak-: Sızlanmak, şikâyet etmek, dert yanmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çak-: (çakmak) Çakmak.

Kzk. şak-: Yakmak, tutuşturmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam korunmuştur.

⁷⁷ *yu-* kökü Kıpçak grubu Türk lehçelerinde *yuv-* şeklindedir. (Clausen, a.g.e., s.870)

çakış-: (çakmak) Çakmada yardımcı olmak veya yarışmak.

Kzk. şağıs-: Fitne sokmak, ara bozmak, kızıştırmak, birini diğerine kötülemek.

ç- > ş- sızıcılaştırma.

-k- > -ğ- sedalılaştırma.

-ş > -s dişsilleştirme.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çakrat-: Gözü ters çevirip döndürerek çakır gibi yapmak.

Kzk. şakıray-: 1. (Güneş) Isıtmak, yakmak. 2. Dik dik bakmak, sert sert öfkeyle bakmak.

ç- > ş- sızıcılaştırma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

+ay-, +ey-, +y- isimlerden olma ifade eden fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çaktur-: (çakmak) Çaktırmak.

Kzk. şaktır-: Kızıştırmak, birini diğerine kötülemek.

ç- > ş- sızıcılaştırma.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çaktur-: İnsanları birbirine düşürmek, kavga etmeleri için teşvik etmek.

Kzk. şaktır-: Kızıştırmak, birini diğerine kötülemek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

çal-: Yere çalmak, yere vurmak.

Kzk. şal-: 1. Çelmek, çelme takmak. 2. İple sıkıca bağlamak. 3. Kurban kesmek, adak adamak. 4. İğneleyici konuşmak, birisini alaya almak, alay etmek. 5. Otlamak. 6. (ateş) hafiften yakmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çal-: (sözü) İştirmek.

Kzk. şal-: 1. Çelmek, çelme takmak. 2. İple sıkıca bağlamak. 3. Kurban kesmek, adak adamak. 4. İğneleyici konuşmak, birisini alaya almak, alay etmek. 5. Otlamak. 6. (ateş) hafiften yakmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çalın-: Kendini yere çalmak veya kendini yere atılıyormuş gibi göstermek.

Kzk. şalın-: Çelme takılmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çalın-: (at vb.) Zayıflamak.

Kzk. şalın-: Çelme takılmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çalın-: Söz ulaşmak.

Kzk. şalın-: Çelme takılmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çalış-: (kapı, çanak, eyer vb. şeylerin) Çatlakları açılmak, ek yerleri ayrılmak.

Kzk. şalış-: Çelme takmak, karşılıklı çelme atmak.

ç- > ş- sızıcılaşıma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çaltur-: Kendini yere çaldırtmak.

Kzk. şaldır-: 1. Atı dinlendirerek otlatmak. 2. Takip eden kimseye yakalanmış olmak.

ç- > ş- sızıcılaşıma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çaltur-: (kaybolan şeyi) Bulmak için emir vermek.

Kzk. şaldır-: 1. Atı dinlendirerek otlatmak. 2. Takip eden kimseye yakalanmış olmak.

ç- > ş- sızıcılaşıma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çaltur-: Oğuzcada sözü duyurmak için bağırarak.

Kzk. şaldır-: 1. Atı dinlendirerek otlatmak. 2. Takip eden kimseye yakalanmış olmak.

ç- > ş- sızıcılaşıma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çap-: Suda yüzmek.

Kzk. şap-: 1. Keskin bir aletle kesmek, biçmek, vurmak. 2. Gasp etmek. (kaba kuvvetle) 3.

Atla koşturmak, atla hızlı gitmek, atla hamle yapmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çap-: Uygur lehçesinde birinin boynunu vurmak.

Kzk. şap-: 1. Keskin bir aletle kesmek, biçmek, vurmak. 2. Gasp etmek. (kaba kuvvetle) 3.

Atla koşturmak, atla hızlı gitmek, atla hamle yapmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çap-: (ata) Hafifçe vurmak.

Kzk. şap-: 1. Keskin bir aletle kesmek, biçmek, vurmak. 2. Gasp etmek. (kaba kuvvetle) 3.

Atla koşturmak, atla hızlı gitmek, atla hamle yapmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çap-: Saf çamurla sıvamak.

Kzk. şap-: 1. Keskin bir aletle kesmek, biçmek, vurmak. 2. Gasp etmek. (kaba kuvvetle) 3.

Atla koşturmak, atla hızlı gitmek, atla hamle yapmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çapın-: Suda yüzmek.

Kzk. şabın-: (hamamda) Terlemek, saunada elindeki ağaç dalıyla vücuduna vurarak terlemek.

ç- > ş- sızıcılışma.

-p- > -b- sedalılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çapın-: Kamçılama.

Kzk. şabın-: (hamamda) Terlemek, saunada elindeki ağaç dalıyla vücuduna vurarak terlemek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-p- > -b- sedalılılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çaptur-: Su vb. yerlerde yüzdürmek.

Kzk. şaptır-: 1. Koşturmak, (at) kamçılarlamak, vurdurmak. 2. Yüzdürmek. 3. Ayakta işemek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çaptur-: Uygur lehçesinde birinin boynunu vurdurmak için emir vermek, boyun vurdurmak.

Kzk. şaptır-: 1. Koşturmak, (at) kamçılarlamak, vurdurmak. 2. Yüzdürmek. 3. Ayakta işemek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çaptur-: Katkısız çamurla sıvamak için emir vermek, katkısız çamurla sıvatmak.

Kzk. şaptır-: 1. Koşturmak, (at) kamçılarlamak, vurdurmak. 2. Yüzdürmek. 3. Ayakta işemek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çarla-: (çocuk) Ağlamak, (fil) bağırarak.

Kzk. şarla-: 1. Gezmek, dolaşmak, gezinmek. 2. Arayıp taramak, karıştırmak. 3. Sinirlenmek, bağırarak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çat-: Oğuz lehçesinde (oğlağı kuzuya) katmak.

Kzk. şat-: 1. Fitne sokmak, birbirine düşürmek, ara bozmak. 2. Abuk sabuk konuşmak, saçmalamak. 3. Bir şeyi ikincisiyle karıştırmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çek-: İp vb. şeyleri çekmek.

Kzk. şek-: 1. -Arabaya, kızağa- at koşmak. 2. Sigara içmek. 3. Bir şeyi nakışlamak, çizmek.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çek-: Kan almak, hacamat yapmak.

Kzk. şek-: 1. -Arabaya, kızağa- at koşmak. 2. Sigara içmek. 3. Bir şeyi nakışlamak, çizmek.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çek-: Yazıya noktalar koymak, noktalamak.

Kzk. şek-: 1. -Arabaya, kızağa- at koşmak. 2. Sigara içmek. 3. Bir şeyi nakışlamak, çizmek.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çekil-: Yazıya noktalar konmak, noktalanmak.

Kzk. şegil-: Çekilmek.

ç- > ş- sızıcılışma.

-k- > -g- sedalılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çekin-: Yazıya kendi başına noktalar koymak.

Kzk. şegin-: Geri çekilmek, geriye doğru çekilmek.

ç- > ş- sızıcılışma.

-k- > -g- sedalılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çekiş-: Noktaları koymakta yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. şekis-: Ağız kavgası etmek, çekişmek, çekişmek, münakaşa etmek.

ç- > ş- sızıcılışma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çerlen-: Hakaniye lehçesinde hastalanmak, bedeni ağırlaşmak.

Kzk. şerlen-: Dertlenmek, kaygılanmak, hüzünlenmek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

çerlen-: İltihaplanmak.

Kzk. şerlen-: Dertlenmek, kaygılanmak, hüzünlenmek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır

çıbıkla-: Çubukla vurmak.

Kzk. şıbıkta-: Çubukla vurmak, dövmek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

çığırla-: Küçük bir yol açmak ve orada yürümek.

Kzk. şiyırla-: Karmakarışık yürümek, karmaşık iz kalmasına sebep olmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çıgırt-: (bir şeyi) Sertleştirmek; sıkıştırıp sertleştirmek; (birini) dayanıklı hâle getirmek.

Kzk. şiyrat-: 1. Olgunlaştırmak. 2. (ip) Bükme, eğirmek. 3. Dinçleştirmek, zindeleştirmek, insana özgü dirilik, hareketlilik. 4. Yetiştirmek, geliştirmek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır

çık-: (dışarı, yukarı) Çıkmak. → *taşık-*

Kzk. şık-: 1. Çıkmak. 2. Yola, sefere çıkmak. 3. (kol, bacak vb.) çıkmak, yerinden oynamak. 4. (yaş) İlerlemek, (... yaşa, yaşına) girmek. 5. (bitki) Çıkmak, bitmek. 6. Yayınlanmak, neşredilmek, çıkmak. 7. Birleşik fiillerde yardımcı fiil fonksiyonunda kullanılır.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çık-: Çıkarmak.

Kzk. şığar-: Çıkarmak, boşaltmak, bırakmak, dışarı çıkarmak, işten çıkarmak, bir şey icat etmek, kazarak çıkarmak, bitirmek, tamamlamak, bir şeyin üzerine çıkarmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-k- > -ğ- sedalılılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır

çık-: Gıcırdatmak.

Kzk. şıkırlat-: Şıkırlatmak, gıcırdatmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu

ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

-t- fiillere gelerek ettirgenlik anlamı taşıyan fiiller yapan bir ektir. Çoğu zaman ünlü veya tonlu ünsüzlerle biten kök ve gövdelere ilave edilir.

Anlam korunmuştur.

çılan~çılan-: (bir şeyi) ıslatmak; (atı) terletmek.

Kzk. şılan-: Sulanmak, su olmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam korunmuştur.

çınık-: Doğrulanmak.

Kzk. şınık-: Alışmak, pişmek, tecrübe kazanmak.

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çınıra-:(zil, çingirak vb.) Çaldırmak, şingırdatmak.

Kzk. şınıra-: Şingırdamak.

ç- > ş- sızıcılışma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çile~çile-: ıslatmak.

Kzk. şıla-: Sulandırmak, ıslatmak, nemlendirmek, sıvamak.

ç- > ş- sızıcılışma.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

-e > -a ünlü kalınlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çogıla-: Gürültü edip bağırmak.

Kzk. şuvla-: Gürültü çıkarmak, yapmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-ı- > -ø- ünlü düşmesi.

Anlam korunmuştur.

çoğla-: Fil bağırarak.

Kzk. şuvla-: Gürültü çıkarmak, yapmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-o- > -u- ünlü darlaması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çoğlan-: (ateş) Alevlenmek; (güneşin yalımları) düşmek.

Kzk. şoktan-: 1. Köz haline gelmek, korlaşmak. 2. Kıvılcım, ateş saçmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

çok-: (kuş, ava veya leşe) Çullanmak, (insan, mala) çullanmak.

Kzk. şok-/şuk-: Gagalamak, kuşun gagasıyla yerden bir şey alması, seçmek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

Anlam daralmasına uğramıştır.

çokmaklan-: (yılan) çöreklenmek, çöreklenip halkalanmak

Kzk. şuvmaktan-: Yumaklanmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-k- > -g- > -v- sedalılaşma, akıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çom-: Suyu dalmak.

Kzk. şom-: 1. Suyun dibine batmak, dalmak. 2. Düşünceye dalmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çomruş-: Suyu dalmada yarışmak veya yardımlaşmak.

Kzk. şomılıs-: Beraberce yıkanmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -l-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam korunmuştur.

çomtur-: Suyu batırmak.

Kzk. şomdır-: Suyu batırmak, suyun içine sokmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

çöj-: (ip, kuzu barsağı vb. şeyleri) Çekip uzatmak.

Kzk. soz-: 1. Çekmek, uzatmak, germek. 2. Konuşmayı sürdürmek, devam ettirmek. 3. Bir işi geciktirmek, vaktinde bitirmemek.

ç- > ş- > s- sızıcılışma, dişsilleşme.

-ö- > -o- ünlü kalınlaşması.

-j > -z dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çöjül-: (ip; sakız, macun vb. katı sıvılar) Gerilmek.

Kzk. sozıl-: Uzamak, uzanmak, gerilmek, çekilmek.

ç- > ş- > s- sızıcılışma, dişsilleşme.

-ö- > -o- ünlü kalınlaşması.

-j > -z- dişsilleşme.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

çök-: (İnsan, hayvan) Çökmek; (bir şey suda) çökmek.

Kzk. şök-: 1. Deve çömelmek, çökmek. 2. Küçülme, çökmek. (ihtiyar adam çökmüş) 3.

Yerine oturmak, çökmek. (evin temeli yerine oturdu, çöktü)

ç- > ş- sızıcılışma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

şöktür-: (insanı, hayvanı) Çöktürmek; (bir şeyi) eritip çöktürmek, süzdürüp akıtmak.

Kzk. şöktir-: Çöktürmek, çömelmek.

ç- > ş- sızıcılışma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

çökür-: (hayvanı) Çöktürmek, (insana) diz çöktürmek.

Kzk. şöger-: Çöktürmek, çömelmek, deveyi yere çöktürmek.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-k- > -g- sedalılaşıma.

-ur-, -ür-, Eski Türkçe devrinden beri yaygın olarak kullanılan *-ur-/-ür-* de geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve oldurma bildiren fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

çöm-: Suyu dalmak.

Kzk. şom-: 1. Suyun dibine batmak, dalmak. 2. Düşünceye dalmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-ö- > -o- ünlü kalınlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

çömtür-: Derine batırmak.

Kzk. şomdır-: Suyu batırmak, suyun içine sokmak.

ç- > ş- sızıcılaşma.

-ö- > -o- ünlü kalınlaşması.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

E

eğerle-: Eyerlemek.

Kzk. erle-: Atı eyerlemek.

-đ- > -y- > -ø- > -ø- ünsüz düşmesi/ünlü düşmesi.

Anlam korunmuştur.

eg-: Eğmek.

Kzk. iy-: 1. Eğmek, bükmek. 2. İkna etmek, kabul ettirmek. 3. Kendine veya bir başkasına

veya herhangi bir şeye bağlı kalmak. 4. Malın sağılmadan önce bir yere toplanması. 5. Gönüllü olmak.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g > -v > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

egil-: Eğilmek.

Kzk. iyil-: 1. Beli bükölmek, eğilmek, bir şeyin eğilmesi, eğilmesi. 2. Bağışlamak, affetmek. 3. Baş eğmek, küçölmek, eğilmek.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

egir-: Eğirmek.

Kzk. iyir-: 1. Eğirmek, ip eğirmek. 2. Hayvanları bir yere toplamak. 3. Aşık oyununda aşığı sallayıp atmak. 4. Konuşarak dikkatleri üzerine çekmek. 4. Atışmada lafla yenmek.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

egir-: Kuşatmak, çevirmek.

Kzk. iyir-: 1. Eğirmek, ip eğirmek. 2. Hayvanları bir yere toplamak. 3. Aşık oyununda aşığı sallayıp atmak. 4. Konuşarak dikkatleri üzerine çekmek. 4. Atışmada lafla yenmek.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

egir-: (bir şeye) Yönlendirmek.

Kzk. iyir-: 1. Eğirmek, ip eğirmek. 2. Hayvanları bir yere toplamak. 3. Aşık oyununda aşığı sallayıp atmak. 4. Konuşarak dikkatleri üzerine çekmek. 4. Atışmada lafla yenmek.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

egirt-: Eğirtmek.

Kzk. iyirt-: Eğirtmek.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

egirt-: Kuşatmayı emretmek, kuşattırmak.

Kzk. iyirt-: Eğirtmek.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

egril-: Eğirilmek.

Kzk. iyiril-: 1. Bir yere toplanmak. 2. Bir yerde durmayıp devamlı dönmek.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

egril-: Kuşatılmak.

Kzk. iyiril-: 1. Bir yere toplanmak. 2. Bir yerde durmayıp devamlı dönmek.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

egrimlen-: (su) Kabarıp akarak dönmek.

Kzk. iyirimden-: Girdap oluşturmak.

e- > i- ünlü darlaşması.

-ø- > i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam korunmuştur.

egtür-: Eğdirmek, kıvrılması için emir vermek.

Kzk. iydir-: 1. Eğdirmek. 2. Sütünü vermemesi durumunda yavrusunu biraz emdirmek ya da yanına bağlamak suretiyle ineğin süt vermesini sağlamak.

e- > i- ünlü darlaşması.

-g- > -v- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ek-: Bir şey ekmek.

Kzk. ek-: 1. Ekmek, dikmek, serpmek. 2. Bir fikir veya düşünceyi aşlamak, empoze etmek. 3. İnsana veya hayvana aşı yapmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ektür-: Ektirmek, serptirmek.

Kzk. ekkiz-/ektir-: Aşı yaptırmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

elge-: Un vb. elemek.

Kzk. ele-: Un, kum gibi şeyleri elekten geçirmek, elemek.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam korunmuştur.

elgen-: kendisi için un vb. elemek.

Kzk. elen-: Elenmek.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam korunmuştur.

elgeş-: Un vb. elemeye yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. eles-: Birlikte elemek.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

elget-: Un vb. eletmek.

Kzk. elet-: Eletmek.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam korunmuştur.

elükle-: Alaya almak, alay etmek, maskara etmek.

Kzk. elikte-: 1. Taklit etmek, benzemeye çalışmak, gibi olmak. 2. Heveslenmek, arzulamak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

em-: Emmek.

Kzk. em-: Emmek.

Anlam korunmuştur.

emgeklen-: Sıkıntılı saymak, zahmetli kabul etmek.

Kzk. eñbekten-: Çalışmak, çabalamak.

emgeklen- > eñgeklen- > eñbeklen- > eñbekten-

-m- > -ñ- damaksıllaşma.

-g- > -b-

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

emle-: İlaç vermek, tedavi etmek, iyileştirmek.

Kzk. emde-: Tedavi etmek, em vermek.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

emlel-: Tedavi edilmek.

Kzk. emdel-: Tedavi olmak, em almak, ilaçlanmak.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

emlet-: Tedavi ettirmek.

Kzk. emdet-: Tedavi ettirmek, birisi tarafından tedavi edilmek.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

emüz-: Emzirmek.

Kzk. emiz-: Emzirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

er-: Olmak, imek.

Kzk. e-: Ek fiil.

r- > ø- ünsüz düşmesi.

Anlam korunmuştur.

erin-: Tembellik etmek.

Kzk. erin-: Erinmek, üşenmek, tembellik etmek.

Anlam korunmuştur.

erlen-: (kadın için) Evlenmek.

Kzk. erlen-: Cesaretlenmek, ciğerlenmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

ersin-: Kendini adam gibi göstermek.

Kzk. ersin-: Kendini kuvvetli güçlü göstermek.

Anlam korunmuştur.

ert-: Geçmek; gitmek.

Kzk. ert-: Beraberinde götürmek, yanına alarak yürümek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

erü~eri-: Erimek.

Kzk. eri-: 1. Erimek, yumuşamak, kar, yağ gibi nesnelerin erimesi. 2. Kanı ısınmak, sevmek. 3. Akmak.

-ü > -i ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

erüt-: Eritmek.

Kzk. erit-: Eritmek, karı eriterek su haline getirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

es-: Esmek; (rüzgâr) savurmak.

Kzk. es-: 1. (rüzgâr) Esmek. 2. (kayıtta) Kürek çekmek. 3. Küremek. 4. Övünmek, atıp

tutmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

esenle-: Selam vermek, tokalaşmak.

Kzk. esendes-: Hal hatır sormak.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

-s- işteşlik eki de denilen bu ek, türettiği fiile işin karşılıklı veya birlikte yapıldığı anlamını katan bir fiilden fiil yapma ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

esirge-: Bir şeyin kaybolmasına üzülmek.

Kzk. esirke-: Merhamet etmek, acımak, esirgemek.

-g- > -k- sedasızlaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

eskir-: Eskitilmek.

Kzk. eskir-: 1. Eskimek, yıpranmak. 2. Süresi geçmek, misadı dolmak. 3. Bozulmak, bayatlamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

esne-: Esnemek.

Kzk. esine-: Esnemek.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam korunmuştur.

eştil-: İşitilmek.

Kzk. estil-: Duyulmak.

-ş- > -s- dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

eşüttür-: İştirmek.

Kzk. esittir-: Duyurmak, bildirmek, kulağa çaldırmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

eteklen-: (elbise) Eteklenmek.

Kzk. etekten-: 1. Eteğine doldurmak. 2. Bir yerin eteğinde yürümek. 3. Yayılmak, yaklaşmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, *+la-, +le-* isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan *-n-* ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde *+lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten-* şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

etlen-: Tombullaşmak, semizleşmek.

Kzk. etten-: Şişmanlamak, kilo almak, semirmek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, *+la-, +le-* isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan *-n-* ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde *+lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten-* şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam korunmuştur.

ewlen-: Evlenmek.

Kzk. üylen-: (erkekler için) evlenmek.

e- > ü- ünlü yuvarlaklaşması.

-w- > -y- akıcılaşma

Anlam daralmasına uğramıştır.

ewür-: Ters çevirmek.

Kzk. üyir-: 1. Döndürmek, evirmek. 2. Bir araya toplamak, yığmak. 3. Kendine bağlamak, yakınlaştırmak. 4. Bir şeyi yukarı kaldırarak sallamak. 5. Bir yerde durarak etrafında döndürmek

-w > -y akıcılılaşma.

e- > ü- ünlü yuvarlaklaşması.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

eymen-: Utanıp çekinmek.

Kzk. iymen-: 1. Korkmak, çekinmek, ürkmek. 2. Utanmak, sıkılmak.

e- > i- ünlü darlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ez-: Ezmek (?); deride sıyrık yapmak.

Kzk. ez-: 1. Ezmek, sıkmak, ezmek, imha etmek, eziyet etmek. 2. Eritmek. 3. Uzun yolculuktan sonra yorgun düşmek, yol yorgunu olmak. 4. Önemsiz bir şeyi tekrar tekrar söyleyerek sıkmak, başını şişirmek. 5. Sömürmek, birinin emeğinden haksız olarak faydalanmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

I

ıçgın-: Kaçırarak; kaçmak.

Kzk. ışkın-: 1. Bütün gücünü vermek, tüm gücünü kullanmak, var gücüyle bir şeyi yapmaya çalışmak. 2. Hıçkırmak. 3. Kendini tutamayıp osurmak.

-ç- > -ş- sızıcılılaşma.

-g- > -k- sedasızlaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

ıd-~ıd-: Göndermek.

Kzk. jiber-: Göndermek, yollamak.

ıd-u ber- > ıduber- > ıyuber- > yiber- > jiber-

-d- > -y- akıcılılaşma.

-u- > -i- ünlü düzleşmesi.

ı- > ø - ünlü düşmesi.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

ıgla-: Ağlamak.

Kzk. jıla-: 1. Ağlamak. 2. Kederlenmek, hüzünlenmek.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ıglaş-: Ağlaşmak.

Kzk. jılas-: Birkaç kişinin ağlaması.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

-ş > -s dişilleşme.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

ılın-: Tuzağa takılmak, tuzağa düşmek.

Kzk. ilin-: 1. Yakalanmak, rast gelmek. 2. Yetişmek, yaklaşmak.

ı- > i- ünlü incelmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ınan-: Güvenmek.

Kzk. inan-: İnanmak, güvenmek.

ı- > i- ünlü incelmesi.

Anlam korunmuştur.

ııgra-: İnlemek.⁷⁸

Kzk. eııire-: Hüngür hüngür ağlamak, bağırarak ağlamak.

⁷⁸ Ercilasun ve Atalay ııgra- fiilini metin içerisindeki örnekten hareketle "deve inlemek" şeklinde vermişlerdir. Ancak metinde madde başı olan ııgra- fiilinden türeyen bütün yapılar fiilin inlemek anlamında olduğunu göstermektedir.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

ırgal-: Sallanmak, silkelenmek.

Kzk. ırgal-: 1. Sallanmak, sallana sallana gitmek, salınmak. 2. Ağır, aheste yürümek.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

İ

iç-: İçmek.

Kzk. iç-: 1. İçmek, yudumlamak. 2. Yemek yemek, yiyip içmek.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

içil-: İçilmek.

Kzk. içil-: İçilmek.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

içtür-: İçtirmek için başkasına emir vermek, içirmek.

Kzk. içtir-: İçirmek.

-ç > -ş sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

ige-: Bıçak vb. bilemek.

Kzk. ege-: Eğelemek, bilemek.

i- > e- ünlü genişlemesi.

Anlam korunmuştur.

igeş-: Çarpışmak, birbirini ısırmak.

Kzk. eges-: Tartışmak, münakaşa etmek, iddia etmek, tutuşmak.

i- > e- ünlü genişlemesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

il-: (diken vb.) Takılıp çekmek, ilişmek.⁷⁹

Kzk. il-: 1. Asmak, takmak. 2. Sürgülemek, kilitlemek. 3. (kuş) Kapatmak, yakalamak. 4.

Sırtına geçirmek, giymek. 5. Tutmak, kancayla çekmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ilin-: Tuzağa takılmak, esir düşmek.

Kzk. ilin-: 1. Yakalanmak, rast gelmek. 2. Yetişmek, yaklaşmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

iliş-: İlişmek, temas etmek, takılmak.

Kzk. ilis-: 1. Peşine takılmak, arkasından gitmek, izlemek. 2. Özenmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

iltür-: Takılması için emretmek, taktırmak.

Kzk. ilgiz-: İldirmek, astırmak, taktırmak.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde yaptırma manası taşıyan fiiller türeten bir ektir.

-ğiz-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

imle-: Göz kırmak; selamlamak; elle göstermek → *yimle-*

Kzk. imda-: İşaret etmek, mimiklerle konuşmak, söylemek istediğini sessiz belirtmek.

i- > ı- ünlü kalınlaşması.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli

⁷⁹ Fiilin “ilişmek” anlamı Bezim Atalay tecümesinde bulunmaktadır. Bkz. Besim Atalay, a.g.e. C. I, s. 149.

olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* eki kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

imleş-: İşaretleşmek.

Kzk. imdas-: İşaretleşmek.

i- > *ı-* ünlü kalınlaşması.

-ş > *-s* dişsilleşme.

-l- > *-d-* süreksizleşme.

+la-, *+le-* bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

irde-: bkz. → *irte-*

iri-: Çürümek.

Kzk. iri-: 1. Ekşimek, tadı bozulmak. 2. Eskimek, yıpranmak, aşınmak, dağılmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

irte-: Aramak, peşine düşmek → *irde-*

Kzk. izde-: 1. Aramak, bulmaya çalışmak, izlemek. 2. Gereksinim duymak, ihtiyaç hissetmek. 3. Araştırmak, incelemek, öğrenmeye çalışmak.

-r- > *-z-* sızıcılılaşma.

-t- > *-d-* sedalılılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

irtel-: Aranmak, istenmek.

Kzk. izdel-: İzlenmek, birisi tarafından aranmakta olmak.

-r- > *-z-* sızıcılılaşma.

-t- > *-d-* sedalılılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

irteş-: Araştırmak, tetkik etmek; istemek.

Kzk. izdes-: Beraberce araştırmak, aranmasına yardımcı olmak.

-r- > -z- sızıcılılaşma.

-t- > -d- sedalılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam daralmasına uğramıştır.

irtet-: Arama ve araştırma kızıışmak.

Kzk. izdet-: İzletmek, aratmak.

-r- > -z- sızıcılılaşma.

-t- > -d- sedalılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

isi-: Isınmak, kızmak.

Kzk. ısı-: 1. Hava sıcaklığı artmak, ısınmak. 2. Vücut ısısı artmak, ateşi yükselmek, hararetlenmek.

i- > ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam korunmuştur.

isigle-: Sıcak havada gitmek.

Kzk. ıstıkta-: Terlemek, yanmak, ateş basmak, hararetlenmek, sıcaklamak.

Issıg aykırılışma yoluyla *ıstık*.

i- > ı- ünlü kalınlaşması.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

isit-: Ateşlenmek; ısıtmak.

Kzk. ısıt-: Isıtmak, sıcak tutmak.

i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam korunmuştur.

isizlen-: Huysuzlaşmak.

Kzk. essizden-: Şuurunu kaybetmek, bayılmak.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

-ø- > -s- ünsüz türemesi.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

işen-: Güvenmek, itimat etmek.

Kzk. sen-: İnanmak, güvenmek, kanmak.

-i- > -ø- ünlü düşmesi.

-ş- > -s- dışsilleşme.

Anlam korunmuştur.

işit-: İşitmek, dinlemek.

Kzk. esit-: 1. Duymak, işitmek. 2. Dinlemek, bilmek.

i- > e- ünlü genişlemesi.

-ş > -s dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

işle-: Çalışmak.

Kzk. iste-: 1. Yapmak, ortaya koymak. 2. Çalışmak, hizmet etmek.

-ş > -s dışsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

işlel-: İş yapılmak.

Kzk. istel-: İşlenmek, yapılmak, becerilmek.

-ş- > -s- dışsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

işlet-: İş yaptırmak, çalıştırmak.

Kzk. istet-: 1. Düzenlemek. 2. İşlemek. 3. Gelişmek.

-ş- > -s- dışsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

it-: Düşürünceye kadar itmek.

Kzk. ıt-: Fırlamak, atılmak, sıçramak.

i- > ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

it-~îit-: Düzeltmek; yapmak, etmek; kurmak.

Kzk. et-: Etmek, yapmak.

î- > -i > -e ünlü kısalması, ünlü genişlemesi

Anlam daralmasına uğramıştır.

itin-: Sürünmek, sürünür görünmek.

Kzk. iytin-: İleri doğru hareket etmek, bir şeyler ummak, çaresiz ve haksız olarak ummak ve ilerlemeye çalışmak.

-ø- > -y- ünsüz türemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

J

jagıla-: bkz. → *çağıla-*, *şagıla-*

K

ka-: bkz. → *kala-*

kabar-: Şişmek, kabarmak.

Kzk. kabar-: 1. Kabarmak, şişmek, büyümek, yükselmek. 2. Rengi atmak, bozulmak. 3.

Kızmak, sinirlenmek, öfkelenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kabart-: Kabartmak, deride balonlar meydana getirmek.

Kzk. kabart-: Kabartmak, şişirmek.

Anlam korunmuştur.

kabart-: Abartmak.

Kzk. kabart-: Kabartmak, şişirmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kaç-: Kaçmak, fırar etmek.

Kzk. kaç-: 1. Kaçmak. 2. Bir şeyi yapmak istememek, kaytarmak. 3. Ortadan kaybolmak.

4. Koyun, keçi, sığırların çiftleşmesi.

-ç > -ş sızıcılaştırma.

Anlam korunmuştur.

kaçıt-: Kaçtırmak.

Kzk. kaçıt-: Kaçtırmak.

-ç- > -ş- sızıcılaştırma.

-r- olma anlamı taşıyan fiillere gelerek, bunlardan oldurma anlamı bulunduran yeni fiiller yapmaya yarayan bir yapım ekidir.

Anlam korunmuştur.

kaçtur-: Kaçtırmak.

Kzk. kaçtır-: Düzenlemek. (kaçış düzenlemek.)

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

kağgulan-: Kaygılanmak.

Kzk. kayğılan-: Kaygılanmak, evhamlanmak, acı çekmek.

-đ- > -y- akıcılaşma.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kağgur-: Kaygılanmak, üzölmek → *kaygur-*

Kzk. kayğır-: Kaygılanmak, üzölmek, gamlanmak, kederlenmek.

-đ- > -y- akıcılaşma.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

kağır-: Geri çevirmek.

Kzk. kayır-: 1. Hayvanların yönünü değıştirmek, başka yöne sürmek. 2. Bir şeyin kenarını kıvrırmak, bükmek. 3. Kolları arkaya bağlamak. 4. Geri yatırmak. 6. İade etmek, geri vermek. 7. Köreltmek. 8. Sözü bağlamak, bitirmek. 9. Av kartalını yetiştirmek, eğitmek, bakmak. 10. Bir şeyi tekrar anlatmak, söylemek.

-đ- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kağır-: (boyun) Burmak.

Kzk. kayır-: 1. Hayvanların yönünü değıştirmek, başka yöne sürmek. 2. Bir şeyin kenarını kıvrırmak, bükmek. 3. Kolları arkaya bağlamak. 4. Geri yatırmak. 6. İade etmek, geri vermek. 7. Köreltmek. 8. Sözü bağlamak, bitirmek. 9. Av kartalını yetiştirmek, eğitmek,

bakmak. 10. Bir şeyi tekrar anlatmak, söylemek.

-d- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kadırt-: (boyun) Burmak.

Kzk. kayirt-: Döndürmek.

-d- > -y- akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

kadırt-: Yöneldiği yönden geri dönmek.

Kzk. kayt-: 1. Geri dönmek, gittiği yerden geri gelmek. 2. Azalmak, eksilmek, yatışmak, halsizleşmek, basılmak, hızı düşmek. 3. Körelmek. 4. Dünyadan göçmek, ölmek.

-d- > -y- akıcılaşma.

-ı- > -ø- ünlü düşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kadırt-: Soğuktan ölüp katılaşmak.

Kzk. kayt-: 1. Geri dönmek, gittiği yerden geri gelmek. 2. Azalmak, eksilmek, yatışmak, halsizleşmek, basılmak, hızı düşmek. 3. Körelmek. 4. Dünyadan göçmek, ölmek.

-d- > -y- akıcılaşma.

-ı- > -ø- ünlü düşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kadraklan-: (dağın) Girinti çıkıntıları çoğalmak.

Kzk. kayraktan-: Kat kat olmak.

-d- > -y- akıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kadırlı-: (boyun) Burulmak, (boyun) burmak.

Kzk. kayırıl-: Dönmek

-d- > -y- akıcılaşma.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam korunmuştur.

kağu-: Teyellemek.

Kzk. kayı-: İlmek atmak.

-d- > -y- akıcılaşma.

-u > -ı ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kagur-: bkz. → *kavur-*

kak-: Dövmek, hafifçe vurmak, kakmak.

Kzk. kak-: 1. Çakmak. 2. (kapıyı) Vurmak, kakmak, tıklatmak. 3. Silkmek, çırpma. 4. Sallamak, sarsmak. 5. Kırmak, koparmak. 6. (araba) Çarpma. 7. Çalmak, yürütmek. 8. Mahrum bırakmak. 9. Çiviye duvara veya başka bir yere çakmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kakış-: Karşılıklı kızmak.

Kzk. kağıs-: Çarpışmak, çatışmak.

-k- > -ğ- sedalılılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kaklan-: Kurumak.

Kzk. kaktan-: Kızarmak, kurumak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kaklat-: Kurutturmak.

Kzk. kaktat-: 1. Ateşte kızartmak, pişirmek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kal~kāl-: Kalmak; terk edilmek, bırakılmak.

Kzk. kal-: 1. Kalmak. 2. Belirtilen miktarda bulunmak (yüz tengem kaldı). 3. Geç kalmak, gecikmek, durdurulmak, başkalarından geride kalmak. 4. Geri kalmak. 5. Yardımcı fiil olarak kullanılır. 6. Kâğıt oyununda kaybetmek.

-ā- > -a- ünlü kısalması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kala-: Sandığa doldurmak. → ka-

Kzk. kala-: 1. (kerpiç, tuğla) örmek. 2. Bir şeyi intizamla birinin üzerine birini koymak, yığmak. 3. Seçmek, beğenmek, arzu etmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kalnu-: Kalınlaşmak; katılaşmak.

Kzk. kalında-: 1. Kat kat sermek. 2. Kalınlaşmak, büyümek, kalınlığı artmak. 3. Seyrek olmayan, sık, yoğun. 4. Koyulaşmak, yoğunlaşmak. 5. Gür olarak bitmek, çıkmak.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

+u-, +ü- isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece +la-, +le- şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise l > d > t değişimine bağlı olarak +da-, +de-, +ta-, +te- şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kaltur-: (yarışta) Arkada bırakmak, geçmek.

Kzk. kaldır-: 1. Bırakmak, kalmasını sağlamak. 2. Saklamak, arttırmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kama-: (diş; göz) Kamaşmak.

Kzk. kama-: 1. Sarmak, muhasara etmek. 2. Hayvanları ahıra kapatmak. 3. Tevkif etmek, tutuklamak, hapse atmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kamaş-: (diş; göz) Kamaşmak.

Kzk. kamas-: Kuşatmak, tutuklamak.

-ř > -s dişilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kamat-: (diş; göz) Kamaşmak.

Kzk. kamat-: Tutuklamak, kuşatmak, ablukaya almak, sonuçlandırmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kañçıla-: Kañçılamak.

Kzk. kañřıla-: 1. Kañçılamak, vurmak. 2. İsteklendirmek, özendirmek, teşvik etmek.

-ç- > -ř- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kan-: (suya) Kanmak, doymak.

Kzk. kan-: 1. Kanmak, susuzluğunu gidermek. 2. Kanaat etmek, yetinmek. 3. Bir şeyi detayları ile öğrenmek, olaya vakıf olmak. 4. Kumar oyunundan çıkmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kana-~kāna-: Kanamak → *kānı-*

Kzk. kana-: Kanamak, kan akması.

-ā- > -a- ünlü kışlaması.

Anlam korunmuştur.

kanat-: Kanatmak.

Kzk. kanat-: Kanatmak, kan akıtmak.

Anlam korunmuştur.

kanatlan-: Kanadı çıkmak.

Kzk. kanattan-: 1. Kanadı çıkmak, kanatlanmak. 2. Sertleşmek. 3. Ayaklanmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kanatlan-: Çok hızlı bir binek hayvanına binip âdeta uçmak.

Kzk. kanattan-: 1. Kanadı çıkmak, kanatlanmak. 2. Sertleşmek. 3. Ayaklanmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kandur-: (suya) Kandırmak, doyurmak → *kantur-*

Kzk. kandır-: Doyurmak, kandırmak, tatmin ettirmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

kānı-: bkz. → *kana-*

kantur-: bkz. → *kandur-*

kap-: Kapmak, çalmak.

Kzk. kap-: 1. (köpek) Isırmak, dalamak, kapmak. 2. (balık) oltanın ucundaki yemi yemek. 3. (koku) Sinmek. 4. Bir şeyi ağzına doldurarak yudumlamak. 5. Vurmak, çarpmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kapgaklan-: Kapaklanmak.

Kzk. kakpaktan-: Kapağını kapatmak.

kapgak > kakpak metatez.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam korunmuştur.

kapıl-: (bir şey) Çalınmak.

Kzk. kapıl-: Telaşlanmak, ne yapacağını bilememek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kapıl-: Hapsedilmek.

Kzk. kapıl-: Telaşlanmak, ne yapacağını bilememek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kaptur-: Çalmaya yönlendirmek, çaldırtmak.

Kzk. kaptır-: Isırtmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

Karakla-: Yağma lehçesinde yol kesip malı almak.

Kzk. karakta-: 1. Gözetlemek, takip etmek, izlemek. 2. Yağmalamak, talan etmek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem

de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* eki kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

karala-: (bir nesneyi) Karalamak, siyahlaştırmak.

Kzk. karala-: 1. Siyah renge boyamak. 2. Darının kabuğunu ayırmak. 3. Lekelemek, karalamak. 4. Suçlamak, itham etmek, ayıplamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

karar-: Kararmak.

Kzk. karay-: 1. Karaya çalmak, kararmak. 2. Okuduğunu, bildiğini unutmaya başlamak, körelmek. 3. Günaha batmak, günahkâr olmak. 4. Uzaktan karartı halinde görünmek.

+ay-, *+ey-*, *+y-* isimlerden oluş anlamlı fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

karart-: Karartmak.

Kzk. karayt-: 1. Karartmak, siyahlaştırmak. 2. Göze görünecek şekilde yukarıya doğru kaldırmak.

+ay-, *+ey-*, *+y-* isimlerden oluş anlamlı fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

karga-: Lanet etmek, beddua etmek; lanetlemek.

Kzk. karğa-: Lanet etmek, ilenmek, beddua etmek, lanet okumak.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

kargal-: Lanetlenmek, birinin kötülüklerini saymak.

Kzk. karğal-: Lanetlenmek.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

kargan-: Lanet etmek.

Kzk. karğan-: Lanet etmek.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

karı-: Yaşlanmak.

Kzk. karı-: Kocamak, ihtiyarlamak.

Anlam korunmuştur.

karış-: Karşı karşıya gelmek, karşı durmak, ihtilafa düşmek, karşı çıkmak.

Kzk. karıs-: 1. Kasılmak, kramp girmek, kenetlenmek, kilitlenmek, yorulmak, halsizleşmek. 2. Direnmek, karşı gelmek, inat etmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

karış-: (diş) Kasılmak.

Kzk. karıs-: 1. Kasılmak, kramp girmek, kenetlenmek, kilitlenmek, yorulmak, halsizleşmek. 2. Direnmek, karşı gelmek, inat etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

karış-: Karşılaşmak.

Kzk. karıs-: 1. Kasılmak, kramp girmek, kenetlenmek, kilitlenmek, yorulmak, halsizleşmek. 2. Direnmek, karşı gelmek, inat etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

karla-: Kar yağdırmak.

Kzk. karla-: Kar yiyerek hararetini gidermek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

karmaş-: Yağmada yarışmak veya yardımlaşmak.

Kzk. karmas-: Tutmak için karşılıklı araştırmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

karşı-: Karışlamak.

Kzk. karısta-: Karışla ölçmek, karışlamak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece +la-, +le- şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise l > d > t değişimine bağlı olarak +da-, +de-, +ta-, +te- şekilleri de kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

karva-: bkz. → *karwa-*

karwa-: Elle arayı yoklamak ve dokunmak → *karva-*

Kzk. karma-: 1. Bir şeyi tutmak, kavramak. 2. Sovuk almak, üşütmek.

karba- > karwa-~karma-

-b- > -m- akıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

karwan-: Aramak; el yordamıyla aramak.

Kzk. karman-: Tutmak için aranmak.

karban- > karwan-~karman-

-b- > -m- akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

karwaş-: Elle aramada yardım etmek.

Kzk. karmas-: Tutmak için karşılıklı araştırmak.

karbaş- > karwaş-~karmas-

-ş- > -s- dişsilleşme.

-b- > -m- akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

kaşı-: Kaşımak.

Kzk. kası-: Vücudun kaşınan bölgesini tırnakla ovma, kaşımak.

-ş- > -s- dişşilleşme.

Anlam korunmuştur.

kat-: Katılaşmak, sertleşmek.

Kzk. kat-: 1. Katılaşmak, kalıplaşmak, kımıldamamak. 2. Donmak, buz tutmak. 3. Sulu yemeklere süt veya yoğurt katmak. 4. Büyümek, gelişmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kat-: Katmak, ilave etmek, karıştırmak.

Kzk. kat-: 1. Katılaşmak, kalıplaşmak, kımıldamamak. 2. Donmak, buz tutmak. 3. Sulu yemeklere süt veya yoğurt katmak. 4. Büyümek, gelişmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

katiş- Katmada yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. katiş-: 1. Katılmak, iştirak etmek. 2. İrtibat halinde bulunmak.

-ş- > -s- dişşilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kattur-: Karıştırmak, katmak.

Kzk. kattır-/katkız-: Kattırmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

kattur-: Katılaştırmak için emir vermek.

Kzk. katır-: 1. Kurutmak, sertleştirmek, katılaştırmak, dondurmak. 2. Dolandırmak, kandırmak.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde yaptırma manası taşıyan fiiller türeten bir ektir.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve oldurma bildiren

fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

katur-: Katılaştırmak, sertleştirmek.

Kzk. katır-: 1. Kurutmak, sertleştirmek, katılaştırmak, dondurmak. 2. Dolandırmak, kandırmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ur-, -ür- Eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılan bu ek geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil eder.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve öldürme bildiren fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kawrul-: Kavrulmak → *kagrul-*

Kzk. kuvırıl-: Kavurulmak.

-a- > -u- ünlü yuvarlaklaşması.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-w- > -v- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

kawur-: Kavurmak → *kagur-*

Kzk. kuvır-: 1. Kavurmak. 2. Kızartmak. 3. (güneş) yakıp kavurmak. 4. İki ayağını bir papuca sokmak, sıkıştırmak. 5. Darı, buğday vs. gibi nesneleri tenekeye koyarak patlatmak.

-w- > -v- dişsilleşme.

-a- > -u- ünlü yuvarlaklaşması.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kawuş-: Kavuşmak.

Kzk. kavıs-/kabıs-: 1. Kavuşmak, buluşmak, görüşmek, yapışmak, birleşmek. 2. İki kişinin buluşması. 3. Alışmak

-ş > -s dişsilleşme.

-w- > -v- dişsilleşme.

-b- > -w- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kawuş-: Bitişmek; cinsi münasebette bulunmak.

Kzk. kavıs-/kabıs-: 1. Kavuşmak, buluşmak, görüşmek, yapışmak, birleşmek. 2. İki kişinin buluşması. 3. Alışmak

-ş > -s dişsilleşme.

-w- > -v- dişsilleşme.

-b- > -w- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kaygur-: Kaygılanmak, üzölmek.

Kzk. kayğır-: Kaygılanmak, üzölmek, gamlanmak, kederlenmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

kayış-: Birbirini kayırmak.

Kzk. kayıs-: 1. Eğölmek, düz bir şeyin bir tarafına kırılırcasına eğölməsi. 2. Acımak, kollamak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kayna-: Kaynamak, kaynayıp coşmak.

Kzk. kayna-: 1. Kaynamak. 2. Pişmek, haşlanmak. 3. (hava) Çok sıcak olmak, kavurmak, yakmak. 4. Çok miktarda bulunmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kayna-: İnatlaşıp bir işi bırakmak, reddetmek.

Kzk. kayna-: 1. Kaynamak. 2. Pişmek, haşlanmak. 3. (hava) Çok sıcak olmak, kavurmak, yakmak. 4. Çok miktarda bulunmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kaynat-: Kaynatmak.

Kzk. kaynat-: Kaynatmak, pişirmek, haşlamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kaytar-: Oğuz lehçesinde yönünü değiştirmek, döndürmek → *katar-*

Kzk. kaytar-: 1. İade etmek, geri göndermek, çevirmek, geri vermek. 2. Sürünün yönünü değiştirmek. 3. Kur'an surelerini tekrar tekrar okumak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kaz-: Kazmak.

Kzk. kaz-: 1. Kazmak, yeri kazmak. 2. Tırmalamak, kazmak. 3. Aslını, kökünü çok detaylı araştırmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kazıl-: Kazılmak.

Kzk. kazıl-: Kazılmak.

Anlam korunmuştur.

kazış-: Kazmada yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. kazış-: Birlikte kazımak.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

kaztur-: Kazmasını istemek, kazdırmak.

Kzk. kazdır-: kazdırmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

keç-: Geçmek.

Kzk. keş-: 1. (Sudan) Geçmek. 2. Affetmek, bağışlamak.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

keçil-: Geçilmek.

Kzk. keşil-: Geçilmek.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

keçrüş-: Karşılıklı suçları affetmek.

Kzk. keşiris-: Birbirini affetmek, bağışlamak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ş > -s dişilleşme.

-ü yardımcı ses.

Anlam korunmuştur.

keçürt-: Geçirtmek.

Kzk. keşirt-: Affetmek.

-ç- > -s- sızıcılaşma,

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

keç-: Giymek.

Kzk. kiy-: 1. Giymek. 2. Sarınmak, bürünmek, örtünmek. 3. Takmak: *Gözlük takmak*.

-e > -i- ünlü darlaşması.

-đ > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

keçil-: Giyilmek.

Kzk. kiyil-: Giyilmek.

-e > -i- ünlü darlaşması.

-đ- > -y- akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

keçrül-: Giydirilmek.

Kzk. kiygizil-: Giydirilmek.

-e > -i- ünlü darlaşması.

-đ- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

keçür-: Giydirmek.

Kzk. kiydir-/kiygiz-: Giydirmek.

-e > -i- ünlü darlaşması.

-đ- > -y- akıcılaşma.

-ur-, -ür-, Eski Türkçe devrinden beri yaygın olarak kullanılan -ur-/ür- de geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

kegir-~kigir-: Geçirmek.

Kzk. kekir-: Geçirmek.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam korunmuştur.

kektes-: Kin gütmek.

Kzk. kektes-: Birbirine düşman olmak, araları açılmak, karşılıklı kin tutmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Analm genişlemesine uğramıştır.

kel-: Gelmek.

Kzk. kel-: 1. Bir yere gitmek. 2. Varmak, ulaşmak. 3. Vakti zamanı gelmek. 4. Yardımcı fiil olarak kullanılır. 5. Sürerlik, devamlılık bildirir. 6. İnsanın belli bir yaşa gelmesi.

Analm genişlemesine uğramıştır.

keldür-: bkz. → *keltür-*

keliş-: Karşılıklı birbirine gitmek.

Kzk. kelis-: 1. Anlaşmak, sözleşmek, uyum sağlamak, anlaşmaya gelmek. 2. Razi olduğunu ifade etmek, bildirmek. 3. Akıl danışmak, fikir alışverişinde bulunmak. 6. Uygun olanı bulmak, layık olanı yapmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Analm genişlemesine uğramıştır.

keltür-: Getirmek. bkz. → *keldür-*

Kzk. keltir-: Getirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

kemlet-: Sıkıntı vermek, zarar vermek.

Kzk. kemdet-: 1. Eksiltmek, azaltmak. 2. Küçümsemek.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-* eki

kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kemür-: Kemirmek.

Kzk. kemir-: 1. Kemirmek. 2. Bir şeyin içine işleyerek onu harap etmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kēneş-: Danışmak → *kīñe-*

Kzk. keñes-: 1. Söyleşmek, sohbet etmek. 2. İstişare etmek, akıl danışmak.

-ē- > -e- ünlü genişlemesi.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

keñirsi-: Yanmak, kokusu yükselmek.

Kzk. koñırsı-: Yanık kokusu gelmek, yanık kokmak, pis pis koku peyda olmak.

-e- > -o- ünlü yuvarlaklaşması.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kepi-: Kurumak.

Kzk. kebi-/kep-: Kurumak.

-p- > -b- sedalılaşıma.

Anlam korunmuştur.

kepit-: Kurutmak.

Kzk. keptir-: Kurutmak, suyunu çektiirmek.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ker-: Germek; yaymak.

Kzk. ker-: Germek.

Anlam korunmuştur.

kerekle-: Aramak, istemek.

Kzk. kereksin-: Gereksinmek, ihtiyaç duymak.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir.

+sin-, +sin- Kazak Türkçesinde isimden fiil yapma ekidir. Ek, +sı- ekine -n- dönüşlülük eki getirilerek oluşturulmuştur. Yaptığı fiile “görmek, saymak, kabul etmek” manası katar. Anlam değişmesine uğramıştır.

keril-: Gerinmek.

Kzk. keril-: 1. Gerilmek, Gerinmek. 2. Uzak, uzayıp gitmek. 3. Kurulmak, kasılmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

keriş-: Çekişmek, dalaşmak, kavga etmek.

Kzk. keris-: Kavga etmek, ağız kavgası etmek, dalaşmak.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

kert-: (ağaç) Kertmek; (boyun) kertmek (küçük düşürmek)

Kzk. kert-: Kertmek, kertik açmak, dilimlemek, oymak, kesmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kes-: Kesmek.

Kzk. kes-: 1. Bir şeyi kesmek, doğramak, dilimlemek. 2. Üstünden ya da ortasından geçmek. 3. Hadım etmek. 4. Sünnet etmek. 5. Bir şeyi durdurmak, sildirmek, tüketmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kesil-: (nesne) Kesilmek; (nefes vb.) kesilmek.

Kzk. kesil-: 1. Kesilmek. 2. Ceza verilmek, cezalandırılmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kestür-: Kesmesini istemek, kestirmek.

Kzk. kestir-/keskiz-: 1. Kestirmek. 2. Sünnet ettirmek. 3. Hadım ettirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ket-: bkz. → *keç-*

kewre-: Gücü zayıflamak, gevşemek.

Kzk. kewre-: Kurumak, solmak.

-w- > -v- dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kewşe-: Geviş getirmek.

Kzk. küyse-: 1. Geviş getirmek. 2. Hiç durmadan, devamlı surette yemek. 3. Yersiz, uygunsuz konuşmak.

-e- > -ü- ünlü yuvarlaklaşması.

-w > -y akıcılaşma.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kez-: Gezmek.

Kzk. kez-: Gezmek, dolaşmak.

Anlam korunmuştur.

kezit-: Gezdirmek.

Kzk. kezdir-: Gezdirmek.

-i- yardımcı ses.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

kezle-: (okun) Gezini ayarlamak, düzeltmek.

Kzk. kezde-: Arşınla ölçmek, arşınlamak.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kıl-: Kılmak, etmek, yapmak.

Kzk. kıl-: Yapmak, etmek, kılmak.

Anlam korunmuştur.

kılıçla-: Kılıçla vurmak, kılıçlamak.

Kzk. kılıştan-: Kılıçtan geçirmek, kılıçlamak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

kılın-: Kılmak, yapmak.

Kzk. kılın-: Yapılmak, edilmek, kılınmak.

Anlam korunmuştur.

kına-: işkence etmek, cezalandırmak.

Kzk. kiyna-: Zorlamak, eziyet etmek, zorluk çektirmek.

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

-ø- > -y- ünsüz türemesi.

Anlam korunmuştur.

kır-: Kazımak, koparmak, yolmak.

Kzk. kır-: 1. (saç, sakal vb.) Tıraş etmek. 2. Kazağı ile kazımak. 3. Kazımak, düz hale getirmek. 4. Kırmak, öldürmek, imha etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kırıl-: Soyulmak, kazınmak.

Kzk. kırıl-: Kırmak, toplu olarak öldürülmek, katledilmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kırıl-: (kar) Yerden kürünmek.

Kzk. kırıl-: Kırmak, toplu olarak öldürülmek, katledilmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kırın-: Soyar, kazır görünmek.

Kzk. kırın-: Kırınmak, Tıraş olmak, sakal, bıyığını kesmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kırk-: Kırmak.

Kzk. kırık-: Kırmak, kesmek.

-ø- > -i- ünlü türemesi.

Anlam korunmuştur.

kırkıl-: Kırılmak.

Kzk. kırkıl-: Kırılmak, kesilmek.

Anlam korunmuştur.

kırkış-: Kırmada yardım etmek.

Kzk. kırkış-: Çatışmak, çekişmek, dalaşmak.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kırıla-: Su yolları için yarıklar veya su bendi yapmak

Kzk. kırıla-: 1. Ütü izi oluşturmak. 2. Dağdan, bayırdan gitmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kırtışla-: Kabuğunu soymak.

Kzk. kırtısta-: Bir şeyin kırıışlığını gidermek, düzeltmek.

-ş- > -s- dişşilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kıs-: Kısmak, gereken miktardan az kullanmak.

Kzk. kıs-: 1. Kısırmak, sıkıştırmak. 2. Sıkıca kucaklamak, sarmak, bağrına basmak. 3. Korkutmak, sıkıştırmak. 4. Acele ettirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kıs-: Kısırmak.

Kzk. kıs-: 1. Kısırmak, sıkıştırmak. 2. Sıkıca kucaklamak, sarmak, bağrına basmak. 3. Korkutmak, sıkıştırmak. 4. Acele ettirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kısıl-: Sıkışmak, kısıtılmak.

Kzk. kısıl-: 1. Sıkışmak, kısılmak, eziyet çekmek. 2. Utanmak, mahcup olmak, sıkılmak. 3. Zorlanmak, şaşırmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kıstur-: (gereken miktarın) Kısılmasını emretmek.

Kzk. kıstur-: 1. Bir şeyi iki şeyin arasına sokmak, kısırmak, sıkıştırmak. 2. Asmak, iliştmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kıstur-: (ayağa) Basılması için emir vererek veya kementle cezalandırmak.

Kzk. kıstur-: 1. Bir şeyi iki şeyin arasına sokmak, kısırmak, sıkıştırmak. 2. Asmak, iliştmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kışla-: Kışlamak, kışı geçirmek.

Kzk. kısta-: Kışı geçirmek, kışlamak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla *+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-* ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

kışlat-: (insanları) Evinde kışlatmak.

Kzk. kıstat-: Kışı geçirtirmek, kış boyunca kalmasını sağlamak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla *+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-* ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kıyıl-: Yanlamasına kesilmek.

Kzk. kıyıl-: 1. Kıyılmak, kesilmek, koparılmak. 2. Güzel görünmek. 3. Nazlanarak bakmak. 4. Yalvarmak, yakarmak, kendini acındırarak bir şey istemek

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kıyış-: Yanlamasına kesmede yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. kıyıs-: Kesilmesine, parçalanmasına yardımcı olmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kıytur-: Kesmek için emir vermek, yanlamasına kestirmek.

Kzk. kıyğız-/kıydır-: Kıydırmak, kestirmek, doğratmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

kızar-: Kırmızılaşmak.

Kzk. kızar-: 1. Kızarmak, kırmızı olmak. 2. Yüzü kızarmak. 3. Utançtan, sıkıntıdan kızarmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kızart-: Kırmızılaştırmak.

Kzk. kızart-: Kızartmak.

Anlam korunmuştur.

kiçi-: Kaşınmak.

Kzk. kış-: Kaşınmak.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

-ç- > -ş- sızıcılılaşma.

Anlam korunmuştur.

kiçil-: Geciktirilmek.

Kzk. keşiktiril-: Geciktirilmek.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

-ç- > -ş- sızıcılılaşma.

-i yardımcı ses.

+k-, +q- isimlerden olma anlamı taşıyan fiiller yapar.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve

yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

kiçin-: (vücut) Kaşınmak.

Kzk. kışın-: Kaşınmak.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

kiçit-: Kaşıtmak.

Kzk. kışıt-: Kaşıtmak.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

kiç- bkz. → *keç-*

kiñit-: Genişletmek.

Kzk. keñit-: Genişletmek.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam korunmuştur.

kiñü-: Genişlemek.

Kzk. keñi-: Fazla yer kaplamak, genişlemek, büyümek, çoğalmak.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

+u-, *+ü-* isimlerden genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil eden işlek bir ektir. Nadiren geçişli-etken fiiller de türetmektedir.

+ı-, *+i-* ünsüzle biten sözcüklere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kir-: Girmek.

Kzk. kir-: 1. Girmek. 2. Kâr, girdi sağlamak. 3. Yazılmak, kaydolmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kiriş-: (bir işe) Girişmekte yarış etmek.

Kzk. **kiris-**: Başlamak, girişmek, teşebbüs etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

kirlen-: Kirlenmek.

Kzk. **kirlen-**: 1. Kirlenmek, lekelenmek, pislenmek. 2. Kötülemek, çekiştirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kirlen-: (göz) Çapaklanmak.

Kzk. **kirlen-**: 1. Kirlenmek, lekelenmek, pislenmek. 2. Kötülemek, çekiştirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kirpilen-: Surat asmak, kirpi gibi sertleşmek.

Kzk. **kirpilen-**: Kaşlarını çatmak, surat asmak, somurtmak.

Anlam korunmuştur.

kirtür-: (ev vb. yerlere) Sokmak için emir vermek, girdirmek.

Kzk. **kirgiz-**: Girdirmek.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde yaptırma manası taşıyan fiiller türeten bir ektir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

kişe-: Bağlamak, kösteklemek.

Kzk. **kisende-**: Zincire vurmak, kelepçe takmak, eli, ayağı zincirle bağlamak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-n+ bu ek fiillere gelerek çeşitli soyut ve somut anlamlı isimler türetir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-, +le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-, +de-, +ta-, +te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

kişne-: Kişnemek.

Kzk. kisine-: 1. Kişnemek. 2. Kalkkaha atmak. 3. Özlemek.

-ş- > -s- dişşilleşme.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kit-: Gitmek, çekilmek.

Kzk. ket-: 1. Bir yere doğru yönelmek, gitmek, ölmek. 2. Bir yerden veya bir işten ayrılmak. 3. Tüketilmek, harcanmak. 4. Geçmek, ilerlemek (saat).

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kiter-: Gidermek, uzaklaştırmak, yerinden kaldırmak.

Kzk. ketir-: Gitmesini sağlamak, gidermek.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

-ar-, -er- Karahanlı Türkçesinde işlek olmayan bu ek ettirgen çatılı fiiller meydana getirir.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve öldurma bildiren fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

koç~köt-: Koymak, bırakmak → *koy-*

Kzk. koy-: 1. Koymak, bırakmak. 2. Nöbetçi koymak. 3. Bir kimseyi işe yerleştirmek, iş sağlamak. 4. Bırakmak, vazgeçmek. 5. Kendi haline bırakmak. 6. Not vermek, değerlendirmek. 7. Defnetmek, gömmek.

-đ > -y akıcılışma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kokıt-: Kokutmak.

Kzk. kokıt-: Etrafı dağıtmak, saçıp dökmek, darmadağın etmek, bozmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

koltukla-: Koltuğuna almak; koltuğuna vurmak.

Kzk. koltıkta-: 1. Koltuğun altına almak. 2. Koltuğundan tutmak. 3. Desteklemek,

kollamak. 4. Koltuklaşarak yürümek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kon-: (kuş vb.) Konmak.

Kzk. kon-: 1. Konmak, yere inmek. 2. Bir yere, yaşamak için yerleşmek. 3. Geceyi bir yerde geçirmek, geceleme. 4. (belirli bir özellik) İnsan karakterinde yer etmek. 5. (elbise) vücuda tam oturmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kon-: (kabile vb.) Konmak, inmek; konaklamak, yerleşmek.

Kzk. kon-: 1. Konmak, yere inmek. 2. Bir yere, yaşamak için yerleşmek. 3. Geceyi bir yerde geçirmek, geceleme. 4. (belirli bir özellik) İnsan karakterinde yer etmek. 5. (elbise) vücuda tam oturmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kondur-: (kuş için) Kondurmak.

Kzk. konğız-/ kondır-: Kondurmak, konaklatmak, ağırlamak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kondur-: (maden üzerine kıymetli taş) Kondurmak, işlemek.

Kzk. konğız-/ kondır-: Kondurmak, konaklatmak, ağırlamak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kız- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

konukla-: Konuk etmek.

Kzk. konakta-: Yatılı misafir olmak.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-* eki kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

kopurt-: (yerinden) Yerinden kaldırmak, kaldırtmak.

Kzk. kopart-: Kazdırtmak.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

-ur-, -ür- Eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılan bu ek geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil eder.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve oldurma bildiren fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

korı-: Korumak.

Kzk. korı-: 1. Korumak, savunmak, muhafaza etmek.

Anlam korunmuştur.

korn-: → *korun-*

kork-: Korkmak.

Kzk. korık-: Korkmak, ürkmek, dehşete kapılmak.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam korunmuştur.

korkıt-~korkut-: Korkutmak.

Kzk. korkıt-: Korkutmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

korkun-: Korku hissetmek.

Kzk. korkınkıra-: Biraz korkmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-*ηkra-*, -*ηkre-* Bu ek Kazak Türkçesinde fiilin gösterdiği hareketin az miktarda yapıldığını gösterir.

Anlam korunmuştur.

korkut-: → *korkıt-*

korlan-: (elinden çıkan mala) Acınıp zarar saymak ve onun hasretini çekmek.

Kzk. korlan-: 1. Öfkelenmek, aşırı derecede sinirlenmek, gururu kırılmak, horlanmak. 2.

Sermaye, mal mülk birikmek, çoğalmak, kuvvetlenmek, güçlenmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

korun-~korın-: Cimri davranarak (malı) korumak.

Kzk. korın-: 1. Korunmak, sakınmak. 2. Korkmak, çekinmek. 3. utanmak, çekinmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

koruș-: Korumakta yardım etmek.

Kzk. korıs-: Korunmasına yardımcı olmak, beraber müdafaa etmek, beraber korumak.

-ș > -s dişilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

koş-: (yanına) Katmak.

Kzk. kos-: 1. Katmak, birleştirmek, eklemek, büyütmek, karıştırmak, artırmak. 2. Evlendirmek. 3. Birisine maddi yardımda bulunmak. 4. Girdirmek, indirmek. 5. Barıştırmak, buluşturmak. 6. Uygun görmek, tasvip etmek. 7. Yarışa, koşuya iştirak ettirmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

koşlun-: (iki şey birbirine) Koşulmak, aynı hizaya gelmek.

Kzk. kosıl-: 1. Eklenmek, katılmak, iştirak etmek, ilave olmak. 2. Kavuşmak, evlenmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-u yardımcı ses.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -n- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kotur-: Boşaltmak.

Kzk. kotar-: 1. Sıvı bir şeyi bir kaptan ikinci bir kaba koymak, aktarmak. 2. Bir metni bir dilden başka bir dile aktarmak, tercüme etmek. 3. Yer kabuğunun altını üstüne getirmek.

-ur-, -ür- Eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılan bu ek geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil eder.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve öldürme bildiren fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kow-: Kovmak, kovalamak.

Kzk. kuv-: 1. Birisinin ardına düşmek, kovalamak, aramak. 2. Kovmak. 3. Bir şeyin peşine düşmek, takipçisi olmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-w > -v dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

koy-: Terketmek, bırakmak → *koç-*

Kzk. koy-: 1. Koymak, bırakmak. 2. Nöbetçi koymak. 3. Bir kimseyi işe yerleştirmek, iş sağlamak. 4. Bırakmak, vazgeçmek. 5. Kendi haline bırakmak. 6. Not vermek, değerlendirmek. 7. Defnetmek, gömmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

koyul-: (sıvı şeyler) Katılaşmak, koyulaşmak, koyulmak.

Kzk. kuyıl-: 1. Dökülmek, boşaltılmak. 2. Kaplamak, akın etmek. 3. Yukarıdan aşağıya doğru hızla düşmek. 3. Bir yere yığılmak, toplanmak. 4. Elbisenin vücuda tam gelmesi.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köç-: Göçmek.

Kzk. köş-: 1. Göçmek, taşınmak. 2. Hareket tarzını değiştirmek. 3. Zamanı, modası, devranı geçmek. 4. Başka bir metoda, sisteme geçmek. 5. (boya) Kalkmak, kavlanmak. 6. Kıpırdamak, dönmek. 7. Ayak basmak. 8. Bir yerden kayarak göçmek. 9. Bir şeyin yuvarlanması. 10. Değişmek, başkasına vermek.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köçür-: Naklettirmek, göçürmek, nakletmek.

Kzk. köşir-: 1. Göç ettirmek. 2. Kopya etmek, kopyalamak, çoğaltmak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köçür-: İstinsah etmek.

Kzk. köşir-: 1. Göç ettirmek. 2. Kopya etmek, kopyalamak, çoğaltmak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köker-: Grileşmek, göğünde olmak.

Kzk. köger-: 1. Mavi renge bürünmek, mavileşmek. 2. Yeşermek, yeşillenmek. 3. Küflenmek, morarmak, çürümeye yüz tutmak. 4. Çoğalmak, üremek.

-ö- > -o- ünlü kısılması.

-k- > -g- sedalılaşıma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kökle-: (hayvanlar) Yeşillik ve taze ot yemek.

Kzk. kökte-: 1. Yeşermek. 2. Yetişmek, gelişmek, büyümek. 3. İnsan hayatının düzelmesi, güzelleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kökle-: Eyer bağını bağlamak.

Kzk. kökte-: 1. Teyellemek. 2. Ağacı delerek iki şeyi birbirine eklemek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köler-: Su birikmek, çukurlar su dolmak, sular çoğalmak.

Kzk. köldet-: Etrafı su kaplamak, göl olmak, su basmak.

+ar-,/+er- < -a-r-/-e-r- bu ek, Karahanlı Türkçesinde genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüşlü fiiller oluşturan işlek bir ektir. Özellikle renk adlarında bu ek ile fiiller türetilir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu

ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

-t- fiillere gelerek ettirgenlik anlamı taşıyan fiiller yapan bir ektir. Çoğu zaman ünlü veya tonlu ünsüzlerle biten kök ve gövdelere ilave edilir.

Anlam korunmuştur.

köm-: (ölü vb.ni) Gömmek.

Kzk. köm-: 1. Gömmek. 2. Defnetmek. 3. Basmak, örtmek. 4. Kamçı ile dövmek, kamçılanmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kön-: (doğru yola) Yönelmek.

Kzk. kön-: 1. İkna olmak, kabul etmek, yapmaya razı olmak. 2. Sabretmek, göğüs germek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kön-: İkrar etmek.

Kzk. kön-: 1. İkna olmak, kabul etmek, yapmaya razı olmak. 2. Sabretmek, göğüs germek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kön-: (tahta, ok vb., haşin at, iş) Düzelmek.

Kzk. kön-: 1. İkna olmak, kabul etmek, yapmaya razı olmak. 2. Sabretmek, göğüs germek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köndger-: bkz. → *könger-*

könger-: İtiraf etmek zorunda bırakmak, itiraf ettirmek, ikrar ettirmek.

Kzk. köndir-: Kabul ettirmek, itaat ettirmek.

-gar-/-ger- < -g-a-r/-g-e-r- eki geçişsiz fiillerden geçişli, geçişli fiillerden ise ettirgen fiiller türetir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

köñüllen-: Niyetlenmek; bir şeyi anlayıp idrak etmek.

Kzk. köñilden-: 1. Neşelenmek, sevinmek. 2. Gönlü ferahlamak. 3. Nurlanmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

köpür-: (süt vb., tencere) Köpürmek.

Kzk. köpir-: 1. Köpürmek. 2. Övünmek, kendini methetmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köpürt-: (tencereyi, suyu vb.ni) Köpürtmek.

Kzk. köpirt-: Köpürtmek, köpüklendirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

kör-: Bakmak, görmek.

Kzk. kör-: 1. Görmek. 2. Buluşmak, görüşmek, karşılaşmak. 3. Başından geçmek, tecrübe etmek. 4. Kınamak, suçlamak. 5. Saymak, ...içinde değerlendirmek, tanımak. 6. Her şeyi bilmek. 7. Layık görmek, tahmin etmek. 8. Öğrenmek, işitmek, bilmek. 9. Sevinmek. 10. Ratgele, herkese, her kim olursa. 11. Sezmek, anlamak. 12. İstemek. 13. Bulmak, almak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köriş-: Gözle bakışmak; herhangi bir şey görünmek.

Kzk. köris-: 1. Görüşmek, buluşmak, konuşmak. 2. Selamlaşmak, merhabalaşmak. 3. (evlenen kız) Ailesi ve yakınlarıyla vedalaşmak, ayrılmak.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

körket~körked-: Güzelleşmek.

Kzk. körkey-: Gelişmek, güzelleşmek, canlanmak, güllenmek.

-d > -y akıcılaştırma.

+ad-, *+ed-* isimlerden oluş bildiren geçişli-dönüşlü fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+ay-, *+ey-*, *+y-* isimlerden oluş anlamlı fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

körküt~körkit-: Göstermek.

Kzk. körset-: 1. Göstermek, baktırmak. 2. Bildirmek, fark ettirmek, hissettirmek. 3. Yapmak. 4. İhbar etmek, ele vermek, birine yersiz leke sürmek, cezalandırmak. 5. Tehdit etmek. 6. Şekillendirmek.

-k- bu ek, Karahanlı Türkçesinde fiilden fiil türetir.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-set- fiilden fiil yapma eki *-se-* ile *-t-* ettirgenlik ekinin birleşmesiyle oluşmuş bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

körpelen-: Yeni filiz vermek.

Kzk. körpelen-: Yayılmak, serilmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

körükle-: (ateşi) Körükle üflemek, körüklemek.

Kzk. körikte-: Güzelleştirmek, bezemek, süslemek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, *+le-* bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* eki kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

körül-: Bakılmak, görülmek.

Kzk. köril-: Görünmek, bakılmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

körün-: Görünmek.

Kzk. körin-: 1. Görünmek. 2. Belli olmak, tanınmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kösül-: (ayak) Uzanmak, uzılmak.

Kzk. kösil-: 1. Uzanmak, ayağını uzatarak oturmak. 2. Dört nala gitmek, dolu dizgin gitmek. 3. Uzun süreye yayılmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kötrüş-: (yük vb. şeyi) kaldırmada yardım etmek.

Kzk. köteris-: Kaldırılmasına yardım etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

-ø- > -e- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ur-, -ür- Eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılan bu ek geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil eder.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve oldurma bildiren fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

kötür-: Kaldırmak.

Kzk. köter-: 1. Kaldırmak, yerinden kıpırdatmak. 2. Artırmak, yükseltmek. 3. Yukarı çekmek. 4. Geliştirmek, ilerletmek. 5. Derecesini yükseltmek. 6. Dayanmak, tahammül etmek. 7. Tekrar gündeme getirmek, açmak. 8. Hamile kalmak. 9. Fırlatmak, çıkarmak. 10. Bağırış gürültü çıkarmak. 11. Alıkoymak, içmek.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

-ur-, -ür- Eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılan bu ek geçişsiz tabanlardan

geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil eder.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve öldurma bildiren fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

köze-: (ateşi) Küskü ile karıştırmak.

Kzk. köse-: Maşayla ateşi karıştırmak.

-z- > -s- sedasızlaşma.

Anlam korunmuştur.

közet-: Beklemek, gözetmek, korumak.

Kzk. küzet-: 1. Devriye gezmek, korumak, bekçilik yapmak. 2. (hastayı) gözetim altında tutmak, (hastaya) refakat etmek.

-ö- > -ü- ünlü darlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

közle-: Göze vurmak.

Kzk. közde-: 1. Nişan almak, hedef almak. 2. Belli bir şeyi amaç edinmek. 3. Beğenmek, hoşlanmak, gözüne kestirmek. 4. İşi organize etmeyi amaçlamak.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kuç-: Kucaklamak.

Kzk. kuş-: 1. Kucaklayıp öpmek, kucaklamak. 2. Yar sevmek, evlenmek.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kuçakla-: Kucaklamak.

Kzk. kuşakta-: 1. Kucaklamak, sarmak. 2. Elinden düşürmemek, bırakmamak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem

de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kuçuş-: Kucaklaşmak.

Kzk. kuşıs-: Kucaklaşmak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

kudur-: Çok çalışmak, çalışma işini abartmak; kudurmak.

Kzk. kutır-: 1. Kudurmak, korkmamak. 2. Yersiz, dengesiz davranmak.

-d- > -t- sedasızlaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kulaçla-: Kulaçla kulaçlamak.

Kzk. kulaşta-: 1. Kulaçlamak, kulaç atarak yüzmek. 2. Etraflıca hareket etmek.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, *+le-* bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kulakla-: Kulağa vurmak.

Kzk. kulakta-: 1. Kulağından tutmak, kulağına yapışmak. 2. Alıştırmak (Çoğunlukla at için).

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, *+le-* bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kulunla-: Kulunlamak, kısarak yavrulamak, doğurmak.

Kzk. kulında-: Kulun getirmek, (kısarak) yavrulamak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

kur-: Kurmak.

Kzk. kur-: 1. Kurmak, yapmak. 2. Tutmak, asmak, yerleştirmek. 3. Grup, parti veya siyasi bir organizasyon kurmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kur-: Askeri toplamak, otağ kurup yaymak; (insanlar) toplanmak.

Kzk. kur-: 1. Kurmak, yapmak. 2. Tutmak, asmak, yerleştirmek. 3. Grup, parti veya siyasi bir organizasyon kurmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kurga-: (yer) Kurumak.

Kzk. kurğa-: Kurumak, ağzı kurumak.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kurgat~kurgad-: (yer) Kurumaya yüz tutup verimsizleşmek.

Kzk. kurğat-: Susuzlandırmak, kurutmak.

-d- > -t sedasızlaşma.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

kurı~kuru-: Kurumak.

Kzk. kurı-: Yok olmak, imha olmak, mahvolmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kurşa-: Kemer bağlamak.

Kzk. kursa-: Çembere almak, çevrelemek, sarmak.

-ş- > -s- dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kurşan-: Kemer kuşanmak.

Kzk. kursan-: Silah takınmak.

-ş- > -s- dışsilleşme.

Anlam daralmasına uğramıştır.

kurşat-: Kuşanmayı emretmek.

Kzk. kursat-: Silah taktırmak.

-ş- > -s- dışsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kurtla-: (deve vb.den) Kurtları temizlemek.

Kzk. kurtta-: 1. Kurtlanmak. 2. Kurtlanan hayvanın kurtlarını temizlemek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- eki kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kurtul-: (herhangi bir sıkıntıdan) Kurtulmak, doğurmak → *kutul-*

Kzk. kurtıl-: Yok edilmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kurtur-: Kurdurmak.

Kzk. kurğız-: Kurdurmak.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- ; -t-u-r-, -t-ü-r- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

kurul-: Kurulmak.

Kzk. kurul-: Kurulmak, oluşmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

kus-: Kusmak.

Kzk. kus-: 1. Kusmak, istifra etmek. 2. Çalınan malı kullanmayıp sahibine geri vermek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kustur-: Kusturmak.

Kzk. kustır-: Kusturmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

kutgar-: Kurtarmak → *kutrar-*

Kzk. kutkar-: 1. Kurtarmak. 2. Azad etmek, özgür bırakmak.

-g- > -k- sedasızlaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kuytur-: (su vb.) Dökülmesi için emir vermek, döktürmek.

Kzk. kuyğız-/kuydır-: Koydurmak, döktürmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kutul-: bkz. → *kurtul-*

kutur-: Kudurmak, haddini aşmak.

Kzk. kutır-: 1. Kudurmak. 2. Hiçbir şeyden çekinmemek, korkmamak. 3. Yersiz, dengesiz davranmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kutur-: (ekin) Azmak.

Kzk. kutır-: 1. Kudurmak. 2. Hiçbir şeyden çekinmemek, korkmamak. 3. Yersiz, dengesiz davranmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kuyut-: (at vb.ni) Ürkütmek.

Kzk. kuyğıt-: Dörtnala, doludizgin gitmek, atı hızla koşturmak.

-ø- > -ğ- ünsüz türemesi.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

küçe-: Zorlamak, zorla almak.

Kzk. küşte-: Zorlamak, güç kullanmak, mecbur etmek.

-ç- > -ş- sızıcılışma.

+a-, *+e-* genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

küßen-: Gücü kuvveti kalmamak; zulmetmek; ağırlaşmak, fazla yüklenmiş olmak.

Kzk. küşen-: Zorlamak

-ç- > -ş- sızıcılaştırma.

Anlam daralmasına uğramıştır.

küçlen-: Güçlenmek.

Kzk. küšten-: 1. Güçlenmek, kuvvetlenmek. 2. Kendi kendini mecbur kılmak. 3. Nam salmak.

-ç- > -ş- sızıcılaştırma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kūḏ~küḏ-: Beklemek.

Kzk. küt-: 1. Beklemek. 2. Ağırlamak, ikramda bulunmak, saygı göstermek. 3. Bakmak, gütmek. 4. İstemek, dilemek.

-ū- > -ü- ünlü kısalması.

-ḏ > -t sedasızlaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kūḏ-: Gütmek.

Kzk. küt-: 1. Beklemek. 2. Ağırlamak, ikramda bulunmak, saygı göstermek. 3. Bakmak, gütmek. 4. İstemek, dilemek.

-ū- > -ü- ünlü kısalması.

-ḏ > -t sedasızlaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kūḏez-: Saklamak, korumak, sakınmak; beklemek.

Kzk. küzet-: 1. Devriye gezmek, korumak, bekçilik yapmak, gözetlemek, beklemek. 2. (hastayı) gözetim altında tutmak, (hastaya) refakat etmek.

-ḏ > -t sedasızlaşma.

kūḏez- > küzet- Metatez

Anlam genişlemesine uğramıştır.

kūdüş-: Birini beklemek.

Kzk. kütis-: Saygı gösterilmesine, hizmet edilmesine yardımcı olmak.

-d- > -t- sedasızlaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

kül-: Gülmek.

Kzk. kül-: 1. Gülmek, sevinmek. 2. Dalga geçmek, alay etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

külsir-: (kendini) Gülümser gibi göstermek.

Kzk. külümsire-: Gülümsemek, tebessüm etmek.

-sir-, -sîr- < -sîr-, -sîr- bu ek ile yapılmış bir tek örneğe rastlanılmaktadır.

-msîra-, msîre- Kazak Türkçesinde pek işlek olmayan bu ek, türettiği fiillere Türkiye Türkçesindeki -msa-, -mse ekinin kattığı anlamı katar.

Anlam korunmuştur.

kültür-: Güldürmek.

Kzk. küldür-: Güldürmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

külüş-: Gülüşmek.

Kzk. külis-: Gülüşmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

künren-: Huysuzlaşp kendi kendine gizli bir şeyler söylemek.

Kzk. küñiren-: Feryat etmek, ağlamak, sızlamak.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

küreş-: Güreşmek; savaşmak.

Kzk. küres-: 1. Güreşmek. 2. Mücadele etmek, bir şeyi elde etmek için yarışmak. 3. Çekişmek, tartışmak, devamlı birbiriyle uğraşmak.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

küri-: (at) Ayaklarıyla yeri eşmek, huysuzlanmak.

Kzk. küre-: Küremek, kürelemek, temizleyip yığmak.

+ı-, +i- Karahanlı Türkçesinde hem etken, hem de oluş bildiren geçişsiz fiiller yapan işlek bir ektir.

+a-, +e- Kazak Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere ve sıfatlara gelir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

küs-: Sitem etmek, sırt çevirmek, küsmek.

Kzk. küs-: Küsmek, bezmek, vazgeçmek, bırakmak.

Anlam korunmuştur.

küwen-: Övünmek.

Kzk. kübin-: 1. Övünmek, böbürlenmek. 2. Sinirlenmek, öfkelenmek.

-w- > -b- süreksizleşme.

-e- > -i- ünlü darlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

küy-: Yanmak.

Kzk. küy-: 1. Yanmak, tutuşmak. 2. İçi kan ağlamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

küytür-: Yakılması için emir vermek, yaktırmak.

Kzk. küydir-: 1. Yakmak, yandırmak. 2. Haksız yere suçlamak, iftira etmek, karalamak. 3. Üzmek, zor durumda bırakmak, kalp kırmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

küze-: Sonbaharı geçirmek.

Kzk. küzde-: Güz mevsimini bir yerde geçirmek, güzlemek.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-, +le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-, +de-, +ta-, +te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

M

man-: Banmak, katık etmek.

Kzk. mal-: Batırmak, banmak, bandırmak, doldurmak.

-n- > -l- damaksıllaşma.

Anlam korunmuştur.

mandur-: (yağ vb.) Sürmeyi sağlamak, bandırmak.

Kzk. maldır-: Batırmak, daldırmak.

-n- > -l- damaksıllaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz

ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

manıl-: (sirke vb. şeylere) Banılmak.

Kzk. malın-: 1. Suyu düşmek, ıslanmak, Sıvı bir şeye sokulmuş ve değmiş olmak. 2. Kaplanmak, gark olmak.

-n- > -l- damaksıllaşma.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -ı-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

-n- bu ek Kazak Türkçesinde fiilleri dönüşlü hâle getiren işlek bir ektir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

mañra-: Bağırmak.

Kzk. mañıra-: (koyun, keçi) Melemek.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam daralmasına uğramıştır.

mañrat-: Ses çıkarttırmak, bağtırmak.

Kzk. mañırat-: Meletmek.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam korunmuştur.

mayış-: (yere) Yapışmak.

Kzk. mayıs-: 1. Bükülmek, eğilmek. 2. Nazlanmak, cilve yapmak.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

monçaklan-: Boncuk ve takı sahibi olmak.

Kzk. monşaktan-: Şıp şıp edip dökülmek, damlamak.

-ş > -s dişilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -

n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde *+lan-*, *+len-*, *+dan-*, *+den-*, *+tan-*, *+ten-* şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

mön-: (at) Ayaklarını toparlayıp tekme atmak, çifte atmak.

Kzk. mönki-: 1. Huylanmak, ürkmek. 2. Binilmeye alışmayan at, sığır, devenin binildikten sonra üzerindeki atmak için çırpınması. 3. Sinirlenmek, öfkelenmek.

Bu kelime, *mön-* fiiline *-k* isim yapım eki ve *+i-* fiil yapım eki getirilerek oluşmuş olmalıdır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

muḡad-: Sıkıntıda kalmak, bunalmak.

Kzk. muḡay-: Efkârlanmak, üzülmek, kaygı duymak.

-ḡ > -y akıcılaşma.

+ad-, *+ed-* isimlerden oluş bildiren geçişli-dönüşlü fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+ay-, *+ey-*, *+y-* isimlerden oluş anlamlı fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam korunmuştur.

muḡkar-: Bunaltmak.

Kzk. muḡayt-: Üzmek, kaygılandırmak.

-gar-/ger- < *-g-a-r-/g-e-r-*; *ḡar-/ker-* < *-k-a-r-/k-e-r-* bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem etken-geçişli hem de oluş bildiren geçişsiz fiiller türetir.

+ay-, *+ey-*, *+y-* isimlerden oluş anlamlı fiiller türeten bir yapım ekidir.

-t- fiillere gelerek ettirgenlik anlamı taşıyan fiiller yapan bir ektir. Çoğu zaman ünlü veya tonlu ünsüzlerle biten kök ve gövdelere ilave edilir.

Anlam korunmuştur.

muyav-: Miyavlamak.

Kzk. miyavla-: Miyavlamak.

-u > -i ünlü düzleşmesi.

-la-, *-le-*, *-da-*, *-de-*, *-ta-*, *-te-* Bu ek Kazak Türkçesinde yapma ve olma ifade eden fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

mün-: Binmek.

Kzk. min-: Binmek.

-u- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

mündür-: Bindirmek.

Kzk. mindir-/mingiz-: Bindirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- ; -t-u-r-, -t-ü-r- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

müne-: (elbise vb. şeyleri) Kesmek.

Kzk. mine-: 1. Birisinin hatasını, eksikliğini bulmak, eleştirmek. 2. Hazır şeylerin hata ve kusurlarını düzeltmek. 3. Kesmek vs.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

müñeş-: Birlikte binmek.

Kzk. miñges-: Terkisine binmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişilleşme.

-ø- > -g- ünsüz türemesi.

Anlam korunmuştur.

müñre-: (öküz vb.) Böğürmek.

Kzk. möñire-: Böğürmek.

-ü- > -ö- ünlü genişlemesi.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece

ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

müñret-: (öküz vb.) Bөгürtmek.

Kzk. möñiret-: Sığırın bөгürmesine sebep olmak.

-ü- > -ö- ünlü genişlemesi.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece

ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam korunmuştur.

müñüzlen-: Boynuzu çıkmak.

Kzk. müyizden-: Boynuzlamak, süsmek, tos vurmak.

-ñ- > -ny- > -y- Akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

O

oğgur-: Uyandırmak → *oygur*⁸⁰

Kzk. oyat-: 1. Uyandırmak, kaldırmak. 2. Bilinçlendirmek, şuurlandırmak.

-đ- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ogrıla-: bkz. → *ogurla-*

ogurla-: Çalmak → *ogrıla-*

Kzk. urla-: Çalmak, hırsızlık etmek, aşırmaq.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

⁸⁰ Bu fiilin yaşayan Türk lehçelerinde *oygur-* ve *oygat-* kökünden gelen iki farklı şekilde kullanımı vardır. Kazak Türkçesinde kullanılan şekil *oygat-* fiilinden gelen yapı olmalıdır. (Bkz. Clauson a.g.e., s. 48.)

o- > u- ünlü darlaşması.

-u- > -ø- ünlü düşmesi.

Anlam korunmuştur.

okı-: Çağırmaq.

Kzk. okı-: 1. Okumak. 2. Tahsil görmek. 3. Efsunlamak, büyülemek. 4. Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okumak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

okı-: Okumak.

Kzk. okı-: 1. Okumak. 2. Tahsil görmek. 3. Efsunlamak, büyülemek. 4. Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okumak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

okıl-: Okunmak.

Kzk. okıl-: Okunmak.

Anlam korunmuştur.

okıt-: Okutmak.

Kzk. okıt-: Okutmak, eğitmek.

Anlam korunmuştur.

okra-: Hafifçe kişnemek.

Kzk. okıran-: Kişnemek, atın bir tehlike karşısında veya yavrusunu gördüğünde çıkardığı ses.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-n- bu ek Kazak Türkçesinde fiilleri dönüşlü hâle getiren işlek bir ektir.

Anlam korunmuştur.

okraş-: (birlikte) Hafifçe kişnemek.

Kzk. okıranıs-: Kişnemek.

Anlam korunmuştur.

okta-: Okla vurmak, oklamak.

Kzk. okta-: 1. Atmak için silaha kurşun doldurmak. 2. Silahla hedef almak. 3. Siper almak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

oltur-~oldur-: Oturmak.

Kzk. otır-: 1. Oturmak. 2. Binmek. 3. Yerleşmek, mekân edinmek. 4. Hapis yatmak.

-l- > -ø- ünsüz düşmesi.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

oñ- Rengi solmak.

Kzk. oñ-: 1. Rengi atmak, solmak. 2. Değişmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

oñul-:(iş vb.şeyleri) Düzelmek; (hasta) iyileşmek.

Kzk. oñal-: 1. (hastalık) İyileşmek, düzelmek. 2. Kilo almak. 3. (iş) Düzelmek, yoluna girmek.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

or-: Kesmek, biçmek.

Kzk. or-: 1. Biçmek, ormak. 2. Döver biçerle buğdayı biçip toplamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

orna-: Yerleşmek, mekân tutmak, yurt tutmak.

Kzk. orna-: 1. Yerleşmek, iskân etmek, mesken tutmak. 2. Kurulmak, teşekkül etmek, inşa edilmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ornat-: (nesneyi) Yerine koymak, yerleştirmek.

Kzk. ornat-: 1. Yerleştirmek. 2. Bir şeyi bir yere dikmek.

Anlam korunmuştur.

ortula-: Orta yaşa gelmek.

Kzk. ortala-: Ortalamak, yarılamak, azaltmak.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

orul-: Biçilmek, kesilmek.

Kzk. orıl-: Orulmak, biçilmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

osur-: Osurmak.

Kzk. osır-: Osurmak, yellenmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

ota-: (ekinın yaprak veya başaklarını) kesmek; biçilmek.

Kzk. ota-: 1. Yabanî otları ayıklamak. 2. Yok etmek, yıkmak. 3. Sıradan kesmek, kırmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ota-: Oğuz lehçesinde, ilaçla tedavi etmek.

Kzk. ota-: 1. Yabanî otları ayıklamak. 2. Yok etmek, yıkmak. 3. Sıradan kesmek, kırmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

otla-: Otlamak.

Kzk. otta-: 1. Yayılmak, otlamak. 2. Gevezelik etmek, çok konuşmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

otul-: (ot vb.) Kesilmek.

Kzk. otal-: 1. Ekinlerin arasındaki yabancı otların temizlenmesi. 2. Ateşlenmek, tutuşmak.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

oxşa-: Benzemek.

Kzk. okşa-/ ukşa-: Andırmak, benzemek, okşamak, sevmek.

-x- > -k- süreksizleşme.

o- > u- ünlü darlaşması.

-ř- > -s- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

okşa-: Okşamak, okşayıp sevmek.

Kzk. okşa-/ ukşa-: Andırmak, benzemek, okşamak, sevmek.

-x- > -k- süreksizleşme.

o- > u- ünlü darlaması.

-ř- > -s- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

okşat-: Benzetmek.

Kzk. ukşat-: 1. Benzetmek. 2. İşi yoluna koymak, işe yaratmak, işin kolayını kollamak.

-x- > -k- süreksizleşme.

o- > u- ünlü darlaması.

-ř- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

oy-: Oymak.

Kzk. oy-: 1. Kazmak, eşmek. 2. Oymak, nakışlamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

oygur-: bkz. → *oğgur-*

oina-: Oynamak.

Kzk. oina-: 1. Oynamak, eğlenmek. 2. şaka yapmak, şakalaşmaka. 3. (müzık aleti) Çalmak. 4. Bir rolü oynamak, bir temsilde rol almak. 5. Büyük bir ustalık, beceri ve kolaylıkla bir işi yapmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

oinat-: Oynatmak.

Kzk. oynat-: Oynatmak.

Anlam korunmuştur.

oytur-: Oydurmak.

Kzk. oydır-: Oydurmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

oyul-: Oyulmak.

Kzk. oyıl-: Oyulmak, aşınmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

oyuş-: Oymakta yarışmak veya yardımlaşmak.

Kzk. oyıs-: 1. Bir tarafa yönelmek, dönmek, meyletmek. 2. Hazırlanmak, hazır vaziyete geçmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

öz-: (öne) Geçmek.

Kzk. oz-: 1. Başarılı olmak, ileri geçmek, öne çıkmak. 2. (vakit) İlerlemek, geçmek.

ō- > o- ünlü kısalması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

Ö

öçür-: Söndürmek.

Kzk. öşir-: 1. Söndürmek. 2. Yok etmek, silmek, bitirmek, Öldürmek. 3. (radyo, teyip vb.) Kapatmak. 4. Kısmak, bitirmek.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

öçür-: Öfkeyi yatıştırmak.

Kzk. öşir-: 1. Söndürmek. 2. Yok etmek, silmek, bitirmek, Öldürmek. 3. (radyo, teyip vb.) Kapatmak. 4. Kısmak, bitirmek.

-ç- > -ş- sızıcılaşıma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ögit-: Öğütmek.

Kzk. ügit-: öğütmek, ufalamak, ovmak, parçalamak.

ö- > ü- ünlü darlaşması.

Anlam korunmuştur.

öğren-: Öğrenmek.

Kzk. üyren-: 1. Öğrenmek. 2. Alışmak.

ö- > ü- ünlü darlaşması.

-g- > -y- akıcılaşıma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

öğret-: Öğretmek.

Kzk. üyret-: 1. Öğretmek, okutmak, belletmek. 2. (hayvanı) Alıştırmak, eğitmek. 3. Evcilleştirmek.

ö- > ü- ünlü darlaşması.

-g- > -y- akıcılaşıma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ökün-: Pişman olmak, hayıflanmak.

Kzk. ökin-: Pişman olmak, nedamet duymak, üzülme.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

öl-: Ölmek.

Kzk. öl-: Ölmek, vefat etmek.

Anlam korunmuştur.

öldür-: Öldürmek.

Kzk. öltir-: Öldürmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

ön-~ön-: (ot) Bitmek; (akıl dışı) çıkmak.

Kzk. ön-: 1. Bitmek, yeşermek, damarlanarak toprak yüzüne çıkmak. 2. (iş) İyi, yaver gitmek, verimli olmak. 3. Çoğalmak, türemek. 4. İlerlemek, hâl olmak.

-ö- > -o- ünlü kısalması

-o- > -ö- ünlü incilmesi

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ön-: Uygur lehçesinde (bir yere) gitmek, yönelmek.

Kzk. ön-: 1. Bitmek, yeşermek, damarlanarak toprak yüzüne çıkmak. 2. (iş) İyi, yaver gitmek, verimli olmak. 3. Çoğalmak, türemek. 4. İlerlemek, hâl olmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

öndür-: Uygur lehçesinde (birini bir yere) yöneltmek, yönlendirmek.

Kzk. öndir-: 1. Üretmek, çıkarmak. 2. Tahsil etmek, ödettirmek. 3. Bir şeyi yapmak, ortaya çıkarmak, istihsal etmek. 4. Bir işi verimli hale getirmek için gayret etmek. 5. İş anlamak tahakkuk ettirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

Öndür-: (ot) Bitmesini sağlamak.

Kzk. öndir-: 1. Üretmek, çıkarmak. 2. Tahsil etmek, ödettirmek. 3. Bir şeyi yapmak, ortaya çıkarmak, istihsal etmek. 4. Bir işi verimli hale getirmek için gayret etmek. 5. İş anlamak tahakkuk ettirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

öñlen-: Renklenmek.

Kzk. öñden-: Güzelleşmek, düzelmek.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-n-, +le-n- bu ek, *+la-, +le-* isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan *-n-* ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde *+lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten-* şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

öp-: Öpmek.

Kzk.öp-: Öpmek, sevmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

öp-: (çorba vb.)İçmek.

Kzk. op-: İçmek, yutmak.

-ö- > -o- ünlü kalınlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

öpkele-: Kızmak, öfkelenmek. → öpkile-

Kzk. ökpele-: 1. Küsmek, incinmek, kırılmak, kızmak. 2. Somurtmak, surat asmak.

öpkele- > ökpele- metatez

Anlam genişlemesine uğramıştır.

öpkele-: Cigere vurmak.

Kzk. ökpele-: 1. Küsmek, incinmek, kırılmak, kızmak. 2. Somurtmak, surat asmak.

öpkele- > ökpele- metatez

Anlam değişmesine uğramıştır.

öpkile-: bkz. → *öpkele-*

öpüş-: Karşılıklı öpüşmek.

Kzk. öbis-: 1. Sevişmek, öpüşmek. 2. Yan yana bulunmak, birbirine yakın olmak.

-p- > -b- sedalılaşıma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

Ör-: Hayvanlar meraya sürülüp çıkmak; geceleyin otlamak.

Kzk. ör-: 1. (hayvanlar) Otlağa çıkmak, yayılmak, otlamak. 2. Hep birden, topluca hareket etmek. (hep birden ayağa kalkmak.)

-ö- > -ö- ünlü kısalması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ör~ör-: (saç, sepet vb. şeyler için) Elle örmek.

Kzk. ör-: 1. (saç, ip, kamçı vb.) Örmek. 2. (duvar) Örme, evin temelini yükseltmek.

-ö- > -o ünlü kısalması

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ör-: Yükselmek.

Kzk. ör-: 1. (saç, ip, kamçı vb.) Örmek. 2. (duvar) Örme, evin temelini yükseltmek.

-ö- > -o ünlü kısalması

Anlam genişlemesine uğramıştır.

Ör~ör-: Belirmek, (bulut vb.) oluşmak.

Kzk. ör-: 1. (saç, ip, kamçı vb.) Örmek. 2. (duvar) Örme, evin temelini yükseltmek.

-ö- > -o ünlü kısalması

Anlam genişlemesine uğramıştır.

örküçlen-: (tencere vb. bir şeyin altına) Ayak konmak.

Kzk. örkeşten-: 1. Tümsek tümsek, tepe tepe olmak. 2. Semirmek, yağ bağlamak. 3. Sevinmek, mutlu olmak, şad olmak.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

örküçlen-: Dalgalanmak.

Kzk. örkeşten-: 1. Tümsek tümsek, tepe tepe olmak. 2. Semirmek, yağ bağlamak. 3. Sevinmek, mutlu olmak, şad olmak.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

örülen-: (bulut) Oluşmak.

Kzk. örülen-: 1. Diklenmek, inatlaşmak, direnmek, sinirlenmek. 2. Tepe tepe olmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

örte-: Yakmak; dağlanmak, yanmak.

Kzk. örte-: 1. Yakmak, tutuşturmak, ateşlemek. 2. Büyük bir acı sebebiyle çok üzülme, dertlendirmek, üzüntüye boğdurmak. 3. (yiyecek) İçini yakmak, midesini kaynatmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

örtel-: Yakılmak.

Kzk. örtel-: Yanmak, yakılmak.

Anlam korunmuştur.

örten-: Yanmak, tutuşmak; kızarmak.

Kzk. örten-: Yanmak, tutuşmak.

Anlam daralmasına uğramıştır.

örten-: (bulut vb.) Kızarmak.

Kzk. örten-: Yanmak, tutuşmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

örtet-: Bir şeyin yakılması için emir vermek, yaktırmak.

Kzk. örtet-: Ateşe verdirmek, yaktırmak, yangın çıkarttırmak.

Anlam korunmuştur.

örüle-: (koyun vb.ni) Ayakta kesmek.

Kzk. örele-: 1. Köstek vurmak, bukağı takmak, kösteklemek. 2. Oyalamak, alıkoymak. 3.

Uzun organla tutmak, bırakmamak.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

öt-: Bir şeyi delip geçmek; bir yeri geçmek.

Kzk. öt-: 1. Geçmek, bir taraftan diğer tarafa geçmek. 2. Bir kurum ya da kuruluşa üye olmak. 3. Ölmek, dünyadan geçmek. 4. (zaman) Geçmek, ilerlemek. 5. Çok satılmak, tutulmak. 6. Bilenen şeyin keskinleşmesi. 7. Sınıfı geçmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

öt-: İshal olmak, mide boşalmak.

Kzk. öt-: 1. Geçmek, bir taraftan diğer tarafa geçmek. 2. Bir kurum ya da kuruluşa üye olmak. 3. Ölmek, dünyadan geçmek. 4. (zaman) Geçmek, ilerlemek. 5. Çok satılmak, tutulmak. 6. Bilenen şeyin keskinleşmesi. 7. Sınıfı geçmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

öte-: Ödemek.

Kzk. öte-: Ödemek, yerine getirmek, karşılığını vermek.

Anlam korunmuştur.

ötel-: İyice yorulup çok zahmet çekmek.

Kzk. ötel-: Ödenmek.

Kelime Kutadgu Bilig'de ve Çağatay Türkçesine ait *Senglah* sözlüğünde "ödenmek"

anlamıyla kullanılmaktadır.⁸¹ Bu bakımdan *ötel-* fiilinin Kazak Türkçesindeki "ödenmek" anlamı Dîvânu Lugâti't-Türk'te bulunan kayıttan daha arkaiktir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

ötgür-: Bir şeyi bir şeyden geçirmek; (mektup için) göndermek.

Kzk. ötker-/ötkiz-: 1. Geçirmek. 2. Geri vermek. 3. Satmak, piyasaya sürmek.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-gır-/gır- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ötgürüş-: geçirilmede yardımlaşmak veya yarışmak.

Kzk. ötkeris-/ötkizis-: Aktarışmak, geçirilmesine yardımcı olmak.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-ş- > -s- dişilleşme.

-gır-/gır- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

ötün-: Durumu hakana vb. makamlara arz etmek.

Kzk. ötin-: İstemek, rica etmek, istirham etmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

ötür-: Delmek.

⁸¹Clauson, a.g.e., s.57

Kzk. ötkiz-: 1. Geçirmek. 2. Geri vermek, iade etmek. 3. Satmak, piyasaya sürmek.

-ü- yardımcı ses.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-ğiz-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

özel-: Âciz kalmak, içinden hemen çıkılmayacak bir işe düşmek; ruhu teslim etmekte zorlanmak; eziyet çekmek.

Kzk. Üzil-: Bitmek, kesmek, ölmek.

ö- > ü- ünlü darlaşması.

-e- > -i- ünlü darlaşması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

S

saç-: (su vb. şeyleri) Serpmek; yağmur saçmak.

Kzk. şaş-: 1. Saçmak, dökmek, sermek. 2. Yaymak, dağıtmak. 3. Saçıp savurmak, israf etmek, ziyan etmek. 4. (Güneş) Işık saçmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

saç-: Dağıtmak, malını fırlatmak.

Kzk. şaş-: 1. Saçmak, dökmek, sermek. 2. Yaymak, dağıtmak. 3. Saçıp savurmak, israf etmek, ziyan etmek. 4. (Güneş) Işık saçmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

saçıl-: (su, yağmur damlaları vb.) Saçılmak.

Kzk. şaşıl-: Saçılmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

saçıl-: (para vb.) Saçılmak.

Kzk. şaşıl-: Saçılmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

saçış-: (para vb. şeyleri) Saçmada yardımlaşmak veya yarışmak.

Kzk. şaşı-: saçılmasına, dağılmasına yardımcı olmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

saçra-: Sıçramak.

Kzk. şaşıra-: 1. Saçılmak, yayılmak, dağılmak. 2. Su sıçratmak, püskürtmek, sıçramak. 3. (güneş ışığı) Etrafa yayılmak, ışık saçmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

saçrat-: Sıçratmak.

Kzk. şaşırat-: 1. Dağıtmak. 2. Sıçratmak, saçmak, püskürtmek, sıçratmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

saçtur-: (para vb.) Saçtırmak.

Kzk. şaştır-: Saçtırmak, saçılmasını sağlamak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sag-: (süt) Sağmak.

Kzk. sav-: Sağmak.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

sagıl-: Sağılmak.

Kzk. savıl-: Sağılmak.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

sagış-: Sağmada yarışmak veya yardımlaşmak.

Kzk. savıs-: Yardım etmek.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sagrıla-: Hayvan derisini sahtiyan yapmak.

Kzk. savırıla-: 1. Kamçıyla ya da değnekle hayvanın sağrısına vurmak. 2. (at) Başka bir atı sağrısından ısırarak. 3. Birinin peşine düşmek, peşini bırakmamak.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sagtur-: (süt) Sağdırmak.

Kzk. savdır-/savğız-: süt sağdırmak.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

saklan-: (birinden) Çekinmek, korunmak.

Kzk. saktan-: Saklanmak, korunmak, muhafaza edilmek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam korunmuştur.

sal-: Göndermek.

Kzk. sal-: 1. Bir nesneyi herhangi bir yere yerleştirmek, koymak. 2. Ev, inşaat yapmak. 3. Göndermek, yollamak. 4. Ekin ekmek, yetiştirmek. 5. Fiillerle birleşerek fiil görevinde kullanılır. 6. Vurmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sal-: (su, ağaç vb. şeyleri) Alıp götürmek.

Kzk. sal-: 1. Bir nesneyi herhangi bir yere yerleştirmek, koymak. 2. Ev, inşaat yapmak. 3. Göndermek, yollamak. 4. Ekin ekmek, yetiştirmek. 5. Fiillerle birleşerek fiil görevinde kullanılır. 6. Vurmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sal-: (işaret etmek için bir şey) Sallamak.

Kzk. sal-: 1. Bir nesneyi herhangi bir yere yerleştirmek, koymak. 2. Ev, inşaat yapmak. 3. Göndermek, yollamak. 4. Ekin ekmek, yetiştirmek. 5. Fiillerle birleşerek fiil görevinde

kullanılır. 6. Vurmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

salıŋula-: Sarkmak, salınmak.

Kzk. salaŋda-: Sarkmak, sarkık olmak.

-ı- > -a- ünlü genişlemesi.

-u- > -ø- ünlü düşmesi.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

salıŋ-: Karşılıklı bir şey sallamak; (güreşte) rakibi savurmak.

Kzk. salıs-: 1. (bir iş için) Elbirliği yapmak. 2. Yarışmak, müsabaka yapmak.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

san--sān-: Sayılmak.

Kzk. san- Saymak.

-ā- > -a- ünlü kısılması.

Anlam korunmuştur.

sāna-: Saymak.

Kzk. sana-: 1. Saymak, hesaplamak. 2. Saymak, farzetmek, hesaba katmak.

-ā- > -a- ünlü kısılması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

saŋç-: (bıçak vb. bir şey) Batırmak, saplamak.

Kzk. şaŋşı-: 1. Batırmak, saplamak, sokmak. 2. Alay etmek, dalga geçmek, birisini sözle iğnelemek. 3. Çomak, dayak, direk gibi şeyi bir yere dikmek.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç > -ş sızıcılaşma

-ı-, -i- ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sanç-: (düşman vb.lerini) Bozguna uğratmak.

Kzk. şaşı-: 1. Batırmak, saplamak, sokmak. 2. Alay etmek, dalga geçmek, birisini sözle iğnelemek. 3. Çomak, dayak, direk gibi şeyi bir yere dikmek.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaştırma

-ı-, -i- ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

Sançıl-: (bıçak vb.) Saplanmak.

Kzk. şaşı-: Saplanmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaştırma

Anlam genişlemesine uğramıştır.

Sançıl-: (asker için) Yenilmek, mağlup olmak.

Kzk. şaşı-: Saplanmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaştırma

Anlam değişmesine uğramıştır.

sançış-: Hançer vb. şeylerle birbirini karşılıklı dürtmek.

Kzk. şaşı-: İğnelemesine, bir şeyin bir yere dikilmesine yardımcı olmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaştırma

-ş > -s dişsilleştirme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sançış-: Savaşıp birbirini yenmek.

Kzk. şaşı-: İğnelemesine, bir şeyin bir yere dikilmesine yardımcı olmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-ç- > -ş- sızıcılaştırma

-ş > -s dişsilleştirme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sapla-: Sap takmak.

Kzk. sapta-: 1. Sap takmak. 2. Seçmek, tercih etmek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sargar-: Sararmak, zaferanla boyanmış gibi olmak.

Kzk. sarğay- 1. Sararmak. 2. Yolunu gözlemek, özlemek. 3. Kalitesinin bozulmaya yüz tutması.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

+ar-,/+er- < -a-r-/-e-r- bu ek, Karahanlı Türkçesinde genellikle oluş bildiren geçişsiz-dönüşlü fiiler oluşturan işlek bir ektir. Özellikle renk adlarında bu ek ile fiiller türetilir.

+ay-, +ey-, +y- isimlerden oluş anlamlı fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sarıl~sarul-: Sarılmak.

Kzk. sarıl-: Hasret çekmek, beklemek, gözlemek, yorulmak, bıkmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sarmal-: (bir şey) Dolanmak, sarılmak, karışmak.

Kzk. şırmal-: Çatışılmak, karışık, içinden çıkılmaz duruma gelmek.

s- > ş- damaksıllaşma.

-a- > -ı- ünlü darlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sarmal-: (sudan çıkan şeyler için) Süzülme, üzerinden sular damlamak.

Kzk. şırmal-: Çatışılmak, karışık, içinden çıkılmaz duruma gelmek.

s- > ş- damaksıllaşma.

-a- > -ı- ünlü darlaşması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sarmat-: (ip vb. şeyleri) Sarmada yardım etmek.

Kzk. şırmat-: Sarmaş dolaş edilerek bağlatmak.

s- > ş- damaksıllaşma.

-a- > -ı- ünlü darlaşması.

Anlam korunmuştur.

sası-: Kokuşmak.

Kzk. sası-: 1. Bozulmak, kokmak. 2. (ter, içki vb.) Kötü kokmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sat-: Satmak.

Kzk. sat-: 1. Satmak. 2. Pazarlamak. 3. Kendi menfaati uğruna başkalarına ihanet etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

satıl-: Satılmak.

Kzk. satıl-: 1. Satılmak. 2. İhanet etmek, satılmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sattur-: Sattırmak.

Kzk. sattır-: Sattırmak.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

satur-: Saydırmak.

Kzk. sanat-: Saydırmak.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde yaptırma manası taşıyan fiiller türeten bir ektir.

-t- fiillere gelerek ettirgenlik anlamı taşıyan fiiller yapan bir ektir. Çoğu zaman ünlü veya tonlu ünsüzlerle biten kök ve gövdelere ilave edilir.

Anlam korunmuştur.

sawaş-: Dövüşmek.

Kzk. sabas-/şabıs-/sağıs-/sayıs: Savaşmak, çarpışmak, tartışmak, çekişmek, atışmak.

-a- > -ı- ünlü daralaşması.

-w- > -b- süreksizleşme.

-w- > -y- akıcılaşma.

-s > -ş damaksıllaşma.

-w- > -ğ- damaksıllaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sawur-: Savurmak.

Kzk. sapır-: 1. Sıvı bir şeyi kepçe ile karıştırmak. 2. Alt üst, darmadağın etmek. 3. Palavra atmak, boş konuşmak.

-b- > -w-~p- akıcılaşma/sedasızlaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Uygur Türkçesinden itibaren kelime içi *b* > *w* ses değişimiyle ortaya çıkmış olduğu düşünülen kelimenin /w/'li biçimi, Kazak Türkçesinde daha eskicil olan /b/ sesinin sedasızlaşması ile /p/ şeklinde görülmektedir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sayra-: Ötmek.

Kzk. sayra-: 1. Ötmek, şakımak, şakramak. 2. Güzel, dili sürçmeden akıcı konuşmak. 3. Durmadan konuşmak, çenesi düşmek. 4. Belirgin, açık görünmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sayra-: Hezeyan etmek.

Kzk. sayra-: 1. Ötmek, şakımak, şakramak. 2. Güzel, dili sürçmeden akıcı konuşmak. 3. Durmadan konuşmak, çenesi düşmek. 4. Belirgin, açık görünmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sayrat-: Konuşmaya yöneltmek.

Kzk. sayrat-: 1. Bülbülün ve diğer kuşların öttürülmesi. 2. Birisinin konuşturulması, şarkı söylenmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

seğre-: (kalabalık) Hafiflemek, azalmak, seyrekleşmek.

Kzk. siyre-: 1. Seyrekleşmek, seyrelmek. 2. Sayısı azalmak, eksilmek.

-đ- > -y- akıcılaşma.

-e- > -i- ünlü darlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

seğre-: (elbise) havı dökülüp eskimek.

Kzk. siyre-: 1. Seyrekleşmek, seyrelmek. 2. Sayısı azalmak, eksilmek.

-đ- > -y- akıcılaşma.

-e- > -i- ünlü darlaşması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sekirt-: (at vb.ni) Koşturmak.

Kzk. sekirt-: Fırlatmak, atlatmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sekri-:⁸² (su vb. şeyleri) Atlamak; zıplamak.

Kzk. sekir-: Sıçramak, atlamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sekriş-: Yarış amacıyla zıplaşmak; sıçraşmak.

Kzk. sekiris-: Beraberce fırlamak, atlamak.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ş- > -s- dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sekrit-: (atı nehir vb. yerlerden) Atlatmak.

Kzk. sekirt-: Fırlatmak, atlatmak.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

⁸² Fiilin aslı *segir-* olup beklenmedik bir fonetik değişimle *sekri-* şekline geçmiştir. (bkz. Clauson, a.g.e., s. 822.)

sekrit-: (kitabı veya Kur'an'ı) Atlayarak okumak.

Kzk. sekirt-: Fırlatmak, atlatmak.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

semri-:⁸³ (at, koyun vb.) Semirmek, semizleşmek.

Kzk. semir-: 1. Semirmek, şişmanlamak. 2. Kibirlenmek, gururlanmak, böbürlenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

semrit-: (at vb.ni) Semirtmek.

Kzk. semirt-: Besili, yağlı hale getirmek, semirtmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

seril-: Sallanmaya başlayıp düşecek gibi olmak.

Kzk. seril-: Hafiflemek, ayımak, rahatlamak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

şeş-: (bir şeyin bağını, kösteğini) Çözmek.

Kzk. şeş-: 1. (Düğüm) Çözmek. 1. (Elbise) Soyunmak, çıkarmak. 3. (Konu mesele) Çözmek, karara bağlamak. 4. (Bilmece, bulmaca) Çözmek.

-s > -ş damaksıllaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

şeşil-: Ayrılmak, çözülmek.

Kzk. şeşil-: Çözülmek, çözümlenmek, açıklık kazanmak.

s- > -ş- damaksıllaşma.

Anlam korunmuştur.

şeştür-: Çözdürmek.

Kzk. şeştür-: Çözdürmek.

s- > ş- damaksıllaşma.

-u- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu

⁸³ Semri- fiilinin bütün Türk lehçelerindeki yaşayan şekli semir- biçimindedir. (bkz. Clauson, a.g.e., s. 830.)

fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

sew-: Sevmek.

Kzk. süy-: 1. Öpmek. 2. Aşık olmak, sevmek. 3. Beğenmek, hoşlanmak.

-e- > -ü- ünlü düzleşmesi.

-w > -y akıcılaşma

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sewin--sewün: Sevinmek.

Kzk. süyin-: Sevinmek, memnun olmak, hayran olmak.

-e- > -ü- ünlü düzleşmesi.

-w- > -y- akıcılaşma

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sewiş-: Sevişmek.

Kzk. süyis-: 1. Öpüşmek, sevişmek. 2. Âşık olmak, sevmek.

-e- > -ü- ünlü düzleşmesi.

-w- > -y- akıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sewtür-: Sevdirmek, sevgiyi kalbe düşürmek.

Kzk. süydir-: Sevdirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-e- > -ü- ünlü yuvarlaklaşması.

-w- > -y- akıcılaşma.

-t- > -d- sedalılaşma.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz

ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

sewün-: → *sewin-*

sézin- : → sizin-

sıç-: Sıçmak.

Kzk. tış-: Büyük abdest etmek, hacetini yapmak.

s- > t- süreksizleşme.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

sıdır-: Sıyrmak.

Kzk. sıdır-: 1. Yaralanmak. 2. (kabuk veya deri) Soymak, yüzmek, sıyrmak.

Köktürk ve Uygur Türkçelerinde görülen söz içi d sesinin Karahanlı Türkçesinde d, çağdaş Türk lehçelerinde y sesine dönüşmesi hadisesi, Kazak Türkçesine ait bu örnekte eskicil biçimiyle korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sıdırıl-: Sıyrmak, kaymak, kayıp elden kurtulmak.

Kzk. sıdırıl-: Sıyrmak.

Köktürk ve Uygur Türkçelerinde görülen söz içi /d/ sesinin Karahanlı Türkçesinde /d/, çağdaş Türk lehçelerinde /y/ sesine dönüşmesi hadisesi, Kazak Türkçesine ait bu örnekte eskicil biçimiyle korunmaktadır.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam korunmuştur.

sıdırıl-: Her köşeye bakılmak.

Kzk. sıdırıl-: Sıyrmak.

Köktürk ve Uygur Türkçelerinde görülen söz içi /d/ sesinin Karahanlı Türkçesinde /d/, çağdaş Türk lehçelerinde /y/ sesine dönüşmesi hadisesi, Kazak Türkçesine ait bu örnekte eskicil biçimiyle korunmaktadır.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece

ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sıg-: Sığmak.

Kzk. sıy-: 1. Sığmak, almak. 2. Geçinmek, uyum sağlamak, uzlaşmak. 3. (ayakkabı, elbise)

Numarası bedeni uygun gelmemek.

-g > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sıgın-: (birine veya bir yere) Sığınmak.

Kzk. siyin-/sıyın-: 1. Allah'a sığınmak, ibadet etmek, kulluk etmek. 2. Hürmetle eğilmek, saygı göstermek, değer vermek.

-g > -y- akıcılaşma.

-ı > -i- ünlü incilmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sıgta-: Ağlamak.

Kzk. sıkta-: Ağlamak, gözyaşı dökmek.

-g > -k- sedasızlaşma.

Anlam korunmuştur.

sıgtur-: (bir şeyi bir şeye) Sıgdırmak, (bir şeyi) genişletmek.

Kzk. sıydır-/sıyğız-: Sıgdırmak.

-g > -y- akıcılaşma.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam daralmasına uğramıştır.

sık-: Sıkma.

Kzk. sık-: 1. (çamaşır vb.) Sıkma. 2. (boğaz vb.) Sıkma.

Anlam daralmasına uğramıştır.

sıkıl-: Sıkılmak, üzerine bastırılmak.

Kzk. sığıl-: Sıkılmak.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

Anlam daralmasına uğramıştır.

sıkır-: (adam, kuş) ıslık çalmak, tiz ses çıkarmak.

Kzk. ıskır-: 1. ıslık çalmak, ıslık sesi çıkarmak. 2. Heybet göstermek, düşmanlık ve tehlike belirtmek.

sıkır- > ıskır- yakın metatez.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sıkış-: Kalabalıklaşmaktan dolayı yere sığamaz olmak, sıkışmak.

Kzk. sığış-: Sıkışmak, dar yerde oturmak.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

sın-: Kırılmak.

Kzk. sın-: 1. Kırılmak, parçalanmak, bozulmak. 2. Boyun eğmek, razı olmak, yatışmak. 3. (soğuk) Kırılmak, etkisi azalmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sın-: (ordu vb.) Yenilmek.

Kzk. sın-: 1. Kırılmak, parçalanmak, bozulmak. 2. Boyun eğmek, razı olmak, yatışmak. 3. (soğuk) Kırılmak, etkisi azalmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sına-: Sınamak, denemek.

Kzk. sına-: 1. Denemek, tecrübe etmek, sınamak. 2. Eleştirmek, tenkit etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sınal-: Sınanmak.

Kzk. sına-: Sınanmak.

Anlam korunmuştur.

sınat-: Sınatmak.

Kzk. sına-: Sınatmak.

Anlam korunmuştur.

sıñıla-: (köpek vb.) Soğuktan hırıldamak.

Kzk. sıñıla-: 1. Tınlamak, şingırdamak, şangırdamak. 2. Uğuldamak, çınlamak.

s- > ş- damaksıllaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sıñıla-: (kulak) Çınlamak

Kzk. sıñıla-: 1. Tınlamak, şingırdamak, şangırdamak. 2. Uğuldamak, çınlamak.

s- > ş- damaksıllaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sıñıla-: Donasıya soğumak.

Kzk. sıñıla-: 1. Tınlamak, şingırdamak, şangırdamak. 2. Uğuldamak, çınlamak.

s- > ş- damaksıllaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sırı-: Sık dikişle dikmek.

Kzk. sıırı-: Sık olarak, aralıksız dikmek, sıırmak.

Anlam korunmuştur.

sırıl-: (yağ, un vb. şeylerin parçacıkları) Bir şeye yapışmak.

Kzk. sırıl-: 1. Bir tarafa doğru sıkışmak. 2. Topluluktan ayrılarak bir tarafta kalıvermek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sırıla-: Sır denen yapıştırıcıyı (kaba) sürmek.

Kzk. sırıla-: sırlamak, sır boyamak. (bir nevi yağlı boya ile boyamak.)

Anlam korunmuştur.

sırlan-: (kap) Sır denilen macun ile sıvamak.

Kzk. sırlan-: Sırlanmak, boyanmak (çeşitli boyalarla).

Anlam korunmuştur.

sırlat-: (kaba) Sır denen yapıştırıcı sürülmesi için emir vermek, sırlatmak.

Kzk. sırlat-: Sırlatmak, boyatmak.

Anlam korunmuştur.

sırtla-: Kuyruğu iple bükme; (Oğ.) küçük bir dereden yukarı çıkmak.

Kzk. sırtla-: Uzaklaşmak, kendini soyutlamak.

-l- > -t- süreksizleşme

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sıtur-: (odun vb.) Kırdırmak.

Kzk. sındır-: 1. Kırmak, parçalamak. 2. Ortasından veya kenarından koparmak, bölmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sızgur-: (yağ vb. şeyleri) Eritmek.

Kzk. şijğır-: 1. Kızarmak, kavrulmak, Yağı eritmek. 2. (güneş) Yakmak, Güneşin çok sıcak olarak yakması. 3. (halk) Kasıp kavurmak, korku vermek.

s- > ş- damaksıllaşma

-z- > -j- damaksıllaşma

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü darlaşması.

-gır-/gır- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

Sızgur-: (hastalık, aşk vb., insanı) Bitap düşürmek, eritmek.

Kzk. şijğır-: 1. Kızarmak, kavrulmak, yağ eritmek. 2. (güneş) Yakmak, Güneşin çok sıcak

olarak yakması. 3. (halk) Kasıp kavurmak, korku vermek.

s- > ş- damaksıllaşma

-z- > -j- damaksıllaşma

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü darlaşması.

-gır-/gir- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sızıt-: (yağ vb. şeyleri) Eritmek.

Kzk. şıjıt-: 1. Yağın kızararak erimesi. 2. Güneşin çok yakıcı olması.

s- > ş- damaksıllaşma.

-z- > -j- damaksıllaşma

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sızıt-: (sözü, dişler arasından) Sızdırmak.

Kzk. şıjıt-: 1. Yağın kızararak erimesi. 2. Güneşin çok yakıcı olması.

s- > ş- damaksıllaşma.

-z- > -j- damaksıllaşma

Anlam değişmesine uğramıştır.

sızla-: Sızlamak.

Kzk. sızda-: 1. Sızlamak, zonklamak, ağrı yapmak. 2. Kibirlenmek, böbürlenmek, büyüklenmek.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla *+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-* ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sızlat-: Sızlatmak.

Kzk. sızdat-: Sızlamasını sağlamak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

siḡ-:İşemek → *sit-*

Kzk. siy-: İşemek.

-ḡ > -y akıcılaştırma.

Anlam korunmuştur.

siḡit-:İşetmek.

Kzk. sitgiz-: İşetmek

-ḡ > -t- sedasızlaştırma.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-ḡiz-, -giz-, -qiz-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

silḡ-: Silkmek.

Kzk. silki-: 1. Silkmek, sarsmak, itip kakmak. 2. Serpmek.

-t-, -i- ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

silḡin-: Silkinmek.

Kzk. silkin-: 1. Sarsılmak, sallanmak, silkinmek. 2. Öfkelenmek, sinirlenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

silḡin-: Bizzat (kendisi) silkmek.

Kzk. silkin-: 1. Sarsılmak, sallanmak, silkinmek. 2. Öfkelenmek, sinirlenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

siḡ-: (yemek) Sinmek.

Kzk. siḡ-: 1. (koku) Sinmek. 2. Karışmak, bütünleşmek. 3. Yok olmak, gözden kaybolmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

siñ-: Bir yere girip saklanmak.

Kzk. siñ-: 1. (koku) Sinmek. 2. Karışmak, bütünleşmek. 3. Yok olmak, gözden kaybolmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

siñ-: (su, yere) Batmak, emilmek.

Kzk. siñ-: 1. (koku) Sinmek. 2. Karışmak, bütünleşmek. 3. Yok olmak, gözden kaybolmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

siñ-: (gönülle) Tesir etmek, işlemek.

Kzk. siñ-: 1. (koku) Sinmek. 2. Karışmak, bütünleşmek. 3. Yok olmak, gözden kaybolmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

siñdür-: (yemeği) Sindirmek, hazmettirmek.

Kzk. siñdir-: Sindirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

siñdür-: Bir yere sokup saklamak ve araştırmak.

Kzk. siñdir-: Sindirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

siñir~siñür-: (lokma vb.ni) Yutmak.

Kzk. siñir-: Sindirmek, hazmetmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

siñir~siñür-: (yağı, deriye) yedirmek.

Kzk. siñir-: Sindirmek, hazmetmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

siñiş-:(sular) Çekilmek, sıvının parçacıkları emilmek.

Kzk. siñiş-: Kaynaşmak, bütünleşmek geçinebilmek, beraber yaşayabilmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sirkele-: (çocuğun başından) Sirke dökmek.

Kzk. sirkele-: Bitlenmeye yüz tutmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sirkele-: (suya) Sirke vb. şeyler karıştırmak.

Kzk. sirkele-: Sirkelemek, sirke basmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sit-: bkz. → *sîd-*

sizin-: Zannetmek → *sézin-*

Kzk. sizin-: 1. Sezmek, sezinmek, duymak, hissetmek. 2. Bilincinde olmak, idrak etmek.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

soğı-: Soğumak.

Kzk. suvı-: 1. Soğumak. 2. Dinlenmek, nefeslenmek. 3. Araları açılmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sogış~soguş-: Soğumaya yüz tutmak.

Kzk. suvıs-: Küşüşmek, bozuşmak, araları bozulmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

soguklan-: Soğuk saymak.

Kzk. suvıktan-: 1. Üşümek, titremek. 2. Araları açılmak, soğumak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sogul-: (süt vb.) Çekilmek, (su vb.) emilmek.

Kzk. suval-: 1. Suyu çekilmek, kurumak. 2. Sütten kesilmek.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sogun-: Üşümek.

Kzk. suvın-: Soğumak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

sogun-: (işeme vb. şeylerden sonra) Temizlenmek.

Kzk. suvın-: Soğumak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sogur-: (sıvıyı) Çekmek, emmek.

Kzk. suvır-: 1. Çıkarmak. 2. Koparmak, çekmek.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sok-: (tuz vb. şeyleri) Dövmek.

Kzk. sok-: 1. Vurmak, çarpmak. 2. Kamçıyla vurmak. 3. Tıklatmak, çalmak. 4. Uğramak. 5. Metalden her türlü eşya yapmak. 6. (ev, bina) İnşa etmek. 7. Oburlaşmak, oburluk etmek. 8. Bir şeyi abartmak, atıp vurmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sok-: Gagalamak, gaga ile almak.

Kzk. sok-: 1. Vurmak, çarpmak. 2. Kaçıyla vurmak. 3. Tıklatmak, çalmak. 4. Uğramak. 5. Metalden her türlü eşya yapmak. 6. (ev, bina) İnşa etmek. 7. Oburlaşmak, oburluk etmek. 8. Bir şeyi abartmak, atıp vurmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sok-: Oğuz lehçesinde (yılan vb.) sokmak.

Kzk. sok-: 1. Vurmak, çarpmak. 2. Kaçıyla vurmak. 3. Tıklatmak, çalmak. 4. Uğramak. 5. Metalden her türlü eşya yapmak. 6. (ev, bina) İnşa etmek. 7. Oburlaşmak, oburluk etmek. 8. Bir şeyi abartmak, atıp vurmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

soklun-: Sokulmak.

Kzk. suğın-: Bir şeyin içine sokulmak, girmek.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-k- > -ğ- sedalılılaşma.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -l-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam korunmuştur.

sokul-: (tuz vb.) Dövülmek.

Kzk. suğul-: Sokulmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sokuş-: (tuz vb. şeyleri) Dövmede yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. soğıs-: 1. Harp etmek, savaşmak. 2. Çatışmak, dövüşmek. 3. Çarpışmak, tokuşmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sor-: Emmek.

Kzk. sor-: 1. Emmek, soğurmak, sorumak. 2. (sigara, pipo vb. için) İçmek, çekmek.

3. birisinin hakkını yemek, haksız kazanç sağlamak. 4. Sarartmak, bozartmak, morartmak. 5.

zayıflatmak, bitkin düşürmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sor-: Oğuzcada sormak.

Kzk. sura-: 1. Sormak, öğrenmek istemek. 2. Rica etmek, istemek.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sor-: Oğuzcada aramak.

Kzk. sura-: 1. Sormak, öğrenmek istemek. 2. Rica etmek, istemek.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sort-: Emzirmek.

Kzk. sorğız-: Emmesini, suyunu almasını temin etmek.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

sortur-: Kanın emilip akıtılması (hacamat yaptırılması) için emir vermek.

Kzk. sordır-: Emdirmek, kurutturmak.

-t- > -d- sedalılaşıma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sortur-: Kaybolanın aranması için emir verdirmek.

Kzk. sordır-: Emdirmek, kurutturmak.

-t- > -d- sedalılaşıma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

soy-: (deriyi) Yüzmek.

Kzk. soy-: 1. (hayvan) Kesmek, yüzmek. 2. Kesici bir aletle yaralamak. 3. Dövmek, vurmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

soyul-: (deri) Soyulmak.

Kzk. seyil-/ soyıl-: 1. Dağılmak, azalmak, seyrekleşmek, iyileşmek, hafiflemek, dinlenmiş gibi olmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-o- > -e- ünlü düzleşmesi.

-u- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

soyul-: (elbise) Soyulmak, çıkarılmak.

Kzk. seyil-/ soyıl-: 1. Dağılmak, azalmak, seyrekleşmek, iyileşmek, hafiflemek, dinlenmiş gibi olmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-o- > -e- ünlü düzleşmesi.

-u- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

soyul-: (bulut) Dağılmak.

Kzk. seyil-/ soyıl-: 1. Dağılmak, azalmak, seyrekleşmek, iyileşmek, hafiflemek, dinlenmiş gibi olmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-o- > -e- ünlü düzleşmesi.

-u- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sök-: (yama, dikiş vb. şeyleri) Sökmek.

Kzk. sök-: Sökmek, dikişi ayırmak.

Anlam korunmuştur.

sök-: (çadır vb. şeyleri) Sökmek, söküp dağıtmak.

Kzk. sök-: Sökmek, dikişi ayırmak.

Anlam korunmuştur.

sök-~sök-: Sövmek, küfretmek.

Kzk. sök-: Paylamak, azarlamak, sövmek.

-ö- > -o- ünlü kısılması.

-k- > -g- sedalılaşıma.

Anlam korunmuştur.

sök-: Çökmek.

Kzk. sök-: 1. Deve çömelmek, çökmek. 2. Küçülmek, çökmek. (ihtiyar adam çökmüş) 3.

Yerine oturmak, çökmek. (evin temeli yerine oturdu, çöktü)

s- > ş- damaksıllaşıma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

söktür-: (elbise) Sökülmesi için emir vermek.

Kzk. söktir-: Söktürmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

söktür-: (duvar, çadır vb. şeylerin) Sökülmesi için emir vermek, söktürmek, yıktırmak.

Kzk. söktir-: Söktürmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sökül-: (elbise) Sökülmek.

Kzk. sögil-: Sökülmek.

-k- > -g- sedalılaşıma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sökül-: (çadır, duvar vb.) Sökülmek, yıkılmak.

Kzk. sögil-: Sökülmek.

-k- > -g- sedalılaşıma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

söküş-: (elbise vb. şeyleri) Sökmede yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. sögis-: Sökülmesine iştirak etmek.

-k- > -g- sedalılaşıma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

söküş-: (çadır, duvar vb. şeyleri) Sökmede (yıkma) yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. sögis-: Sökülmesine iştirak etmek.

-k- > -g- sedalılaşıma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

söküş-: Karşılıklı sövmek, sövüşmek.

Kzk. sögis-: Tenkit edilmesine iştirak etmek, tenkit edilmek, kınanmak.

-k- > -g- sedalılaşıma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sömür-: (su, süt vb. şeyleri) İçine çekmek.

Kzk. simir-: Birden içmek, bir dikişte içmek, suyu veya başka bir şeyi iştahla içmek.

-ö- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sözle-: Söylemek, konuşmak.

Kzk. sözde-/söyle-: 1. Konuşmak, söylemek. 2. Söylenmek.

-z- > -y- sızıcılaşma.

-l- > -d- süreksizleşme.

Anlam korunmuştur.

sözleş-: (birisiyle) Konuşmak.

Kzk. sözdes-/söyles-: Konuşmak, söyleşmek.

-z- > -y- sızıcılaşma.

-ş > -s dışsilleşme.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

+las-, +les-, +das-, +des-, +tas-, +tes- eki +LAn- isimden fiil yapma eki ve -s- işteşlik ekinin birleşiminden oluşmuş kaynaşık ve birleşik bir yapım ekidir.

Anlam korunmuştur.

sözlet-: Konuşturmak.

Kzk. söylet-: Söyletmek.

-z- > -y- sızıcılışma.

Anlam korunmuştur.

suk-: Sokmak, girdirmek; bir şeyi zorla sokmak.

Kzk. suk-: 1. Batırmak, saplamak, sokmak. 2. Koymak, sokuşturmak, doldurmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sukluş-: Bir şeyin içine sokulup sabitleşmek.

Kzk. suğıs-: Sokulmasına yardımcı olmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-k- > -ğ- sedalılışma.

-ş > -s dişsilleşme.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -l-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

suktur-: Bir şeyin bir şeye girmesi için emir vermek, sokturmak.

Kzk. suktır-: Sektirmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

sun-: Sunmak.

Kzk. usın-: 1. Sunmak, vermek. 2. Teklif etmek, önermek, uygun görmek.

ø- > u- ünlü türemesi.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesi.

sunuş-: Birbirine sunmak.

Kzk. usınıs-: Sunulmasına yardımcı olmak.

ø- > u- ünlü türemesi.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

suwal-: Fazla sudan dolayı cıvıklaşmak.

Kzk. suyıl-: 1. Sıvılaşmak, sulanmak. 2. Seyrekleşmek. 3. Dağılmaya, yayılmaya başlamak.

-w- > -y- akıcılaşma.

-a- > -ı- ünlü darlaşması.

+al-, +el- bu ek Kazak Türkçesinde *olma* ifadesi taşıyan fiiller türetir.

+al-, +el-, +l- Kazak Türkçesinde kullanım alanı dar olan bu ek, ünsüzle biten isim kök ve gövdeleri ile eski sözcük köklerine eklenir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

suwgar-: Suvarmak.

Kzk. suvar-/suwgar- : 1. (hayvana) Su vermek, suvarmak. 2. (toprak, bitki) Su vermek, sulamak.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

-w- > -v- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

suwıgılan-: (bal vb. şeyleri) Sulu kabul etmek.

Kzk. suyıktan-: Sıvılaşmak, sıvı hale gelmek.

-w- > -y- akıcılaşma

-g- > -k- sedasızlaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

suwla-: (çamur vb. şeyleri) Sulandırmak.

Kzk. sula-/suvla-: 1. Sulamak, suvarmak. 2. Islatmak. 3. Hızla gitmek.

-w- > -ø- ünsüz düşmesi.

-w- > -v- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

suwlan-: (göz) Sulanmak, gözün yaşı akmak.

Kzk. sulan-/suvlan-: 1. Sulanmak. 2. Islanmak.

-w- > -ø- ünsüz düşmesi.

-w- > -v- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

suwlat-: (bir şeyin üzerine) Su serptirmek, sulatmak.

Kzk. suvlat-: Sulatmak.

-w- > -v- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

sūwsa-: Susamak.

Kzk. susa-/suvsa-: 1. Susamak, su içmek istemek. 2. Özlemek, hasret çekmek, susamak.

-ū- > -u- ünlü kısalması.

-w- > -ø- ünsüz düşmesi.

-w- > -v- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

suwsat-: Susatmak.

Kzk. susat-/suvsat-: Susatmak.

-w- > -ø- ünsüz düşmesi.

-w- > -v- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

süñüklen-: Kemikleri büyümek.

Kzk. süyekten-: Kemikleşmek, katılaşmak, meyvelerin sertleşmeye başlaması.

-ŋ- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

süñüle-: Mızraklamak, mızrakla vurmak.

Kzk. süngile-: 1. Süngülemek. 2. Laf dokundurmak, iğnelemek.

-ø- > -g- ünsüz türemesi.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

süprül-: Süpürülmek.

Kzk. sıpırıl-: Süpürülmek.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam korunmuştur.

süpür-: Süpürmek.

Kzk. sıpır-: 1. Süpürmek, toplamak, temizlemek. 2. Silip süpürmek. 3. Soyunmak. 4. Sıyırmak, soymak.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sür-: (at vb. binek hayvanlarını) Sürmek.

Kzk. sür-: 1. Sürmek. 2. (vücut) Sıyrılmak, çizilmek. 3. Bir şeyin üstünü sıyırmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sür-: Kovmak, kovalamak.

Kzk. sür-: 1. Sürmek. 2. (vücut) Sıyrılmak, çizilmek. 3. Bir şeyin üstünü sıyırmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sür-: (birini bir yerden) Sürmek.

Kzk. sür-: 1. Sürmek. 2. (vücut) Sıyrılmak, çizilmek. 3. Bir şeyin üstünü sıyırmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sür-: Önüne katıp sürmek.

Kzk. sür-: 1. Sürmek. 2. (vücut) Sıyrılmak, çizilmek. 3. Bir şeyin üstünü sıyırmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sürt-: (bir şeyi bir şeye) Sürtmek.

Kzk. sürt-: Silmek, temizlemek, kurulamak, sürtmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sürt-: (yağ vb. şeyleri) Sürmek.

Kzk. sürt-: Silmek, temizlemek, kurulamak, sürtmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sürtül-: Sürtülmek, döğülmek; sürülmek.

Kzk. sürtil-: Sürtülmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam daralmasına uğramıştır.

sürtün-: (bir yere) Sürtünmek.

Kzk. sürtün-/sürtin-: 1. Sürtünmek. 2. Kurulanmak. 3. Silmek

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sürtün-: (yağ vb. şeyleri) Sürünmek veya sürer görünmek.

Kzk. sürtün-/sürtin-: 1. Sürtünmek. 2. Kurulanmak. 3. Silmek

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sürtür-: (koyun vb. hayvanları) Sürdürmek.

Kzk. sürgiz-: Sürdürmek.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde yaptırma manası taşıyan fiiller türeten bir ektir.

-ğiz-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sürtür-: (birinin bir yeri) Terk etmesi için emir vermek, (birini) Sürdürmek.

Kzk. sürgiz-: Sürdürmek.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde yaptırma manası taşıyan fiiller türeten bir ektir.

-ğiz-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

sürtüş-: (bir şeyi) Sürtmede yarışmak.

Kzk. sürtis-: Sürtülmesine yardımcı olmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

sürtüş-: (yağ vb. şeyleri) Sürmede yarışmak.

Kzk. sürtis-: Sürtülmesine yardımcı olmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

sürün-: (vücudu) Kaşımak, kaşınmak.

Kzk. sürin-: 1. Tökezlemek, düşeyazmak. 2. Yanılmak, hata yapmak. 3. Bir engel ve zor durumla karşılaşmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

sürün-: (sert bir şey) Sürtünerek ezilmek.

Kzk. sürin-: 1. Tökezlemek, düşeyazmak. 2. Yanılmak, hata yapmak. 3. Bir engel ve zor durumla karşılaşmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

süs-: Süsmek.

Kzk. süz-: (boynuzlu hayvan) Boynuzlamak, süsmek, tos vurmak.

-s > -z sedalılışma.

Anlam korunmuştur.

süsüş-: Süsüşmek, toslaşmak.

Kzk. süzis-: 1. Toslaşmak, hayvanların birbirini boynuzlaması. 2. Çekişmek, didişmek.

-s- > -z- sedalılışma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

süz-: Süzmek.

Kzk. süz-: 1. Süzmek, süzgeçten geçirmek. 2. Tor ile, ağla balık avlamak. 3. Etrafı kolaçan etmek, süzmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

süztür-: (su vb. şeylerin) Süzdürülmesi için emir vermek, süzdürmek.

Kzk. süzdir-: Süzdürmek.

-t- > -d- sedalılışma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

süzül-: (su) Saflaşmak.

Kzk. süzil-: Süzölmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değışmesine uğramıştır.

Ş

şagıla-: Çağlamak → *çağıla-*, *jagıla-*

Kzk. savla-: 1. Şarıl şarıl akmak, çok akmak, , dökölmek, damlamak. 2. Akın etmek.

ş- > s- dişsilleşme.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-ı- > -ø- ünlü düşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

şeş-: (dügüm) Çözmek, (at vb. hayvanları) bağından serbest bırakmak.

Kzk. şeş-: 1. (Dügüm) Çözmek. 1. (Elbise) Soyunmak, çıkarmak. 3. (Konu mesele)

Çözmek, karara bağlamak. 4. (Bilmece, bulmaca) Çözmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

şeşin-: Bir şeye niyetlenip onu yapmada kararsız kalmak (çözölür gibi olmak); (at vb.) bağından kurtulmak üzere olmak.

Kzk. şeşin-: Soyunmak, üzerini çıkarmak.

Anlam değışmesine uğramıştır.

şeştür-: (dügüm vb. şeyleri) Çözmek.

Kzk. şeştür-: Çözdürmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

T

tabanla-: (deve) Toynakla tekmelemek.

Kzk. tabanda-: 1. Kımıldamadan hareketsiz olarak kalmak, dayanmak. 2. Var gücüyle çekmek. 3. İnat etmek. 3. Tabanı aşınmış ayakkabıya yeni, ek bir taban yapmak, tamir ettirmek.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tak-: Oğuzcada takmak.

Kzk. tak-: 1. Bir şeyi başka bir nesneye yapıştırmak, iliştiirmek, takmak. 2. Bağlamak, sarmak, takmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

takıl-: (şış vb. şeylere) Dizilmek, takılmak.

Kzk. tağıl-: Takılmak.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

Anlam korunmuştur.

taktur-: (şişe et vb.) dizmek, takmak.

Kzk. taktır-: Taktırmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

talpın-: Çırpınmak, kanat çırpamak.

Kzk. talpın-: 1. Hareket etmek, yönelmek (çocuk yerinden kalkmaya çalıştı). 2. Bir amaca ulaşmak için aşırı arzu duymak, gayret etmek, heyecanla uğraşmak, didinmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

taltur-: (döverek) Neredeyse bayıltmak.

Kzk. taldır-: Bayıltmak.

-t- > -d- sedalılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tam-: Damlamak.

Kzk. tam-: Damlamak, gözyaşı veya suyun damlaması.

Anlam korunmuştur.

tamgakla-: Boğaza vurmak.

Kzk. tamakta-: (kurt) Avını boğazından yakalayarak öldürmek.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla *+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-* ekleri kullanılmıştır.

Anlam daralmasına uğramıştır.

tamgala-: Hakanın damgasını-turasını-vurmak.

Kzk. tañbala-: Damgalamak, mühürlemek, işaret koymak.

tamgala- > tañgala- > tañbala-

-m- > -ŋ- damaksıllaşma.

g > b süreksizleşme.

Anlam korunmuştur.

tamuz-: Damlatmak.

Kzk. tamız-: Damlatmak, akıtmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

tan-: İnkâr etmek.

Kzk. tan-: Caymak, vaz geçmek, kıvırmak, kabul etmemek, inkâr etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tança-: bkz. → *tinçit-*, *tunçit-*

tanu-: Söz buyurmak; tavsiye etmek.

Kzk. tanı-: Tanımak, teşhis etmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tanul-: (birine) Tavsiyede bulunmak.

Kzk. tanıl-: Tanınmak, bilinmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tanuş-: Karşılıklı tavsiyede bulunmak.

Kzk. tanıs-: 1. Tanışmak. 2. Bir şeyi öğrenmek, görmek. 3. İncelemek, araştırmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tanut-: (başkasına söz) İletilmesini istemek.

Kzk. tanıt-: Tanıtmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tañ-: (bağ, ip vb. ile) Bağlamak.

Kzk. tañ-: 1. Sıkıca bağlamak. 2. Suçu başkasının üzerine atmak, iftira etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tañıl-:(ip vb. şeyle) Bağlatmak.

Kzk. tañıl-: Bir şeye bağlanılmak.

Anlam korunmuştur.

tañla-: Şaşırmak.

Kzk. tañdan-: Şaşmak.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

-n- bu ek Kazak Türkçesinde fiilleri dönüşlü hâle getiren işlek bir ektir.

Anlam korunmuştur.

taŋlaş-:(birden fazla kişi) Şaşırmaq.

Kzk. taŋdanıs-: Beraberce hayret etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır

Anlam korunmuştur.

tap-: Bulmak.

Kzk. tap-: 1. Bulmak, tapmak. 2. Kazanmak, kâr sağlamak. 3. Doğurmak, yavrulamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tap-: Hizmet etmek.

Kzk. tap-: 1. Bulmak, tapmak. 2. Kazanmak, kâr sağlamak. 3. Doğurmak, yavrulamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tap-: Kulluk etmek.

Kzk. tap-: 1. Bulmak, tapmak. 2. Kazanmak, kâr sağlamak. 3. Doğurmak, yavrulamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tapala-: (birinin) kabahatini yüzüne vurmak, ayıplamak ve başına gelenlere sevinmek.

Kzk. tabala-: Birinin başarısızlığına sevinmek.

-p > -b- sedalılaşıma.

Anlam daralmasına uğramıştır.

tapçur-: Kavuşturmak.

Kzk. tapsır-: 1. Bir işi bir kimseye verme, yükleme, sorumluluğuna verme, vazife, ödev

verme. 2. Teslim etmek, vermek. 3. Talebelerin imtihana girmesi.

-ç- > -ş- > -s- sızıcılışma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tapıl-~tapul-: Bulunmak.

Kzk. tabıl-: Bulunmak.

-p- > -b- sedalılışma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

tapın-~tapun-: İbadet etmek.

Kzk. tabın-: 1. Tapınmak, tapmak. 2. Baş eğmek, itaat etmek, bağlanmak. 3. Bir kişiye veya nesneye yönelik olarak aşırı sevgi ve hayranlık hisleri duymak.

-p- > -b- sedalılışma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tapın-: Hizmet etmek.

Kzk. tabın-: 1. Tapınmak, tapmak. 2. Baş eğmek, itaat etmek, bağlanmak. 3. Bir kişiye veya nesneye yönelik olarak aşırı sevgi ve hayranlık hisleri duymak.

-p- > -b- sedalılışma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tapla-: Kabul etmek, razı olmak.

Kzk. tapta-: 1. Ayaklarıyla basmak, ezmek, çiğnemek. 2. Demiri ateşte kızdırarak dövmek. 3. İmha etmek, yok etmek, harap etmek. 4. Beğenmemek, kendini üstün görmek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tara-: (askeri) Dağıtmak.

Kzk. tara-: 1. Dağılmak, gitmek. 2. Yayılmak, büyümek, genişlemek. 3. Sindirmek, hazmetmek. 4. Ayılmak, kendine gelmek, dinmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tara-: (saç vb. için) Taramak.

Kzk. tara-: (saç, sakal vb.) Taramak.

Anlam korunmuştur.

taral-: (saç vb.) Taranmak.

Kzk. taral-: Taraklanmış olmak.

Anlam korunmuştur.

taran-: Başkasının yardımı olmadan taranmak.

Kzk. taran-: Taranmak, süslenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tarık-: (yer, mekân vb. şeyler) Daralmak.

Kzk. tarık-: Yoksulluk, sıkıntı, zaruret, darlık çekmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tarıl-: Dağılmak.

Kzk. tarıl-: Dağılmak, yayılmak.

-ı- > -a- ünlü genişlemesi.

Anlam korunmuştur.

tarıl-: (ekin) Ekilmek.

Kzk. tarıl-: Dağılmak, yayılmak.

-ı- > -a- ünlü genişlemesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tarma-: Tırmalamak.

Kzk. tırna-: Tırmalamak.

-a- > -ı- ünlü darlaşması.

-m- > -n- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

tarmat-: Tırmalatmak.

Kzk. tırnat-: Tırmalatmak.

-a- > -ı- ünlü darlaşması.

-m- > -n- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

tart-: (bir şeyi) Çekmek.

Kzk. tart-: 1. Kendine çekmek, çektirmek 2. Taşımak, ulaştırmak. 3. Sarmak, dolanmak, takmak. 4. Germek, tutmak, bağlamak, sağlamlaştırmak. 5. Yutmak, içine almak. 6. Müzik aleti çalmak. 7. Çekmek, benzetmek, çocuğun akrabalarına benzemesi. 8. İthaf etmek, armağan etmek. 9. İlgisini çekmek. 10. Öğütmek, un ufak etmek. 11. Ölçmek, tartmak. 12. Aniden bir tarafa yönelip gitmek. 13. Herhangi bir şeye iştirak etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tart-: (para vb. şeyleri) Tartmak.

Kzk. tart-: 1. Kendine çekmek, çektirmek 2. Taşımak, ulaştırmak. 3. Sarmak, dolanmak, takmak. 4. Germek, tutmak, bağlamak, sağlamlaştırmak. 5. Yutmak, içine almak. 6. Müzik aleti çalmak. 7. Çekmek, benzetmek, çocuğun akrabalarına benzemesi. 8. İthaf etmek, armağan etmek. 9. İlgisini çekmek. 10. Öğütmek, un ufak etmek. 11. Ölçmek, tartmak. 12. Aniden bir tarafa yönelip gitmek. 13. Herhangi bir şeye iştirak etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tart-: (ip vb. şeyleri) Uzatmak, germek.

Kzk. tart-: 1. Kendine çekmek, çektirmek 2. Taşımak, ulaştırmak. 3. Sarmak, dolanmak, takmak. 4. Germek, tutmak, bağlamak, sağlamlaştırmak. 5. Yutmak, içine almak. 6. Müzik aleti çalmak. 7. Çekmek, benzetmek, çocuğun akrabalarına benzemesi. 8. İthaf etmek, armağan etmek. 9. İlgisini çekmek. 10. Öğütmek, un ufak etmek. 11. Ölçmek, tartmak. 12. Aniden bir tarafa yönelip gitmek. 13. Herhangi bir şeye iştirak etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tart-: (ayakkabı vb. şeyleri) Çıkarmak, çekip çıkarmak.

Kzk. tart-: 1. Kendine çekmek, çektirmek 2. Taşımak, ulaştırmak. 3. Sarmak, dolanmak,

takmak. 4. Germek, tutmak, bağlamak, sağlamlaştırmak. 5. Yutmak, içine almak. 6. Müzik aleti çalmak. 7. Çekmek, benzetmek, çocuğun akrabalarına benzemesi. 8. İthaf etmek, armağan etmek. 9. İlgisini çekmek. 10. Öğütmek, un ufak etmek. 11. Ölçmek, tartmak. 12. Aniden bir tarafa yönelip gitmek. 13. Herhangi bir şeye iştirak etmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tartıl-: (ip vb. şeyleri) Gerilmek.

Kzk. tartıl-: 1. Çekilmek, azalmak. 2. Suyun kuruması, akmaması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tartın-: Şefkat göstermek.

Kzk. tartın-: 1. Çekinmek, sakınmak, kaçınmak, utanmak. 2. Çekinmek, geriye doğru çekinmek, yürümek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tartış-: Karşılıklı çekmek, çekişmek.

Kzk. tartış-: Çekişmek, mücadele etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tartış-: (altın vb. şeyleri) Tartmada yardımcı olmak.

Kzk. tartış-: Çekişmek, mücadele etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tartış-: (ip vb. şeyleri) Germede yardımcı olmak.

Kzk. tartış-: Çekişmek, mücadele etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tartış-: (yay) Kurma ve çekmede yarışmak.

Kzk. tartış-: Çekişmek, mücadele etmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tartıſ-: (nesnenin parçacıkları) Birbirini çekmek.

Kzk. tartıs-: Çekişmek, mücadele etmek.

-ſ > -s diſsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tarun-~tarın-: Sıkılmak, bıkmak.

Kzk. tarın-: Sıkıntı, yoksulluk çekmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tarut-: (ev vb. bir yeri) Daraltmak.

Kzk. tarılt-: 1. Darlatmak, küçültmek. 2. Kızdırmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-/- Kazak Türkçesinde oldukça işlek olan bir fiilden fiil yapma ekidir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

taş-: Taşmak.

Kzk. tas-: Taşmak, taşarak dökülmek, etrafa yayılmak.

-ſ > -s diſsilleşme.

Anlam korunmuştur.

taşık-~tıſık-: Yağma, Toxsı, Kıpçak, Yabaku ve Türkmenlerce çıkmak → *çık-*

Kzk. ſık-: 1. Çıkmak, bir yerden gitmek. 2. Yola, sefere çıkmak. 3. (kol, bacak vb.) çıkmak, yerinden oynamak. 4. (yaş) İlerlemek, (... yaşa, yaşına) girmek. 5. (bitki) Çıkmak, bitmek. 6. Yayım lanmak, neşredilmek, çıkmak. 7. Birleşik fiillerde yardımcı fiil fonksiyonunda kullanılır.

taşık- > tıſık- > tşık- > çık- > sık-

-ç- > -ſ sızıcılaşıma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

taşıt-~taşut-: Bir yerden bir yere taşıt mak, taşınması için emir vermek.

Kzk. tasıt-: Taşıtmak.

-ſ > -s diſsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

taşla-: Gurbete gitmek.

Kzk. tasta-: 1. Bırakmak, terketmek, atmak. 2. Bir şeyi bir yere koymak. 3. Bir şeyi veya birisini bir yere bırakmak. 4. Bir şeyi atmak, fırlatmak. 5. İyilik veya eserleriyle arkasında iz bırakmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

taşla-: Taşla vurmak.

Kzk. tasta-: 1. Bırakmak, terketmek, atmak. 2. Bir şeyi bir yere koymak. 3. Bir şeyi veya birisini bir yere bırakmak. 4. Bir şeyi atmak, fırlatmak. 5. İyilik veya eserleriyle arkasında iz bırakmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

taşlat-: Gurbete göndermek.

Kzk. tastat-: Bıraktırmak, taşlatmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

taşlat-: Taşla vurulmasını emretmek, taşlatmak.

Kzk. tastat-: Bıraktırmak, taşlatmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

taşu-: Taşımak.

Kzk. tası-: Taşımak, götürmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-u > -ı ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

tatı-: Tadı gelmek, lezzetli olmak.

Kzk. tatı-: 1. Tatlanmak, lezzetlenmek. 2. Tadı kaçmak, bozulmak. 3. Tadına bakmak, tatmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tatık-: Paslanmak, pas tutmak.

Kzk. totık-: 1. Paslanmak, pas tutmak. 2. Güneş ve rüzgârda kararmak, yanmak.

-a- > -o- ünlü yuvarlaklaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tatruş-: Karşılıklı tattırmak.

Kzk. tatis-: Beraberce tadına bakmak, beraberce yemek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-r- Karahanlı Türkçesinde bu ek ettirgen çatılı fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

tatur-: Tattırmak.

Kzk. tatır-/tattır-: Tadına baktırmak, tattırmak, yedirmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ur-, -ür-, Eski Türkçe devrinden beri yaygın olarak kullanılan -ur-/-ür- de geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve oldurma bildiren fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

tawuşla-: (nesnede) Ses ve hareket başlamak.

Kzk. Davısta-: Bağırma, seslenmek, yüksek sesle çağırmak.

-t- > -d- sedalılışma.

-w- > -v- dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tay-: Kaymak.

Kzk. tay-: 1. Kaymak, dengesini kaybetmek. 2. Sıvışmak, kaçmak, kaytarmak. 3. Caymak, vazgeçmek. 4. Sapmak, yoldan çıkmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

taya-: (ayağa kalkmak için) Destek vermek.

Kzk. taya-: Dayamak, diremek, yaklaşmak, yakına doğru gelmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tayan-: Dayanmak, yaslanmak; güvenmek.

Kzk. tayan-: 1. Dayanmak, dayanarak durmak. 2. Yaklaşmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

taytur-: Kaydırmak.

Kzk. taydır-: 1. Kaydırmak. 2. Vazgeçirmek, caydırmak, geri döndürmek. 3. Tahttan indirmek, düşürmek.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tazar-: (nesne) Kelleşmek.

Kzk. tazar-: 1. Temizlenmek, arınmak. 2. Kötü, zararlı fikirlerden ve niyetlerden arınmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

teg-: Ulaşmak, erişmek, isabet etmek, değmek, saldırmak.

Kzk. tiy-: 1. Değmek, dokunmak, temas etmek. 2. Birisinin bir şeye dokunması, eline alması ellemesi. 3. Bir şeyi elde etmek, sahiplenmek. 3. Birisine bulaşmak, dil uzatmak. 4. (kız) Kocaya varmak, evlenmek.

-e- > -i- ünlü darlaşması.

-g- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tegiş-: Ulaşmak, erişmek.

Kzk. tiyis-: Takılmak, dokunmak, sataşmak, karşılıklı değmiş, dokunmuş vaziyette olmak.

-e- > -i- ünlü daralması.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tegiş-: (iki kişi) Birinin hakem olmasını istemek.

Kzk. tiyis-: Takılmak, dokunmak, sataşmak, karşılıklı değmiş, dokunmuş vaziyette olmak.

-e- > -i- ünlü daralması,

-g- > -y- akıcılaşma.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tegür-: Ulaştırmak, iletmek.

Kzk. tiygiz-/tiydir-: Değdirmek, dokundurmak, temas ettirmek.

-e- > -i- ünlü daralması,

-g- > -y- akıcılaşma.

-ur-, -ür-, Eski Türkçe devrinden beri yaygın olarak kullanılan -ur-/ür- de geçişsiz tabanlardan geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

teli-: Yavruyu başka hayvanın yanına katmak.

Kzk. teli-: 1. Yavrusu ölen bir hayvana başka bir yavruyu emzirmesi için yanına koşmak, alıştırmak. 2. Uygun, layık, münasip görmek. 3. Evlendirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

telmir-: (bir şey arar gibi veya bir insanı görmüş gibi) Sağa sola dönmek.

Kzk. telmir-: Gözünü ayırmamak, gözünü dikip bakmak. 2. Bir şey umarcasına bakmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

teñeş-: Denkleşmek.

Kzk. teñeş-: Eşit olmak, eşit duruma gelmek.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

teñger-: Denk hâle getirmek.

Kzk. teñger-: Denkleştirmek, eşitlemek, eşit hale getirmek.

Anlam korunmuştur.

teñle-: Denkleştirmek, denk duruma getirmek.

Kzk. teñde-: 1. Denk yapmak, denkleme. 2. (at, deve vb.) Yükü iki tarafı eşit olacak

şekilde yüklemek.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

teñleş-: Denkleşmek, denk duruma gelmek.

Kzk. teñdes-: Aynı vaziyete ve aynı ayara gelmek, eşit olmak.

-l- > -d- süreksizleşme

-ş > -s dişsilleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

tep- Tekme atmak, tekmelemek, tepmek.

Kzk. tep-: 1. (at, eşek vb.) Çifte atmak, tepmek, tekme atmak. 2. Kayak yapmak, patenle kaymak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tepin-: Tepmek, (herhangi bir şey için) ayağını oynatmak.

Kzk. tebin-: 1. Tepinmek, , atı çabuk yürütmek için ayakları kıpırdatmak. 2. Öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak.

-p- > -b- sedalılaşıma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tepiş-: Tekmeleşmek, tepişmek.

Kzk. tebis-: 1. Birbirini tepmek, tepişmek. 2. Didişmek, çekişmek

-p- > -b- sedalılaşıma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tepre-: Tepremek, kımıldamak.

Kzk. terbe-: 1. Sallanmak, iki tarafa doğru sallanmasını sağlamak. 2. Duygulandırmak,

duyguları harekete geçirmek.

-p- > -b- sedalılaşıma.

tepre- > terbe- yakın metatez.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tepren-: (nesne vb.) Hareket etmek.

Kzk. terben-: 1. Sallanmak, kımıldamak, ırganmak. 2. Duygulanmak, coşmak.

-p- > -b- sedalılaşıma.

tepren- > terben- yakın metatez.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tepret-: Hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak.

Kzk. terbet-: Sallanmak, kımıldatmak, elle iki tarafa sallatmak.

-p- > -b- sedalılaşıma.

tepret- > terbet- yakın metatez.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tèril-: Derilmek, toplanmak.

Kzk. teril-: Derilmek, toplanılmak.

-è- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam korunmuştur.

terle-: Ter sızdırmak, terlemek.

Kzk. terle-: Terlemek

Anlam korunmuştur.

terle-: Kaşığılamak, ter ve pislikleri gidermek, temizlemek.

Kzk. terle-: Terlemek

Anlam değişmesine uğramıştır.

terlet-: Terletmek.

Kzk. terlet-: 1. Terletmek. 2. Güçlük çıkarmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

terlet-: Kaşığı ile kaşıtmak.

Kzk. terlet-: 1. Terletmek. 2. Güçlük çıkarmak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

teşil-: Yarılmak.

Kzk. tesil-: Delinmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tewçi-: Teyellemek, sağlam olmayan dikiş dikmek.

Kzk. tepşi-: Teyel yapmak, teyellemek, çok sıkı veya çok aralıklı değil orta ayarla dikmek.

-b- > -w~-p- süreklileşme, sedasızlaşma.

-ç- > -ş sızıcılaşma.

Karahanlı Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan b > w değişmesi Kazak Türkçesine ait bazı örneklerde arkaik şekil olan /p/ biçimindedir.

Anlam korunmuştur.

tewşin~tewşün-: Sıkı çalışmak, çok çabalamak.

Kzk. tepsin-: Aşırı sinirlenmek, tepinmek, birisine sinirlenerek, kızarak yürümek.

-b- > -w~-p- süreklileşme, sedasızlaşma.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tıd~tıt-: Engel olmak → tıy-

Kzk. tıy-: 1. Kesmek, dindirmek. 2. Yasaklamak, engellemek, yaptırmamak, alıkoymak.

-d > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tıdı-: (çalışmaktan vb.) İmtina etmek.

Kzk. tıyıl-: Bir şeyi yapmaktan vaz geçmek.

-d- > -y- akıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tıdı-: Men edilmek.

Kzk. tıyıl-: Bir şeyi yapmaktan vaz geçmek.

-d- > -y- akıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tık-:(bir şeyi. bir şeyin içine) Şiddetle ve tekmeyle sokmak, tıkmak.

Kzk. tık-: 1. Saplama, sokmak. 2. Bir şeyin içine sokmak, koymak, girdirmek 3. Gizlemek, saklamak. 4. Hapse atmak, içeriye tıkmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tıkıl-: (bir şey bir yere) Şiddetle ve tekmeyle sokulmak, tıklamak.

Kzk. tıgıl-: 1. Gizlenmek, saklanmak. 2. Sinirden konuşamamak.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tıkıl-: (insanlar) Dar bir yere tıklamak ve kalabalık etmek.

Kzk. tıgıl-: 1. Gizlenmek, saklanmak. 2. Sinirden konuşamamak.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tıkıla-: Sessiz bir şey, sert bir şeyin üstüne düşüp ses çıkarmak.

*Kzk. tıkıl-da-:*1. Tıkırdamak, tık tık diye ses çıkarmak. 2. Takır takır konuşmak, hızlı konuşmak.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-, +le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-, +de-, +ta-, +te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tıkış-: (insanlar) Bir yerde tıkış tıkış olup kalabalıklaşmak.

Kzk. tıgılıs-: Beraberce gizlenmek, saklanmak.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

-ş > -s dişsilleşme.

-/- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -/-, -/-, -/-, -/- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tıktur-: Bir şeyi bir şeye (torba, çuval vb.) sokturup bastırtmak.

Kzk. tıktır-: Bastırtmak.

-u- > -/- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

tın-: Dinlenmek.

Kzk. tın-: 1. Bitmek, tamamlanmak, son bulmak, , becerilmek, halledilmek. 2. Dinmek, yatışmak, sakinleşmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tın-: (yağmur vb.) dinmek; durmak.

Kzk. tın-: 1. Bitmek, tamamlanmak, son bulmak, becerilmek, halledilmek. 2. Dinmek, yatışmak, sakinleşmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tın-: Türklerde susmak; Oğuzlarda susmamak.

Kzk. tın-: 1. Bitmek, tamamlanmak, son bulmak, , becerilmek, halledilmek. 2. Dinmek, yatışmak, sakinleşmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tın-: Mesken tutmak.

Kzk. tın-: 1. Bitmek, tamamlanmak, son bulmak, , becerilmek, halledilmek. 2. Dinmek, yatışmak, sakinleşmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tın-: (insan) Nefes almak.

Kzk. tın-: 1. Bitmek, tamamlanmak, son bulmak, , becerilmek, halledilmek. 2. Dinmek, yatışmak, sakinleşmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tınçı-: (et vb.) Çürümek, bozulup kokmak → *tança-*, *tunçı-*

Kzk. tınşı-: 1. Rahatlamak, huzura kavuşmak, sakinleşmek, basılmak, eskisi gibi olmak, sulh olmak. 2. Havasız ve sıcak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tındur-: (birisinin) rahatını sağlamak, dinlendirmek.

Kzk. tındır-: Bir işi halletmek, bitirmek, becermek, yapmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tıñıla-: (nesne) Düşerken ses çıkarmak.

Kzk. dıñıl-da-: Kulağa gelen ses; halsizlikten kulağın uğuldaması.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-l- > -d- süreksizleşme.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece +la-, +le- şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise l > d > t değişimine bağlı olarak +da-, +de-, +ta-, +te- şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tıñla-: Dinlemek, (söze) kulak asmak.

Kzk. tıñda-: Kulak vermek, dinlemek.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu

ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

tıñlat-: (söz) işittirmek ve dinlemeyi sağlamak, dinletmek.

Kzk. tıñdat-: Dinletmek.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

tışlat-: Dişle ısırmak; dişletmek.

Kzk. tıstet-: Isırtmak.

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

tıt-: (eti vb. şeyleri) Ditmek, parçalamak.

Kzk. tüt-: 1. Ditmek, açmak, yünü pamuğu ip olarak kullanmaya hazırlamak veya yorgana kullanmak için yumuşak hale getirmek.

-ı- > -ü- ünlü yuvarlaklaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tıy-: bkz. → *tıd-*

tĩ~ti~te-: Demek, söylemek.

Kzk. de-: 1. Demek, söylemek. 2. Öyle saymak, düşünmek. 3. Arzu etmek, istemek, dilemek.

t- > d- sedalılaşıma.

-i > -e ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tık-: (ağaç, tuğ vb. bir şeyi) Dikmek.

Kzk. tik-: 1. Dikiş yapmak, dikmek. 2. (çiçek) ekmek, (bina) yapmak, inşa etmek. 3. Çadır benzeri nesneleri kurmak, oturulacak hale getirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tık-: (elbise vb. şeyleri) Dikmek.

Kzk. tik-: 1. Dikiş yapmak, dikmek. 2. (çiçek) ekmek, (bina) yapmak, inşa etmek. 3. Çadır benzeri nesneleri kurmak, oturulacak hale getirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tık-: (yılan, akrep vb.) Sokmak.

Kzk. tik-: 1. Dikiş yapmak, dikmek. 2. (çiçek) ekmek, (bina) yapmak, inşa etmek. 3. Çadır benzeri nesneleri kurmak, oturulacak hale getirmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tikil-: (ağaç vb.) Dikilmek.

Kzk. tigil-: Dikilmek.

-k- > -g- sedalılaşıma.

Anlam korunmuştur.

tikile-: bkz. → *tıkıla-*

tiktür-: (elbise vb.) Diktirmek için emir vermek, diktirmek.

Kzk. tiktir-/tikiz-: Diktirmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -gız-, -qız-, -kız- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

til-: Boylamasına kesmek, dilmek.

Kzk. til-: 1. Dilmek, doğramak, dilimlemek. 2. Toprağı sürmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tildür-: Dildirmek.

Kzk. tildir-: Dilimletmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

tile-: İstemek; isteyip aramak.

Kzk. tile-: Dilemek, istemek.

Anlam korunmuştur.

tilen-: İstemek; isteyip aramak.

Kzk. tilen-: 1. Kendi iradesiyle istemek, rica ertmek; gönüllü olmak. 2. Dilencileşmek, dilenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tilet-: İstetmek, aratmak.

Kzk. tilet-: Diletmek.

Anlam daralmasına uğramıştır.

tilin-: (deri) Kayış gibi boylamasına yırtılmak, dilinmek.

Kzk. tilin-: Dilinmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tiltür-: (kayış vb. şeyleri) Boylamasına kestirmek için emir vermek, dildirmek.

Kzk. tildir-: Dilimletmek.

-t- > -d- sedalılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tir-~t̃ir-: Biriktirmek.

Kzk. ter-: Dermek, derlemek, toplamak, eliyle teker teker almak.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tire-: Destek yapmak.

Kzk. tire-: 1. Diremek, dayamak, destek olmak, bir şeyi yıkılmaması için dayanak koymak.

2. Bir şeyi hep aynı noktaya getirmek, bir yere odaklamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tireş-: Sert bir şekilde tartışmak.

Kzk. tires-: 1. Çekişmek, dalaşmak, didişmek. 2. Yoğunlaşmak, sıklaşmak, sıkışmak, sokulmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tireş-: (direk gibi şeyleri) Dikmede yardımcı olmak.

Kzk. tires-: 1. Çekişmek, dalaşmak, didişmek. 2. Yoğunlaşmak, sıklaşmak, sıkışmak, sokulmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tireş-: (hayvanlar birlikte) Direnmek.

Kzk. tires-: 1. Çekişmek, dalaşmak, didişmek. 2. Yoğunlaşmak, sıklaşmak, sıkışmak, sokulmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tirgeş-: Katar hâlinde dizilmek.

Kzk. tirkes-: Eklenmek, koşulmak, peşine takılmak.

-ş > -s dişsilleşme.

-g > -k- sedasızlaşma.

Anlam korunmuştur.

tirgür-: Diriltmek.

Kzk. tirilt-: Diriltmek.

-gır-/gır- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

-l- bu ek, Karahanlı Türkçesinde hem edilgen, hem de dönüşlü fiiller yapan bu ek, ünsüzle biten tabanlara -ı-, -i-, -u-, -ü- yardımcı sesleriyle bağlanmaktadır.

-t- fiillere gelerek ettirgenlik anlamı taşıyan fiiller yapan bir ektir. Çoğu zaman ünlü veya tonlu ünsüzlerle biten kök ve gövdelere ilave edilir.

Anlam korunmuştur.

tiril-: bkz. → *teril-*

tiril-: Dirilmek, yaşamak.

Kzk. tiril-: 1. Dirilmek, canlanmak. 2. Güçlenmek, kuvvetlenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tişle-: (orak, testere, değirmen taşı vb. aletlerin) Dişlerini bilemek.

Kzk. tise-: 1. Dişemek, (çocuklarda) Süt dişleri dökülmek, yenileri çıkmak. 2. Destere ve benzeri şeyleri bilemek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tişle-: Dişlerle ısırmak.

Kzk. tiste-: Dişlemek, ısırmak.

-ş > -s dişsilleşme.

-l > -t- süreksizleşme.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu

ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

tişle-: Dişlere vurmak.

Kzk. tiste-: Dişlemek, ısırarak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tişlen-: (bebeğin) Dişleri çıkmak.

Kzk. tisten-: 1. Ağzını açmamak, konuşmamak. 2. Sinirlenmek, kızmak, dişlerini gıcırdatmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, *+le-n-* bu ek, *+la-*, *+le-* isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan *-n-* ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde *+lan-*, *+len-*, *+dan-*, *+den-*, *+tan-*, *+ten-* şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tişlen-: (orak vb. aletlerin) Dişleri bilenmek.

Kzk. tisten-: 1. Ağzını açmamak, konuşmamak. 2. Sinirlenmek, kızmak, dişlerini gıcırdatmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, *+le-n-* bu ek, *+la-*, *+le-* isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan *-n-* ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde *+lan-*, *+len-*, *+dan-*, *+den-*, *+tan-*, *+ten-* şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

titiiş-: (yün) Ditmekte, (elbise vb. şeyleri) Parçalamakta yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. tütis-: Pamuğun tiftiklenmesi.

-i- > -ü- ünlü yuvarlaklaşması.

-ř > -s dişsilleşme.

Anlam daralmasına uğramıştır.

titreş-: (insan) Titremek, titreşmek; (nesne) yerinden oynamak, titreşmek

Kzk. titires-: Titreşmek.

-ø- > -i- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ř > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

tiz-: Dizmek.

Kzk. tiz-: 1. Dizmek, sıralamak. 2. Toplamak, dizmek, düzene sokmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tizil-: Birisi tarafından veya kendi kendine dizilmek.

Kzk. tizil-: Dizilmek.

Anlam korunmuştur.

toğ-: Doymak

Kzk. toy-: 1. Doymak, doyuncaya kadar yemek. 2. Usanmak, bıkmak.

-đ > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

todun-: Doymuş gibi görünmek, doymak.

Kzk. toym-: 1. Doyunmak, semirmek, şişmanlamak. 2. Büyümek, burnu büyümek.

-d- > -y- akıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

toğgur-: Doyurmak.

Kzk. toydır-/toyęız-: Doyurmak, açlığını gidermek.

-d- > -y- akıcılaşma.

-gır-/gır- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

toğgur-: Bıktırmak, nefret etme derecesine getirmek.

Kzk. toydır-/toyğız-: Doyurmak, açlığını gidermek.

-d- > -y- akıcılaşma.

-gır-/gır- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

toğur: bkz. → *toğgur-*

tog-: Doğmak.

Kzk. tuv-: 1. Doğmak. 2. Doğurmak. 3. Kurulmak, ortaya çıkmak, belirmek. 4. (yeni ay) Girmek, başlamak. 5. Yoktan var olmak, peyda olmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tog-: (toz vb.) kalkmak, parlamak.

Kzk. tuv-: 1. Doğmak. 2. Doğurmak. 3. Kurulmak, ortaya çıkmak, belirmek. 4. (yeni ay) Girmek, başlamak. 5. Yoktan var olmak, peyda olmak.

tog- > tuw- > tuv-

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

togra-: Doğramak, kesmek.

Kzk. tuvra-: Doğramak, kesmek.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

togral-: (et vb.) Doğranmak, dilim dilim kesilmek.

Kzk. tuvral-: Doğranmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

togral-: (elbise kirden) Parçalanmak; ayakta ve kumaştan yapılan şeylerde çatlamalar olmak.

Kzk. tuvral-: Doğranmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tograt-: Et vb. yiyecek doğranması için emir vermek, doğratmak.

Kzk. tuvrat-: Parçalatmak, parçalar halinde kesmek.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g > -v sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

togru-: Bir şeye (hedefe) yönelmek.

Kzk. tuvrala-: 1. Yönelmek. 2. Dosdoğru, direkt yürümek. 3. Doğrulamak, ispatlamak. 4.

Doğru söylemek.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g > -v sızıcılaşma.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

toğtur-: Doğurtmak.

Kzk. tuvdır-: Doğdurmak.

-o- > -u- ünlü darlaşması.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılışma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

tokı-: Dokumak.

Kzk. tokı-: 1. Dokumak, örmek. 2. Öğrenmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tokı-: (kapı vb. şeyleri) Vurmak.

Kzk. tokı-: 1. Dokumak, örmek. 2. Öğrenmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tokı-: (madeni şeyleri) Dövmek.

Kzk. tokı-: 1. Dokumak, örmek. 2. Öğrenmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tokı-: (akarsu) Boğup götürmek.

Kzk. tokı-: 1. Dokumak, örmek. 2. Öğrenmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tokı-: (cin) Çarpmak.

Kzk. tokı-: 1. Dokumak, örmek. 2. Öğrenmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tokıl--tokul-: (bez vb.) Dokunmak.

Kzk. tokıl-: Dokunmak, örölmek.

Anlam korunmuştur.

tokıl--tokul-: (madeni şeyler) Dövölmek.

Kzk. tokıl-: Dokunmak, örölmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tokış--tokuş- Savaşmak.

Kzk. toğıs-: 1. Çekişmek, savaşmak. 2. Karşılaşmak, karşı karşıya gelmek, çarpışırcasına rast gelmek.

-k- > -ę- sedalılaşma.

-u- > -ı- önlö düzleşmesi.

-ř > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tokıt-: (bez vb.) Dokutmak.

Kzk. tokıt- 1. Dokutmak. 2. Ördörmek.

Anlam korunmuştur.

tokıt-: (boyun) Vurdurmak.

Kzk. tokıt- 1. Dokutmak. 2. Ördörmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tokıt-: (kapıyı) Vurdurmak, çaldırmak.

Kzk. tokıt- 1. Dokutmak. 2. Ördörmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tokıt-: (madeni şeyleri) Dövdörmek.

Kzk. tokıt- 1. Dokutmak. 2. Ördörmek.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tokul-: (adam vb.) Dövölmek.

Kzk. tokıl-: Dokunmak, örölmek.

-u- > -ı- önlö düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tol-: Dolmak.

Kzk. tol-: 1. Dolmak. 2. Belirli bir yaşa gelmek. 3. Etlenmek, semirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tolga-: (kolera vb. şeylerden karın burulmak) Burulmak.

Kzk. tolğa-: 1. Sallayarak çevirmek, döndürmek. 2. Söylemek, şakımak, halk şairlerinin durum hakkında şarkı veya şiir söylemesi. 3. Bir konuda derin düşüncelere dalmak. 4. Çiğnemedenden yemek, yutmak.

-g- > -ğ- sızıcılışma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tolga-: Küpe takınmak.

Kzk. tolğa-: 1. Sallayarak çevirmek, döndürmek. 2. Söylemek, şakımak, halk şairlerinin durum hakkında şarkı veya şiir söylemesi. 3. Bir konuda derin düşüncelere dalmak. 4. Çiğnemedenden yemek, yutmak.

-g- > -ğ- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tolga-: (yün çilesi) Dolamak.

Kzk. tolğa-: 1. Sallayarak çevirmek, döndürmek. 2. Söylemek, şakımak, halk şairlerinin durum hakkında şarkı veya şiir söylemesi. 3. Bir konuda derin düşüncelere dalmak. 4. Çiğnemedenden yemek, yutmak.

-g- > -ğ- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tolgan-: (yüzünü) Koluna dolamak.

Kzk. tolğan-: Etraflıca düşünmek, hayallere dalmak, derin düşüncelere dalmak.

-g- > -ğ- sızıcılışma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tolgan-: (ağrı yüzünden) Kıvrınmak.

Kzk. tolğan-: Etraflıca düşünmek, hayallere dalmak, derin düşüncelere dalmak.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tolğan-: Kolera ve dizanteriye yakalanmak.

Kzk. tolğan-: Etraflıca düşünmek, hayallere dalmak, derin düşüncelere dalmak.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

toltur-: Doldurmak.

Kzk. toltır-: 1. Doldurmak. 2. Yerine getirmek, gerçekleştirmek. 3. Boşlukları doldurmak, eksikleri tamamlamak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

toñ-: Soğuktan donup ölmek.

Kzk. toñ-: 1. Donmak, üşümek. 2. (hava) Soğumak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

toñ-: (su vb.) Donmak.

Kzk. toñ-: 1. Donmak, üşümek. 2. (hava) Soğumak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

toy-: bkz. → *toğ-*

toz-: bkz. → *toğ-*

tög-: (tuz vb. şeyleri) Dövmek.

Kzk. tüy-: 1. Bir nesneyi havana koyarak ezmek, un ufak etmek, toz haline getirmek, öğütmek. 2. Vurmak, dövmek.

-ö- > -ü- ünlü darlaşması.

-g > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tögüş-: (tuz vb. şeyleri) Dövmede yarışmak veya yardımlaşmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

töle-: Oğuzcada (koyun vb.) doğurtmak.

Kzk. tölde-: (hayvan) Yavrulamak.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece +la-, +le- şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise l > d > t değişimine bağlı olarak +da-, +de-, +ta-, +te- şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

tölet-: Oğuzcada (koyun vb.) doğurtmak.

Kzk. töldet-: Yavruslatmak.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece +la-, +le- şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise l > d > t değişimine bağlı olarak +da-, +de-, +ta-, +te- şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

tön̈der-: (bir şeyi) Ters çevirmek.

Kzk. tön̈ker-: 1. Çevirmek, altınıüstüne getirmek. 2. Devirmek, ayak altına almak. 3. Sürmek, sürgüne göndermek.

-ø- > -k- ünsüz türemesi.

-ar-, -er- Karahanlı Türkçesinde işlek olmayan bu ek ettirgen çatılı fiiller meydana getirir.

-ar-, -er-, -ır-, -ir- fiilden fiil yapım eki Kazak Türkçesinde yaptırma ve oldurma bildiren fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

töpüle-: (düşmanın) Tepesine vurmak.

Kzk. töbele-: Tepelemek, üst üste vurmak, tekmelemek.

-p- > -b- sedalılışma.

-ü- > -e- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

törkünlen-: Bir evi kendi ailesinin evlerinden saymak ve orada inmek.

Kzk. törkinde-: (gelin) Kendi aile ve yakınlarını ziyaret etmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-n- Bu ek +la- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır.

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece +la-, +le- şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise l > d > t değişimine bağlı olarak +da-, +de-, +ta-, +te- şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam daralmasına uğramıştır.

töşe-: (döşek vb.) Döşemek.

Kzk. töse-: 1. Döşemek, sermek. 2. Kulağını dayayıp dinlemek. 3. Değdirmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

töşel-: Birisi tarafından döşenmek.

Kzk. tösel-: 1. Döşenmek, serilmek, kurulmak. 2. Alışmak, uyum sağlamak, benimsemek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

töşen-: (kendi başına döşek vb.) Döşemek.

Kzk. tösen-: Döşenmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

töşet-: Döşetmek.

Kzk. töset-: Döşetmek.

-ş- > -s- dışsilleşme.

Anlam korunmuştur.

töşle-: Göğüse vurmak.

Kzk. töste-: Göğsünü yükseltmek, göğsüne vurmak.

-ş- > -s- dışsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

töz-: (soğuğa) Maruz kalmak.

Kzk. töz-: Dayanmak, alışmak, direnmek, sabretmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tun-: (gök) Bulutlanmak, kapanmak.

Kzk. tun-: 1. Berraklaşmak, durulaşmak. 2. Gönle dolmak, içi kaplamak. 3. Çokça bulunmak, kaplamak. 4. Su veya başka herhangi bir sıvı içindeki diğer karışımın dibine inmesini sağlamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tun-: (kapı, dağ geçidi vb.) Kapanmak.

Kzk. tun-: 1. Berraklaşmak, durulaşmak. 2. Gönle dolmak, içi kaplamak. 3. Çokça bulunmak, kaplamak. 4. Su veya başka herhangi bir sıvı içindeki diğer karışımın dibine inmesini sağlamak.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tunçı-: bkz. → *tança-*, *tınçı-*

tunçuk-: Tıkanmak üzere olmak, nefes alamaz hâle gelmek.

Kzk. tunşık-: 1. Boğulmak, nefes alamamak, havasız kalmak. 2. Yok olmak, imha olmak, mahvolmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tunçuk~tunçuk-: (hayvan) Kışı geçirmek üzere yuvasına girmek.

Kzk. tunşık-: 1. Boğulmak, nefes alamamak, havasız kalmak. 2. Yok olmak, imha olmak, mahvolmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tuntur-: (bir şeyi) Kaplamak, kaplayarak kapatmak.

Kzk. tundır-: Toprak karışık olan suyu durdurarak saflaştırmak, çökeltmek.

-t- > -d- sedalılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tur-: Kalkmak, ayağa kalkmak.

Kzk. tur-: 1. Durmak, yürürken, koşarken durmak, dikilmek, ayak üzerinde olmak. 2. Kalkmak, ayağa kalkmak. 3. Uykudan uyanmak, kalkmak, 4. (bir yerde) Oturmak, ikamet etmek. 5. Ne kadar, kaç? 6. Oluşmak, meydana gelmek. 7. Bir sözle kelime grubu oluşturarak “oluşmak, meydana gelmek” anlamlarını verir. 8. Fiillerle birleşerek şimdiki zaman fonksiyonu üstlenen yardımcı fiil olarak kullanılır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tur-: Durmak, (bir yerde) kalmak.

Kzk. tur-: 1. Durmak, yürürken, koşarken durmak, dikilmek, ayak üzerinde olmak. 2. Kalkmak, ayağa kalkmak. 3. Uykudan uyanmak, kalkmak, 4. (bir yerde) Oturmak, ikamet etmek. 5. Ne kadar, kaç? 6. Oluşmak, meydana gelmek. 7. Bir sözle kelime grubu oluşturarak “oluşmak, meydana gelmek” anlamlarını verir. 8. Fiillerle birleşerek şimdiki zaman fonksiyonu üstlenen yardımcı fiil olarak kullanılır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tur-: -a zarf-fiil ekli fiillerden sonra devamlılık bildiren yardımcı fiil.

Kzk. tur-: 1. Durmak, yürürken, koşarken durmak, dikilmek, ayak üzerinde olmak. 2. Kalkmak, ayağa kalkmak. 3. Uykudan uyanmak, kalkmak, 4. (bir yerde) Oturmak, ikamet etmek. 5. Ne kadar, kaç? 6. Oluşmak, meydana gelmek. 7. Bir sözle kelime grubu oluşturarak “oluşmak, meydana gelmek” anlamlarını verir. 8. Fiillerle birleşerek şimdiki zaman fonksiyonu üstlenen yardımcı fiil olarak kullanılır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tur-: (sis vb.) Kopmak.

Kzk. tur-: 1. Durmak, yürürken, koşarken durmak, dikilmek, ayak üzerinde olmak. 2. Kalkmak, ayağa kalkmak. 3. Uykudan uyanmak, kalkmak, 4. (bir yerde) Oturmak, ikamet etmek. 5. Ne kadar, kaç? 6. Oluşmak, meydana gelmek. 7. Bir sözle kelime grubu oluşturarak “oluşmak, meydana gelmek” anlamlarını verir. 8. Fiillerle birleşerek şimdiki zaman fonksiyonu üstlenen yardımcı fiil olarak kullanılır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

turgur-: Ayağa kaldırmak.

Kzk. turğız-: 1. Uyandırmak, kaldırmak, ayağa kalkmasını sağlamak. 2. Yükseltmek, dikmek. 3. Durdurmak.

-gır-/gır- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

turgur-: (duvar vb.) Yapmak, bir şey dikmek.

Kzk. turğız-: 1. Uyandırmak, kaldırmak, ayağa kalkmasını sağlamak. 2. Yükseltmek, dikmek. 3. Durdurmak.

-gır-/gır- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

turuş-: Beraber ayağa kalkmak.

Kzk. turıs: Durmasına yardımcı olmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

turuş-: (birine) Mukavemet etmek.

Kzk. turıs: Durmasına yardımcı olmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tuşan-: (ayaklar) Dolanmak, korkudan birbirine dolaşmak.

Kzk. tusal-: 1. Kafası karışmak, İlerlerken takılmak.

-ş > -s- dişsilleşme.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -n- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

-l- Kazak Türkçesinde oldukça işlek olan bir fiilden fiil yapma ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tut-: Tutmak, almak; yakalamak; alıkoymak.

Kzk. tut-: 1. Tutmak, elle tutmak. 2. Asmak. 3. Bırakmamak, yapışmak. 4. Yakalamak, ele geçirmek. 5. Saymak, kabul etmek, bilmek. 5. Evin duvarına halı, kilim vs asmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tutul-: Yakalanmak, tutulmak.

Kzk. tutıl-: 1. Tutulmak, yakalanmak, ele geçmek. 2. (ay, güneş) Tutulmak. 3. (kilim, halı vb.) Duvara asılmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tutun-: (av hayvanları vb. şeyleri) Kendi başına tutmak, yakalamak.

Kzk. tutın-: 1. Tutunmak, faydalanmak. 2. Tüketmek, kullanmak. 3. İlke edinmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tutun-: (birini evlatlık, sütanne vb.) Edinmek.

Kzk. tutın-: 1. Tutunmak, faydalanmak. 2. Tüketmek, kullanmak. 3. İlke edinmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tutun-: (ay ve güneş için) Tutulmak.

Kzk. tutın-: 1. Tutunmak, faydalanmak. 2. Tüketmek, kullanmak. 3. İlke edinmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tutun-: (ateş için) Tutuşmak.

Kzk. tutan-: Tutuşmak, alev almak.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

tutuş-: (bir şeye) Yapışmak.

Kzk. tutas-: Birbirine eklenmek, yapışmak, tek vücut olmak.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tutuş-: (birini) Karşılıklı tutmak.

Kzk. tutas-: Birbirine eklenmek, yapışmak, tek vücut olmak.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tuy-: Sezmek, fark etmek, hissetmek.

Kzk. tüy-: 1. Hissetmek, sezmek. 2. dinlemek, 3. farkına varmak, anlamak.

-u- > -ü- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tuzla-: Tuzlamak.

Kzk. tuzda-: Tuzlamak.

-l- > -d- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

tuzlan-: Tuzlanmak.

Kzk. tuzdan-: Tuzlanmak, tuz oluşmak.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tüg-: Dügümlemek.

Kzk. tüy-: Dügümlemek, bir şeyi sararak bağlamak.

-g > -y akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

tügmelen-: (kendi düğümlerini) iliklemek.

Kzk. tüymelen-: Dügümelenmek.

-g- > -y- akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

tügül-: Kendi kendine veya biri tarafından düğümlenmek.

Kzk. tüyil-: 1. Bağlanmak. 2. Boğazında düğümlenmek, tıkanmak. 3. Tutulmak, kekelemek, tutukluk yapmak. 4. Yemeğin boğazda kalması. 3. Nefes nefese kalmak, tıkanmak. 4. Sözleşmek, vade kılmak.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tügöl-: (yemek vb. boğazda) Düğümlenmek.

Kzk. tüyil-: 1. Bağlanmak. 2. Boğazında düğümlenmek, tıkanmak. 3. Tutulmak, kekelemek, tutukluk yapmak. 4. Yemeğin boğazda kalması. 3. Nefes nefese kalmak, tıkanmak. 4. Sözleşmek, vade kılmak.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tügün-: Kendi başına düğümlenmek.

Kzk. tüyin-: Düğümlenmek, sağlamlaşmak.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tügüş-: Düğümlenmekte yarışmak veya yardımlaşmak.

Kzk. tüyis-: Kesişmek, kavuşmak, karışmak, dokunmak, değmek.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tüle~tüle-: Tüy dökmek.

Kzk. tüle-: 1. (hayvan) Tüy atmak. 2. (deri) Pul pul dökülmek. 3. Yenilenmek, canlanmak, güzelleşmek.

-ü- > -ü- ünlü kısalması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tüne-: Bir gece gecelelemek.

Kzk. tüne-: 1. Gecelelemek, tünemek. 2. Türbede gecelelemek, türede geceleyerek evliyalardan medet ummak, ibadet etmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tüner-: (mekân, zaman) Kararmak.

Kzk. tüner-: 1. (hava) Bozmak, kararmak, yağacak gibi olmak. 2. Somurtmak, kaşlarını çatmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tünet-: (misafir vb. birini) Gece yatırmak, geceletmek.

Kzk. tünet-: Geceletmek, gece kalmasına, yatmasına imkân vermek.

Anlam korunmuştur.

tüğül-: Ümit kesmek.

Kzk. tüñil-: Umudunu kesmek, inancını kaybetmek, ümitsizleşmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

tüple-: (işin aslını) İnceleyip araştırmak.

Kzk. tüpte-: 1. Bitki köklerini çapalayarak kabartmak, havalandırmak. 2. Ciltlemek, kaplamak. 3. (bitki) Kök salmak. 4. Yama yapmak, yamamak. 5. Bir meseleyi sonuçlandırmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tür-: Dürmek.

Kzk. tür-: 1. Dürmek, katlamak, kıvrırmak. 2. Sıvamak. 3. Dağıtmak, yarmak, bölmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

türül-: Dürülmek.

Kzk. türil-: Dürülmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

türün-: Kendi başına dürmek.

Kzk. türin-: Dürünmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

tüş-: İnnek.

Kzk. түс-: 1. İnnek, düşmek, bir şeyin aşağıya düşmesi. 2. Girmek, yerleşmek. 3. Görevden alınmak. 4. (ses) Düşmek. 5. Başlamak, girmek. 6. Mal olmak. 7. (müsabaka, yarış) Katılmak.

-ş > -s dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tüş-: Düşmek.

Kzk. түс-: 1. İnnek, düşmek, bir şeyin aşağıya düşmesi. 2. Girmek, yerleşmek. 3. Görevden alınmak. 4. (ses) Düşmek. 5. Başlamak, girmek. 6. Mal olmak. 7. (müsabaka, yarış) Katılmak.

-ş > -s dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tüşlen-: Mola vermek, mola yerine inmek.

Kzk. түстен-: Öğle yemeğini yemek.

-ş > -s- dışsilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

tüşür-: İndirmek.

Kzk. түсір-: Düşürmek, indirmek.

-ş > -s- dışsilleşme.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

tüşür-: Düşürmek.

Kzk. tüsir-: Düşürmek, indirmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

tüt-: (ateş) Tütmek.

Kzk. tüt-: Tütmek.

Anlam korunmuştur.

tüz-: (ülke için) Düzenlemek.

Kzk. tüz-: Düzmek, kurmak, oluşmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tüz-: (yer vb. yerleri) Düzeltmek.

Kzk. tüz-: Düzmek, kurmak, oluşmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

tüzeş-: (yer vb. yerleri) Düzlemekte yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. tüzes-: Düzeltilmesine, düzgün hale getirilmesine yardımcı olmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

U

uç-: Uçmak.

Kzk. uş-: 1. Uçmak. 2. Hızla gitmek, uçmak. 3. Soguktan donarak ölmek.

-ç > -ş sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

uçlan-: Uçları olmak.

Kzk. uştan-: Ucu çıkmak.

-ç- > -ş- sızıcılılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -

n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde *+lan-*, *+len-*, *+dan-*, *+den-*, *+tan-*, *+ten-* şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam korunmuştur.

uçuk-: Sona ermek.

Kzk. uşık-: 1. (yara) Azmak, iltihabı artmak. 2. (olay) Büyümek, yayılmak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

uçur-: Uçurmak.

Kzk. uşır-: 1. Uçurmak. 2. (tahılı) Karıştırmak havalandırmak.

-ç- > -ş- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

uğıkla-: Uykusu gelmek, uyuklamak, uyumak.

Kzk. uyıkta-: Uykuya dalmak, uyumak.

-đ- > -y- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

uğıt-: (yoğurdu) Mayalamaya bırakmak, (peyniri) olmaya bırakmak.

Kzk. uyıt-: Sıvı bir şeyi koyu haline getirmek, süttten yoğurt yapmak, mayalamak.

-đ- > -y- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

uk-: Anlamak, öğrenmek.

Kzk. uk-: Anlamak, kavramak, bellemek, düşünmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

uktur-: İzah etmek, anlatmak.

Kzk. uktır-: Anlatmak, düşündürmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ukul-: Anlaşılmak.

Kzk. uğıl-: Anlamak.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

ukuş-: (birden fazla kişi) Anlamak.

Kzk. uğıs-: Anlaşmak, uzlaşmak, beraberce anlamak, düşünmek.

-k- > -ğ- sedalılaşıma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ulaş-: Ulaşmak.

Kzk. ulas-: 1. Ulaşmak, birbirine yardımcı olmak. 2. Artarak devam etmek, sürmek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ulgat~ulgağ-: Büyümek.

Kzk. ulgay-: 1. Çoğalmak, genişlemek, büyümek, artmak. 2. Yaşı ilerlemek, yaşlanmak.

-đ- > -y- sızıcılaşma.

+ad-, +ed- isimlerden oluş bildiren geçişli-dönüşlü fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+ay-, +ey-, +y- isimlerden oluş anlamlı fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ulı-: Ulumak.

Kzk. ulı-: 1. (köpek, kurt, çakal vb.) İniltili, ağlar gibi bir ses çıkarmak, ulumak. 2. (rüzgar)

Uğuldamak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ūlīt~ulıt-: Ulutmak.

Kzk. ulıt-: Ulutmak.

-ū- > -u- ünlü kısalması.

Anlam korunmuştur.

ulugla-: Ululamak, büyük saymak.

Kzk. ulıkta-: Saygı göstermek, değer vermek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ulugsa-: Büyük olanı istemek.

Kzk. ulıksı-: Büyüklük taslamak.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-a- > -ı- ünlü darlaşması.

+sa-, +se- Karahanlı sahasında fiilden fiil yapan bir ek olarak da kullanılan -sa-/se- isimlerden de aynı anlam ve mahiyette fiiller türeten işlek bir ektir.

+sı-, +si- isimlere gelerek, yaptığı fiillere “söz konusu işi yapıyormuş gibi görünmek”, “benzerlik”, “gibilik” gibi anlamlar katar. Bu ek sıfat-fiil eki olan -ğan, -gen, -qan, -ken ekinden sonra da kullanılabilmektedir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

una-: Rıza göstermek, razı olmak.

Kzk. una-: Hoşa gitmek, beğenmek, uygun bulmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

unaş-: (birden fazla kişi) Rızî olmak.

unas-: 1. Birbirini beğenmek, birbirinden hoşlanmak. 2. Yakışmak, uymak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

unat-: Rızî etmek.

Kzk. unat-: 1. Beğenmek, hoşlanmak. 2. Kabul etmek, uygun görmek, desteklemek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

unut~unut-: Unutmak.

Kzk. umıt-: Unutmak, unutulmak.

-n- > -m- dudaksıllaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

ur~ür-: Vurmak, dövmek.

Kzk. ur-: Vurmak, Çarpmak.

-û- > -u- ünlü kısalması.

Anlam korunmuştur.

urış-: → *uruş-*

uruglan-: (ekin, meyve vb.) Tanelenmek, (pamuk) Tomurcuklanmak.

Kzk. urıktan-: Tohum ekmek, tohum atmak, tohumlanmak, büyümek.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

urul-: Vurulmak, dövülmek; kurulmak.

Kzk. urıl-: Vurulmak, dövülmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam daralmasına uğramıştır.

urul-: Dövülmek.

Kzk. urıl-: Vurulmak, dövülmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

urul-: (sofra vb. için) Konulmak hazırlanmak.

Kzk. urıl-: Vurulmak, dövülmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

urun-: Dövünmek.

Kzk. urın-: 1. Çarpmak, hızla değmek. 2. Belaya uğramak, belaya çatmak. 3. Vurunmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

urun-: Döver görünmek.

Kzk. urın-: 1. Çarpmak, hızla değmek. 2. Belaya uğramak, belaya çatmak. 3. Vurunmak.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

urun-: (sarık) Sarınmak, (yaşmak) örtünmek.

Kzk. Oran-: Sarınmak.

-u- > -o- ünlü genişlemesi.

-u- > -a- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

uruş~urış-: Vuruşmak, savaşmak.

Kzk. urıs-: 1. Savaşmak, muharebe etmek. 2. Vurmaya, dövmeye yardımcı olmak 3.

Azarlamak, paylamak, sövmek, münakaşa etmek.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

uşal-: Ufalanmak.

Kzk. usatıl-: Ufaltılmak.

-ş > -s- dişsilleşme.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

Anlam korunmuştur.

uşat-: Ufalamak → *uwşat-*

Kzk. usat-: Ufalmak, öğütmek, ezmek, bozdurmak.

-ş > -s- dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ut-: Yenmek, galip gelmek.

Kzk. ut-: Kazanmak, yenmek, ütmek, utmak.

Anlam korunmuştur.

utsuk-: Kaybetmek, kumarda kaybetmek.

Kzk. utkız-: Kaybetmek, kazanamamak.

-sık-, -sik-, -suk-, -sük-; -z-ı-k-, -z-i-k-, -z-u-k-, -z-ü-k- edilgen veya dönüşlü fiiller teşkil eden bir ektir. Kâşgarlı bu eki -k-, -k- ile aynı sayarak, birlikte zikretmektedir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

utuş-: Ütüşmek.

Kzk. utus-: Kazanmasına yardımcı olmak.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

uwşat-: Ufalamak → *uşat-*

Kzk. usat-: Ufalmak, öğütmek, ezmek, bozdurmak.

-ş- > -s- dişşilleşme.

-w- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

uy-: (un vb. şeyleri) Sertleşip kıvamını bulması için bastırmak.

Kzk. uy-: Tutmak. (maya tuttu, yoğurt oldu).

Anlam değişmesine uğramıştır.

uyal-: Utanmak ve çekinmek.

Kzk. Uyal-: Utanmak, çekinmek.

Anlam korunmuştur.

uyala-: Yuva yapmak, yuva edinmek.

Kzk. uyala-: 1. Yuvalamak, yuva yapmak. 2. Yığılmak, üşüşmek. 3. Çukur kazmak, oyuk açmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

uzat-: Uzatmak, oyalamak.

Kzk. uzat-: 1. Uzatmak. 2. Kızını evlendirmek.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

Ü

üg-: Küme hâline getirmek.

Kzk. üy-: Bir araya getirmek, yığmak.

-g > -y akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

ügi-: Öğütmek.

Kzk. ügit-: Öğütmek, ufalamak, ovmak, parçalamak.

-t- fiillere gelerek ettirgenlik anlamı taşıyan fiiller yapan bir ektir. Çoğu zaman ünlü veya tonlu ünsüzlerle biten kök ve gövdelere ilave edilir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ügtür-: Yığmak, toplamak için emir vermek.

Kzk. üydir-/üygiz-: Yığdırmak, toplattırmak.

-g- > -y- akıcılaşma.

-t- > -d- sedalılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde yaptırma manası taşıyan fiiller türeten bir ektir.

-ğiz-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

ügül-: Toplanmak, küme hâline getirilmek.

Kzk. üyil-: Yığılmak, toplanmak.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

ügürle-: (at, koyun vb. hayvanlar) Sürü hâline gelmek.

Kzk. üyirlen-: (sürü) Kümelere ayırmak, gruplara bölmek, yakınlaşmak, toplanmak.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

üle-: Paylaştırmak, dağıtmak.

Kzk. üle-: Üleştirmek, paylaştırmak, bölüştürmek.

Anlam korunmuştur.

üleş-: Karşılıklı olarak hisse almak, paylaşmak.

Kzk. üles-: Üleşmek, bölüşmek, paylaşmak.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

ület-: Dağıtılıp üleştirilmek için emir vermek, üleştirmek.

Kzk. üleştir-: Üleştirmek, dağıtmak, paylaşmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-ş- işteşlik ekinin Kazak Türkçesindeki şekli olan -s- işteşlik eki getirilerek oluşturulmuştur.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

ünde-: Seslenerek çağırmak.

Kzk. ünde-: Çağırmak, davet etmek, söylemek, bir şey hakkında konuşmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ündeş-: Karşılıklı çağırmak, çağırışmak.

Kzk. ündes-: 1. Uyumlu, ahenkli olmak; benzemek. 2. Konuşmak, temas etmek. 3. Desteklemek.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

ünül-: (ağaç vb. şeyler) Oyulmak.

Kzk. üñil-: Dikkatle bakmak, tetkik etmek, etraflıca anlamak istemek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

üple-: (mal vb.şeyleri) Yağma etmek.

Kzk. üpte-: Çalmak, çalarak toplayıp götürmek, soyup soğana çevirmek.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

üplel-: (mal vb.şeyleri) Yağma edilmek.

Kzk. üptel-: Çalınmak, çalınmış olmak.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

ür-: Havlamak, ürmek.

Kzk. ür-: 1. Ürümek, havlamak. 2. Küfretmek, sövmek. 3. Üflemek, ağzıyla hava vermek, şişirmek. 4. Rüzgârın esmesi. 5. Yersiz konuşmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ür-: (ateş vb. şeyleri) Üflemek.

Kzk. ür-: 1. Ürümek, havlamak. 2. Küfretmek, sövmek. 3. Üflemek, ağzıyla hava vermek, şişirmek. 4. Rüzgârın esmesi. 5. Yersiz konuşmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ürk-: (kurttan, düşmandan vb. şeylerden) Ürmek.

Kzk. ürk-/ürik-: Ürmek, korkmak, ödü kopmak.

-ø- > -i- ünlü türemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ürküt-: Ürkütme.

Kzk. ürkit-: 1. Ürkütme. 2. Korkutmak, ödünü koparmak.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ürper-: Kabarmak; tüyler ürpermek.

Kzk. ürpiy-/ürpey-: 1. (saç) Dağınık, karışık olmak. 2. Titremek, çok üşümek. 3. Korkmak, ürmek.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

+ay-, +ey-, +y- isimlerden olma ifade eden fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ürpeş-: Kabarmak, saçları diken diken olmak.

Kzk. ürpiyis-: Korkmuş, heyecanlanmış vaziyette bulunmak.

-ş > -s dişsilleşme.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+ay-, +ey-, +y- isimlerden olma ifade eden fiiller yapar.

-i yardımcı ses.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

ürül-: Kabarmak, saçlar diken diken olmak.

Kzk. ürül-: Üflenilmek, şişirilmek, havalanılmak.

-ü > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

üstel-: Artmak, üstüne eklenmek.

Kzk. üstel-: Fazlalaşmak, çoğalmak.

Anlam korunmuştur.

üşü~üşü-: Çok üşümek, soğuk almak.

Kzk. üsi-/uşı-: Üşümek, donmak, soğuk almak.

-ş > -s- dişsilleşme.

-ü > -i ünlü düzleşmesi.

ü- > u- ünlü kalınlaşması.

Anlam korunmuştur.

üşkir-: → *üşkür-*

üşkür~üşkir-: Üflemek, üfleyerek ısıklık çalmak.

Kzk. ıskır-: 1. Isıklık çalmak, ısıklık sesi çıkarmak. 2. Heybet göstermek, düşmanlık ve tehlike belirtmek.

-ş > -s- dişsilleşme.

-ü > -ı- ünlü düzleşmesi.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

üşkür-: Teşvik etmek, kışkırtmak.

Kzk. ıskır-: 1. ıslık çalmak, ıslık sesi çıkarmak. 2. Heybet göstermek, düşmanlık ve tehlike belirtmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

üşkür-: Hatırlamak.

Kzk. ıskır-: 1. ıslık çalmak, ıslık sesi çıkarmak. 2. Heybet göstermek, düşmanlık ve tehlike belirtmek.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

üşü-: → *üşü-*

üşüt~üşit-: Soğuncaya kadar soğukta bırakmak.

Kzk. üsit-: Üşütmek, dondurmak.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam korunmuştur.

üt-: Kıl ütülemek, yakmak.

Kzk. üyt-: Alevde tüyletini yakmak, ütülemek.

-ø- > -y- ünsüz türemesi.

Anlam korunmuştur.

üti-: Ütülemek.

Kzk. ütikte-: Ütülemek.

+k-, *+q-* isimlerden olma anlamı taşıyan fiiller yapar.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korumuştur.

üz-: Koparmak, kesmek, kesip atmak.

Kzk. üz-: 1. Üzmek, koparmak, ayırmak, çekip almak. 2. Kesmek, durdurmak, ara vermek., bırakmak.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

üztür-: Kopartmak.

Kzk. üzdür-: koparmak, üzmek.

-t- > -d- sedalılışma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-dur-, *-dür-*, *-tur-*, *-tür-* Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-*, *-dir-*, *-tır-*, *-tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

üzül-: Kopmak.

Kzk. üzil-: 1. Koparılmak, kopmak, kesilmek, üzülme. 2. Vefat etmek. 3. Bitmek, sonu gelmek.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

Y

yad-~yat-: Yaymak, sermek.

Kzk. jay-: 1. Yaymak, asmak, sermek. 2. Gütmek, otlatmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-d > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yağıl-: Yayılmak, serilmek.

Kzk. jayıl-: 1. Serilmek, yayılmak. 2. Yayılmak, otlamak. 3. Tanınmak, bilinmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-đ- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yağıl-: (askerler, yabancılar vb. için) Dağılmak, yayılmak.

Kzk. jayıl-: 1. Serilmek, yayılmak. 2. Yayılmak, otlamak. 3. Tanınmak, bilinmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-đ- > -y- akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yağış-: Yaymada yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. jazıs-: Bir şeyin yayılmasına yardımcı olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-đ- > -z- akıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

yag-: Yağmak.

Kzk. jav-: 1. Yağmak. 2. Dolup taşmak, çoğalmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g > -w sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yagık-: Düşman olmak.

Kzk. javık-: Düşman olmak, kin tutmak, düşman kesilmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-g > -v- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yagıl-: Yağdırılmak.

Kzk. javdırıl-: Yağdırılmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-dır-, -dir-, -tır-, -tir- Kazak Türkçesinde ettirgen çatılı fiiller türeten bu ek oldurma ve yaptırma bildirir.

Anlam korunmuştur.

yagıla-: Düşmanla savaşmak.

Kzk. javla-: 1. Yağmalamak, zapt etmek, istila etmek, işgal etmek. 2. Baştan çıkarmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -ø- ünlü türemesi.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yagıla-: Düşmanlık etmek, düşmanlık yapmak.

Kzk. javla-: 1. Yağmalamak, zapt etmek, istila etmek, işgal etmek. 2. Baştan çıkarmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -ø- ünlü türemesi.

-g- > -v- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yagıt-: Yağdırmak.

Kzk. javgız: Yağdırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam korunmuştur.

yagtur-: Yağdırmak.

Kzk. javdır-: Yağdırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -v- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

yaguş-: Birbirine yaklaşmak.

Kzk. juğıs-: Yakınlaşmak, yanaşmak, sürülmek, dokunmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -ğ- sızıcılaşma.

-ş > -s dişilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yak-: Yakmak.

Kzk. jak-: Yakmak, tutuşturmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

yak-: Yakı ile kapatmak, yakı yakmak.

Kzk. jak-: Yakmak, tutuşturmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yak-: Dokunmak.

Kzk. jak-: Yakmak, tutuşturmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaktur-: Yakmak için emir vermek, yaktırmak.

Kzk. jaktır-/jakğız-: 1. Yaktırmak, ateşletmek, yanmasını sağlamak. 2. Beğenmek, hoşlanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaktur-: Dokundurmak.

Kzk. jaktır-/jaqğız-: 1. Yaktırmak, ateşletmek, yanmasını sağlamak. 2. Beğenmek, hoşlanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaktur-: Yakı yakmak için emretmek, yakı yaktırtmak.

Kzk. jaktır-/jakğız-: 1. Yaktırmak, ateşletmek, yanmasını sağlamak. 2. Beğenmek, hoşlanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaldır-~yaldıra-: (güneş) Biraz parlamak, (şimşek, ateş vb.) Az ışık vermek.

Kzk. jaltıra-/jiltıra-: 1. Parlamak, pırıldamak, ışıldamak. 2. İyi görünmeye çalışmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi.

-d- > -t- sedasızlaşma.

+ra-, +re- Karahanlı Türkçesinde genellikle yansıma kelimelerden fiiller türeten bir ektir.

+ıra-, +ire- Kazak Türkçesinde nadiren kullanılan bir isimden fiil türetme ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yalga-: Yalamak. → *yalwa-*

Kzk. jala-: Yalamak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam korunmuştur.

yalgan-: Yalamak, yalanmak → *yalwan-*

Kzk. jalan-: 1. Yalanmak. 2. Ümit etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yalgaş-: (birden çok kişi) Yalamak, yalaşmak.

Kzk. jalas-: İki veya birkaç hayvanın birbirini yalaması.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

yalgat-: Yalattmak. → *yalwat-*

Kzk. jalat-: 1. Yalattmak. 2. Bir metali başka birr metalle kaplamak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yalk-: Yağlı yemekten, yağdan bıkmak.

Kzk. jalık-: Usanmak, bıkmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaltur-: (ateşi) Alevlendirmek.⁸⁴

Kzk. jaltır-: Alevlendirmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

yalwa-: bkz.→ *yalga-*

yalwan-: bkz.→ *yalgan-*

yalwar-: Yalvarmak, (birine) sığınıp ondan bir şey istemek.

Kzk. jalbar-: Yalvarmak, yakarmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-w- > -b- süreksizleşme.

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özkan, F. (2003, Güz). "Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz/Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor?", bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences of the Turkish World., Ankara, Sayı:27, s.157-179.

Anlam korunmuştur.

yalwat-: bkz. → *yalgat-*

yama-: Yamamak.

Kzk. jama-: 1. Yamamak, yamalamak. 2. Tamir etmek, onarmak. 3. Biriktirmek, artırmak. 4. Katmak, çoğaltmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yamal-: (elbise vb.) Yamanmak.

Kzk. jamal-: Yamanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

yamla-: Silip süpürmek, temizlemek.

Kzk. jalma-: 1. Silip süpürmek, yiyip bitirmek, yalayıp yutmak. 2. Yok etmek, imha etmek. 3. Yemek, yutmak.

Yamla- > jalma- metatez.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yamraş-: (keçiler, kuzulara) Karışmak, (kuzular, annelerine) Karışmak.

Kzk. jamıras-: Koyun ve keçi yavrularını salıvermek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ş > -s dişilleşme.

Anlam korunmuştur.

yan-: Yanmak.

Kzk. jan-: 1. Yanmak, tütme, tutuşmak. 2. Parlamak, ışıldamak. 3. Kaygılanmak, endişelenmek, hasret çekmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yan-: Geri dönmek; vazgeçmek.

Kzk. jan-: 1. Yanmak, tütme, tutuşmak. 2. Parlamak, ışıldamak. 3. Kaygılanmak, endişelenmek, hasret çekmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yan-: Kusmak.

Kzk. jan-: 1. Yanmak, tütme, tutuşmak. 2. Parlamak, ışıldamak. 3. Kaygılanmak, endişelenmek, hasret çekmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yan-: Tehdit etmek.

Kzk. jan-: 1. Yanmak, tütme, tutuşmak. 2. Parlamak, ışıldamak. 3. Kaygılanmak, endişelenmek, hasret çekmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yandur-: Geri döndürmek.

Kzk. jandır-: Yakmak, yandırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yandur-: Tehdit etmek.

Kzk. jandır-: Yakmak, yandırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu

fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yandur-: Kusmak.

Kzk. jandır-: Yakmak, yandırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yanu-: Bilemek, el üzerinde kılağılamak.

Kzk. janı-: 1. Bileylemek, keskinleştirmek. 2. Bir kimseyi başka birine karşı kışkırtmak, tahrik etmek. 3. Cesaretlendirmek, kollamak, kayırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yañıl-: Yanılmak.

Kzk. jañıl-: 1. Yanılmak, şaşırma. 2. Hata yapmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

yañıla-: Yenilemek.

Kzk. jañala-: 1. Yenilemek. 2. Onarmak, tamir restore etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -a- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yap-: (kapıyı) Çarpmak, kapatmak, örtmek.

Kzk. jap-: 1. Örtmek, gölgelemek, göstermemek, kapatmak, kaplamak, döşemek, engel

koymak. 2. Bitirmek, tamamlamak. 3. Bir işletmenin faaliyetleri durdurmak. 4. Göstermek. 5. Tutuklamak. 6. Yakmak. 7. Dağıtmak, kâr dağıtmak. 8. Bütün gücü bir yere, bir şeye vermek. 9. Tutuklamak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yap-: (duvar) Yapmak.

Kzk. jap-: 1. Örtmek, gölgelemek, göstermemek, kapatmak, kaplamak, döşemek, engel koymak. 2. Bitirmek, tamamlamak. 3. Bir işletmenin faaliyetleri durdurmak. 4. Göstermek. 5. Tutuklamak. 6. Yakmak. 7. Dağıtmak, kâr dağıtmak. 8. Bütün gücü bir yere, bir şeye vermek. 9. Tutuklamak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yap-: (ekmeği) Tandıra yapıştirarak pişirmek.

Kzk. jap-: 1. Örtmek, gölgelemek, göstermemek, kapatmak, kaplamak, döşemek, engel koymak. 2. Bitirmek, tamamlamak. 3. Bir işletmenin faaliyetleri durdurmak. 4. Göstermek. 5. Tutuklamak. 6. Yakmak. 7. Dağıtmak, kâr dağıtmak. 8. Bütün gücü bir yere, bir şeye vermek. 9. Tutuklamak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yap-: (ağ için) Üstüne atmak.

Kzk. jap-: 1. Örtmek, gölgelemek, göstermemek, kapatmak, kaplamak, döşemek, engel koymak. 2. Bitirmek, tamamlamak. 3. Bir işletmenin faaliyetleri durdurmak. 4. Göstermek. 5. Tutuklamak. 6. Yakmak. 7. Dağıtmak, kâr dağıtmak. 8. Bütün gücü bir yere, bir şeye vermek. 9. Tutuklamak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yapçur-: bkz. → *yapşur-*, *yawçur-*

yapış-: → *yapuş-*

yaprul-: Keçeleşerek yapışmak; keçeleşerek yıpranmak.

Kzk. japırıl-: Eğilmek, yıkılmak, darma dağınık olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yapşur-: Yapıştırmak → *yapçur-*, *yawçur-*

Kzk. japsır-: 1. Yapıştırmak. 2. Yamamak, perçinlemek. 3. Gösterişli giyinmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaptur-: (kapı vb. bir şeyi) Çarpmayı emretmek, kapattırmak.

Kzk. japtır-: 1. Örttürmek. 2. Giyindirmek. 3. Hapse attırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, *-dür-*, *-tur-*, *-tür-* Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-*, *-dir-*, *-tır-*, *-tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaptur-: (duvar vb.) İnşa etme görevi vermek, yaptırmak.

Kzk. japtır-: 1. Örttürmek. 2. Giyindirmek. 3. Hapse attırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, *-dür-*, *-tur-*, *-tür-* Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-*, *-dir-*, *-tır-*, *-tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaptur-: (ekmek) Yaptırmak.

Kzk. japtır-: 1. Örttürmek. 2. Giyindirmek. 3. Hapse attırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yapul-: (kapı vb.) Çarpmak, kapatmak.

Kzk. jabıl-: 1. Kapanmak, örtülmek, bir şeyin açılmamak üzere kapatılması. 2. Çoğunluğun bir şeyin hallolması için hep beraber uğraşması. 3. Bir şeyin hareketinin durdurulması, sonuçlanması.

y- > j- sızıcılaşma.

-p- > -b- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yapur-: Saklayıp gizlemek.

Kzk. japır-: 1. Ezmek, çiğnemek, devirmek, dağıtmak. 2. Yok etmek, ezip geçmek, bozğuna uğratmak. 3. Verimli çalışmak, çok iş yapmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yapur-: (yeri vb.ni) Pürüzsüz hâle getirip düzeltmek.

Kzk. japır-: 1. Ezmek, çiğnemek, devirmek, dağıtmak. 2. Yok etmek, ezip geçmek, bozğuna uğratmak. 3. Verimli çalışmak, çok iş yapmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yapuş-: Yapışmak.

Kzk. jabıs-: 1. Yapışmak. 2. Elele tutuşup ayrılmamak. 3. Israrla istemek, yalvarmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-p- > -b- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yapuş-~yapış-: (köpek, ava) Yapışmak.

Kzk. jabıs-: 1. Yapışmak. 2. Elele tutuşup ayrılmamak. 3. Israrla istemek, yalvarmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-p- > -b- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yar-: Yarmak.

Kzk. jar-: 1. Yarmak. 2. Bölmek, ayırmak, parçalamak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yara-: Uymak ve yaramak; caiz (mümkün) olmak.

Kzk. jara-: 1. İşe yaramak, beğenilmek, uygun gelmek. 2. Harcamak, tüketmek. 3. (at)

Yarışa hazır hale gelmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yan-: Yaranmak, yaltaklık etmek; koşakta koşturularak alıştırılmak.

Kzk. jaran-: Yalakalık etmek, yaranmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam daralmasına uğramıştır.

yaraş-: (birine) Yaranmak; naz ve cilve yapmak.

Kzk. jaras-: 1. Yakışmak, uymak, uygun gelmek. 2. Anlaşmak, ortak dil bulmak. 3.

Anlaşmak, Barışmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaraş-: (at vb.) Çalıştırılıp, koşuncaya kadar eğitilmek.

Kzk. jaras-: 1. Yakışmak, uymak, uygun gelmek. 2. Anlaşmak, ortak dil bulmak. 3.

Anlaşmak, Barışmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yarat-: Yaratmak.

Kzk. jarat-: 1. Beğenmek, sevmek, hoşlanmak. 2. Yararlanmak, harcamak, kullanmak. 3.

(atı) Yarışa hazırlamak, çalıştırmak. 4. Yaratmak, meydana getirmek, ortaya çıkarmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yarat-: Oğuzlarda (elbise, ayakkabı vb. şeyler) yapmak.

Kzk. jarat-: 1. Beğenmek, sevmek, hoşlanmak. 2. Yararlanmak, harcamak, kullanmak. 3.

(atı) Yarışa hazırlamak, çalıştırmak. 4. Yaratmak, meydana getirmek, ortaya çıkarmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yarıl-: Yarılmak.

Kzk. jarıl-: 1. Yarılmak, parça parça olmak. 2. Çatlamak. 3. Dilim dilim olmak, dağılmak.

4. Sinirlenmek, kızmak. 5. Sevinmek, şad olmak. 6. (bomba, el bombası vb.) Patlamak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yarıl-: Yarılıp kopmak, ayrılmak.

Kzk. jarıl-: 1. Yarılmak, parça parça olmak. 2. Çatlamak. 3. Dilim dilim olmak, dağılmak.

4. Sinirlenmek, kızmak. 5. Sevinmek, şad olmak. 6. (bomba, el bombası vb.) Patlamak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yariş-: Yarışmak, at yarıştırmak.

Kzk. jarıs-: 1. Yarışmak, yarışa katılmak. 2. Bahse girmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yariş-: Yarı yarıya bölüşmek.

Kzk. jarıs-: 1. Yarışmak, yarışa katılmak. 2. Bahse girmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yartur-: (odun vb. şeyleri) Yardırmak.

Kzk. jardır-/jarğız-: Yardırmak, bir şeyi açtırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yasta-: (birinin arkasına) Yastık koymak.

Kzk. jasta-: Yaslanmak, bir şeyi yastık olarak kullanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaşa-: Yaşamak.

Kzk. jasa-: Yaşamak, ömür sürmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaşar-: (bitki vb.) Yeşermek, yeşillenmek.

Kzk. jasar-: 1. Gençleşmek, genç görünmek. Güzelleşmek, canlanmak, renklenmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dışsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaşart-: Yeşertmek.

Kzk. jasart-: Gençleştirmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dışsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaşna-: (şimşek) Çakmak; parlamak.

Kzk. jasına-: Şimşek çakmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dışsilleşme.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam daralmasına uğramıştır.

yaşna-: (ayna, leğen vb. şeyler) Parlamak.

Kzk. jasına-: Şimşek çakmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dışsilleşme.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaşur-: Gizlemek, örtmek.

Kzk. jasır-: 1. Saklamak, gizlemek örtmek, göstermemek. 2. Gizli tutmak, sır vermek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yat-: Yatmak; (bir şeyin) altında uzun süre kalmak.

Kzk. jat-: 1. Yatmak, uzanmak, istirahat etmek. 2. Bulunmak, durmak. 3. Ait olmak, ilgisi bulunmak. 4. Birleşik fiillerde ve analitik formlarda yardımcı fiil görevinde kullanılır.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yat-: (biriyle) Yatmak, cima etmek.

Kzk. jat-: 1. Yatmak, uzanmak, istirahat etmek. 2. Bulunmak, durmak. 3. Ait olmak, ilgisi bulunmak. 4. Birleşik fiillerde ve analitik formlarda yardımcı fiil görevinde kullanılır.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yat-: (muhafız) Geceyi geçirmek.

Kzk. jat-: 1. Yatmak, uzanmak, istirahat etmek. 2. Bulunmak, durmak. 3. Ait olmak, ilgisi bulunmak. 4. Birleşik fiillerde ve analitik formlarda yardımcı fiil görevinde kullanılır.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yat-: → *yad-*

yatgur-: Yatırmak ve uyutmak.

Kzk. jatkız-: 1. Yatırmak. 2. Dahil etmek saymak.

y- > j- sızıcılaşma.

-gır-/gir- < -gur-/gür- < -g-ı-r/-g-i-r-; < -g-u-r/-g-ü-r- bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yatla-: Taşlarla (yada taşıyla) bulut ve yağmur için kehanette bulunmak.

Kzk. jadıla-: Büyülemek, sihir yapmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yattur-~yağtur-: Yayırmak.

Kzk. jaydır-: Genişletmek, yayılmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yattur-: (asker vb. için) Dağılmasını emretmek, dağıtmak.

Kzk. jaydır-: Genişletmek, yayılmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yawçur-: bkz. → *yapçur-, yapşur-*

yay-: (elbise vb. şeyleri) Suda çalkalamak.

Kzk. jay-: 1. Yaymak, asmak, sermek. 2. Gütmek, otlatmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yay-: Oynatmak, sallamak.

Kzk. jay-: 1. Yaymak, asmak, sermek. 2. Gütmek, otlatmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yay-: Meylettirmek.

Kzk. jay-: 1. Yaymak, asmak, sermek. 2. Gütmek, otlatmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yayık-: Bahar olmak, bahar gelmek.

Kzk. jayık-: 1. Rahatlamak, ferahlamak, memnun olmak. 2. Bereketli olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yayıl-: (asker vb.) Yayılmak.

Kzk. jayıl-: 1. Serilmek, yayılmak. 2. Yayılmak, otlamak. 3. Tanınmak, bilinmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yayıl-: Sallanmak, titreyip salınmak.

Kzk. jayıl-: 1. Serilmek, yayılmak. 2. Yayılmak, otlamak. 3. Tanınmak, bilinmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaykal-: (su vb.) Çalkalanmak.

Kzk. jaykal-: Sallanmak, dalgalanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yayıl~yaykal-: Gönü her şeye meyletmek.

Kzk. jaykal-: Sallanmak, dalgalanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yayla-: Yaz mevsimini geçirmek, yaylamak.

Kzk. jayla-: 1. Yerleşmek, mekân tutmak. 2. Otlatmak, yaymak. 3. Sarmak, kaplamak. 4.

Faydalanmak, yarar sağlamak, mülk edinmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaylat-: (dağ vb. yerlerde) Oturtmak, yaylatmak.

Kzk. jaylat-: Yaylada bulundurmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam daralmasına uğramıştır.

yaz-: Oğuzcada yazmak.

Kzk. jaz-: 1. Yazmak, Bir şeye yazı yazmak. 2. Alnında yazılı olmak. 3. Yaymak, sermek,

genişletmek, daraltmak. 4. Düzeltmek, doğrultmak, iyileştirmek, sağlığına kavuşturmak. 5.

Kısmet olmak, nasip olmak. 6. Azaptan, dertten kurtarmak. 7. Mahçup olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaz-: Iskalamak

Kzk. jaz-: 1. Yazmak, Bir şeye yazı yazmak. 2. Alnında yazılı olmak. 3. Yaymak, sermek,

genişletmek, daraltmak. 4. Düzeltmek, doğrultmak, iyileştirmek, sağlığına kavuşturmak. 5.

Kısmet olmak, nasip olmak. 6. Azaptan, dertten kurtarmak. 7. Mahçup olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaz-: Yaklaşma bildiren tasvir fiili.

Kzk. jaz-: 1. Yazmak, Bir şeye yazı yazmak. 2. Alnında yazılı olmak. 3. Yaymak, sermek,

genişletmek, daraltmak. 4. Düzeltmek, doğrultmak, iyileştirmek, sağlığına kavuşturmak. 5.

Kısmet olmak, nasip olmak. 6. Azaptan, dertten kurtarmak. 7. Mahçup olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaz-: Çözmek.

Kzk. jaz-: 1. Yazmak, Bir şeye yazı yazmak. 2. Alnında yazılı olmak. 3. Yaymak, sermek, genişletmek, daraltmak. 4. Düzeltmek, doğrultmak, iyileştirmek, sağlığına kavuşturmak. 5. Kısmet olmak, nasip olmak. 6. Azaptan, dertten kurtarmak. 7. Mahçup olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yaz-: (sözü) Yanlış söylemek, yanılmak.

Kzk. jaz-: 1. Yazmak, Bir şeye yazı yazmak. 2. Alnında yazılı olmak. 3. Yaymak, sermek, genişletmek, daraltmak. 4. Düzeltmek, doğrultmak, iyileştirmek, sağlığına kavuşturmak. 5. Kısmet olmak, nasip olmak. 6. Azaptan, dertten kurtarmak. 7. Mahçup olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yazıl-: Çözülme, açılmak.

Kzk. jazıl-: 1. İyileşmek, sağlığına kavuşmak. 2. Abone olmak. 3. Kağıda yazılmak, kaydolmak. 4. Yayılmak, bir şeyin yayılmış olması. 5. Hastalıktan iyileşmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yazış-: Çözmede yardım etmek veya yarışmak.

Kzk. jazıs-: Bir şeyin yayılmasına yardımcı olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yazış-: Sökmede yardımcı olmak.

Kzk. jazıs-: Bir şeyin yayılmasına yardımcı olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaztur-: Çözdürmek.

Kzk. jazdır-: Yazdırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yaztur-: (ok atışında, konuşmada) Yanıltmak.

Kzk. jazdır-: Yazdırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yazukla-: Suçlamak.

Kzk. jazıkta-: Suçlamak, itham etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-* eki kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

yelimle-: (tüy vb. şeyleri) Yapıştırmak.

Kzk. jelimde-: Yapıştırmak, tutkallamak, zamklamak.

y- > j- sızıcılaşma.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-, *+le-* bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* eki kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

yelimle-: (düşmanın tuzağı veya öncüsü olup olmadığını araştırmak ve dönüp haber vermek üzere askerden önce) İleri çıkmak, öncü ileri çıkmak.

Kzk. jelimde-: Yapıştırmak, tutkallamak, zamklamak.

y- > j- sızıcılaşma.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-, *+le-* bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesindeki şekli olan ve yapma ifade eden fiiller türeten *+la-*, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* eki kullanılmıştır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yelne-: Kısırak memesi doğum sırasında dolmak, memeye süt gelmek.

Kzk. jelinde-: (doğumdan önce) Meme süt dolmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-a-, *-e-* fiil kök ve gövdelerine gelerek, tabandaki anlamı kuvvetlendiren bir pekiştirme ekidir.

+la-, *+le-*, *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-*, *+le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise l > d > t değişimine bağlı olarak *+da-*, *+de-*, *+ta-*, *+te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam korunmuştur.

yelpin-: Kendi kendini yelpazelemek.

Kzk. jelpin-: 1. Yellenmek. 2. Gönüllenenmek, morali yerine gelmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yelpin-: Cin çarpmak.

Kzk. jelpin-: 1. Yellenmek. 2. Gönüllenenmek, morali yerine gelmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yelwir-: (tül vb. şeyler) Uçuşmak.

Kzk. jelbire-: Sallanmak, dalgalanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-w- > -b- süreksizleşme.

-a-, -e- bu ek, Kazak Türkçesinde yapma ifade eden fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yemür-: (ağaç vb. şeyleri) Kesmek.

Kzk. jemir-: 1. Kemirmek. 2. Kırmak, bozmak, imha etmek. 3. Yutmak, kafayı dikmek

y- > j- sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yenç-: Ezmek, çiğnemek; bir şeyi ısırıp parçacıklarını birbirine katmak.

Kzk. janşı-: 1. Ezmek, basmak, sıkıştırmak, yok etmeye çalışmak, mıncıklamak. 2. Kuru bir şeye sıvı bir madde katarak karıştırmak. 3. Güç göstererek tesir altına almak, ezmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-e- > -a- ünlü kalınlaşması.

-ç- > -ş sızıcılaşma.

-ı-, -i- ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yençi-: Ezmek.

Kzk. janşı-: 1. Ezmek, basmak, sıkıştırmak, yok etmeye çalışmak, mıncıklamak. 2. Kuru bir şeye sıvı bir madde katarak karıştırmak. 3. Güç göstererek tesir altına almak, ezmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-e- > -a- ünlü kalınlaşması.

-ç- > -ş sızıcılaşma.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yeñ-: Oğuz ve Kıpçak lehçesinde yenmek, galip gelmek.

Kzk. jeñ-: 1. Yenmek, üstün gelmek, zafer kazanmak. 2. İdare etmek, yönetmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yer-: (dal vb. şeyleri) Demir kullanmadan, nazikçe yarmak.

Kzk. jır-: 1. Yırtmak, çizmek, tırmalamak. 2. Bölmek, ayırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-e- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yer-: Mahzun olmak, melül olmak.

Kzk. jır-: 1. Yırtmak, çizmek, tırmalamak. 2. Bölmek, ayırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-e- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yersin-: (bir yere) Yerleşip (orayı) benimsemek.

Kzk. jersin-: İntibak etmek, uyum sağlamak, alışmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

yet~yit-: Yetişmek, erişmek, ulaşmak.

Kzk. jet-: 1. Varmak, ulaşmak, erişmek. 2. Amacına ulaşmak. 3. Yetmek, kâfi gelmek. 4.

Dolmak, yaşını doldurmak. 5. Dağılmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yetil~yitil-: İltihak etmek, ulaşmak.

Kzk. jetil-: 1. Büyümek, inkişaf etmek, gelişmek. 2. Yetişmek, el içine karışmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yetiş-: Yetişmek, ulaşmak.

Kzk. jetis-: 1. Sevinmek, mutlu olmak. 2. Yetişmek, gark olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yetrül-: (birine, bir şeye) Katılmak.

Kzk. jetkizil-: Götürülmek, ulaştırılmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-ğiz-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yıg-: Yığmak, toplamak; biriktirmek.

Kzk. jiy-/ jıy-: 1. Toplamak, yığmak. 2. Bir araya getirmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-g > -y akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

yıg-: Men etmek.

Kzk. jiy-/ jıy-: 1. Toplamak, yığmak. 2. Bir araya getirmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

-g > -y akıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yıgıl-: Toplanmak, yıgılmak, yıgın haline gelmek.

Kzk. jiyıl-: Yıgılmak, toplanmak, birikmek, yıgın haline gelmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

-g- > -y- akıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

yığış-: (buğday vb. şeyleri) Yığmada yardımcı olmak.

Kzk. jıyıs-: Bir şeyin toplanmasına yardım etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

yıgla-: Ağlamak → *ıgla-*

Kzk. jıla-: 1. Ağlamak. 2. Kederlenmek, hüzünlenmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yıglaş-: (insanlar) Ağlamak, ağlaşmak.

Kzk. jılas-: Birkaç kişinin ağlaması.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

yıglat-: Ağlatmak.

Kzk. jılat-: Ağlatmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -ø- ünsüz düşmesi.

Anlam korunmuştur.

yıgılış-: → *yıgılış-*

yıgrıl-: (soğuktan) Büzülmek.

Kzk. jiyırıl-: 1. Büzülmek. 2. (yılan, solucan vb. için) Kıvrılıp açılmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

-g- > -y- akıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yıgtur-: Yıgdırmak, toplatmak.

Kzk. jiydır-: Kuvvet toplamak, çeki düzen vermek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incilmesi.

-g- > -y- akıcılaşma.

-t- > -d- sedalılılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yık-: Yıkmak.

Kzk. jık-: 1. Yıkmak, devirmek. 2. Çadırı sökmek, toplamak. 3. Güreşte yıkmak, yenmek, üstün gelmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yıkıl-: Yıkılmak.

Kzk. jığıl-: 1. Yıkılmak, düşmek. 2. Yenilmek, mağlup olmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-k- > -ğ- sedalılılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yıkış-: Yıkımda yardımcı olmak.

Kzk. jığış-: Yıkılmasına, devrilmesine yardım etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-k- > -ğ- sedalılılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

yıktur-: Yıkırtmak.

Kzk. jıktır-: Yıkırtmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

yılı-: (su vb.) ılımak.

Kzk. jılı-: 1. Isınmak, ılımak, ılınmak. 2. Yeryüzünün ısınması.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yılış-: (su vb. şeyler) Isınmak.

Kzk. jılıs-: 1. Yavaş yavaş ilerlemek. 2. Sıvışmak, sessizce gidivermek, acele etmeden hareket etmek, yürümek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yılıt-: (su vb. şeyler) Isıtmak.

Kzk. jılıt-: Isıtmak, ılıtmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

yırla-: Şarkı söylemek.

Kzk. jırla-: 1. Şarkı, ağıt, türkü söylemek. 2. Şiirleştirmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yırt-: Yırtmak.

Kzk. jırt-: 1. Yırtmak. 2. Toprağı sürmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yırtıl-: Yırtılmak.

Kzk. jırtıl-: Yırtılmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam korunmuştur.

yi-: (bir şey) Yemek.

Kzk. je-: 1. Yemek yemek. 2. Pas tutmak, çürümek, bozulmak. 3. Kandırmak, aldatmak. 4. Bir şeyi kendine dert edinmek, içine atmak. 5. Hakkını vermek. 6. Rüşvet almak. 4. Sömürmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-i > -e ünlü genişlemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yigren-: (et vb. bir şeyi) Çiğ kabul edip yemekten vazgeçmek.

Kzk. jiyirken-: İğrenmek, tiksirmek, nefret etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -y- akıcılaşma.

+a-, *+e-* genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden *-n-* eki bu görevi dışında çeşitli

anlamalı fiiller yapmaktadır.

+ırkan-, +irken- yapma ifade eden fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yigren-: (deri) Diken diken olmak.

Kzk. jiyirken-: İğrenmek, tiksirmek, nefret etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -y- akıcılaşma.

+a-, +e- genellikle kök isimlere gelen ve daha çok geçişli-etken fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden *-n-* eki bu görevi dışında çeşitli anlamalı fiiller yapmaktadır.

+ırkan-, +irken- yapma ifade eden fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yil-: (atlı vb.) Koşmak.

Kzk. jel-: Atla orta hızla gitmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-i- > -e- ünlü genişlemesi.

Anlam korunmuştur.

yilpire-: (rüzgâr vb.) Esmek.

Kzk. jelpi-: Yellenmek, yelpmek, hafiften esmek, esmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-a-, -e- fiil kök ve gövdelerine gelerek, tabandaki anlamı kuvvetlendiren bir pekiştirme ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yilpire-: Cin çarpmış gibi gözünü bir sağa bir sola çevirmek.

Kzk. jelpi-: Yellenmek, yelpmek, hafiften esmek, esmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-a-, -e- fiil kök ve gövdelerine gelerek, tabandaki anlamı kuvvetlendiren bir pekiştirme ekidir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yilpire-: Çiselemek.

Kzk. jelpi-: Yellenmek, yelpmek, hafiften esmek, esmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-r- Karahanlı Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir ektir.

-a-, -e- fiil kök ve gövdelerine gelerek, tabandaki anlamı kuvvetlendiren bir pekiştirme ekidir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yimle-: Göz kırpmak.

Kzk. İmda-: İşaret etmek, söylemek istediğini sessiz belirtmek, mimiklerle konuşmak.

-y- > -ø- ünsüz düşmesi.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- bütün Türk lehçelerinde işlek olarak karşımıza çıkan bu ekin Türkiye Türkçesinde sadece *+la-, +le-* şekilleri vardır. Kazak Türkçesinde ise *l > d > t* değişimine bağlı olarak *+da-, +de-, +ta-, +te-* şekilleri de kullanılmaktadır. Bu ek isim soylu bütün sözcüklere geldiği gibi, ses taklidi sözcüklere de eklenerek fiiller türetir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yişil-: (el) İşe alışmak.

Kzk. Isıl-: Bir işe alışmak, ustalaşmak.

-y- > -ø- ünsüz düşmesi.

-ş- > -s- dişsilleşme.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

Anlam korunmuştur.

yit-: Kaybolmak, yitmek.

Kzk. jit-: Sıvışmak, kaçmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yitil-: → *yetil-*

yitür-: Kaybetmek.

Kzk. jıtır-: Yok etmek, imha etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-i- > -ı- ünlü kalınlaşması.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yoğ-: Silmek.

Kzk. joy-: Yok etmek, imha etmek, ortadan kaldırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-đ > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yogla-: Türklerde (ölü için) yoğ yapmak.

Kzk. jokta-: 1. Ölenin arkasından ağıt söyleyip ağlamak. 2. Aramak, arzulamak.

y- > j- sızıcılaşma.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yokağ-: Yok olmak.

Kzk. joğal-: 1. Yok olmak, çalınmak. 2. Yitip gitmek, gözden kaybolmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-k- > -ğ- sedalılılaşma.

+ad-, +ed- isimlerden oluş bildiren geçişli-dönüşlü fiiller teşkil eden işlek bir ektir.

+al-, +el- bu ek Kazak Türkçesinde *olma* ifadesi taşıyan fiiller türetir

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yoluş-: Karşılıklı yağmalamak.

Kzk. julıs-: Çekişmek, iddiaya, münakaşaya girmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü darlaşması.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yonul-: (tahta vb.)Yontulmak.

Kzk. jonıl-: Yontulmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü darlaşması.

Anlam korunmuştur.

yor-: Yürümek → *yorı-*

Kzk. jür-: 1. Gitmek, yürümek. 2. Hareket etmek, kımıldamak, çalışmak. 3. Bir tarafa yönelmek, yola çıkmak. 4. (satranç, iskambil vb. oyunlarda) İlk hamleyi yapmak. 5. Dost olmak, flört etmek, çıkmak. 6. Olmak. 7. Kaymak, yüzmek.

-o- > -ö- ünlü incelmesi.

-ö- > -ü- ünlü daralması.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yorış-: Yürümede yarışmak.

Kzk. jüris-: Yürümeye iştirak etmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-o- > -ö- ünlü incelmesi.

-ö- > -ü- ünlü daralması.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yorıt-: Yürütmek.

Kzk. jürgiz- 1. (araba) kullanmak, sürmek. 2. Yürütmek, idare etmek.

-o- > -ö- ünlü incelmesi.

-ö- > -ü- ünlü daralması.

y- > j- sızıcılama vardır.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-ğiz-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yort-: (ilaç vb.karını) Boşaltmak.

Kzk. jürgiz- 1. (araba) kullanmak, sürmek. 2. Yürütmek, idare etmek.

-o- > -ö- ünlü incilmesi.

-ö- > -ü- ünlü daralması.

y- > j- sızıcılama vardır.

-t- Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir.

-ğiz-, -giz-, -qız-, -kiz- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir. Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yort-: (atı) Eşkin koşturmak.

Kzk. jort-: 1. Sefere çıkmak, yola çıkmak. 2. (yırtıcı hayvan) Avlanmak amacıyla dolaşmak, av aramak, gezmek. 3. Yavaş hızla gitmek.

y- > j- sızıcılama.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yör-: (düş) Tabir etmek.

Kzk. jorı-: Yorumlamak, düş yormak, tabir etmek, fala bakmak.

y- > j- sızıcılama.

-ö- > -o- ünlü kalınlaşması.

-t-, -i- ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yū-: Yıkamak.

Kzk. juv-: 1. Yıkamak, yıkatmak. 2. Mutlu bir olayı kutlamak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ū- > -u- ünlü kısalması.

-ø- > -v- ünsüz türemesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yudruklan-: Avucun tamamını yummak, yumruk yapmak.

Kzk. judırıkta-: Yumruklamak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -i- ünlü türemesi.

-u- > -i- ünlü düzleşmesi.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

-n- esas itibarıyla dönüşlü ve edilgen fiiller teşkil eden -n- eki bu görevi dışında çeşitli anlamlı fiiller yapmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yuk-: Bulaşmak.

Kzk. juk-: 1. Bulaşmak. 3. 2. Hastalığın bulaşması. 3. (yemek) Sindirmek, hazmetmek.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yuktur-: Sürmek, dokundurmak, bulaştırmak.

kzk. juktur-/jukğız-: Bulaştırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde -dır-, -dir-, -tır-, -tir- şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

-ğız-, -giz-, -qız-, -kız- ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine gelen bir ettirgenlik ekidir.

Fiillerden ettirgen çatılı yeni fiiller yapar.

Anlam daralmasına uğramıştır.

yul-: Yolmak.

Kzk. jul-: 1. Çekmek, yolmak, sökmek, koparmak, geri çekmek. 2. (kadın) Başka bir kimsenin saçını başını yolmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yul-: İstinsah etmek.

Kzk. jul-: 1. Çekmek, yolmak, sökmek, koparmak, geri çekmek. 2. (kadın) Başka bir kimsenin saçını başını yolmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yul-: (bağı) Çözmek.

Kzk. jul-: 1. Çekmek, yolmak, sökmek, koparmak, geri çekmek. 2. (kadın) Başka bir kimsenin saçını başını yolmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yul-: (kadın, mihrinden) Vazgeçmek.

Kzk. jul-: 1. Çekmek, yolmak, sökmek, koparmak, geri çekmek. 2. (kadın) Başka bir kimsenin saçını başını yolmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yuldra~yuldri-: (kılıç, mücevher vb. şeyler) Işıldamak, parlamak.

Kzk. jiltıra-: 1. Parlamak, pırıldamak, ışıldamak. 2. İyi görünmeye çalışmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü daralması.

-ø- > -ı- ünlü türemesi.

-d- > -t- sedasızlaşma.

+ra-, +re- Karahanlı Türkçesinde genellikle yansıma kelimelerden fiiller türeten bir ektir.

+ıra-, +ire- Kazak Türkçesinde nadiren kullanılan bir isimden fiil türetme ekidir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yulk-: (taş vb.) Sıyırmak ve ezmek.

Kzk. julkı-: Hırpalamak, çekmek, silmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı-, -i- ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yulk-: (birinden) Bir şey sormak, bir menfaat elde etmek.

Kzk. julkı-: Hırpalamak, çekmek, silmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ı-, -i- ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yulkaş-: (nesne) Soyulmak.

Kzk. julkıs-: Tekrar tekrar sertçe sarsmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş > -s dişsilleşme.

-a-, -e- fiil kök ve gövdelerine gelerek, tabandaki anlamı kuvvetlendiren bir pekiştirme ekidir.

-ı-, -i- ünsüzle biten fiillere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yulkun-: (bir şeyin kabuğu) Soyulmak.

Kzk. julkın-: 1. Bütün kuvvetiyle ileriye doğru atılmak istemek. 2. Bütün hayretini göstermek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yulkuş-: Karşılıklı çıkar sağlamak.

Kzk. julkıs-: Tekrar tekrar sertçe sarsmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yultur-: Yoldurmak.

Kzk. juldır-: Koparttırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam korunmuştur.

yultur-: Birini fidye vermeye zorlamak, fidye verdirmek.

Kzk. juldır-: Koparttırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yulun-: Yolunmak.

Kzk. julın-: 1. Kopmak, koparılma, çıkarılma. 2. İleri atılma. 3. Öfkelenmek, hiddetlenmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yulun-: Fidyeye ödenip azat edilmek.

Kzk. julın-: 1. Kopmak, koparılma, çıkarılma. 2. İleri atılma. 3. Öfkelenmek, hiddetlenmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yulun-: Bedel ödenip boşanmak.

Kzk. julın-: 1. Kopmak, koparılmak, çıkarılmak. 2. İleri atılmak. 3. Öfkelenmek, hiddetlenmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yumşa-: Yumuşamak.

Kzk. jumsa-: 1. Yumuşamak, sertliğini kaybetmek. 2. Göndermek, görevlendirmek, bir işi yapmasını istemek. 3. Harcama, sarf etme.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dişilleşme.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yumşaklan-: Yumuşayıp yaltaklanmak ve boyun eğmek.

Kzk. jumsaktan-: Yumşaklanmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ş- > -s- dişilleşme.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-n-, +le-n- bu ek, +la-, +le- isimden fiil yapım eki ile dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinden oluşmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde iki ayrı ek iken Kazak Türkçesinde +lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten- şeklinde kaynaşmıştır.

Anlam korunmuştur.

yumurla-: Toplamak.

Kzk. jumırla-: Yuvarlaklaştırmak, yuvarlak hale getirmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yun-: Yıkanmak.

Kzk. juvın-: Yıkanmak, yunmak, banyo yapmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -v- ünsüz türemesi.

-ı- yardımcı ses

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yun-: Oğuzcada abdest almak.

Kzk. juvın-: Yıkanmak, yunmak, banyo yapmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -v- ünsüz türemesi.

-ı- yardımcı ses.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yunçı-: (durum) Fakirlikten dolayı kötüleşmek.

Kzk. jünji-: Yıpranmak, zayıflamak, halzileşmek, takati kesilmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ü- ünlü incelmesi.

-ç- > -j- akıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yunçıt-: (birine) Kötülük yapıp eziyet etmek.

Kzk. jünjit-: Yıpratmak, zayıflatmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ü- ünlü incelmesi.

-ç- > -j- akıcılaşma.

-ı- > -i- ünlü incelmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yuñla-: Kırkmak.

Kzk. jünde-: 1. (deve, koyun vb) Yünlerini kırmak, elle yolmak, hırpalamak. 2. Kızmak, öfkelenmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-u- > -ü- ünlü incelmesi.

-ŋ- > -n- dişsilleşme.

-l- > -d- süreksizleşme

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yut-: Yutmak (Oğuz ve Kıpçak dillerince).

Kzk. jut-: 1. Yutmak. 2. Hazmetmek, sindirmek. 3. Yok etmek, ortadan kaldırmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yüg-: Toplamak.

Kzk. jiy-: 1. Toplamak, yığmak. 2. Bir araya bitirmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-g > -y akıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yüglet-: (oka vb. bir şeye) Tüy takmak.

Kzk. Ükilet-: tüy takmak.

-y- > -ø- ünsüz düşmesi.

-g- > -k- sedasızlaşma.

-ø- > -i- ünlü türemesi.

Anlam daralmasına uğramıştır.

yügrüş-: Koşuşmak.

Kzk. jügiris-: Koşuşmak, beraber koşturmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ø- > -ı- ünlü türemesi. Karahanlı Türkçesinde vurgusuzluktan dolayı düşen orta hece ünlüsü Kazak Türkçesinde korunmaktadır.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

-ş > -s dişsilleşme.

Anlam korunmuştur.

yügür-: Koşmak.

Kzk. жүгір-: 1. Koşmak. 2. Göz atmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yügür-: (kumaşın) Çözüşünü hazırlamak.

Kzk. жүгір-: 1. Koşmak. 2. Göz atmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yügürt-: (birini) Koşturmak.

Kzk. жүгірт-: 1. Koşturmak. 2. Acele bakmak.

y- > j- sızıcılaşma.

ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yükle-: Yüklemek.

Kzk. жүкте-: 1. Yüklemek, yükünü başkasına taşıtmak. 2. Görev vermek, görevlendirmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

-t- fiillere gelerek ettirgenlik anlamı taşıyan fiiller yapan bir ektir. Çoğu zaman ünlü veya tonlu ünsüzlerle biten kök ve gövdelere ilave edilir.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yüklet-: Yükletmek.

Kzk. jüktet-: Yükletmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-l- > -t- süreksizleşme.

+la-, +le- bu ek, Karahanlı Türkçesinde her türlü isimden etken, hem oluş bildiren; hem de taklidî fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir. Bu ekin yerine Kazak Türkçesinde benzeşme yoluyla +la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te- ekleri kullanılmıştır.

Anlam korunmuştur.

yükün-: Secde etmek.

Kzk. jügin-: 1. Diz çökmek, çömelmek, namazda oturur gibi oturmak. 2. Birisinin hakemliğine müracaat etmek, başvurmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-k- > -g- sedalılılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yükün-: Saygı göstermek üzere baş eğmek.

Kzk. jügin-: 1. Diz çökmek, çömelmek, namazda oturur gibi oturmak. 2. Birisinin hakemliğine müracaat etmek, başvurmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-k- > -g- sedalılılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yüm-: Yummak.

Kzk. jum-: Yummak, gözlerini kapatmak, avucuna yummak, sıkmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ü- > -u- ünlü kalınlaşması.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yümül-: Yumulmak.

Kzk. jumıl-: 1. Kapanmak, yumulmak, açılmamak. 2. Grup halinde arzu ve istekle işe sarılmak.

y- > j- sızıcılaşma.

-ü- > -u- ünlü kalınlaşması.

-ü- > -ı- ünlü düzleşmesi.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yüz-: (suda) Yüzmek.

Kzk. жүз-: 1. Yüzmek. 2. Gemiyle dolaşmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yüz-: (deri) Yüzmek.

Kzk. жүз-: 1. Yüzmek. 2. Gemiyle dolaşmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

yüz-: (yarada irin ve cerahat) Kabarmak.

Kzk. жүз-: 1. Yüzmek. 2. Gemiyle dolaşmak.

y- > j- sızıcılaşma.

Anlam değişmesine uğramıştır.

yüztür-: (suda) Yüzdürmek.

Kzk. жүздір-: Yüzdürmek.

y- > j- sızıcılaşma.

-t- > -d- sedalılaşma.

-ü- > -i- ünlü düzleşmesi.

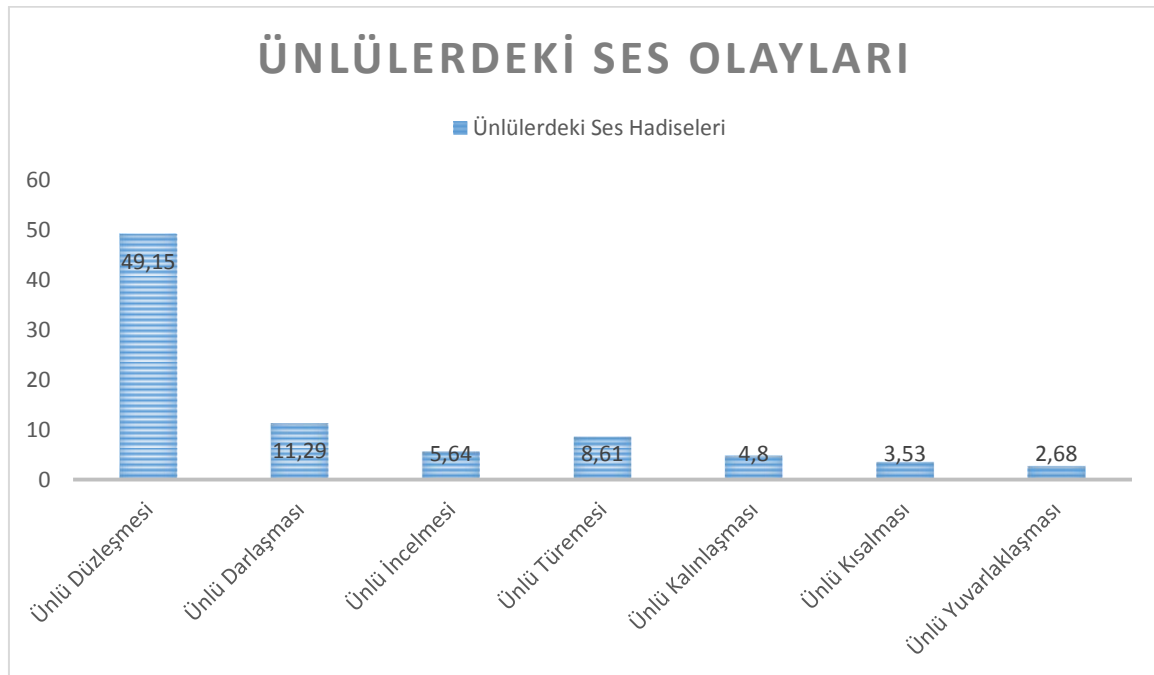
-dur-, -dür-, -tur-, -tür- Karahanlı Türkçesi döneminde sadece yuvarlak şekilleri olan bu fiilden fiil yapım eki, Kazak Türkçesinde *-dır-, -dir-, -tır-, -tir-* şeklinde sadece düz ünlülerle kullanılmaktadır.

Anlam genişlemesine uğramıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada Dîvânu Lugâti't-Türk'teki fiillerin Kazak Türkçesinde yaşayan şekilleri tespit edilmiş ve bu fiiller eş ve art zamanlı ses ve anlam bilgisi bakımından kıyaslanmıştır. Bu kıyas neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Ünlülerde Görülen Ses Olaylarının Görünümü

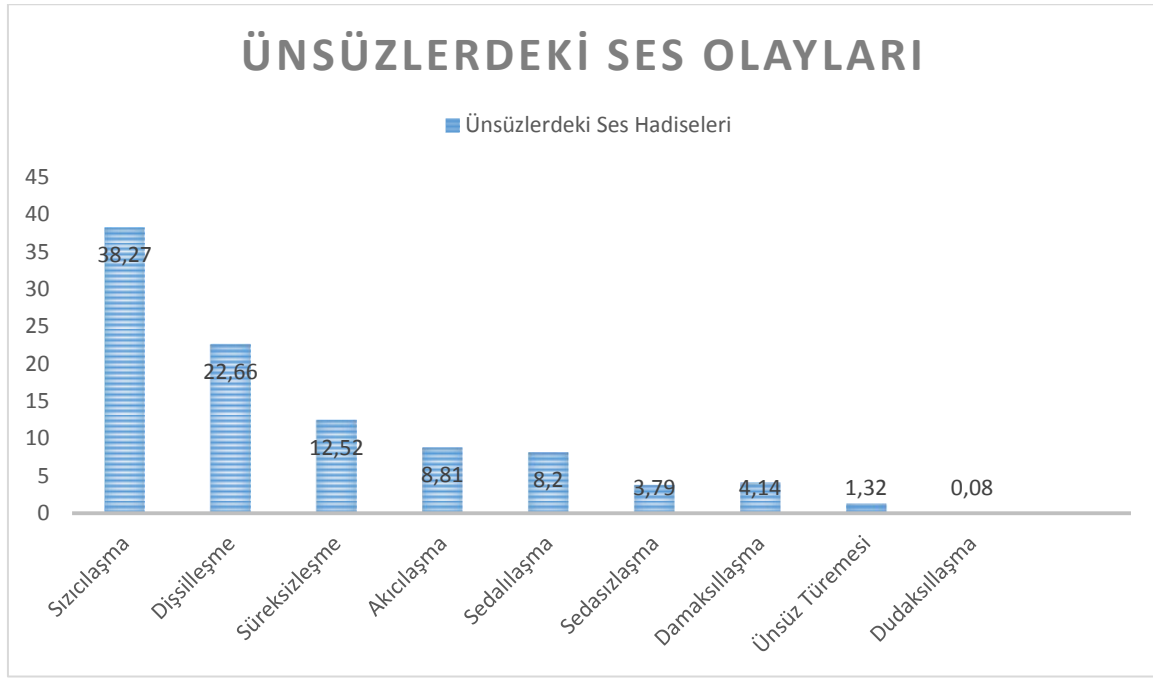
Kazak Türkçesi sözlüklerindeki fiiller ile Dîvânu Lugâti't-Türk'teki fiilleri karşılaştırdığımızda tespit ettiğimiz 1408 madde başından 708'inde ünlü değişimleri görülmektedir. Ünlü değişimleri içerisinde en fazla görülen ses olayı Kıpçak grubu Türk yazı dillerinin genel özelliği olan ünlü düzleşmesidir. Bununla birlikte 348 madde başında tespit edilen ünlü düzleşmesinin 59'u eklerde görülmektedir. Dîvânu Lugâti't-Türk'te yuvarlak ünlülü olarak görülen *-GUz/ -tUr* ekleri Kazak Türkçesinde düz ünlülü bulunmaktadır.

Ünlü türemelerinin temel nedeni Karahanlı Türkçesindeki orta hece vurgusuzluğundan dolayı yazılmayan ünlülerin Kazak Türkçesinde ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır.

Ünlü yuvarlaklaşmalarının en az görülen ses hadisesi olması Kıpçak grubu Türk yazı dillerinin genel eğiliminden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak Kazak Türkçesi Kıpçak grubu Türk yazı dillerinin ünlü değişimlerinin genel görünümünü yansıtmaktadır.

Ünsüzlerde Görülen Ses Olaylarının Görünümü

Tespit edilen 1134 ünsüz ses olayından 434'ü sızıcılışmadır. Kıpçak grubu Türk yazı dillerinin karakteristik ses hadiselerinden olan $\text{ç} > \text{ş}$ ve $\text{g} > \text{v}$ sızıcılışması Kazak Türkçesinde tespit edilen fiillerde kurallı bir biçimde görülmektedir. Bunlara söz başı ve söz içi $\text{y} > \text{j}$ sızıcılışması da eklendiğinde Kazak Türkçesinde en fazla görülen ses hadisesinin sızıcılışma olduğu ortaya çıkmaktadır.

Akıcılışma örneklerinin çoğu Eski Türkçe söz içi /d/ sesinin Kazak Türkçesinde y sesine geçişi şeklindedir. Bununla birlikte Eski Türkçe kelime içi /g/ sesi, Kazak Türkçesinde önce sızıcılışarak /v/ sesine sonra da akıcılışarak /y/ sesine geçmiştir. Ünsüzlerde görülen 1134 ses olayının 100'ünü akıcılışma oluşturmaktadır.

Dişsilleşme ses olayı da 1134 ses hadisesinden 257'sini oluşturmaktadır. Bu yönüyle tespit edilen fiillerde en fazla görülen ikinci ses hadisesi dişsilleşmedir. Dişsilleşmenin bu kadar sık görünmesi Kazak Türkçesinin Kıpçak grubu Türk yazı dillerinin temel ses özelliklerini yansıttığını açık biçimde göstermektedir.

Süreksizleşme, Kazak Türkçesinin kendine has bir ses özelliğidir. Ünlülerden ve /r/,

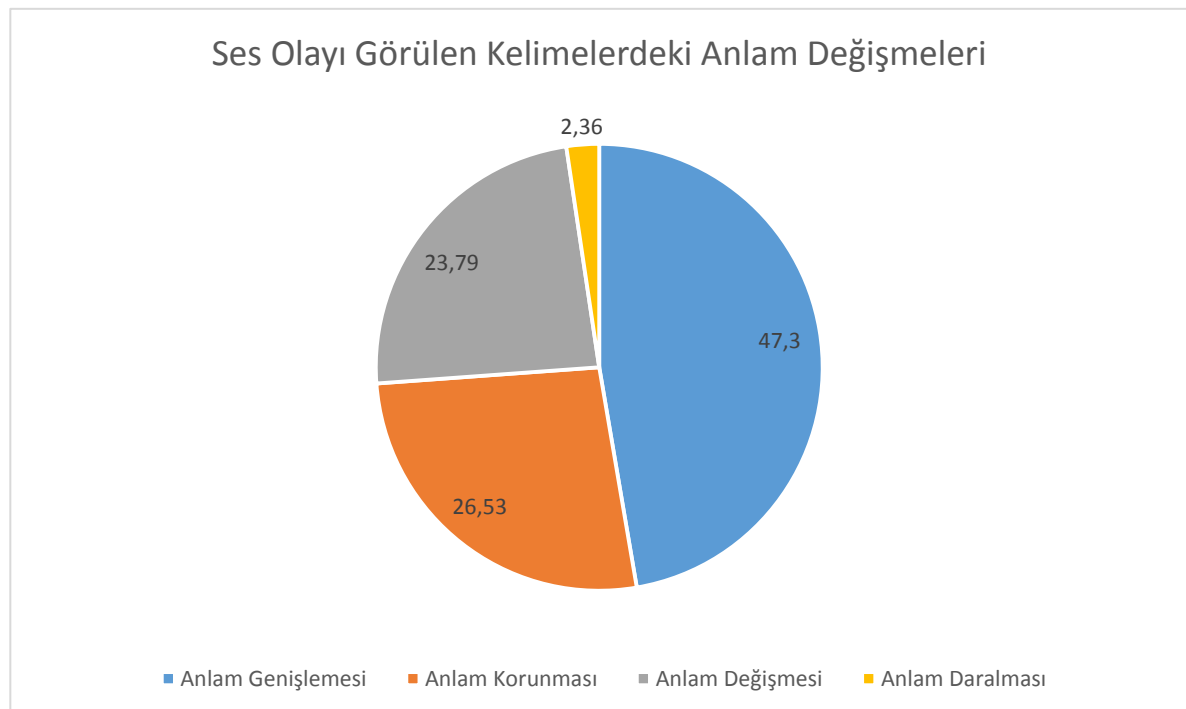
/v/, /y/ seslerinden sonra +l ile başlayan ekler /l/’li; /m/, /n/, /z/, /η/ ve /l/ seslerinden sonra /d/’li; /p/, /t/, /s/, /ʃ/ ve /k/ seslerinden sonra /t/’li biçimde gelmektedir. Bu kuraldan ötürü isimden fiil yapan +lA ve +lAn eklerindeki ek başı /l/ sesi uyuma bağlı olarak /d/ veya /t/ sesine dönüşerek süreksizleşmektedir. Tespit edilen ses olaylarından 142’si süreksizleşmedir.

Kıpçak grubu Türk lehçelerinden olan Kazak Türkçesinde Kıpçakçanın karakteristik ses özelliği olan, ünsüzlerin tonsuz biçimlerini koruması hadisesi görülmektedir. Bu nedenle Dîvânu Lugâtî’t-Türk’te olduğu gibi Kazak Türkçesi’nde de - birkaç örnek haricinde (*dıñıl-da-*, *di-*) fiillerdeki kelime başı tonsuz seslerin varlıklarını devam ettirdiği tespit edilmiştir. Ancak kelime içinde -*tur-*, -*tür-* ettirgenlik ekinin -*dur-*, -*dür-* şeklinde , veya kelime içi $k > g$, $p > b$ ve $s > z$ şeklinde tonlulaşma örnekleri görülmektedir. Yine sedalılaşıma hadisesi de tespit edilen örneklerden 93’ünde görülmektedir.

Ses olayları içerisinde az olmakla birlikte 43 tane sedasızlaşma görülmektedir. Bu ses olayı Kazak Türkçesinde söz içi /g/, /d/ sesleri ile söz başı /b/ sesinin tonsuzlaşarak kelime içinde /k/, /t/ seslerine, kelime başında ise /p/ sesine dönüşmesinden kaynaklanmaktadır.

Geriye kalan 65 ses olayının 49’u damaksıllaşma, 15’i ünsüz türemesi ve biri dudaksıllaşma şeklinde tespit edilmiştir.

Ses Olayı Görülen Fiillerdeki Anlam Olaylarının Görünümü

Dîvânu Lugâti't-Türk ile Kazak Türkçesi sözlükleri arasında tespit edilen fiiller madde başı olarak toplam 1159 adettir. Aynı madde başlarının farklı anlam ilişkileriyle kullanımları da eklendiğinde toplamda 1408 madde/alt madde esas alınmıştır. Bu fiillerden 1059'unda ses olayı tespit edilmiş, kalan 349 örnekte ise herhangi bir ses olayı görülmemiştir.

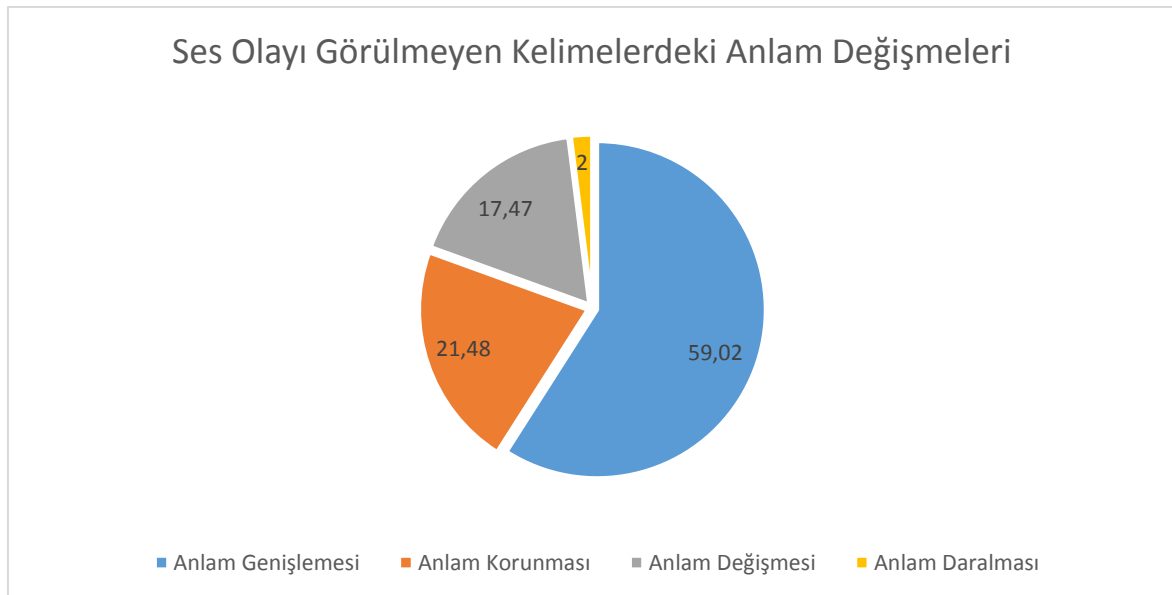
Ses değişmesine uğrayan fiillerde en fazla görülen anlam olayı anlam genişlemesidir. Dîvânu Lugâti't-Türk'ten elde edilen toplam 1059 örneğin yarıya yakını (501 - %47,3) Kazak Türkçesi'nde Anlam genişlemesine uğramıştır.

Ses hadisesine uğrayan fiillerin 281'inde (%26,53) Anlam korunmuştur. Bu bakımdan en çok görülen ikinci anlam olayı anlam korunmasıdır. 252 (%23,79) örnekte ise anlam değişmesi meydana gelmiştir. Son olarak 25 (%2,36) örnekte de anlam daralması tespit edilmiştir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te *-tUr* ettirgenlik ekinin Kazak Türkçesinde karşılığı olarak genellikle *-Kİz*, *-Gİz*, *-t* ve *-n-* ekleri görülmektedir.

Eski Türkçedeki söz içi ve sonu /b/ sesinin Karahanlı Türkçesinde /w/ sesine geçmiş örneklerinden bazıları Kazak Türkçesinde arkaik şekilde bulunmaktadır (*kawış-* > *kapıs-*, *sawaş-* > *sapas-*). XI. yüzyıldan önceye yazılı metinlerden hareketle götürülemeyecek olan savaş- fiilinin Kazak Türkçesinde *sapıs-* şeklinde görülmesi, fiilin arkaik biçimi olan *sabaş-* şeklinin b > p sedasızlaşması neticesinde *sapıs-* biçimine geçtiği fikrini akla getirmektedir. Bu yönüyle Kazak Türkçesi yazılı metinlerde tanıklanamayan bazı arkaik unsurların tespiti için değerlendirilebilir.

Ses Olayı Görülmeyen Fiillerdeki Anlam Olaylarının Görünümü

Ses değişmesi görülen fiillerle paralel olarak herhangi bir ses olayına uğramayan kelimelerde de anlam genişlemesi en sık rastlanan anlam olayıdır.

Dîvânu Lugâtî't-Türk ile Kazak Türkçesi sözlükleri arasında tespit edilen 1408 fiilin 349'unda herhangi bir ses olayına rastlanılmamıştır.

Ses değişmesine uğramayan fiiller içerisinde en fazla görülen anlam olayı 206 (%59,02) fiille anlam genişlemesidir.

Ses değişmesine uğramayan fiiller içerisinde en fazla görülen ikinci anlam olayı 75 (%21,48) fiille anlam korunmasıdır.

Ses değişmesine uğramayan fiiller içerisinde en fazla görülen üçüncü anlam olayı ise 61 (%17,47) fiille anlam değişmesidir.

Son olarak ses değişmesine uğramayan fiillerde görülen en az anlam olayı 7 (%2) fiil ile anlam daralmasıdır.

FİİLLERİN SES OLAYI VE ANLAM İLİŞKİSİ BAKIMINDAN GÖRÜNÜMÜ

Ses Hadiseleri	K.	DEĞ.	GEN.	DAR.
Akıcılaşma	9	5	11	1
Akıcılaşma-Dişsilleşme	1	0	0	0
Akıcılaşma-Dişsilleşme-Ünlü Darlaşması	0	1	1	0
Akıcılaşma-Dişsilleşme-Ünlü Darlaşması-Ünlü Düzleşmesi	0	0	1	0
Akıcılaşma-Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi	0	0	2	0
Akıcılaşma-Dişsilleşme-Ünlü Türemesi	1	0	0	0
Akıcılaşma-Dişsilleşme-Ünlü Yuvarlaklaşması	0	0	1	0
Akıcılaşma-Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi	1	0	0	0
Akıcılaşma-Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi- Ünlü Yuvarlaklaşması	1	0	0	0
Akıcılaşma-Sedasızlaşma-Süreksizleşme	0	0	1	0
Akıcılaşma-Sedasızlaşma-Ünlü Düzleşmesi	0	0	1	0
Akıcılaşma-Sızıcılaşma-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Düşmesi	1	0	0	0
Akıcılaşma-Sızıcılaşma-Ünlü İncelmesi	2	4	1	0
Akıcılaşma-Süreksizleşme	0	2	1	0
Akıcılaşma-Ünlü Darlaşması	2	1	10	0
Akıcılaşma-Ünlü Darlaşması-Ünlü Düzleşmesi	1	0	0	0
Akıcılaşma-Ünlü Düşmesi	0	0	2	0
Akıcılaşma-Ünlü Düzleşmesi	2	1	9	0
Akıcılaşma-Ünlü Düzleşmesi-Süreksizleşme	0	0	1	0
Akıcılaşma-Ünlü İncelmesi	0	0	1	0
Akıcılaşma -Ünlü Türemesi	1	0	0	0
Akıcılaşma-Ünlü Yuvarlaklaşması	0	0	0	1
Akıcılaşma-Ünlü Yuvarlaklaşması-Ünlü Düzleşmesi	0	0	1	0
Damaksıllaşma	3	3	6	0
Damaksıllaşma-Sızıcılaşma-Ünlü Darlaşması	1	3	6	0
Damaksıllaşma-Ünlü Darlaşması	1	1	1	0
Damaksıllaşma-Ünlü Düzleşmesi	1	0	1	0

Damaksıllaşma-Akıcılaşma-Süreksizleşme-Ünlü Darlaşması	0	0	3	0
Dişsilleşme	20	22	36	1
Dişsilleşme-Damaksıllaşma-Sızıcılaşma	1	2	0	0
Dişsilleşme-Sedalılaşma	0	1	0	0
Dişsilleşme-Sedalılaşma-Süreksizleşme-Ünlü Düzleşmesi	0	1	0	0
Dişsilleşme-Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi	1	1	7	0
Dişsilleşme-Sedalılaşma-Ünlü Türemesi	1	0	0	0
Dişsilleşme-Sedasızlaşma-Ünlü İncelmesi-Ünlü Düzleşmesi	0	0	1	0
Dişsilleşme-Süreksizleşme	7	10	12	0
Dişsilleşme-Süreksizleşme-Ünlü Darlaşması	1	0	2	0
Dişsilleşme-Süreksizleşme-Ünlü İncelmesi	1	0	0	0
Dişsilleşme-Ünlü Darlaşması	2	0	1	0
Dişsilleşme-Ünlü Düşmesi	1	0	0	0
Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi	11	3	6	1
Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Darlaşması	0	1	0	0
Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Darlaşması-Sedalılaşma	0	0	1	0
Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü İncelmesi	0	0	1	0
Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Kalınlaşması	1	2	1	0
Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Türemesi	2	0	1	0
Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi-Ünsüz Türemesi	1	0	0	0
Dişsilleşme-Ünlü Genişlemesi	0	0	3	0
Dişsilleşme-Ünlü Genişlemesi-Ünlü Türemesi-Ünlü İncelmesi	1	0	1	0
Dişsilleşme-Ünlü Kalınlaşması-Süreksizleşme	1	0	0	0
Dişsilleşme-Ünlü Kısılması	0	0	1	0
Dişsilleşme-Ünlü Türemesi	3	0	3	0
Dişsilleşme-Ünlü Yuvarlaklaşması	0	0	0	1
Dişsilleşme-Ünlü Yuvarlaklaşması-Ünlü Düzleşmesi	0	0	1	0
Dişsilleşme-Ünlü Yuvarlaklaşması-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Türemesi	1	0	0	0

Dişsilleşme-Ünlü Yuvarlaklaşması-Ünlü Genişlemesi	0	0	1	0
Dişsilleşme-Ünsüz Düşmesi	3	0	3	0
Dişsilleşme-Ünsüz Düşmesi-Ünlü Kalınlaşması	1	0	0	0
Dişsilleşme-Ünsüz Düşmesi-Ünlü Kısalması	0	0	1	0
Dişsilleşme- Süreklileşme- Sedasızlaşma-Ünlü Düzleşmesi	0	1	0	0
Sedalılaşma	4	2	6	2
Sedalılaşma-Dişsilleşme	0	1	2	0
Sedalılaşma-Dişsilleşme-Ünlü Darlaşması	0	1	0	0
Sedalılaşma-Ünlü Darlaşması	1	1	0	0
Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi	5	2	11	0
Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü İncelmesi	0	0	1	0
Sedalılaşma-Ünlü Genişlemesi	0	0	1	0
Sedalılaşma-Ünlü Kısalması	1	0	1	0
Sedasızlaşma-Dişsilleşme-Ünlü İncelmesi-Ünlü Türemesi	2	0	0	0
Sedasızlaşma	3	2	3	0
Sedasızlaşma-Dişsilleşme	1	0	0	0
Sedasızlaşma-Dişsilleşme-Ünlü Düzleşmesi	1	0	0	0
Sedasızlaşma-Dişsilleşme-Ünlü İncelmesi	0	0	3	0
Sedasızlaşma-Süreksizleşme	1	0	0	0
Sedasızlaşma- Ünlü Darlaşması	0	1	0	0
Sedasızlaşma-Ünlü Düzleşmesi	0	0	2	0
Sedasızlaşma-Ünlü Genişlemesi	1	0	0	0
Sedasızlaşma-Ünlü Kısalması	0	0	2	0
Sedasızlaşma-Ünlü Kalınlaşması-Süreksizleşme	0	0	1	0
Sedasızlaşma-Ünsüz Türemesi-Ünlü Kısalması	0	0	1	0
Sedasızlaşma-Ünsüz Türemesi-Ünsüz Düşmesi	0	0	0	1
Ses Olayına Rastlanılmayan Kelimeler	75	61	206	7
Sızıcılaşma	24	45	66	5
Sızıcılaşma-Akıcılaşma	0	2	5	0
Sızıcılaşma-Akıcılaşma-Dişsilleşme	1	0	0	0
Sızıcılaşma-Akıcılaşma-Dişsilleşme-Ünlü İncelmesi	1	0	0	0

Sızıcılaşma-Akıcılaşma-Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü İncelmesi	0	1	0	0
Sızıcılaşma-Akıcılaşma-Süreklileşme-Süreksizleşme- Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Yuvarlaklaşması	1	0	0	0
Sızıcılaşma-Akıcılaşma-Ünlü Düzleşmesi	1	0	2	0
Sızıcılaşma-Akıcılaşma-Ünsüz Türemesi-Ünlü İncelmesi	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme	1	10	7	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi	0	0	2	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Süreksizleşme	2	0	0	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Süreksizleşme-Ünlü İncelmesi	0	1	0	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Ünlü Darlaşması	0	1	0	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Ünlü Darlaşması-Ünlü İncelmesi	0	1	0	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Ünlü Düşmesi	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Ünlü Düzleşmesi	0	3	5	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Türemesi	1	0	0	0
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Ünlü Türemesi	2	1	0	1
Sızıcılaşma-Dışsilleşme-Ünsüz Düşmesi	3	0	0	0
Sızıcılaşma-Metatez	1	0	1	2
Sızıcılaşma-Sedalılaşma	2	5	6	0
Sızıcılaşma-Sedalılaşma-Dışsilleşme	1	1	0	1
Sızıcılaşma-Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi	0	4	8	0
Sızıcılaşma-Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi	1	0	1	0
Sızıcılaşma-Sedalılaşma-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Darlaşması	1	0	0	0
Sızıcılaşma-Sedalılaşma-Ünlü Türemesi	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Sedasızlaşma	1	1	0	0
Sızıcılaşma-Sedasızlaşma-Süreksizleşme	0	1	1	0
Sızıcılaşma-Sedasızlaşma-Ünlü İncelmesi	0	0	2	1
Sızıcılaşma-Sedasızlaşma-Ünlü Kalınlaşması	1	0	0	0

Sızıcılaşma-Sedasızlaşma-Ünlü Türemesi	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Sedasızlaşma-Ünlü Türemesi-Ünlü Darlaşması	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Süreklileşme-Sedasızlaşma	1	0	0	0
Sızıcılaşma-Süreksizleşme	9	1	7	0
Sızıcılaşma-Süreksizleşme-Ünlü Darlaşması	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Süreksizleşme-Ünlü Düzleşmesi	1	2	0	0
Sızıcılaşma-Süreksizleşme-Ünlü Türemesi-Ünlü Düzleşmesi	0	1	0	0
Sızıcılaşma-Ünlü Darlaşması	4	2	3	1
Sızıcılaşma-Ünlü Darlaşması-Sedasızlaşma-Süreksizleşme	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Ünlü Darlaşması-Ünlü Düşmesi	1	0	1	0
Sızıcılaşma-Ünlü Darlaşması-Ünlü Düzleşmesi	1	2	4	0
Sızıcılaşma-Ünlü Düşmesi	1	0	0	0
Sızıcılaşma-Ünlü Düzleşmesi	9	20	20	0
Sızıcılaşma-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Darlaşması-Damaksıllaşma	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Kalınlaşması	1	0	2	0
Sızıcılaşma-Ünlü Düzleşmesi-Ünlü Türemesi	0	1	0	0
Sızıcılaşma-Ünlü Genişlemesi	2	1	4	0
Sızıcılaşma-Ünlü İncelmesi-Ünlü Darlaşması	0	1	2	0
Sızıcılaşma-Ünlü Kalınlaşması	3	2	8	0
Sızıcılaşma-Ünlü Kalınlaşması-Dışsilleşme	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Ünlü Kalınlaşması-Dışsilleşme-Ünlü Düzleşmesi	1	0	0	0
Sızıcılaşma-Ünlü Kısılması	1	1	1	0
Sızıcılaşma-Ünlü Türemesi	2	2	6	0
Sızıcılaşma-Ünlü Türemesi-Ünlü Düzleşmesi-Dışsilleşme	1	0	0	0
Sızıcılaşma-Ünlü Türemesi-Damaksıllaşma	0	0	2	0
Sızıcılaşma-Ünlü Türemesi-Damaksıllaşma-Ünlü	1	0	0	0

Darlaşması				
Sızıcılaşma-Ünlü Yuvarlaklaşması	0	1	1	1
Sızıcılaşma-Ünlü Yuvarlaklaşması-Ünlü Düşmesi	0	0	1	0
Sızıcılaşma-Ünsüz Düşmesi	2	0	4	0
Sızıcılaşma-Ünsüz Türemesi	0	0	2	0
Sızıcılaşma-Ünsüz Türemesi-Ünlü Kısalması	0	0	1	0
Süreksizleşme	13	12	23	0
Süreksizleşme-Sedalılaşma	0	0	1	0
Süreksizleşme-Sedasızlaşma-Ünlü Düzleşmesi	0	0	2	0
Süreksizleşme-Ünlü Darlaşması	0	0	1	0
Süreksizleşme-Ünlü Darlaşması- Ünlü Düzleşmesi	0	1	0	0
Süreksizleşme-Ünlü Düzleşmesi	2	6	4	0
Süreksizleşme-Ünlü Kalınlaşması	0	0	1	0
Süreksizleşme-Ünsüz Düşmesi	0	0	0	1
Süreksizleşme-Ünsüz Düşmesi-Ünlü Kalınlaşması	0	0	1	0
Süreksizleşme-Ünsüz Türemesi	0	1	0	0
Süreksizleşme-Ünsüz Türemesi-Ünlü Genişlemesi	0	1	0	0
Ünlü Darlaşması	1	1	4	0
Ünlü Darlaşması-Ünlü Düzleşmesi	0	0	1	0
Ünlü Düşmesi	0	1	1	0
Ünlü Düzleşmesi	36	31	51	2
Ünlü Düzleşmesi-Dudaksıllaşma	1	0	0	0
Ünlü Düzleşmesi-Ünsüz Düşmesi	0	0	1	0
Ünlü Düzleşmesi-Ünsüz Türemesi	0	1	1	0
Ünlü Genişlemesi	6	2	9	0
Ünlü Genişlemesi-Ünlü Düşmesi	1	0	0	0
Ünlü Genişlemesi-Ünlü Düzleşmesi	1	0	0	0
Ünlü Genişlemesi-Ünlü Kısalması	0	0	0	1
Ünlü İncelmesi	1	1	2	0
Ünlü Kalınlaşması	4	1	1	0
Ünlü Kalınlaşması-Ünlü Yuvarlaklaşması	0	0	1	0
Ünlü Kısalması	3	0	9	0
Ünlü Kısalması-Ünlü İncelmesi	0	0	2	0

Ünlü Türemesi	6	1	6	1
Ünlü Türemesi-Ünlü Düzleşmesi	0	1	1	0
Ünlü Türemesi-Ünlü Genişlemesi	1	0	1	0
Ünlü Türemesi-Ünlü Genişlemesi-Ünlü İncelmesi	0	1	1	0
Ünlü Yuvarlaklaşması	1	0	4	0
Ünsüz Düşmesi	4	0	0	0
Ünsüz Düşmesi-Ünlü Darlaşması-Ünlü Düşmesi	1	0	0	0
Ünsüz Düşmesi- Ünlü Düşmesi	1	0	0	0
Ünsüz Türemesi	2	0	2	0
Ünsüz Türemesi-Ünlü İncelmesi	1	0	0	0

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2008). *Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kaşgarlı Mahmud ve Divanü Lugati't-Türk*, Ankara: TDK Yayınları., s. 44.
- Akarsu, B. (1975) *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akgün, Ö. F. (2002). Kaşgarlı Mahmud, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.25, Ankara, s. 11
- Aksan, D. (1978). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Aksan, D. (1999) *Anlam bilim, Anlam bilim Konuları ve Türkçenin Anlam Bilimi*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Atalay, B. (2006). *Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk (Çeviri)*. Ankara: C. I-IV, TDK Yayınları..
- Balaqayev, M. B. (1992). *Qazirgi Qazaq Tili (Söz Tirkesi men Jay Söylem Sintaksisi)*. Almatı: Ana Tili Baspası.
- Balaqayev, M., İysqarov, A. (Red.). (1954). *Qazirgi Qazaq Tili (Leksika, Fonetika, Grammatika)*. Almatı: Qazaq SSR Gılim Akademiyasınıñ Baspası.
- Buran, A, Alkaya, E. (2001). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- Çelik Şavk, Ü. (2001). *Türkçe-Kazakça-Karakalpakça-Rusça-İngilizce Karşılaştırmalı Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Berkay Matbaacılık.
- Dankoff, R., Kelly, J. (1982-1984). *Maḥmūd al-Kāşğarī, Compendium of Turkic Dialects (Türk Şiveleri Lügati)-İnceleme. Tenkidli Metin. İngilizce Tercüme. Dizinler*, C. I-II-III, Harvard Üniversitesi Basımevi.
- DEİK, (2012). “Genel Bilgiler”, Kazakistan Ülke Bülteni, s. 1
- DEİK, (2012). “Genel Bilgiler”, Kazakistan Ülke Bülteni, s. 1
- DEİK, (2012). “İdari ve Siyasal Görünüm”, Kazakistan Ülke Bülteni, s. 4
- DEİK, (2012). “İdari ve Siyasal Görünüm”, Kazakistan Ülke Bülteni, s. 2
- Eker, S. (2006). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yay.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: Kültür

Bakanlığı Yayınları, s.1047-1048.

Ercilasun, A. B. (1996). *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basım Evi.

Ercilasun, A. B. (2012). *Türk Dili Târîhi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A.B. (Editör). (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap)*. C-1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ercilasun, A.B., Akkoyunlu, Z. (2014). *Kaşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâtî't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: TDK yayınları.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation: A Functional Aproach To The Lexicon*. C., I-II, Otto-Harrassowitz- Wiesbaden.

Erdal, M. (2004). *A Grammar Of Old Turkic*. Brill Leiden.

Ergin, M. (2007). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Gabain, A. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev. M. Akalın). Ankara: TDK Yayınları. (Eserin orijinali 1974'te yayımlandı).

Gömeç, S. (2006). *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Güler, A. Akgül, S., Şimşek, A. (2001). *Türklük Bilgisi*. Ankara: Tamga Yayıncılık, s. 132.

Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Hasan, A. (1985). Kâşgarlı Mahmud'un Mezarı ve Mimarî Yapısı (Çev. İsa Özkan), Türk Kültürü, S. 268, Ankara, s. 544-547. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1970).

Hatipoğlu, V. (1972). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Hizmetli, S. (2011). "Kazak Ulusu ve Tarihi Üzerine". *İstem*, Yıl 9, sayı 17, s.30.

Isqarov, A. (Red.). (2006-2011). *Qazak Ādebiy Tiliniñ Sözdigi*. Almatı: C. I-XV.

Kaçalin, S. M. (1994). "Dîvânü Lugâtî't-Türk", DİB İslam Ansiklopedisi, C. 9, s. 447.

Karahan, A. (2013). *Dîvānu Luġātî't-Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.,s. 35.

Kasapoğlu Çengel, H. (2005). *Kırgız Türkçesi Grameri-Ses ve Şekil Bilgisi-Metin-Çeviri-Dizin*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kasapoğlu Çengel, H. (1995, Mayıs). "Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesindeki Ortak

Alınma Kelimeler”. *Türk Dili*, S. 521, s. 467-479.

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, “Cumhurbaşkanı”, Üçüncü Bölüm, (02.02.2011 tarihindeki ekler dahil), Kırkıncı Fıkra

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, I. Bölüm, Genel Kurallar, Yedinci Fıkra.

Koç, K., Doğan, O. (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Koç, K., Bayniyazov, A., Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Koç, K., (Editör). (2007). *Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Almatı.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 15-997.

Qazaq CCR Gılım Akademiyası Til Bilimi İnstitutı. (1966). *Qazaq Tiliniñ Qısqaşa Etimologiyalıq Sözdigi*. Almatı: Qazaq CCR Gılım Akademiyası Til Bilimi İnstitutı.

Qazaq CCR Gılım Akademiyası Til Bilimi İnstitutı. (1969). *Qazaq Tiliniñ Dialektologiyalıq Sözdigi*. Almatı: Qazaq CCR Gılım Akademiyası Til Bilimi İnstitutı.

Qazaqstan Pespubliykası Mädeniyet Ministrliği Til Komiyteti. (2011). *Qazaq Edebiy Tiliniñ Sözdigi*. Almatı: Qazaqstan Pespubliykası Mädeniyet Ministrliği Til Komiyteti.

Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi, (1-Tom, 1974; 2-Tom, 1976; 3-Tom, 1978, 4-Tom, 1979; 5-Tom, 1980; 6-Tom, 1982; 7-Tom, 1983; 8-Tom, 1985; 9-10 Tom, 1986). Almatı.

Kurmaşulı Egebayev, A. (1997-1998). *Mahmud Kaşkari, Türik Sözdigi*. Almatı: C., I-II-III.

Lewis, G. L. (1967). *Turkish Grammar*. Oxford: The Clarendon Press.

Nalbant, M. V. (2008). *Dîvânu Lugâti'tTürk Grameri-I İsim*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

Öner, M. (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: TDK Yayınları.

Özgan, T. (2009). *Göktürkçe Metinlerdeki Sözcüklerle Kazak ve Kırgız Türk Lehçelerindeki Sözcüklerin Karşılaştırılması (Dil ve Anlam Özellikleri Bakımından)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Özkan, F. (1999). Bugünkü Türk Lehçelerinde İletişimi Zorlaştıran Kelimeler. 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, TDK Yayınları, Ankara.

Özkan, F. (2003, Güz). "Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz/Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor?". *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences of the Turkish World*. Ankara: S. 27, s.157-179.

Özkan, F. (2005, Haziran Temmuz). "Türkçede Anlam İncelikleri Yok Mu Oluyor", *Bilim ve Aklın Aydınlightında Eğitim*. Yıl: 6, S. 64-65.

Özkan, F. (2005, Mart). "Kelimelerin Büyüsü". *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, C., LXXXIX, S. 639, s. 246-249.

Özkan, F. (2013). "Türkçe 'Pür' ve Türevleri". *Türkbilig Dergisi*. 26 (27-36).

Özkan, F. (2014). "Türk Dilinin Sorunları." *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*. S.7, s.7-26.

Özkan, F. (1999, Eylül). "Bugünkü Türk Lehçelerinde İletişimi Zorlaştıran Kelimeler." Ankara: *Üçüncü Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri*. TDK., s.883-889

Özkan, F. (2002). "Sovyetler Birliği Döneminde Türk Boylarında Dil ve Alfabe ile İlgili Görüş ve Uygulamalar" Kazan Hanlığı'nın 400. Yılı. Ankara: TDK Yayınları.

Özkan, F. (2004, Eylül). "Türkçede Kelime Başı y- Meselesi ve Şimşek Kelimesi Üzerine Bir Etimoloji Denemesi". Ankara: *Beşinci Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri*. s. 141.

Özkan, İ. (1994). "Türk Boylarının Folkloruyla İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Üzerine". Ankara: *I. Folklor Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*. s. 113-117.

Özkan, İ. (2002). "Türk Boylarının Sözlü Edebiyatındaki 'Çeçen/Şeşen/Sesen' Kelimesinin Etimolojisi". Ankara: *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*. s. 609-617.

Özkan, N. (2002). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Samoyloviç, A. (1957). Kazak Kelimesi Hakkında (Çev. S. Çağatay). *TDAY-Belleten*, s. 95. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1927)

Sarıbayev, Ş.Ş. (2005). *Qazaq Tiliniñ Aymaqtıq Sözdigi*. Almatı: A. Baytursınılı Atındağı Til Bilimi İnstitutı.

Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.

- Sızdık, R. (1984). *Qazaq Ądebi Tiliniń Tarihi*. Almatı: Ana Tili Baspası.
- Tekin, T. (1989). “Türk Dili ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi”. *Erdem Dergisi*, 5 (13), s. 141-168.
- Türk, V. (2003). “Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi, (Aphaeresis-Aphesis) Örnekleri”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. I-II, S. 44, s. 223-233.
- Türk Dil Kurumu. (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yalçın, S. K. (2013). *Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler*. Ankara: TDK Yayınları, s. 156.
- Yüce, N., Pınar, S., Oraltay, H. (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- İnternet: “Kaşgarlı Mahmut’un Dünya Haritası” Web: <http://www.haritamuzesi.com/kasgarli-mahmudun-dunya-haritasi/> 10 Eylül 2017’de alınmıştır.
- İnternet: “Kazakistan Haritası” Web: <https://turk-dunyasi.cokbilgi.com/kazakistan-haritasi/> 05 Eylül 2017’de alınmıştır.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Mehmet Mustafa KARACA
 Uyuğu : TÜRKİYE CUMHURİYETİ
 Doğum Tarihi ve Yeri : 22.11.1979
 Medeni Hali : Evli
 Telefon : 0532 742 1735
 e-mail : mmkaraca@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Adnan Menderes Üniversitesi	2008
Yüksek Lisans (Tezsiz)	Fırat Üniversitesi	2004
Lisans	Adnan Menderes Üniversitesi	2003
Lise	Mimar Sinan Lisesi	1999

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2004-2009	Adnan Menderes Üniversitesi	Arş. Gör.
2009-....	Adnan Menderes Üniversitesi	Okutman

Yabancı Dil

İngilizce-57

MADDE BAŞI İNDEKSİ
DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK-KAZAK TÜRKÇESİ

A

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
aç-	aş-	anala-	anala-
açı-	aşı-	angar-	anttas-
açık-	aşık-	añdı-	añdı-
açıl-	aşıl-	añla-	añda-
açıt-	aşıt-	añraş-	añıra-
açtur-	aştır-/aşkız-	arala-	arala-
ağakla-	ayakta-	arın-	arıl-
ağaklan-	ayaktan-	arkalan-	arkalan-
ağır-	ayır-	arkaş-	arkalas-
ağna-	aynı-	art-	art-
ağrıl-	ayrıl-	artil-	artil-
ağrış-	ayırılıs-	artın-	artın-
ağutla-	uvista-	artış-	artis-
āg-~ag-	av-	artur-	arttır-
agırla-	avırla-	arwa-	arba-
agıt-	ağıt-	arwal-	arbal-
agna-	avna-	arwaş-	arbas-
agnat-	avnat-	as-	as-
agri-	avır-	asıl-	asıl-
agrit-	avırt-	aslın-	asın-
agru-	avırla-	astur-	astır-
agruklan-	avırkan-	āş-~aş-	as-
agtar-	aktar-	aşa-	asa-
aguk-	uvlan-	aşat-	asat-
agula-	uvla-	aşrul-	asırıl-
ak-	ak-	aşuk-~aşık-	asık-
akıt-	ağıt-	at-	at-
al-	al-	ata-	ata-
alar-	alar-	atıl-	atıl-
alart-	alart-	atış-	atıs-
alda-	alda-	atlan-	attan-
alın-	alın-	attur-	attır-
alka-	alka-	awın-	uvan-
alkın-	alkın-	awla-	avla-
altur-	aldır-	awlan-	avlan-
andgar-	anttas-	axsa-	aksa-
anukla-	anıkla-	axsat-	aksat-

axtar-	aktar-	aytur-	aytkız-/ ayttır-
aya-	aya-	azıgla-	azuvla-
ayıt-	ayt-	âzlan-	azırkan-
ayrış-	ayırılıs-	az-	az-
aytıl-	aytıl-	azıt-	azdır-
aytış-	aytış-	azuklan-	azıktan-

B

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
bagırla-	bavırla-	beze-	beze-
bagırsa-	bavırsıra-	bezel-	bezel-
bağışla-	bağıšta-	bezen-	bezen-
bagla-	bayla-/bavla-	bıç-	piş-
baglan-	baylan-	bıçıl-	pişil-
baglat-	baylat-	bıçtur-	piştir-
bak-	bak-	bış-	pıs-/pis-
bakıl-	bağıl-	bışıgla-	pisir-
bakır-	bakır-	bışrıl-	pisiril-
bakıt-	baktır-	bışur-	pisir-
bakur-	bakkız-/baktır-	bıçekle-	pışakta-
balala-	balala-	bil-	bil-
bar-	bar-	bildüz-	bildir-
bartur-	barğız-	bile-	bile-
bas-	bas-	bile-~bîle-	böle-
basık-/bassık-	basıl-	bilel-	bölen-
basın-	basın-	bilet-	bilet-
bastur-	bastır-	bilezüklen-	bilezikten-
başla-	basta-	bilin-	bilin-
başlan-	bastan-	biş-	bilis-
başlat-	bastat-	biltür-	bildir-
bat-	bat-	bîr-~bir-~ber-	ber-
batur-	batır-	biril-	beril-
bayu-	bayı-	bitiş-	bitis-
bayut-	bayıt-	bitle-	biytte-
bekiş-~beküş-	bekis-	boğu-	boya-
bekit-~beküt-	bekit-	bog-	buv-
beklet-	bekit-	bognaklan-	buvnaktan-
bekü-	beki-	bogul-	buvul-/buvıl-
berkit-	bekit-	bogun-	buvın-
bez-	bez-	bokla-	bokta-

bol-	bol-	boluş-	bolus-
boşan-/boşun-	bosan-	butıkla-	butakta-
boşat~boşut-	bosat-	buyur-	buyır-
boşu-	bosa-	buz-	buz-
bozla-	bozda-	buzagula-	buzavla-
bög-	böge-	buzul-	buzıl-
bögül-	bögel-	büdi~büdi-	biyle-
buk-	bük-	büdü-	biylet-/biyit-
bukıl~bukul-	bügil-	bük-	bök-/buk-
bula-	buvla-	bükül-	bügil-
bulat~bulaç-	buvlat-	büküş-	büktüs-
bulga-	bulğa-/ bılğa-	büküt-	böktir-
bulgan-	bılğan-	bür-	bür-
bur-	bür-	bürlen-	bürlen-
burçaklan-	burşaktan-	bürül-	büril-
buruş-	burıs-/bırıs-/büris-	bürüş-	bürüis-/bırıs-
butaklan-	butaktan-	büt-	bit-
butan-	butal-	bütünle-	bütinde-
butı-	buta-	bütür-	bitir-

C

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
cun-	juvin-		

Ç

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
çak-	şak-	çat-	şat-
çakış-	şagıs-	çekil-	şegil-
çakrat-	şakıray-	çek-	şek-
çaktur-	şagıstır-	çekin-	şegin-
çal-	şal-	çekiş-	şekis-
çalın-	şalın-	çerlen-	şerlen-
çalış-	şalış-	çıbıkla-	şıbıkta-
çaltur-	şaldır-	çığır-la-	şiyır-la-
çap-	şap-	çığrıt-	şiyrat-
çapın-	şabın-	çık-	şık-
çaptur-	şaptır-	çıkar-	şığar-
çarla-	şarla-	çıktrat-	şıkırlat-

çılan-~çılan-	şılan-	çomtur-	şomdır-
çınık-	şınık-	çoğıla-	şuvla-
çııra-	şınığıra-	çöj-	soz-
çile-~çile-	şıla-	çöjül-	sozıl-
çoğlan-	şoktan-	çok-	şök-
çok-	şok-/şuk-	çöktür-	şöktir-
çokmaklan-	şuvmaktan-	çökür-	şöger-
çom-	şom-	çöm-	şom-
çomruş-	şomılıs-	çömtür-	şomdır-

E

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
eğerle-	erle-	er-	e-
eg-	iy-	erin-	erin-
egil-	iyil-	erlen-	erlen-
egir-	iyir-	ersin-	ersin-
egirt-	iyirt-	ert-	ert-
egril-	iyiril-	erü-~eri-	eri-
egrimlen-	iyirimden-	erüt-	erit-
egtür-	iydir-	es-	es-
ek-	ek-	esenle-	esendes-
ektür-	ekkiz-/ektir-	esirge-	esirke-
elge-	ele-	eskir-	eskir-
elgen-	elen-	esne-	esine-
elgeş-	eles-	eştil-	estil-
elget-	elet-	eşüttür-	esittir-
elükle-	elikte-	eteklen-	etekten-
em-	em-	etlen-	etten-
emgeklen-	enbekten-	ewlen-	üylen-
emle-	emde-	ewür-	üyir-
emlel-	emdel-	eymen-	iymen-
emlet-	emdet-	ez-	ez-
emüz-	emiz-		

I

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
ıçgın-	ışkın-	ıgla-	jıla-
ıd-~ıd-	jiber-	ıglaş-	jılas-

ılın-	ilin-	ıñraş-	eñ(i)res-
ınan-	inan-	ıñrat-	eñiret-
ıñra-	eñire-	ırğa-	ırğa-
ıñran-	ıñıran-	ırğal-	ırğal-

İ

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
iç-	iş-	irteş-	izdeş-
içil-	işil-	irtet-	izdet-
içtür-	iştir-	isi-	ısı-
ige-	ege-	isigle-	ıstıkta-
igeş-	eges-	isit-	ısıt-
il-	il-	isizlen-	essizden-
ilin-	ilin-	işen-	sen-
iliş-	ilis-	işit-	esit-
iltür-	ilgiz-	işle-	iste-
imle-	ımda-	işlel-	istel-
imleş-	ımdas-	işlet-	istet-
ırde-	irte-	it-	ıt-
iri-	iri-	it~ıt-	et-
irte-	izde-	itin-	iytin-
irtel-	izdel-		

K

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
ka-	kala-	kağu-	kayı-
kabar-	kabar-	kak-	kak-
kabart-	kabart-	kakış-	kağıs-
kaç-	kaş-	kaklan-	kaktan-
kaçıt-	kaşırt-	kaklat-	kaktat-
kaçtur-	kaştır-	kal~kğl-	kal-
kağgulan-	kayğılan-	kala-	kala-
kağgur-	kayğır-	kalnu-	kalında-
kadır-	kayır-	kaltur-	kaldır-
kağırt-	kayırt-	kama-	kama-
kadırt-	kayt-	kamaş-	kamas-
kadraklan-	kayraktan-	kamat-	kamat-
kağrıl	kayırıl-	kamçıla-	kamşıla-

kan-	kan-	kaztur-	kazdır-
kana-~kāna-	kana-	keç-	keş-
kanat-	kanat-	keçil-	keşil-
kanatlan-	kanattan-	keçrüş-	keşiris-
kandur-	kandır-	keçürt-	keşirt-
kānı-	kana-	keç-	kiy-
kantur-	kandır-	keçil-	kiyil-
kap-	kap-	keçrül-	kiygizil-
kapgaklan-	kakpaktan-	keçür-	kiydir-/kiygiz-
kapıl-	kapıl-	keçir-~kigir-	kekir-
kaptur-	kaptır-	kekteş-	kektes-
karar-	karay-	kel-	kel-
karakla-	karakta-	keliş-	kelis-
karala-	karala-	keltür-	keltir-
karart-	karayt-	kemlet-	kemdet-
karga-	karğa-	kemür-	kemir-
kargal-	karğal-	kêneş-	keşes-
kargan-	karğan-	keñirsi-	koñırsı-
karı-	karı-	kepi-	kebi-
karış-	karıs-	kepit-	keptir-
karla-	karla-	ker-	ker-
karmaş-	karmas-	kerekle-	kereksin-
karşa-	karısta-	keril-	keril-
karva-/karwa-	karma-	keriş-	keris-
karwan-	karman-	kert-	kert-
karwaş-	karmas-	kes-	kes-
kaşı-	kası-	kesil-	kesil-
kat-	kat-	kestür-	kestir-/keskiz-
katış-	katıs-	ket-	kiy-
kattur-	katıstır-	kewre-	kevre-
kattur-	kattır-/katkız-	kewşe-	küyse-
kawrul-	kuvırıl-	kez-	kez-
kawur-	kuvır-	kežit-	kezdır-
kawuş-	kavıs-/kabıs-	kezele-	kezde-
kayna-	kayna-	kıl-	kıl-
kaynat-	kaynat-	kılıçla-	kılıştı-
kaytar-	kaytar-	kılın-	kılın-
kaygur-	kayğır-	kına-	kiyna-
kayış-	kayıs-	kır-	kır-
kaz-	kaz-	kırıl-	kırıl-
kazıl-	kazıl-	kırın-	kırın-
kazış-	kazıs-	kırk-	kırık-

kırkıl-	kırkıl-	koruþ-	korıs-/korğas-
kırkıþ-	kırkıs-	koþ-	kos-
kırıla-	kırıla-	koþlun-	kosıl-
kırtıþla-	kırtısta-	kotur-	kotar-
kıs-	kıs-	kow-	kuv-
kısıl-	kısıl-	koy-	koy-
kıstur-	kıstır-	koyul-	kuyıl-
kıþla-	kısta-	köç-	köþ-
kıþlat-	kıþtat-	köçür-	köþir-
kıyıl-	kıyıl-	köker-	köger-
kıyış-	kıyıs-	kökle-	kökte-
kıytur-	kıyğız-/kıydır-	köler-	köldet-
kızar-	kızar-	köm-	köm-
kızart-	kızart-	kön-	kön-
kiçi-	kıþı-	könger-	köndir-
kıçıl-	keþiktiril-	köñüllen-	köñilden-
kiçin-	kıþın-	köpür-	köpir-
kiçit-	kıþıt-	köpürt-	köpirt-
kiñit-	keñit-	kör-	kör-
kiñü-	keñi-	köriþ-	köris-
kir-	kir-	körket-~körked-	körkey-/körkeyt-
kiriþ-	kiris-	körküt-~körkit-	körset-
kirlen-	kirlen-	körpelen-	körpelen-
kirpilen-	kirpilen-	körükle-	körikte-
kirtür-	kirgiz-	körül-	köril-
kiþe-	kisende-	körün-	körin-
kiþne-	kisine-	kösül-	kösil-
kit-	ket-	kötrüþ-	köteris-
kiter-	ketir-	kötür-	köter-
koç-~kot-	koy-	köze-	köse-
kokıt-	kokıt-	közet-	küzet-
koltukla-	koltıkta-	közle-	közde-
kon-	kon-	kuç-	kuþ-
kondur-	konğız-/ kondır-	kuçakla-	kuþakta-
konukla-	konakta-	kuçuþ-	kuþıs-
kopurt-	kopart-	kudur-	kutır-
korı-	korı-	kulaçla-	kulaþta-
kork-	korık-	kulakla-	kulakta-
korkıt-~korkut-	korkıt-	kulunla-	kulında-
korkun-	korkınkıra-	kur-	kur-
korlan-	korlan-	kurga-	kurğa-
korun-~korın-	korın-	kurgat-~kurgad-	kuğat-/kuvrat-

kurtul-	kurtıl-	kurşan-	kursan-
kurtur-	kurğız-	kurşat-	kursat-
kurul-	kurıl-	kurtla-	kurtta-
kus-	kus-	küdüş-	kütis-
kustur-	kustır-	kül-	kül-
kutgar-	kutkar-	külsir-	külümsire-
kuytur-	kuyğız-/kuydır-	kültür-	küldir-
kutur-	kutır-	külüş-	külis-
kuyut-	kuyğıt-	künren-	künjiren-
küçe-	küşte-	küreş-	küres-
küçen-	küşen-	küri-	küre-
küçlen-	küşten-	küs-	küs-
kūḍ-~kūḍ-	küt-	küwen-	kübin-
kūḍez-	küzet-	küy-	küy-
kurı-~kuru-	kurı-	küytür-	küydir-
kurşa-	kursa-	küze-	küzde-

M

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
man-	mal-	muḅkar-	muḅayt-
mandur-	maldır-	muyav-	miyavla-
manıl-	malın-	mün-	min-
maḅıra-	maḅıra-	mündür-	mindir-
maḅrat-	maḅırat-	müne-	mine-
mayış-	mayıs-	müḅeş-	miḅges-
monçaklan-	monşakta-	müḅre-	müḅire-
möḅ-	möḅki-	müḅret-	müḅiret-
muḅaḍ-	muḅay-	müḅüzlen-	müyizden-

O

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
oḍgur-	oyat-	okra-	okıran-
ogrıla-	urla-	okraş-	okıranıs-
oxşa-	okşa-	okta-	okta-
oxşat-	uksat-	oltur-~oldur-	otır-
okı-	okı-	oḅ-	oḅ-
okıl-	okıl-	oḅul-	oḅal-
okıt-	okıt-	or-	or-

ornat-	ornat-	oy-	oy-
orna-	orna-	oyna-	oyna-
orul-	orıl-	oynat-	oynat-
ortula-	ortala-	oytur-	oydır-
osur-	osır-	oyul-	oyıl-
ota-	ota-	oyuş-	oyıs-
otla-	otta-	öz-	oz-
otul-	otal-		

Ö

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
öçür-	öşir-	örküçlen-	örkeşten-
ögit-	ügit-	örlen-	örlen-
ögren-	üyren-	örte-	örte-
ögret-	üyret-	örtel-	örtel-
ökün-	ökin-	örten-	örten-
öl-	öl-	örtet-	örtet-
öldür-	öltir-	örüle-	örele-
ön-~ön-	ön-	öt-	öt-
öndür-	öndir-	öte-	öte-
önlen-	önnden-	ötel-	ötel-
öp-	op-	ötgür-	ötker-
öpkele-	öpkele-	ötgürüş-	ötkeris-
öpüş-	öbis-	ötün-	ötin-
ör-	ör-	ötür-	ötkiz-
ör-~ör-	ör-	özel-	üzil-

S

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
saç-	şaş-	sagıl-	savıl-
saçıl-	şaşıl-	sagış-	savıs-
saçış-	şaşıs-	sagrıla-	savırıla-
saçıt-	şaştır-	sagtur-	savğız-/savdır-
saçra-	şaşıra-	saklan-	saktan-
saçrat-	şaşırat-	sal-	sal-
saçtur-	şaştır-	salınula-	salañda-
sag-	sav-	salış-	salıs-

san-~sân-	san-	siñiş-	siñis-
sâna-	sana-	sirkele-	sirkele-
sanç-	şanşı-	sizin-	sezin-
sançıl-	şanşıl-	sıç-	tış-
sançış-	şanşıs-	sıdır-	sıdır-
sapla-	sapta-	sıdırıl-	sıdırıl-
sargar-	sarğay-	sıg-	sıy-
sarıl-~sarul-	sarıl-	sıgın-	siyin-/sıyın-
sarmal-	şırmal-	sıgta-	sıkta-
sarmat-	şırmat-	sıgtur-	sıydır-/sıyğız-
sası-	sası-	sık-	sık-
sat-	sat-	sıkıl-	sığıl-
satıl-	satıl-	sıkır-	ıskır-
sattur-	sattır-	sıklış-	sıgılıs-
satur-	sanat-	sın-	sın-
savaş-	sayıs-/şabıs-/sağıs- /sabaş-	sına-	sına-
sawur-	sapır-	sınal-	sınal-
sayra-	sayra-	sınat-	sınat-
sayrat-	sayrat-	sınıla-	şınıla-
seðre-	siyre-	sırı-	sırı-
sekirt-	sekirt-	sırıl-	sırıl-
sekri-	sekir-	sırla-	sırla-
sekriş-	sekiris-	sırlan-	sırlan-
sekrit-	sekirt-	sırlat-	sırlat-
semri-	semir-	sırtla-	sırtta-
semrit-	semirt-	sıtur-	sındır-
seril-	seril-	sızgur-	şijğır-
seş-	şeş-	sızıt-	şijit-
seşil-	şeşil-	sızla-	sızda-
seştür-	şeştir-	sızlat-	sızdat-
sew-	süy-	sogı-	suvı-
sewin-~sewün-	süyin-	sogış-~soguş-	suvıs-
sewiş-	süyis-	soguklan-	suvıktan-
sewtür-	süydir-	sogul-	suval-
sið-	siy-	sogun-	suvın-
siðit-	sitgiz-	sogur-	suvır-
silk-	silki-	sok-	sok-
silkin-	silkin-	soklun-	suğın-
siñ-	siñ-	sokul-	suğul-
siñdür-	siñdir-	sokuş-	soğıs-
siñir-~siñür-	siñir-	sor-	sor-

sor-	sora-	suwla-	sula-/suvla-
sortit-	sorğız-	suwlan-	sulan-/suvlan-
sortur-	sordır-	suwlat-	suvlat-
soy-	soy-	sūwsa-	susa-/suvsa-
soyul-	seyil-/soyıl-	suwsat-	susat-/suvsat-
sök-	şök-	sünüklen-	süyekten-
sök-	sök-	sünüle-	süngile-
söktür-	söktir-	süprül-	sıpirıl-
sökül-	sögil-	süpür-	sıpir-
söküş-	sögis-	sür-	sür-
sömür-	simir-	sürt-	sürt-
sözle-	sözde-/söyle-	sürtül-	sürtil-
sözleş-	sözdes-/söyles-	sürtün-	sürtün-/sürtin-
sözlet-	söylet-	sürtür-	sürgiz-
suk-	suk-	sürtüş-	sürtis-
sukluş-	suğıs-	sürün-	sürin-
suktur-	suktur-	süs-	süz-
sun-	usın-	süsüş-	süzis-
sunuş-	usınıs-	süwrit-	süyirle-
suwgar-	suvar-/suvgar-	süztür-	süzdür-
suwal-	suyıl-	süzül-	süzil-

Ş

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
şagıla-	savla-	şeşin-	şeşin-
şeş-	şeş-	şeştür-	şeştir-

T

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
tabanla-	tabanda-	tamuz-	tamız-
tak-	tak-	tan-	tan-
takıl-	tağıl-	tanu-	tanı-
taktur-	taktır-	tanul-	tanıl-
talpın-	talpın-	tanuş-	tanıs-
taltur-	taldır-	tanut-	tanıt-
tam-	tam-	tañ-	tañ-
tamgakla-	tamakta-	tañıl-	tañıl-
tamgala-	tañbala-	tañla-	tañda-

tañlaş-	tañdanıs-	teñle-	teñde-
tap-	tap-	teñleş-	teñdes-
tapala-	tabala-	tep-	tep-
tapçur-	tapsır-	tepin-	tebin-
tapıl~tapul-	tabil-	tepiş-	tebis-
tapın~tapun-	tabın-	tepre-	terbe-
tapla-	tapta-	tepren-	terben-
tara-	tara-	tepret-	terbet-
tara-	tara-	têril-	teril-
taral-	taral-	terle-	terle-
taran-	taran-	terlet-	terlet-
tarık-	tarık-	teşil-	tesil-
tarıl-	taral-	tewçi-	tepsi-
tarma-	tırna-	tıd~tıt-	tıy-
tarmat-	tırnat-	tıdıl-	tıyıl-
tart-	tart-	tık-	tık-
tartıl-	tartıl-	tıkıl-	tıgıl-
tartın-	tartın-	tıkıla-	tıkıl-da-
tartış-	tartis-	tıkış-	tıgılıs-
tarun~tarın-	tarın-	tıktur-	tıktır-
tarut-	tarılt-	tın-	tın-
taşla-	tasta-	tınçı-:	tınşı-
taşlat-	tastat-	tındur-	tındır-
taşu-	tası-	tıñıla-	dıñıl-da-
tatı-	tatı-	tıñla-	tıñda-
tatık-	totık-	tıñlat-	tıñdat-
tatruş-	tatis-	tışlat-	tistet-
tatur-	tatır-/tattır-	tıt-	tüt-
tawuşla-	davısta-	tĩ~ti~te-	de-
tay-	tay-	tık-	tık-
taya-	taya-	tıkıl-	tigil-
tayan-	tayan-	tiktür-	tiktir-/tikiz-
taytur-	taydır-	til-	til-
tazar-	tazar-	tildür-	tildir-
tewşin~tewşün-	tepsin-	tile-	tile-
teg-	tiy-	tilen-	tilen-
tegiş-	tiyis-	tilet-	tilet-
tegür-	tiygiz-/tiydir-	tilin-	tilin-
teli-	teli-	tiltür-	tildir-
telmir-	telmir-	tĩr~tĩr-	ter-
teñeş-	teñes-	tire-	tire-
teñger-	teñger-	tireş-	tires-

tirgeş-	tirkes-	töşel-	tösel-
tirgür-	tirilt-	töşen-	tösen-
tiril-	tiril-	töşet-	töset-
tişe-	tise-	töşle-	töste-
tişle-	tiste-	töz-	töz-
tişlen-	tisten-	tun-	tun-
titiş-	tütis-	tunçuk-	tunşık-
titreş-	titires-	tuntur-	tundır-
tiz-	tiz-	tur-	tur-
tizil-	tizil-	turgur-	turğız-
toğ-	toy-	turuş-	turıs-
todun-	toyın-	tuşan-	tusal-
toğgur-	toydır-/toyğız-	tut-	tut-
toğur-	toydır-/toyğız-	tutul-	tutıl-
tog-	tuv-	tutun-	tutan-
togra-	tuvra-	tutun-	tutın-
togral-	tuvral-	tutuş-	tutas-
tograt-	tuvrat-	tuy-	tüy-
togtur-	tuvdır-	tuzla-	tuzda-
tokı-	tokı-	tuzlan-	tuzdan-
tokıl-~tokul-	tokıl-	tüg-	tüy-
tokış-~tokuş-	toğıs-	tügmelen-	tüymelen-
tokıt-	tokıt-	tügül-	tüyil-
tokul-	tokıl-	tügün-	tüyin-
tol-	tol-	tügüş-	tüyis-
tolga-	tolğa-	tüle-~tüle-	tüle-
tolgan-	tolğan-	tüne-	tüne-
toltur-	toltır-	tüner-	tüner-
toŋ-	toŋ-	tünet-	tünet-
tög-	tüy-	tüñül-	tüñil-
tögüş-	tüyis-	tüple-	tüpte-
tök-	tök-	tür-	tür-
töktür-	tökkiz-/töktir-	türül-	türil-
tökül-	tögil-	türün-	türin-
töküş-	tögis-	tüş-	tüs-
töle-	tölde-	tüşlen-	tüsten-
tölet-	töldet-	tüşür-	tüsir-
töŋder-	töŋker-	tüt-	tüt-
töpüle-	töbele-	tüz-	tüz-
törkünlen-	törkinde-	tüzeş-	tüzes-
töşe-	töse-		

U

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
uç-	uş-	unit-~unut-	umıt-
uçlan-	uştan-	ur-~ür-	ur-
uçuk-	uşıq-	uruglan-	urıktan-
uçur-	uşır-	urul-	urıl-
uğıkla-	uyıkta-	urun-	urın-
uğıt-	uyıt-	urun-	oran-
uk-	uk-	uruş-~urış-	urıs-
uktur-	uktır-	uşakla-	usaksın-
ukul-	uğıl-	uşal-	usatıl-
ukuş-	uğıs-	uşat-	usat-
ulaş-	ulas-	ut-	ut-
ulgat-~ulgağ-	ulgay-	utsuk-	utkız-
ulı-	ulı-	utuş-	utus-
Ūlıt-~ulıt-	ulıt-	uwşat-	usat-
ulugla-	ulıkta-	uy-	uy-
ulugsa-	ulıksı-	uyal-	uyal-
una-	una-	uyala-	uyala-
unaş-	unas-	uzat-	uzat-
unat-	unat-		

Ü

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
üg-	üy-	ürk-	ürk-/ürık-
ügi-	ügit-	ürküt-	ürkit-
ügtür-	üydır-/üygiz-	ürper-	ürpiy-/ürpey-
ügül-	üyil-	ürpeş-	ürpiyis-
ügürlen-	üyirlen-:	ürül-	ürıl-
üle-	üle-	üstel-	üstel-
üleş-	üles-	üşi-~üşü-	üsi-~uşı-
ület-	ülestir-	üşkür-~üşkir-	ıskır-
ünde-	ünde-	üşüt-~üşit-	üsit-
ündeş-	ündes-	üt-	üyt-
üğül-	üğil-	üti-	ütikte-
üple-	üpte-	üz-	üz-
üplel-	üptel-	üztür-	üzdir-
ür-	ür-	üzül-	üzil-

Y

Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi
yağ-~yat-	jay-	yara-	jara-
yağıl-	jayıl-	yan-	jaran-
yağış-	jazıs-	yaraş-	jaras-
yag-	jav-	yarat-	jarat-
yagık-	javık-	yarıl-	jarıl-
yagıl-	javdırıl-	yarış-	jarıs-
yagıla-	javla-	yartur-	jardır-/jargız-
yagıt-	javdır-/javgız-	yasta-	jasta-
yagtur-	javdır-/javgız-	yaşa-	jasar-
yaguş-	juğıs-	yaşar-	jasar-
yagut-	jakındat-	yaşart-	jasart-
yak-	jak-	yaşna-	jasına-
yaktur-	jaktır-/jakğız-	yaşur-	jasır-
yaldır-~yaldıra-	jaltıra-/jiltıra-	yat-	jat-
yalga-	jala-	yatgur-	jatgız-
yalgan-	jalan-	yatla-	jadıla-
yalgaş-	jalas-	yattur-~yağtur-	jaydır-
yalgat-	jalgat-	yayla-	jayla-
yalk-	jalık-	yaylat-	jaylat-
yaltur-	jalındat-	yaz-	jaz-
yalwar-	jalbar-	yazıl-	jazıl-
yama-	jama-	yazış-	jazıs-
yamal-	jamal-	yaztur-	jazdır-
yamla-	jalma-	yazukla-	jazıkta-
yamraş-	jamıras-	yay-	jay-
yan-	jan-	yayık-	jayık-
yandur-	jandır-	yayıl-	jayıl-
yanu-	janı-	yaykal-	jaykal-
yañıl-	jañıl-	yelimle-	jelimde-
yañıla-	jañala-	yelne-	jelinde-
yap-	jap-	yelpin-	jelpin-
yapçur-	japsır-	yelwir-	jelbire-
yaprul-	japırıl-	yemür-	jemir-
yapşur-	japsır-	yençi-	janşı-
yaptur-	japtır-	yeñ-	jeñ-
yapul-	jabıl-	yer-	jır-
yapur-	japır-	yersin-	jersin-
yapuş-	jabıs-	yet-~yit-	jet-
yar-	jar-	yetil-~yitil-	jetil-

yetiş-	jetis-	yoriş-	jüris-
yetrül-	jetkizil-	yorit-	jürgiz-
yığ-	jiy-/jıy-	yort-	jort-
yıgıl-	jiyıl-	yör-	jorı-
yığış-	jıyıs-	yū-	juv-
yıgla-	jıla-	yudruklan-	judırıkta-
yıglaş-	jılas-	yuk-	juk-
yıglat-	jılat-	yuktur-	juktur-/jukğız-
yıgırıl-	jiyırıl-	yul-	jul-
yıgtur-	jiydır-	yuldra~yuldı-	jıltra-
yık-	jık-	yulk-	julkı-
yıkıl-	jıgıl-	yulkaş-	julkıs-
yıkış-	jıgıs-	yulkun-	julkın-
yıktur-	jıktır-	yulkuş-	julkıs-
yılı-	jılı-	yultur-	juldır-
yılış-	jılıs-	yulun-	julın-
yılıt-	jılit-	yumşa-	jumsa-
yıra-	jıtrakta-	yumşaklan-	jumsaktan-
yırla-	jırla-	yumurla-	jumırla-
yırt-	jırt-	yun-	juvın-
yırtıl-	jırtıl-	yunçı-	jünji-
yi-	je-	yunçıt-	jünjit-
yigren-	jiyirken-	yunla-	jünde-
yil-	jel-	yut-	jut-
yilpire-	jelpi-	yüg-	jiy-
yimle-	ımda-	yüglet-	ükilet-
yışıl-	ıslı-	yügrüş-	jügiris-
yit-	jit-	yügür-	jügir-
yitür-	jıtır-	yügürt-	jügirt-
yod-	joy-	yükle-	jükte-
yogla-	jokta-	yüklet-	jüktet-
yokağ-	joğal-	yükün-	jügin-
yoklat-	joğarılat-	yüm-	jum-
yoluş-	julıs-	yümül-	jumıl-
yonul-	jonıl-	yüz-	jüz-
yor-	jür-	yüztür-	jüzdir-

MADDE BAŞI İNDEKSİ
KAZAK TÜRKÇESİ- DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK

A

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
ağıt-	agıt-	asat-	aşat-
ağıt-	akıt-	asık-	aşuk-~aşık-
ak-	ak-	asıl-	asıl-
aksa-	axsa-	asın-	aslın-
aksat-	axsat-	asırıl-	aşrul-
aktar-	agtar-	astır-	astur-
aktar-	axtar-	aş-	aç-
al-	al-	aşı-	açı-
alar-	alar-	aşık	-açık-
alart-	alart-	aşıl-	açıl-
alda-	alda-	aşıt-	açıt-
aldır-	altur-	aştır-/aşkız-	açtur-
alın-	alın-	at-	at-
alka-	alka-	ata-	ata-
alkın-	alkın-	atıl-	atıl-
anala-	anala-	atıs-	atış-
anıkla-	anukla-	attan-	atlan-
anttas-	andgar-	attır-	attur-
anttas-	angar-	av-	āg~ag-
añda-	añla-	avır-	agrı-
añdı-	añdı-	avırkan-	agruklan-
añıra-	añraş-	avırla-	agırla-
arala-	arala-	avırla-	agru-
arba-	arwa-	avırt-	agrit-
arbal-	arwal-	avla-	awla-
arbas-	arwaş-	avlan-	awlan-
arıl-	arın-	avna-	agna-
arkalan-	arkalan-	avnat-	agnat-
arkalas-	arkaş-	aya-	aya-
art-	art-	ayakta-	ağakla-
artil-	artil-	ayaktan-	ağaklan-
artın-	artın-	ayır-	ağır-
artis-	artış-	ayırılıs-	ağrış-
arttır-	artur-	ayırılıs-	ayrış-
as-	as-	aynı-	ağna-
as-	āş-~aş-	ayrıl-	ağrıl-
asa-	aşa-	ayt-	ayıt-

aytıl-	aytıl-	azdır-	azıt-
aytış-	aytış-	azıktan-	azuklan-
aytkız-/ayttır-	aytur-	azırkan-	âzlan-
az-	az-	azuvla-	azıgla-

B

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
bağıl-	bakıl-	beze-	beze-
bağışta-	bağışla-	bezel-	bezel-
bak-	bak-	bezen-	bezen-
bakır-	bakır-	bılğan-	bulgan-
bakkız-/baktır-	bakur-	bil-	bil-
baktır-	bakıt-	bildir-	bildüz-
balala-	balala-	bildir-	biltür-
bar-	bar-	bile-	bile-
barğız-	bartur-	bilet-	bilet-
bas-	bas-	bilezikten-	bilezüklen-
basıl-	basık-/bassık-	bilin-	bilin-
basın-	basın-	bilis-	bişiş-
basta-	başla-	bit-	büt-
bastan-	başlan-	bitir-	bütür-
bastat-	başlat-	bitis-	bitiş-
bastır-	bastur-	biyle-	büdi-~büdi-
bat-	bat-	biylet-/biyit-	büdü-
batır-	batur-	biytte-	bitle-
bavırla-	bagırla-	bokta-	bokla-
bavırsıra-	bagırsa-	bol-	bol-
bayı-	bayu-	bolus-	boluş-
bayıt-	bayut-	bosa-	boşu-
bayla-/bavla-	bagla-	bosan-	boşan-/boşun-
baylan-	baglan-	bosat-	boşat-~boşut-
baylat-	baglat-	boya-	boğu-
beki-	bekü-	bozda-	bozla-
bekis-	bekiş-~beküş-	böge-	bög-
bekit-	bekit-~beküt-	bögel-	bögül-
bekit-	beklet-	bök-/buk-	bük-
bekit-	berkit-	böktir-	büküt-
ber-	bīr-~bir-~ber-	böle-	bile-~bile-
beril-	biril-	bölen-	bilel-
bez-	bez-	bulğa-/bılğa-	bulga-

burıs-/bırıs-/büris-	buruş-	buz-	buz-
burşaktan-	burçaklan-	buzavla-	buzagula-
buta-	butı-	buzıl-	buzul-
butakta-	butikla-	bügil-	bukıl~bukul-
butaktan-	butaklan-	bügil-	bükül-
butal-	butan-	bük-	buk-
buv-	bog-	büktüs-	büküş-
buvın-	bogun-	bür-	bur-
buvla-	bula-	bür-	bür-
buvlat-	bulat~bulaç-	büril-	bürül-
buvnaktan-	bognaklan-	bürlen-	bürlen-
buvul-/buvıl-	bogul-	bürüis-/bırıs-	bürüş-
buyır-	buyur-	bütinde-	bütünle-

D

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
davısta-	tawuşla-	dıñılda-	tıñıla-
de-	tı~ti~te-		

E

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
e-	er-	eñire-	ıñra-
ege-	ige-	eñiret-	ıñrat-
eges-	igeş-	eri-	erü~eri-
ek-	ek-	erin-	erin-
ekkiz-/ektir-	ektür-	erit-	erüt-
ele-	elge-	erle-	eğerle-
elen-	elgen-	erlen-	erlen-
eles-	elgeş-	ersin-	ersin-
elet-	elget-	ert-	ert-
elikte-	elükle-	es-	es-
em-	em-	esendes-	esenle-
emde-	emle-	esine-	esne-
emdel-	emlel-	esirke-	esirge-
emdet-	emlet-	esit-	işit-
emiz-	emüz-	esittir-	eşüttür-
eñ(i)res-	ıñraş-	eskir-	eskir-
eñbekten-	emgeklen-	essizden-	isizlen-

estil-	eştil-	etten-	etlen-
et-	it-~îit-	ez-	ez-
etekten-	eteklen-		

İ

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
ımda-	imle-	ısıl-	yişil-
ımda-	yimle-	ısıt-	isit-
ımdas-	imleş-	ıskır-	sıkır-
ıñıran-	ıñran-	ıskır-	üşkür-~üşkir-
ırğa-	irga-	ıstıkta-	isigle-
ırğal-	irgal-	ışkın-	ıçgın-
ısl-	isi-	ıt-	it-

i

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
il-	il-	iy-	eg-
ilgiz-	iltür-	iydir-	egtür-
ilin-	ılın-	iyil-	egil-
ilin-	ilin-	iyir-	egir-
ilis-	iliş-	iyirimden-	egrimlen-
inan-	inan-	iyirt-	egirt-
iri-	iri-	iyemen-	eymen-
irte-	irde-	iyiril-	egril-
iste-	işle-	iytin-	itin-
istel-	işlel-	izde-	irte-
istet-	işlet-	izdel-	irtel-
iş-	iç-	izdeş-	irteş-
işil-	içil-	izdet-	irtet-
iştir-	içtür-		

j

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
jabil-	yapul-	jakınd	at-yagut-
jabıs-	yapuş-	jaktır-/jakğız-	yaktur-
jadıla-	yatla-	jala-	yalga-
jak-	yak-	jalan-	yalgan-

jalas-	yalgaş-	javık-	yagık-
jalbar-	yalwar-	javla-	yagıla-
jalgat-	yalgat-	jay-	
jalık-	yalk-	jay-	yağ~yat-
jalındat-	yaltur-	jaydır-	yattur~yağtur-
jalma-	yamla-	jayık	-yayık-
jaltıra-/jıltıra-	yaldırı~yaldıra-	jayıl-	yağıl-
jama-	yama-	jayıl-	yayıl-
jamal-	yamal-	jaykal-	yaykal-
jamıras-	yamraş-	jayla-	yayla-
jan-	yan-	jaylat-	yaylat-
jandır-	yandur-	jaz-	yaz-
janı-	yanu-	jazdır-	yaztur-
janşı-	yençi-	jazıkta-	yazukla-
jañala-	yañıla-	jazıl-	yazıl-
jañıl-	yañıl-	jazıs-	yağış-
jap-	yap-	jazıs-	yazış-
japır-	yapur-	je-	yi-
japırıl-	yaprul-	jel-	yil-
japsır-	yapçur-	jelbire-	yelwir-
japsır-	yapşur-	jelimde-	yelimle-
japtır-	yaptur-	jelinde-	yelne-
jar-	yar-	jelpi-	yilpire-
jara-	yara-	jelpin-	yelpin-
jaran-	aran-	jemir-	yemür-
jaras-	yaraş-	jeñ-	yeñ-
jarat-	yarat-	jersin-	yersin-
jardır-/jarğız-	yartur-	jet-	yet~yit-
jarıl-	yarıl-	jetil-	yetil~yitil-
jarıs-	yariş-	jetis-	yetiş-
jas-	yaşa-	jetkizil-	yetrül-
jasar-	yaşar-	jıgıl-	yıkıl-
jasart-	yaşart-	jıgıs-	yıkış-
jasına-	yaşna-	jık-	yık-
jasır-	yaşur-	jıktır-	yıktur-
jasta-	yasta-	jıla-	ıgla-
jat-	yat-	jıla-	yıgla-
jatkız-	yatgur-	jılas-	ıglaş-
jav-	yag-	jılas-	yıglaş-
javdır-/javgız-	yagıt-	jılat-	yıglat-
javdır-/javgız-	yagtur-	jılı-	yılı-
javdırıl-	yagıl-	jılıs-	yılış-

jılt-	yılt-	jılın-	yulun-
jıltıra-	yuldra-~yuldı-	jılıs-	yoluş-
jır-	yer-	julkı-	yulk-
jırla-	yırla-	julkın-	yulkun-
jirt-	yırt-	julkıs-	yulkaş-
jırtıl-	yırtıl-	julkıs-	yulkuş-
jıtır-	yitür-	jum-	yüm-
jıtrakta-	yıra-	jumıl-	yümül-
jıyıs-	yığış-	jumırila-	yumurla-
jiber-	ıd-~ıd-	jumsa-	yumşa-
jit-	yit-	jumsaktan-	yumşaklan-
jiy-	yüg-	jut-	yut-
jiy-/jıy-	yıg-	juv-	yü-
jiydır-	yıgtur-	juvın-	cun-
jiyıl-	yıgıl-	juvın-	yun-
jiyırıl-	yıgrıl-	jügin-	yükün-
jiyirken-	yigren-	jügir-	yügür-
joğal-	yokağ-	jüگیرis-	yügrüş-
joğarılat-	yoklat-	jügirt-	yügürt-
jonıl-	yonul-	jükte-	yükle-
jokta-	yogla-	jüktet-	yüklet-
jorı-	yör-	jünde-	yuñla-
jort-	yort-	jünji-	yunçı-
joy-	yoğ-	jünjit-	yunçıt-
judırıkta-	yudruklan-	jür-	yor-
juğıs-	yaguş-	jürgiz-	yorıt-
juk-	yuk-	jüris-	yorış-
juktur-/jukğız-	yuktur-	jüz-	yüz-
jul-	yul-	jüzdır-	yüztür-
juldır-	yultur-		

K

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
kabar-	kabar-	kal-	kal-~kğl-
kabart-	kabart-	kala-	ka-
kağıs-	kakış-	kala-	kala-
kak-	kak-	kaldır-	kaltur-
kakpaktan-	kapgaklan-	kalında-	kalnu-
kaktan-	kaklan-	kama-	kama-
kaktat-	kaklat-	kamas-	kamaş-

kamat-	kamat-	kayırt-	kağırt-
kaşıla-	kaşıla-	kayıs-	kayış-
kan-	kan-	kayna-	kayna-
kana-	kana-~kāna-	kaynat-	kaynat-
kana-	kāni-	kayraktan-	kadraklan-
kanat-	kanat-	kayt-	kadı-
kanattan-	kanatlan-	kaytar-	kaytar-
kandır-	kandır-	kaz-	kaz-
kandır-	kantur-	kazdır-	kaztur-
kap-	kap-	kazıl-	kazıl-
kapıl-	kapıl-	kazıs-	kazış-
kaptır-	kaptur-	kebi-	kepi-
karakta-	karakla-	kekir-	kegir-~kigir-
karala-	karala-	kektes-	kektes-
karay-	karar-	kel-	kel-
karayt-	karart-	kelis-	keliş-
karğa-	karga-	keltir-	keltür-
karğal-	kargal-	kemdet-	kemlet-
karğan-	kargan-	kemir-	kemür-
karı-	karı-	keşes-	kêşes-
karıs-	karış-	keñi-	kiñü-
karısta-	karşa-	keñit-	kiñit-
karla-	karla-	keptir-	kepit-
karma-	karva-/karwa-	ker-	ker-
karman-	karwan-	kereksin-	kerekle-
karmas-	karmaş-	keril-	keril-
karmas-	karwaş-	keris-	keriş-
kası-	kaşı-	kert-	kert-
kaş-	kaç-	kes-	kes-
kaşırt-	kaçıt-	kesil-	kesil-
kaştır-	kaçtur-	kestir-/keskiz-	kestür-
kat-	kat-	keş-	keç-
katis-	katış-	keşiktiril-	kīçil-
katıstır-	kattur-	keşil-	keçil-
kattır-/katkız-	kattur-	keşiris-	keçrüş-
kavıs-/kabıs-	kawuş-	keşirt-	keçürt-
kaygılan-	kağgulan-	ket-	kit-
kayğır-	kağgur-	ketir-	kiter-
kayğır-	kaygur-	kevre-	kewre-
kayı-	kağu-	kez-	kez-
kayır-	kadır-	kezde-	kezle-
kayırl-	kağrıl	kezdır-	kezit-

kıl-	kıl-	koşursı-	keşirsi-
kılın-	kılın-	kopart-	kopurt-
kılıştı-	kılıçla-	korı-	korı-
kır-	kır-	korık-	kork-
kırık-	kırk-	korın-	korun-~korın-
kırıl-	kırıl-	korıs-/korğas-	koruş-
kırın-	kırın-	korkınkıra-	korkun-
kırkıl-	kırkıl-	korkıt-	korkıt-~korkut-
kırkıs-	kırkış-	korlan-	korlan-
kırıla-	kırıla-	kos-	koş-
kırtısta-	kırtışla-	kosıl-	koşlun-
kıs-	kıs-	kotar-	kotur-
kısıl-	kısıl-	koy-	koç-~kot-
kısta-	kışla-	koy-	koy-
kıstır-	kıstur-	köger-	köker-
kışı-	kiçi-	kökte-	kökle-
kışın-	kiçin-	köldet-	köler-
kışıt-	kiçit-	köm-	köm-
kıştat-	kışlat-	kön-	kön-
kıyğız-/kıydır-	kıytur-	köndir-	könger-
kıyıs-	kıyış-	köñilden-	köñüllen-
kızır-	kızır-	köpir-	köpür-
kızart-	kızart-	köpirt-	köpürt-
kir-	kir-	kör-	kör-
kirgiz-	kirtür-	körikte-	körükle-
kiris-	kiriş-	köril-	körül-
kirlen-	kirlen-	körin-	körün-
kirpilen-	kirpilen-	köris-	köriş-
kisende-	kişe-	körkey-/körkeyt-	körket-~körkeğ-
kisine-	kişne-	körpelen-	körpelen-
kiy-	keç-	körset-	körküt-~körkit-
kiy-	ket-	köse-	köze-
kiydir-/kiygiz-	keçür-	kösil-	kösül-
kiygizil-	keçrül-	köş-	köç-
kiyıl-	kıyıl-	köşir-	köçür-
kiyıl-	keçil-	köter-	kötür-
kiyna-	kına-	köteris-	kötrüş-
kokıt-	kokıt-	közde-	közle-
koltukta-	koltukla-	kuğat-/kuvrat-	kurgat-~kurgadı-
kon-	kon-	kulakta-	kulakla-
konakta-	konukla-	kulaşta-	kulaçla-
konğız-/kondır-	kondur-	kulında-	kulunla-

kur-	kur-	kuyğız-/kuydır-	kuytur-
kurğa-	kurga-	kuyıl-	koyul-
kurğız-	kurtur-	kübin-	küwen-
kurı-	kurı~kuru-	kül-	kül-
kurıl-	kurul-	küldir-	kültür-
kursa-	kurşa-	külis-	külüş-
kursan-	kurşan-	külümsire-külsir-	
kursat-	kurşat-	küniren-	künren-
kurtıl-	kurtul-	küre-	küri-
kurtta-	kurtla-	küres-	küreş-
kus-	kus-	küs-	küs-
kustır-	kustur-	küşen-	küçen-
kuş-	kuç-	küşte-	küçe-
kuşakta-	kuçakla-	küşten-	küçlen-
kuşıs-	kuçuş-	küt-	kūd~kūd-
kutır-	kudur-	kütis-	küdüş-
kutır-	kutur-	küy-	küy-
kutkar-	kutgar-	küydür-	küytür-
kuv-	kow-	küyse-	kewşe-
kuvır-	kawur-	küzde-	küze-
kuvırıl-	kawrul-	küzet-	közet-
kuyğıt-	kuyut-	küzet-	küdez-

M

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
mal-	man-	miñges-	müñeş-
maldır-	mandur-	miyavla-	muyav-
malın-	manıl-	monşakta-	monçaklan-
mañıra-	mañra-	mönki-	mön-
mañırat-	mañrat-	muñay-	muñad-
mayıs-	mayış-	muñayt-	muñkar-
min-	mün-	münjire-	münre-
mindir-	mündür-	münjiret-	münret-
mine-	müne-	müyizden-	münüzlen-

O

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
okı-	okı-	ortala-	ortula-
okıl-	okıl-	osır-	osur-
okıran-	okra-	ota-	ota-
okıranıs-	okraş-	otal-	otul-
okıt-	okıt-	otır-	oltur-~oldur-
okşa-	oxşa-	otta-	otla-
okta-	okta-	oy-	oy-
oñ-	oñ-	oyat-	oğgur-
oñal-	oñul-	oydır-	oytur-
op-	öp-	oyıl-	oyul-
or-	or-	oyıs-	oyuş-
oran-	urun-	oyna-	oyna-
orıl-	orul-	oynat-	oynat-
orna-	orna-	oz-	öz-
ornat-	ornat-		

Ö

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
öbis-	öpüş-	örte-	örte-
ökin-	ökün-	örtel-	örtel-
öl-	öl-	örtlen-	örtlen-
öltir-	öldür-	örtet-	örtet-
ön-	ön-~ön-	öşir-	öçür-
öndir-	öndür-	öt-	öt-
öñden-	öñlen-	öte-	öte-
öpkele-	öpkele-	ötel-	ötel-
ör-	ör-	ötin-	ötün-
ör-	ör-~ör-	ötker-	ötgür-
örele-	örüle-	ötkeris-	ötgürüş-
örkeşten-	örküçlen-	ötkiz-	ötür-
örlen-	örlen-		

P

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
pıs-/pis-	bış-	pisiril-	bışrıl-
pışakta-	biçekle-	piş-	bıç-
pisir-	bışıgla-	pişil-	bıçıl-
pisir-	bışur-	piştir-	bıçtur-

S

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
saktan-	saklan-	semirt-	semrit-
sal-	sal-	sen-	işen-
salanğa-	salınula-	seril-	seril-
salıs-	salış-	seyil-/soyıl-	soyul-
san-	san~sân-	sezin-	sizin-
sana-	sâna-	sıdır-	sıdır-
sanat-	satur-	sıdırıl-	sıdırıl-
sapır-	sawur-	sıgıl-	sıkıl-
sapta-	sapla-	sıgılıs-	sıklış-
sarğay-	sargar-	sık-	sık-
sarıl-	sarıl~sarul-	sıkta-	sıgta-
sası-	sası-	sın-	sın-
sat-	sat-	sına-	sına-
satıl-	satıl-	sınal-	sınal-
sattır-	sattur-	sınat-	sınat-
sav-	sag-	sındır-	sıtur-
savğız-/savdır-	sagtur-	sıpir-	süpür-
savıl-	sagıl-	sıpirıl-	süprül-
savırla-	sagrıla-	sırı-	sırı-
savis-	sagış-	sırıl-	sırıl-
savla-	şagıla-	sırla-	sırla-
sayıs-/şabıs-/sağıs-/sabaş-	sawaş-	sırlan-	sırlan-
sayra-	sayra-	sırlat-	sırlat-
sayrat-	sayrat-	sırtta-	sırtla-
sekir-	sekri-	sıy-	sıg-
sekiris-	sekriş-	sıydır-/sıyğız-	sıgtur-
sekirt-	sekirt-	sızda-	sızla-
sekirt-	sekrit-	sızdat-	sızlat-
semir-	semri-	silki-	silki-

silkin-	silkin-	sula-/suvla-	suwla-
simir-	sömür-	sulan-/suvlan-	suwlan-
siñ-	siñ-	susa-/suvsas-	sūwsa-
siñdir-	siñdür-	susat-/suvsat-	suwsat-
siñir-	siñir~siñür-	suval-	sogul-
siñis-	siñiş-	suvar-/suvgar-	suwgar-
sirkele-	sirkele-	suvı-	sogı-
sitgiz-	siğit-	suvıktan-	soguklan-
siy-	siğ-	suvın-	sogun-
siyın-/siyın-	sıgın-	suvır-	sogur-
siyre-	sedre-	suvıs-	sogış~soguş-
soğıs-	sokuş-	suvlat-	suwlat-
sok-	sok-	suyıl-	suwal-
sor-	sor-	süngile-	süngüle-
sora-	sor-	sür-	sür-
sordır-	sortur-	sürgiz-	sürtür-
sorğız-	sorıt-	sürin-	sürün-
soy-	soy-	sürt-	sürt-
soz-	çöj-	sürtil-	sürtül-
sozıl-	çöjül-	sürtis-	sürtüş-
sögil-	sökül-	sürtün-/sürtin-	sürtün-
sögis-	söküş-	süy-	sew-
sök-	sök-	süydür-	sewtür-
söktir-	söktür-	süyekten-	süngüklen-
söylet-	sözlet-	süyin-	sewin~sewün-
sözde-/söyle-	sözle-	süyirle-	süwrit-
sözdes-/söyles-	sözleş-	süyis-	sewiş-
suğın-	soklun-	süz-	süs-
suğıs-	sukluş-	süzdir-	süztür-
suğul-	sokul-	süzil-	süzül-
suk-	suk-	süzis-	süsüş-
suktur-	suktur-		

Ş

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
şabın-	çapın-	şal-	çal-
şağıs-	çakış-	şaldır-	çaltur-
şağıstır-	çaktur-	şalın-	çalın-
şak-	çak-	şalış-	çalış-
şakıray-	çakrat-	şanşı-	sanç-

şanşıl-	sançıl-	şijğır-	sızgur-
şanşıs-	sançış-	şijıt-	sızıt-
şap-	çap-	şık-	çık-
şaptır-	çaptur-	şıkırlat-	çıkırat-
şarla-	çarla-	şıla-	çile~çile-
şaş-	saç-	şılan-	çılan~çılan-
şaşıl-	saçıl-	şınık-	çınık-
şaşıra-	saçra-	şınığıra-	çınıra-
şaşırat-	saçrat-	şınıla-	sınıla-
şaşıs-	saçış-	şırmal-	sarmal-
şaştır-	saçıt-	şırmat-	sarmat-
şaştır-	saçtur-	şiyırla-	çığırla-
şat-	çat-	şiyrat-	çıgrıt-
şegil-	çekil-	şok-/şuk-	çok-
şegin-	çekin-	şoktan-	çoglan-
şek-	çek-	şom-	çom-
şekis-	çekiş-	şom-	çöm-
şerlen-	çerlen-	şomdır-	çomtur-
şeş-	seş-	şomdır-	çömtür-
şeş-	şeş-	şomılıs-	çomruş-
şeşil-	seşil-	şöger-	çökür-
şeşin-	şeşin-	şök-	çok-
şeştir-	seştür-	şök-	sök-
şeştir-	şeştür-	şöktir-	çöktür-
şıbıkta-	çıbıkla-	şuvla-	çogıla-
şığar-	çıkır-	şuvmaktan-	çokmaklan-

T

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
tabala-	tapala-	tamız-	tamuz-
tabanda-	tabanla-	tan-	tan-
tabıl-	tapıl~tapul-	tanı-	tanu-
tabın-	tapın~tapun-	tanıl-	tanul-
tağıl-	takıl-	tanıs-	tanuş-
tak-	tak-	tanıt-	tanut-
taktır-	taktur-	tañ-	tañ-
taldır-	taltur-	tañbala-	tamgala-
talpın-	talpın-	tañda-	tañla-
tam-	tam-	tañdanıs-	tañlaş-
tamakta-	tamgakla-	tañıl-	tañıl-

tap-	tap-	terle-	terle-
tapsır-	tapçur-	terlet-	terlet-
tapta-	tapla-	tesil-	teşil-
tara-	tara-	tıgıl-	tıkıl-
tara-	tara-	tıgılıs-	tıkış-
taral-	taral-	tık-	tık-
taral-	tarıl-	tıkılda-	tıkıla-
taran-	taran-	tıktır-	tıktur-
tarık-	tarık-	tın-	tın-
tarılt-	tarut-	tındır-	tındur-
tarın-	tarun-~tarın-	tınşı-	tınçı-:
tart-	tart-	tıñda-	tıñla-
tartıl-	tartıl-	tıñdat-	tıñlat-
tartın-	tartın-	tırna-	tarma-
tartıs-	tartış-	tırnat-	tarmat-
tası-	taşu-	tış-	sış-
tasta-	taşla-	tıy-	tıd-~tıt-
tastat-	taşlat-	tıyıl-	tıdıl-
tatı-	tatı-	tigil-	tikil-
tatır-/tattır-	tatur-	tık-	tık-
tatıs-	tatruş-	tiktir-/tikiz-	tiktür-
tay-	tay-	til-	til-
taya-	taya-	tildir-	tildür-
tayan-	tayan-	tildir-	tiltür-
taydır-	taytur-	tile-	tile-
tazar-	tazar-	tilen-	tilen-
tebin-	tepin-	tilet-	tilet-
tebis-	tepiş-	tilin-	tilin-
tebi-	tebi-	tire-	tire-
telmir-	telmir-	tires-	tireş-
teñde-	teñle-	tiril-	tiril-
teñdes-	teñleş-	tirilt-	tirgür-
teñes-	teñeş-	tirkes-	tirgeş-
teñger-	teñger-	tise-	tişe-
tep-	tep-	tiste-	tişle-
tepsin-	tewşin-~tewşün-	tisten-	tişlen-
tepşi-	tewçi-	tistet-	tışlat-
ter-	tir-~tîr-	titires-	titreş-
terbe-	tepre-	tiy-	teg-
terben-	tepren-	tiygiz-/tiydir-	tegür-
terbet-	tepret-	tiyis-	tegiş-
teril-	têril-	tiz-	tiz-

tizil-	tizil-	tut-	tut-
toğıs-	tokış~tokuş-	tutan-	tutun-
tokı-	tokı-	tutas-	tutuş-
tokıl-	tokıl~tokul-	tutıl-	tutul-
tokıl-	tokul-	tutın-	tutun-
tokıt-	tokıt-	tuv-	tog-
tol-	tol-	tuvdır-	togtur-
tolğa-	tolga-	tuvra-	togra-
tolğan-	tolgan-	tuvral-	togral-
toltır-	toltur-	tuvrat-	tograt-
toņ-	toņ-	tuzda-	tuzla-
totık-	tatık-	tuzdan-	tuzlan-
toy-	toğ-	tüle-	tüle~tüle-
toydır-/toyğız-	toğgur-	tüne-	tüne-
toydır-/toyğız-	toğur-	tüner-	tüner-
toyin-	todun-	tünet-	tünet-
töbele-	töpüle-	tüñil-	tüñül-
tögil-	tökül-	tüpte-	tüple-
tögis-	töküş-	tür-	tür-
tök-	tök-	türil-	türül-
tökkiz-/töktir-	töktür-	türin-	türün-
tölde-	töle-	tüs-	tüş-
töldet-	tölet-	tüsir-	tüşür-
töņker-	töņder-	tüsten-	tüşlen-
törkinde-	törkünlen-	tüt-	tıt-
töse-	töşe-	tüt-	tüt-
tösel-	töşel-	tütis-	titiş-
tösen-	töşen-	tüy-	tög-
töset-	töşet-	tüy-	tuy-
töste-	töşle-	tüy-	tüg-
töz-	töz-	tüyil-	tügül-
tun-	tun-	tüyin-	tügün-
tundur-	tuntur-	tüyis-	tögüş-
tunşık-	tunçuk-	tüyis-	tügüş-
tur-	tur-	tüymelen-	tügmelen-
turğız-	turgur-	tüz-	tüz-
turıs-	turuş-	tüzes-	tüzeş-
tusal-	tuşan-		

U

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
uğıl-	ukul-	usat-	uşat-
uğıs-	ukuş-	usat-	uwşat-
uk-	uk-	usatıl-	uşal-
uksat-	oxşat-	usın-	sun-
uktır-	uktur-	usınıs-	sunuş-
ulas-	ulaş-	uş-	uç-
ulgay-	ulgat-~ulgağ-	uşık-	uçuk-
ulı-	ulı-	uşır-	uçur-
ulıksı-	ulugsa-	uştan-	uçlan-
ulıkta-	ulugla-	ut-	ut-
ulıt-	ũlıt-~ulıt-	utkız-	utsuk-
umıt-	unıt-~unut-	utus-	utuş-
una-	una-	uvan-	awın-
unas-	unaş-	uvista-	ağutla-
unat-	unat-	uvla-	agula-
ur-	ur-~ũr-	uvlan-	aguk-
urıktan-	uruglan-	uy-	uy-
urıl-	urul-	uyal-	uyal-
urın-	urun-	uyala-	uyala-
urıs-	uruş-~urış-	uyıkta-	uğıkla-
urla-	ogrıla-	uyıt-	uğıt-
usaksın-	uşakla-	uzat-	uzat-

Ü

Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk	Kazak Türkçesi	Dîvânu Lugâti't-Türk
ügit-	ögit-	üril-	ürül-
ügit-	ügi-	ürk-/ürık-	ürk-
ükilet-	yüglet-	ürkit-	ürküt-
üle-	üle-	ürpiy-/ürpey-	ürper-
üles-	üleş-	ürpiyis-	ürpeş-
ülestir-	ület-	üsi-~uşı-	üşı-~üşü-
ünde-	ünde-	üsit-	üşüt-~üşıt-
ündes-	ündeş-	üstel-	üstel-
üñil-	üñül-	ütikte-	üti-
üpte-	üple-	üy-	üg-
üptel-	üplel-	üydır-/üygiz-	ügtür-
ür-	ür-	üyil-	ügül-

üyir-	ewür-	üyt-	üt-
üyirlen-	ügürlen-	üz-	üz-
üylen-	ewlen-	üzdür-	üztür-
üyren-	ögren-	üzil-	özel-
üyret-	ögret-	üzil-	üzül-

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

